

Ж. 234/1556



„БЖОЛА“

літературно-наукова часопись

1908.

РЕДАКТОР-ВИДАВЕЦЬ:

МИКОЛА ВЕНГЖИН.



48
№5, ок.
Радив

ЛВІВ.

„Загальна Друкарня“, Академічна 8.

1908
ЛВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА
АН УРСР
№ 159 П

ИП-39614

Зміст.

Поезія.

	число	ст.		число	ст.
<i>Алчевська Христя:</i>			Де ділась сила	4	1
Як у тебе нудьга...	5	3	Сумно дивлюсь	7—8	7
До портрета Шевченка	6	1	<i>Козоріс Михайло:</i>		
Вернись до мене	7—8	1	На горах	9—10	10
Нові мої пісні	9—10	1	<i>Козачка:</i>		
<i>Березинська Оля:</i>			* * *	9—10	6
Мені гріх тепер тужити	1	8	<i>Коковський Франц:</i>		
Собі най буду я катом	2	12	Ой писала	2	8
<i>Бекеш Теодор:</i>			Гей, гей...	4	8
Як годинник вибіє північ	7—8	16	<i>Кохалевичівна Уляна:</i>		
<i>Будяк Ю.:</i>			Передсмертна пісня	9—10	27
Два кохання	5	1	<i>Кракалія Кость:</i>		
Nocturne	6	5	На тему „весна“	5	14
Виклик	7—8	12	Іділля	7—8	12
<i>Венґажин Микола:</i>			<i>Курцеба Микола:</i>		
Мудрому критикові	3	6	Співаночки гуляночки	2	4
На спомин Т. Шевченка	3	13	В жнива	9—10	19
Грудка на могилу Івана Яремка	3	17	<i>Лиман Дмитро:</i>		
<i>Врублевська Нуся:</i>			Невісто Вкраїни	5	14
Ой поїх в мій миленький	1	10	<i>Літинський Я.:</i>		
Сирітська пісня	5	8	Як прийде весна	9—10	13
<i>Ганусенко Кость:</i>			<i>Лугович Юрій:</i>		
В твоїх очах	4	15	Будь щаслива	1	6
<i>Гірниченко Ярема:</i>			<i>Макогон Дмитро:</i>		
Вечірною порою	7—8	15	Критик	3	3
Прощай	9—10	17	Патріот	4	9
Як надійде сумерк	9—10	17	Мене мати научала	4	17
<i>Голубець Микола:</i>			Деякі послі	6	10
В карцері	1	17	Поет і цвіткі	7—8	22
<i>Гуменюк Павло:</i>			Модний патріотизм	9—10	13
Перший май	5	1	<i>Марків Михайло:</i>		
<i>Гут. Олекса:</i>			Що мені по хлібі, коли зубів нема	2	6
Любов дівчини	3	11	<i>Осадчук Іван:</i>		
<i>Дерев'янка Остап:</i>			Співцєві	1	2
Коб доріжка мені близька	1	15	Як умру	1	12
Іділля	2	1	Забудьмо се	2	8
<i>Капій Мирослав:</i>			Ти йдеш весно	3	1
В. М.	2	12	<i>Остапівна Ірма:</i>		
Я люблю	3	1	З весною	3	11
Колисала мене неня	4	11	Люблю...	4	15
Цвітуть квітки	5	8	<i>Полтавка Наталка:</i>		
І не лишило ся нічого	6	10	Коханий!	7—8	1
<i>Капельгородський Пилип:</i>			<i>Ріпецький Адам:</i>		
Байдужним	3	1	Іноді буває	4	8
Коли-б я був рабом	4	1	Ікарів лет	6	5
Боязким	5	1	На краю обрїя	7—8	20
Сучасна мелодія	6	1	<i>Самбірка Мелянія:</i>		
Переможцям	7—8	21	З циклю : Осінні листки	3	11
<i>Качанюк М.</i>			<i>Франко Тарас:</i>		
До ширих сердець	3	18	Вплив музики	9—10	11
<i>Карайв В.:</i>			<i>Чернявський М.:</i>		
Спогад	5	4	Я не прихильник буч крівавих	6	1
<i>Кибальчич Надія:</i>			Змія лежить в грудях у мене	7—8	1
Штрайкбрехерові	7—8	7	Сіячі	9—10	7
<i>Коваленко Олекса:</i>			<i>Шоповалів М.:</i>		
Пісня робітника	1	6	Україні	9—10	2
			<i>Яричевський Сильвестер:</i>		
			Наша бжола	1	1
			Великдень серця	4	1

Проза.

	число	ст.		число	ст.
<i>Александрович В.:</i>			<i>Метерлінк:</i>		
Мужицькі народини	3	5	Пробуджене душі (ч. 1, ст. 16 і ч. 2, ст. 13) переклав Остап Дерев'янка		
Егоїзм-альтруїзм	3	13	Про жінки (ч. 4, ст. 8 і ч. 6, ст. 7) (переклав Микола Венгжин).		
<i>Альтенберг П.:</i>			Містична мораль (переклав Микола Венгжин)	7—8	7
Дванацятилітня (переклав Богданський)	5	2	<i>Мопсан:</i>		
<i>Ананасенко Ю.:</i>			Самота (переклав Іван Сидоренко)	7—8	4
То все для неї...	3	17	<i>Ніцше Ф.:</i>		
<i>Богацький Павло:</i>			Афоризми, подав К. Заклинський	9—10	22
Чесний робітник	5	14	<i>Осадчук Іван:</i>		
<i>Бернзон Бернштейн:</i>			Як гинуть таланти	1	7
Вірлине гніздо	2	12	Мрії	5	4
Батько	9—10	11	<i>Оркан:</i>		
<i>Вільшанецька В.:</i>			На потемки (переклав А. Ланський)	7—8	20
Тура	1	9	<i>Павлик Анна:</i>		
<i>Гуменюк Павло:</i>			Для світла	4	18
Великий дзвін	7—8	16	<i>Полтавка Наталка:</i>		
<i>Ганусенко Кость:</i>			Такий як і усі	6	2
Туск	3	17	Що терпить її серце	9—10	27
<i>Ганущак Стефан:</i>			<i>Процик Марко:</i>		
Михайло Зубрович (драма) (ч. 3, ст. 7; ч. 4, ст. 11; ч. 5, ст. 10; ч. 6, ст. 12; ч. 9—10, ст. 2).			Два проблеми людської етики (ч. 7-8, ст. 22 і ч.)	9—10	7
<i>Доде Альфонс:</i>			Дещо про повстанє нашої планети	9—10	8
Мати (переклав Матвій Кунда)	9—10	20	<i>Собчак Ілько:</i>		
<i>Дерев'янка Остап:</i>			Початок історії тютюну	1	14
Вуйко Михайло	2	8	<i>Тихий:</i>		
<i>Заклинський Корнело:</i>			До боротьби з темнотою	1	7
I Морські хвилі, II. Мрія	9—10	5	Non scholae sed vitae	2	9
<i>Евшан М.:</i>			Молодіж — наша будучність	3	11
Козаччина в українській поезії ч. 3, ст. 5; ч. 5, ст. 15; ч. 6, ст. 16; ч.	7—8	12	В чім наша сила	6	3
Рецензії на „Сердечні струни“ Фр. Коковського	6	17	Чи наша суспільність сповняє свої обов'язки	9—10	22
„ на М. Чернявського „Князь Сарматії“	7—8	25	<i>Толстой Лев:</i>		
„ на С. Твердохліба „В свідчаді плеса“	7—8	28	Милосерде (переклав М. Кунда)	4	10
Рецензії на Михайла Яцкова „Чорні крила	9—10	28	<i>Чернявський Микола:</i>		
на Миська „В задумі“	9—10	29	На крилах смерті	5	8
<i>Ignotus:</i>			<i>Черкасенко С.:</i>		
Дещо на тему соціалізму	5	4	Вибори	7—8	2
<i>Коваленко Олекса:</i>			<i>Ющишин Іван:</i>		
Наука і життя в Росії	1	7	Самостійність і наука	1	2
<i>Кей Еллен:</i>			Іван Осадчук (некрольог)	1	9
Одвага (переклав Павло Богацький)	6	10	Макс Штірнер	2	1
<i>Каляля Карель:</i>			Афоризми	3	4
Як я почав курити	1	11	До літературного процесу	4	2
<i>Козоріс Михайло:</i>			Так мало бути	6	5
За віру	4	6	Рецензія на Мик. Венгжина „З життя гімназістів	1	17
Гробар	6	8	Причинок до нашої критики	2	15
Жінка	7—8	9	Рецензія на „Перли українського письменства	5	17
Магнес	9—10	13	<i>Юлевич М.:</i>		
<i>Кракалія Кость:</i>			І дзв'яки дзвонять	4	15
Хрунів син	7—8	21	<i>Яричевський Сильвестер:</i>		
<i>Лебедик:</i>			Колега моралосипца	1	12
Лісове озеро	9—10	17	Естетика гігієни (переклав Я. К.)	2	4
<i>Літинський Ярослав:</i>			Передсмертна пімста	3	2
Хрестини	5	2	<i>Яцків Михайло:</i>		
			Тихий світ	1	6



Річна передплата
6 кор., за кордоном
3 с. рублі, зглядно
2 долари.

Для молоді
4 кор.

Поодинокі числа
по 60 сот.

Оголошення
звичайні стоять по
20 сот. за стрічку.

БЖОЛА

літературно-наукова часопись.

Редакція і Адміністрація:

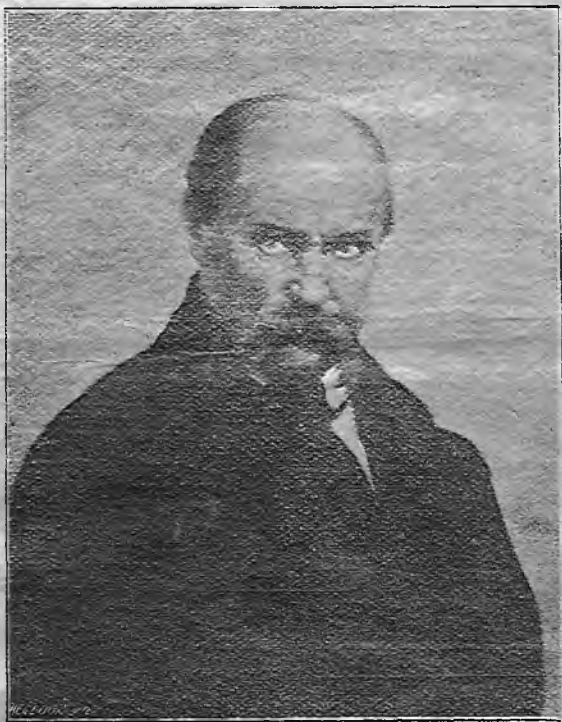
Львів Вірменська 25

Рукописи
не звертає ся.

Анонімних листів
не приймає ся.

Виходить з кінцем
кожного місяця.

Видає і за редакцію відповідає: Микола Венгжин.



Тарас Шевченко.

Сильвестер Яричевський.

Наша бжолка.

От, химерная бжолка!
Хоть зима вже заревла —
то вона собі байдуже,
гуде: цвіти, рідний луже,
білим цвітом укривай ся,
всяким скарбом запишай ся!
Крізь гудіне вихру й холод
я буду збирати солод,
бо велика днесь пора!...“
От, мені бжолка!

Знаюж я тоту бжолу —
більшу, меньшу і малу:
в злиднях, скрутї і недоли
горнесь на осьвіти поле;
холод, голод — їй байдуже!
гуде: цвіти, рідний луже;
рідний луже з твого плоду
буде добро для народу!...“
Щоб велика нам росла
рідна та бжолка!

Від Редакції!

Маємо охоту зробити з нашого непокказного журналу тихонький, невибагливий приют, в яким знайшлиби приміщенє найстарші і наймолодші поклонники народної музи. Всьо, що пливе з глибини людської душі, природне, невідбігаюче далеко від реального життя, всьо, що лише вказувало би на найменші проблєски талану, знайде в нашій часописі широго защитника.

Незаперечна охота прислужитись чимбудь культурному поступови рідного народу, каже нам з'організувати наш орган на прінципах безпартійности і лояльности в найширших границях супроти найрізноморідніших напрямків на нашій літературній ниві і єї представників. Не розвиваєм наперед шумної програми, бо досвід учить, що найшумніша заява кінчилась густо-часто фяском і знеохочувала читачів, не будучи в силі додержати раз приобіцяного. Що зможемо, те зробимо.

Скромне бажанє докинути хоч одну цеголку до будови сьвятині народної культури додало нам охоти поспішити з видаванєм нашої часописі.

Коли те бажанє хоть в половині сповнить ся, тоді ми свою нагороду вповні одержимо.

Щоби вдоволити і заспокоїти артистичний і літературний уровень Вп. читаючої громади, постарались ми приєднати для на-

шої часописі випробованих вже ветеранів в пері, не спускаючи також з ока і молодших талантів, які сяк-так дали ся вже пізнати (або дадуть ся) ширшим кругам.

Програма наша — як ми сказали — дуже простенька. Радіб побачити? Просимо:

Стоїмо на становищі безпартійнім і містимо: нариси, оповідання і поезії, наукові статі з обсягу різних наук, рецензії і замітки, вісти з середних шкіл і инь.

Побіч сього будемо видавати особними випусками чільніші драматичні і белетристичні твори та студії.

Не почуваєм ся навіть до обовязку пригадувати Вп. читачам, що від їх доброї охоти, волі і піддержки моральної і матеріяльної зависимий буде успішний розвій нашого органу.

Львів, в грудни 1907.

Слово від української молодєжи.

Учіте ся, брати мої,
Думайте, читайте
І чужому навчаєтесь
Й свого не цурайтесь!

Товариші і Товаришки!

Золоті слова нашого незабутого Генія промовляють до нас! Слова братньої любови і ширости відносять ся передовсім до нас, до молодєжи. Бо як каже пословиця: Нагинай деревце, поки молоде. Старе вже зломить ся, а не дасть ся нагнути. Так і ми молоді переймаємо ся ідеалами житя. Але чи всі? Дійсно? Чи ми слухаємо голосу нашого Генія, що кличе до нас тими ширими словами? Отже ні! — хоч як нам гірко признаватись до сього. Наша молодіж з малими виїмками байдужно дармує. — Чи ми стараємо ся о то, щоби в найблищій будучности нести поміч нашому темному, вбогому народові? Чи ми дійсно будемо спосібні повести той поневолений, погорджений народ до сонця правди і збудувати йому лучшу будучність? — Отже ні і ще раз ні! Бо лише той може працювати для другого а властиво для рідної України, котрий не працює виключно для себе, для свого власного добра... кар'єри...

В хвили, коли на сцені української культури і політики панує всюди незвичайний рух, боротьба о національні права, о університети, українська молодіж зовсім не приготавляє ся до поважнішого житя, до завзятої борби. Ми мусимо працюю, нашим знанєм і енергією показати нашим ворогам і ренегатам, що ми справді культурний народ і маємо за собою сьвітлу минувшину.

Мусимо покинути вже раз туру рутенську байдужність і взятись горячо до діла. „Бжолу“ нехай кождий прийме ширю, яко оруже, котрим ми будемо бороти ся і боронити ся. Бжолу має лучити наші спільні інтереси а ідеї ширити. Возьмім ся до праці з енергією, з надією і вірою, що все до чого стремимо, осягнемо. А до заохоти нехай послужать сі слова:

Збруя наша то наука —
А просьвіта панцир, щит!

Іван Осадчук.

Сьпівцєві.

Веселої піснї, сьпіваче, сьпівай,
щоби її й глухі почули,
звени їм про втрачений милий їх рай,
про що вони певно забули...

Сумної ніколи, тямуй, не сьпівай,
бо смутку на сьвітї так много,
біль тоску та горе ти в серцю сховай,
бо що кому з смутку твого?!

А як тебе ждати ме біль — памятай —
Заплач собі сам на єдинї,
не плач перед всіми — до бою взивай,
до бою клич люд в злій годинї!

І душу і тіло народові дай
за щастє, за волю, свободу, —
і хоч ти загинєт за рідний свій край,
то сьпів твій лунаєт ме з роду до роду!..

Іван Ющишин.

Самостійність і наука.

Сократ, то оден з найперших філософів і „несьвідомих педагогів“, що належно оцінив далекою значіне самостійного розвитку індивідуа. Не віковичний авторитет або мертва мудрість книжки а реальне житє, від найпростіших до найбільше скомплікованих проявів, мають бути жерелом нашого знаня і одним елементом, з якого складає ся агрегат інтелектуального і морального сьвітогляду.

Христос, сей давний а так дивно вічно молодий вихователь людства, ще глубше розумів справу самостійного істнованя духового осібняка і підніс єї до таких вершин, до яких она ніколи ні перед ним ані по нїм не дійшла. Супроти організації сьвітських інтересів і

ними припасами, чаєм, оливою і бавовною, а всюди і всім з таким успіхом, що пр. сама торгівля індігом приносила йому річно 200000 М. чистого доходу. Кожда робота, якої він підняв ся, вказувала все на незвичайного чоловіка. Lübke справедливо замічає, що такі хороші черти, як „die Energie, Umsicht und Gewandtheit im geschäftlichen Leben und die grossherzige Opferwilligkeit für ideale Zwecke“ зливались в прекрасну гармонію його духової фізіономії. В часі тих великих торговельних операцій не забував він також на своє даліше образование і підучив ся ще шведської мови і польської, ново-і старо-грецької та латинської і перестудіював основно грецьку і римську літературу.

Забезпечивши собі величезний маєток, загадав Schliemann тепер зреалізувати свої молодечі мрії: відкопати Трою. Перед тим однак відбув ще дві великі подорожі: звідав Швецію, Данію, Німеччину, Італію, Єгипет і велику пустиню від Каїра до Єрусалиму, а відтак Сирію, Смирну, Кикляди і Ацени. Тепер ще раз посвятив ся торгівлі і здобувши великанський маєток, вибрав ся в другу подорож (1863—1866), котра обіймала; Туніс, Єгипет, Індію (Цейльон, Мадрас, Кулькути, Дельгі), Гімалаї, Хіни, Японію, Тихий океан, Сан Франціско, Сполучені Держави, Гаванну і Мексик. В р. 1866 осів на сталий побут в Парижі і ту студіював з завзяттям археологію.

В р. 1868 взяв ся Schliemann до зреалізовання своїх молодечих фантастичних плянів. Переїхав він цілу Ітаку, Пельопонез і Трою, а свою подорож описав в книжці „Ithaka, Peloponnes und Troja“, котра йому придбала достоїнство „доктора“. Свої розкопи розпочав він на місци Hissarlik в р. 1871. В тім важкім ділі спомагала його жінка, гарна Атенка Софія, що так само як Schliemann одушевляла ся старинною бувальщиною Греції. Труди і невидги, які мусіла зносити жінка з рідкою самопосвятою, наражанем здоровля і життя, будять в читачах ще й до нині оправданий подив.

Першим реальним плодом тяжких зусиль Schliemann'ів була книжка „Trojanische Alterthümer“, видана в р. 1874. Відтак слідували в коротких відступах часу „Hios“ Stadt und Land der Trojaner“ (1881) і „Troja“ (1884), в якій були зібрані висліди попередньої п'ятилітньої тяжкої праці. Всі ці книжки мають величезну наукову вартість. Списані вони гарно і приступно і ілюстровано багатими хорошими рисунками, малюнками, мапами і плянами, фотографічними знімками і дереворитами. Крім сього, що Schliemann відкрив багато фортифікацій, мурів, останків будівель і т. д., познаходив він багато дорогоцінностей (Скарб Пріама), домашніх посудин, горорізб, прикрас і люксових виробів, що кидають ярке

світло на степень культури і розвою штуки з перед 4 тисяч літ.

В р. 1876 слідували розкопи в Микенах на Акрополії, де щасливий дослідник знайшов 5 звисних гробів (Schachtgräber) з 16 добре збереженими небищиками і казочними скарбами золота. Висліди тих розкопів подав Schliemann в прекраснім творі „Mykenae“ (1878), заосмотренім також кількасотними ілюстраціями, мапами і плянами. В pp. 1884, 1885 доконав він значних розкопів на Акрополії в Тирині (Akropolis von Tiryns) а овочі тої щасливої праці подав у звисній книжці „Tiryns. Der prähistorische Palast der Könige von Tiryns“ (Leipzig 1886). Він перший видвигнув на денне світло архітектуру, малярство і різьбу старинної Греції в її найдосконаліших формах і положив кінець дальшим фантастичним теоріям, до яких змушувала чоловіка природна, нічим незаспокоєна цікавість.

Заслугують ще на увагу два дрібніші твори Schliemann'a „Reise in die Troas“ (1881) і „Orchomenos“ (1881).

Як великої ваги для науки про старину суть розкопи сього геніяльного чоловіка, в те не гадаєм вдавати ся, бо рамці нашої статті на се не дозволяють. Вистарчить, коли ще раз пригадаємо, що його досліди викликали формальну революцію в старинній історії і спровадили її на нову, продуктивну ниву. А пишучи сих кілька слів про Schliemann'a і його праці, мали ми на думці — як се читач догадує ся — вказати наглядно, до яких то вершин доводить чоловіка самотійність, енергія і посв'ята для висшої цілі!

Випадало-б нам лише від себе побажати всім а особливо Молодим Товаришам, щоб вони, коли на них тих кілька стрічок має якесь вражінє, постановили собі також на свій лад забавити ся в „Шліманяду“. Бо кілько-ж то у нас ще облогів, котрі чекають також своїх розкопів. А треба пам'ятати, що одна хвилина корисної, реальної праці для добра народа, культури і людства більше варті, чим сотки літ безплідного роздумування і нарікання.

А Schliemann — то ідеал людини, яку-б нам, особливо Українцям, треба наслідувати. Бо справедливо завважає Lübke: „Uebrigens gehört ein Lebenslauf wie dieser zu denjenigen Biographien, welche man unserer heutigen Jugend als leuchtende Beispiele zur Nachahmung aufstellen sollte, damit sie daraus erkennen, dass nicht durch den Cultus des Frühschoppens (des ja auch den Spätschoppen nicht auszuschliessen pflegt) und durch ein kümmerliches Dasein auf's Examen hin, sondern nur durch unablässiges aufopferndes Streben nach einem hohen Ziele etwas Menschenwürdiges und Grosses zu erreichen ist“.

(Взагалі отсе жите належить до сього рода біографій, які повинно ся ставити молодіж за взір до наслідування на те, щоби вона пізнала, що не культ передвчасної (або й спізненої) ученности і нужденної тресури до іспитів, а поважна і тревала праця і прямованє повне посвяти до висшої ціли, дають змогу осягнути щось людського і великого).

В падолисті 1907.

Олекса Коваленко.

Пісня робітника.

Мигоче, сія блискавиця,
І очі засліплює всім...
То зразу огнем розгорить ся,
То раптом погасне зовсім...

А хмари пливуть чередами,
Нема і не видно кінця...
То пісня лунає сьвітами
Робітника — брата співця!...

Михайло Якуів.

Тихий сьвіт.

Вечір дрімає над селом.

Старий мужик спер ся на ворота, яблінка мече тінь на голову. З під крисатого капелюха та сивих бров дивить ся глибока журба. За дорогою цимрована керничка. Дві нори бють в тій керниченці, а в малім плесі вечірне небо. Іде дівчина з коновками і здорить старого тихим голосом.

Хлоп повів очима по обійстю, а журба била з серця як та вода з нори і летіла у тихий, вечірний сьвіт. Обіймала село і ліс за селом, не находила границі ні кінця тай вертала знов до серця.

Син йому не вдає ся.

Перед старим минали літа як барани на ріці. Гірко дорабляв ся, а коли вже було коло чого газдувати, віддав всьо готове в руки сина, бо сам не змагав і треба було спочити. Син оженив ся, тай от як газдує. Коло оборогів не позагібано, сіно валяє ся під ногами на стежці, в саді кімаче, на отаві понамітувано каміня, приспа пообивана, упряж на тоці.

Семий рік газдує він, а до хати нічо не прибуло, лиш убуває з кожним днем, очевидячки убуває. Всьо, що старі руки придбали щезає як за водою. Тісніші роки тепер, то правда, але й се правда, що хто чого в кро-

вавім поті чола не запрацював, той готового не пошанує.

Давно були лекші роки, а людські руки ліпші, нині часи тяжші, а молоді руки лекші.

Старий намагав радою, прикладом і добрим словом і погрозою, а коли повидів, що всьо як би горохом в стіну, дав спокій і не втручав ся більше в синову господарку. В хаті суперечка, нелад, що навіть свершок не має спокійного кутика, дітиска розпущені, старий не годен на то всьо дивити ся і пильнує, аби лиш з хати та з косою на лаз, або з сокирою під шіпку. Так нудить він своїм сьвітом на старі літа, як та гусільниця, що має заснувати ся в куклу.

Сховав упряж, аби роса не їла, взяв граблі і загібав коло оборогів.

Нуд йому підсунув ся під серце і валив з ніг.

— Сьвіте тихий, прийми мене до себе. Я гірко на отсій долони *) свою службу відбув, а що не пішло так, як я гадав — Твоя воля.

Се так як той цар, що цілий свій вік дбав про добро краю, а коли воно не вдало ся, він одним махом пера касує всьо.

Цюлював землю.

— Ти була запущеним неужитком, бодлаче та жаливу витягав я руками, кожда грудка була в отсих моїх пальцях, кожда грудка пересякла потом і сльозами. Дькую тобі щос служила мині вірно як мама дитині... Тепер так, як би ні мене, ні моєї праці не було навіть на тобі. Сліду не лишить ся ніякого. Але я нічого собі не жадаю, лиш спокою...

Тихий Сьвіт вислухав ту молитву і на другий вечір покликав мужика до себе.

Юрій Лугович.

Будь щаслива моя мила.

Будь щаслива моя мила,
Най ти доля шлях квітчає,
Шлях жита — добром красою —
Най все горе проганяє.

Будь щаслива моя мила,
Я полишусь самотою —
В жалю вік свій скоротаю
І з бежмежною тугою.

Будь щаслива моя мила,
Бо для мене вже не має, —
Ні жита — ні щастя долі —
Ах лиш жаль і сум безкрай!...

7. IX. 1905.

*) Батьківщина.

Олекса К — ко.

Наука і життя в Росії.

Коли ми придивимось до того, як іде тепер наука в середніх, вищих і нижчих школах Російської держави, то ми побачимо сумну, безвідрадну картину, повного занепаду і занедбаня як самої науки, так найпростіших, елементарних основ педагогіки і виховання.

Між учителями і учнями майже немає нічого спільного. Це два заперкі вороги які без огиди і ненависти один одного бачить не можуть і готові копнутись кинутись один на одного і з кровожадністю гієни перегризати своєму ворогові горло.

Чесних, незалежних учителів, якіб цілком оддавались науці, в російських школах всякого типу і рівня, тепер не найдете і в день з свічкою. Здебільшого це або сухі, цинічні педанти, люди без серця, або чорносетенні політики агітатори і деморалізатори, які скрізь і всюди вносять темноту, злобу і озьвіріння, і всякими способами ведуть боротьбу проти всього світлого, що може молодій людині одкрити очі, указати стежку до волі і правди, що може зробити з раба людиною, а тих учнів, якіб насмілились сами пошукать стежки до сонця, немилосердно карають і зовсім витурюють з шкіл, як прокажених і шкідливих, їм не дають здобувать освіти, вибивають з шляху і ростоптують мов жабу і таких чорносотенних учителів по всіх школах сила, майже абсолютна більшість і вони провадять науку, або певніше випроваджують з школи і з життя, замість того прищеплюють старі, одживші свій вік ще за царя Гороха, традиції і погляди, замість знання, — щедрою рукою розсівають кукіль і плевели...

А коли якийсь учитель не забажав-би проповідувати абсурдів, і хотів-би справді зробити щось користне, то такого вільнодумця хутко скинуть з посади і заправторять туди, де козам роги правлять, та ще й там не дадуть спокою... Доноси, шпигунство серед російських педагогів більше поширені, ніж поміж англійськими злодіями й пройди-світами.

Як ми все це уявимо собі, то тоді цілком зрозуміло стане, чого не має серед учнів пошани і поваги, як до учителів, так навіть і до самої науки, бо ті учителі своїми брудними устами і душами осквернили і збруднили науку і треба багато часу праці і жертв щоб очистити російські школи од усякої скверни і погані, щоб ті школи були справді огнищами просвіти, а не тюрмою, казармою і кодлом шпигунства і провокації.

Ось до якого сумного становища, пануюча безконтрольно, без догляду народних

представників, довела російська бюрократія школу, як нижчу середню, так і вищу...

Становище страшне і трагічне, аж мороз душу проймає, як згадаєш за його.

Іван Осадчук.

Як гинуть талани...

Серед непроглядної птьми, серед щоденного житевого хаосу, серед хмар забутих мов зірки миготять вони і гаснуть...

До сонця, зір рвуться серед темної, похмурої ночі і в обіймах суворої дійсности, серед душної, убійчої атмосфери гинуть, никнуть, завмирають.

— — — Так гинуть талани... І скільки їх!... Скільки їх там, де плач, зойк, брязкіт кайдан ген-ген до хмар лунає, де мати-природа цілющі бальсами розливає і в контрасті, де нужда, голод замість хліба щоденного! Там вони в величезній кількості родять ся, гинуть! Линуть за красою, за ідеалом, крізь залізні мури Долі бажають виринути на світ, розірвати її залізні двері, показати світови свого генія, лиш під напором заліза з зойком гинуть, никнуть, завмирають...

— — — Так гинуть талани... І світ їх не знає!... Кидає на них несвідомо камінем, убиває їх, своєю гіркою отруєю троїть їх і вони з розпукою, резигнацією, з невиспіваною піснею гинуть і щезають в хмарах забутих...

То знов зживають ся з цілим буденним світом, простим житєм і лишають йому слабкі відгуки свого генія, осьпівують свою розпуку, свій жаль і світом забуті гаснуть, никнуть...

То знов кидають ся в вир розпаношленої деморалізації і на дні потапають...

— — — Так гинуть талани...

Чернихівці, 12. IV. 1906.

Тихий.

До борби з темнотою!

Тисяч літ минає від часу, коли наш нарід оснувавши могучу державу, пишав ся високою культурою на цілу славянщину — тисячу літ минає, як він мав вже свої писані закони, Руську Правду, а нині сей нарід, незвичайно спосібний, опинив ся завдяки злощасній судбї майже послїдним в культурі європейських націй та в парі з сим — в нерозвинім, причиновім наслідстві і в занепаді економічнім і політичнім.

Се й не дивниця. Наколи погадаємо, що нині, в часі горячкового поступу, в культур-

них змаганнях всіх націй світа, наш нарід числить 70 пр. неграмотних-сліпців, для яких світ дошками забитий, до яких ніяка часопись, ніяка книжка, жадна наука ні порада не має доступу, тож і не має спромоги користувати ся всіма здобутками науки, уліпшеннями і винаходами, які служать до збогачення щасливіших націй о незначнім або й жаднім числі анальфабетів.

Хто з нас не знає, кілько то всіляких кар, кілько драчок за підписи скриптів на-платить ся наш селянин задля незнання письма, кілько процесів нищить його, кілько люців використовує задля його темноти — а упослідження а поневірки на кождім кроці, сего й на воловій шкірі годі списати.

Чи був би наш нарід яко менше вартний, уважаний правительством при переведженю реформи виборчої, коли-би ся епохальна подія не заскочила нас в стані, в яким $\frac{3}{4}$ членів нашої суспільности є анальфабетами?

Та не слід тут вичисляти величезні шкоди, які поносить наш нарід по причині позбавлення його спромоги брати активну участь в змаганнях над поліпшенем своєї долі, але пора розважити зріло всім нам свідомим членам його, чи се мислиме, щоби ми спокійно дивили ся на се, як ті немногі робітники на народній ниві в розпучливім напруженю кидають ся, хочаки видістати нарід з тюрми неволі, як ратують його від рабства культурніших націй, уоружених в весь засіб знання.

Не пора обмежити ся лише на плятонічних заявах співчутя в такий горячий час, в кипущій борбі о бути або не бути сеї маси нерозуміючи часто всего того, що перед її очима діє ся, але слід нам всім свідомим обовязку не лише патріотичного а просто людського стати до поборювання сього на-страшнішого нашого. ворога неграмотности, причини і жерела в першій мірі всего лиха нашого народу. — Не допустім до сього, щоби задля понехання познакомити з 32 значками нашого письма — не помогли відкрити полуду з очий темного народу та не показали куди ступати-б йому по шляху до кращої долі.

Праці в поборюваню неграмотности не відкажесь ніхто з тямущих членів нашої суспільности.

Ідучи за покликом наших просвітних Товариств, приступім до закладання курсів для неграмотних.

Нехай кождий з 2000 священиків, 2000 учителів, 5000 урядників і професорів середних шкіл, 1000 академиків, кількох тисяч шкільної молодежи, кождий свідомий селянин чи міщанин навчить лише 1—2 неграмотних в році, (а сеж нічо тяжкого — прим. ред.) а при слідуячій конскрипції не буде

нам палити лица встид перед Европою за так високий лихварський процент неграмотних між нашим народом.

Кождий буде мати вдоволенє з почутя сповненого доброго діла, через яке що року приготуємо много борців за кращу будучність нашого народа а з тим і за вселюдські ідеали: добра, правди!

Тож клич: борба з неграмотністю — нехай гомонить всюди і занесе ся в найтемніші закутини нашої Неньки Руси-України!!

Оля Березинська.

Мені гріх тепер тужити.

Мені гріх тепер тужити,
Коли жить мені пора,
Коли маю я ідею,
Коли світить ся зоря!
Мені гріх сумною бути,
Коли жизнь моя цвiete,
Коли нарід і Вкраїна
На діла мої так где...
Тому геть давний мій смутку,
Геть в незвісну даль іди,
Я живу і хочу жити
Для Вкраїни й свободи!

Іван Ющин.

Іван Осадчук.

(Некрольог.)

„Чи душа жиє по смерти?“

Це було останнє питання, яке мені за-вадав покійний.

Мояж ти головонько бідна! Що ту відповідати людині, котра одною ногою стоїть вже в гробі а другою ше на цім нужденнім світі? Треба конче відповісти, і то правду сказати, бо він брехні не любить. Ну, й шож казати?!

Він так миленько дививсь на мене!

Він так мені вірив! Гадав, що нема правди поза тим, що я скажу.

Горе мені!

„Душа людини — кажу, а сам так і дрожу з болю і зворушення — жиє в її ділах. Як довго будуть жити люди, так довго не минеть ся й те, що Ви для них зробили, так довго й Ваша душа жити ме“. Не забував я й ще при тім, щоби не згадати за афоризм Nietzsche'ого, що „чоловік, який найгарнішу частину свого „я“ зложив в книжках, сьміє ся зі старости і смерти, подібно як той богач, що видить, як злодії підкрадають ся до скрині, з котрої він вже давно забрав скарби і сховав в безпечне місце“.

Небіщик глянув на мене холодно, в його очах з'явилися сльози. Але їх ніхто не бачив — тільки я. Ми подали собі руки.

Це все було 24. грудня 1906 р.

З того часу ми вже більш з собою не бачились! Більш не говорили!

25. січня дістав я зі Львова таку телеграму: „Іван Осадчук, уч. VII. кл. гімн. син Данила з Черниховець умер 21. січня в заведенню для божевільних“.

Прочитавши цю сумну телеграму, почав я реготатись. Чому? Не знаю! Знаю лише то, що я так сьміявся, як ще ніколи в життю.

Пішов я до близьких знайомих, щоб поділитися з ними сумною вісткою. І там я сьміявся, довго сьміявся!

Они теж сьміялися!

Чому? — Не знаю.

Це все дуже дивне, неімовірне, та остільки правдиве, що я сам це пережив.

Коли я передав цю звістку родичам — пригадую собі — они через хвилику також засьміялися, а потім нервово почали плакати. А мені чогось так весело було. Я знов хотів сьміятися!

Чому я сьміявся? Чи може тому, що жите так безцеремонно кпить собі з нас? Чи тому, що я не міг тоді плакати? А може тому, що я в це все не вірив? Може — не знаю. Знаю тільки то, що я сьміявся!

Я особисто далекий від цього, щоб вірити в всякі містичні проповіді, в неймовірні вигадки і теревені візиснерів. Це не лише навіть інтелігентній людині! І я не вірю! А таки — справді не розумію — „щось в тім є“ як кажесться по народньому.

В листопаді 1906 сказав небіщик на проході до мене таке:

„Зобачите, зі мною станеш щось цікаве за два місяці“. Сказав се серйозно і таємничо! Я став допитуватися, та не получив ніякої відповіді. І більш я вже не питав! Чи небіщик прочував свій нещасливий кінець? Чи заповіт неминучої катастрофи явився йому може у ві сні? Не знаю — але щось таке мусіло бути!

В вірші, присвяченій Тарасові Вірному, а написаній ще 19. XI. 1906, він говорить:

„Ти підеш ще у бій,
Твоя ціль — се борня,
Тільки я, тільки я
Полину в супокій...“ *)

В іншій вірші, — „Мов та цвітка в полю“ — написаній десь з кінцем липня 1906. покійний глухо нарікав:

„Й так я вяну, вяну,
а сльози з віч кануть,

серце рвеш ще жити,
доля каже гнити“.*)

Годі уявити собі душевну муку, яку переживав небіщик в останніх місяцях, трудно збагнути розпуку людини, в котрої „серце рвеш ще жити —

доля каже гнити“.

Коли родичі гляділи на його душеву борбу і питали в мене поради, я по просту відповідав: „Вдає“. Щож мав я казати, коли й сам не прочував лиха.

Покійний був одною з тих рідких одиниць, які заслуговують на правдиве ім'я „людина“. Належав він також до тих нещасливих, що зветься їх коротко; „friedlos“. І це його убило!

Це хай його дух прийме в річницю смерті небіщика замість пахучого вінка!

Володимира Вільшанецька.

Туга.

Ой нависли чорні хмари,
нависли, нависли;
не зійдеш ми мій миленький
ні з гадки, ні з мисли.

Вечірній сумерк залягає простори. Холодно і вохко навкруги. Звільна, голову в низ склонивши, іду трівожно широким, болотнистим гостинцем. Тихо. Поза мною блимає зірним у вікнах світлом повітове містечко, михтить, за горбок звільна западає ся, передомною ширяє щораз то більше „цісарська“ дорога, та ростуть у очах присадковаті і пахучі медом липи.

Як тихо!

На право за ровом березовий лісочок низько опускає гілля і сипле росю — плаче, на ліво розлоге золоте поле, на краю неба гень далеко — синіють Гологори.

У моїй душі як у тих просторах — чорно і темно. Гей тужно і гірко йти у тій темряві — без тебе!

Але я тебе бачу закохане ти моє миле і любе; бачу твою статть високу, сильну і гарну — а тебе чую при собі. Чую, як ніжно береш мою руку, стискаєш з легка і ведеш сьміло в темну, тайну просторонь — далеко.

Я подаю ся радо. Веди мене друже сердечний! До неба чи пекла, піду без слова — з тобою! Бо мені добре при тобі, бо я вірю у твою ширість праведну — і люблю тебе без тям!!

Мовчимо обоє у солодкій настрою. І природа мовчить, слухає. Лише зорі дрюжать на небесних просторах і тихонько плачуть берези. Темно і страшно всюди...

— Чому так страшно, милий — без тебе?

*) Іван Данилів Осадчук: Весняні цвіти. Видав Тарас Вірний. Перемишль, 1907.

*) Ibidem ст. 38.

Довга, довга нічка а я не можу спати.
Перед моєю душею воскресают живі, не-
давні ще спомини. І той перший погляд очей
твоїх прекрасних і тії стрічі короткі, милі, і
тая любов горяча, що ясным громом вдарила
в моє серце.

Коби ти знав миленький, коби ти знав...

У мойому серденьку глибоко на дні дрі-
мала велика заклата сила. Мов той князь у
казці прийшов ти, та одним пристрасним ці-
лунком збудив її до житя. Тепер я не маю
спокою. Часом міць неземна приправляє мені
крила, частійше туга безкрая в землю вби-
ває. Тяжко стає жити. Бо в тій любові, мій
милий, вся моя душа. єство і сила. В ній
живе і золота надія і розпука, як пропасть
темна. Я вмію чути. А душа моя глибока і
ти тої глибини тайної не знаєш ще козаче!

Ранок. Блідо-золоті промінні заглядають
крадьком у східне віконце. Я встаю. Звільна
похожаю по просторій а довгій кімнаті і чую,
ти ходиш рівно зі мною. Стаю край стола.
Ти стаєш тихонько поза плечима як тогди
раз при фіртці в ясну соняшну днину, гля-
диш на мене довго добрими, синіми очима.
Спираю руки на варцаб і думаю, думаю.
Не знаю, де правда. Чи обіцяне небо є те,
що понад нами, чи може то, що в очах
твоїх синіє, мій миленький?

Шумно, весело в гостях. І мід — вино
петь ся і пісня несеть ся. Веселять ся всі,
всі, крім мене. Ярко осьвітлені кармазинові
фотелі — як тогди, тямий? Тож душа моя
тужить у тамтім сальоні, при тамтих гостях.
І ти сидиш проти неї, мовчиш та всьміхаєш
ся. Дві хвилі — подібні, а різні. Ся від там-
тої дорожша. У тамтій ти був лиш знайомий,
в сій — коханий...

Холодніє вечірний легіт у мойому са-
дочку. Нудьга рветь хоре серденько і тягне
душу — все далі.

Там серед села веть ся сіра дорога. Бі-
жить попри ставочок. Іду тою дорогою і
тїнь твоя іде за мною. Ти пристанув на мо-
стї і я з місця рушити ся не годна. А велике,
червоне сонце з противного берега хилить
ся низько, цікаво заглядає у синю воду. І я
клоню ся до неї та питаю: вода синійша чи
небо, чи очі твої, коханий?

Полинув ти від мене далеко, соколе
ясний. А я ходжу та питаю: чому не пишеш?
З намученої тугою душі снують ся рядом
здогадливі привиди. І сумно, сумно стає сер-
деньку.

Виходжу перед хату. Церков, дорога,
ниви і гори. А поза тими горами, ти мій
миленький! З вільна, з тиха, сама, не клика-
на виходить з уст моїх пісонька в тужливій,
народній нуті:

За горою, за другою,
за сіма горами;
машерують жовняреньки
рівними рядами.

Машерують, висьпівують,
аж гомін лунає.
А дівчина за козаком
тужить, пропадає.

На воротах проганяє
і нічку і днину;
чи не їде виглядає
миленький в гостину.

Ой не їде дівчинонько
не їде, калино,
Бо вже він там обнимає
другую дівчину!

А часом єще чорнійша думка. Я бачу
тебе хорого. На білій постели, серед шпи-
тальних стонів та чужої юрби без серця, ле-
жиш недужий. Горячка спалила твої уста, та
румянцем вкрасила кохане личко. Я чую в
собі всі свої болі і плачу над тобою. І тоді
серце моє рветь ся до тебе. Перелітає ліси
і гори, топче сьвітові конвенанси, сїдає при
тобі. А я руку свою кладу на твою дорогу
голову, плачу гірко і не питаю більше: чому
не писав ти єдиний?

Відтак щезають привиди, вертає дій-
сність. Серце болить, праця чекає а ти да-
леко — далеко...

Перемишляни 25. липня 1907.

Нуся Врублевська.

Ой поїхав мій миленький.

Ой поїхав мій миленький
В далеку дорогу, —
Та чи згадує, не знаю,
Про мене небогу?...

Хоч за ним думки мої все
Роєм вилітають —
Та незнаю, чи і його
Мої зустрічають?...

Хоч за ним в моє серденько
Важка тоска впала, —
Так і досі я від него
Вістки не дістала...

Бачу дармо виглядаю
Зіроньки при сонці, —
Забув мене мій миленький
В чужій сторононці...

20. X. 1905.

Карель Каляль.

Як я почав курити.

(в скороченню под. М. С.)

Коли я мав вже 17 літ, прийшло мені на думку, що крайна вже пора для мене навчитися курити. Мої товариші курили майже всі та шуткували з мене, що я дїтвак, тому що не курю. В душі признав я їм рацію і постановив собі курити. Погадав я собі, що сейчас буду виглядати на більшого пана і зрілого молодця, як буду мати папіроску в устах.

Купив я собі сейчас по обіді (стидаючись потрохи) в трафіці папіроску та пішов за місто над став, щоби мене ніхто не бачив. Запалив я папіроску та потягнув дим у груди. Не видав ся він мені ні крихітки смачним.

Слина стала гіркою в губі, дим дусив мене та видавав ся мені неможливо смердячим.

Однак курих я дальше і потїшав себе, що і иньші переходили таку школу. Коли викурих я папіроску, почала мене боліти голова. В цілім тілі почув я ослаблене і я мусів покластись на мураву. Зовсім не вдоволений та обманений надїєю, що ужию можливої приємности, почув я що морить мене сон і я справді заснув. Коли збудив ся я, голова вже не боліла, заворот уступив, однак обняв мене неописаний сум, так що ледви здержав ся від плачу. Чим скорше став я і рішив піти до хати, щоби занятись наукою та забути про немилу пробу.

По дорозі роздумував я собі: Чи я конче мушу се робити, що другі? Чи се дійсно додасть мені поваги? Чи дійсно буду через се виглядати вже на зрілого молодця, як вложу папіроску в уста? Яка користь буде для мого здоровля, коли вже одна папіроска спричинила біль голови і ослаблене. Яка користь буде для мого духа, як по куреню дістаю заворот голови? Вкінці яка буде користь для моєї кишені?

Витягнув я скоро олувець та нотес і став числити. Вийшло ось що: — Коли я лише на оден день не прокурю 8 сот., то за 50 літ заощаджу (з відсотками) 6.104 кор.

Було се для мене сьмішним і веселим, що за смід в губі, за біль голови та страту здоровля мавби я видати стільки гроший. А скільки би то винесло, коли-б я денно прокурював два рази стільки.

Прийшла мені на думку і моя любя ненька та я побачив її з сльозами в очах перед собою, які дійсно явили-б ся у неї на вістку що я курю.

В тій хвилі постановив я собі ніколи не курити. Коли вернув я у місто, побачив я на високій вежі ратуша чорну хоругов; умер

сьогодня Франц Паляцкий, батько вітчизни. Вістка о його смерті зробила на мені сильне вражене та до свого постановлення додав я таку поруку: Чеський молодець найбільше почитати память Паляцкого, коли буде старав ся стати порядним і образованим чоловіком! Я вже по першім куреню пізнав, що оно не причинить ся до повисших прикмет, а противно, впливе на мораль, образоване і культуру загалу зовсім уємно.

Постановлення я додержав і не курю зовсім. До нині тішусь тим, що тоді в день смерті нашого опікуна народнього розв'язав я успішно квестію куреня. Бажаю кожному молодцеві, щоби в сей спосіб застановив ся, заким віддасть ся куреню.

* * *

Про тютюн.

Тютюн є то зело однолітне, смердяче, подібне до дивдерава. До Європи привезли його Французи з Америки (Віргінії). Уживане листків сьїї одуряючої трійної рослини було спершу строго заборонене правительством. Однак коли правительство змїркувало, яку користь може мати з сьїї людської слабости, обняло монополь продукції і продажі тої трутини та утворило собі обильне жерело доходів державних. Приміром Угри мають з тютюну 60 мільонів чистого доходу.

Коли витиснемо листе тютюну, то одержимо смердячий гіркий сік, подібний до осїду у файці. Плин сей має в собі сильну отруу, що нікотинею звеь ся. Она є грізнїйша, як сублімат та арсен. Чоловік умирає від одной каплі нікотини; блідне, на чоло виступає зимний піт, слабне, серце прискорює удари, дістає завороту голови, харчить, темніє йому в очах, тратить сьвідомість та в супроводі корчів у цілому тілі кінчить житя.

Як стебельце умочимо в нікотині та притулимо птиці до дзюбка, пташка сейчас гине. Жаба гине, як лиш поляти єї соком з люльки. Пачкарі, які переносять тютюн на голім тілі, так ним затроюють ся, що умирають. Оден французький поет випив шклянку червоного вина, до якого з жартів всипано йому тютюну і умер серед страшних болів. Два брати пішли о заклад, котрий з них викурих більше; оден викурих 17 люльок, другий 18 і оба сейчас поумирали. —

Як ділає курене на здоровле?

Одна частина нікотини убуває з тютюну в фабриці при його приряджуваню. При куреню спалюєть ся половина нікотини.

В однім папіросі є дуже маленька скількість нікотини, однак хто починає курити, затроюєть ся вже нею, хоч легенько.

Коли чоловік привикве, не чує ділання нікотини. Однак она шкодить і зовсім певно.

Коли до годинника дістане ся порошок, мимо сього він іде дальше. Однак коли нагромадиться більша скількість порошу, годинник перестає йти.

Так і у курців прийде пора, коли нагромажена скількість нікотину почне відзиватись. Нікотина спричиняє брак апетиту та псує кров. З димом дістає ся нікотина до грудий, а з слиною до жолудка, з легких та жолудка до крові і затроює її. Затроєна кров зле відживляє тіло і оно слабне. В часі, як молодії починають курити, лице їх блідне; є се найбільшим доказом, що їх кров поспувала ся. Гарне, молоденьке, іноді рум'яне личко поганіє, зір стаєть ся мутним а лице набирає острих рисів та мякнуть в'язи. Я сейчас пізнаю, як котрий з моїх учеників зачне курити. Не маю слів на висказане сього, як мені жаль такого хлопця.

Від диму слабнуть очи. Коли я є на зборах, де курять, печуть мене очи та часом роблять ся на них плями і так званий ячмінь. Сильне куренє затроює очний нерв. Курцям пукають уста, язик їх обложений, мають гіркий смак в устах, зуби жовкнуть, чорніють і псують ся. Кожному курцеві чути неможливо з губи. Курці плюють часто, тому тратять слину, потрібну до травлення. Коли-ж курці ликають слину, то ще гірше, бо ликають з нею нікотину. З десятих курців вісім має хронічне, хочби і слабе запаленє горла. В горлі їх пече і дражнить, тому пють більше. Найбільше терплять від куреня легки. Знав я много молодих людей, що задля куреня занепали на грудну хворобу та поумирали. До сього дим димови не рівний. Курець випускає дим з своїх уст а часом через ніс, другий вдихує його і полоче ним свої легки, а з ним вдихує хворобу. Налоговим курцям трясуть ся руки і ноги, суть роздраженні.

Від тютюну терплять дуже робітники у фабриках тютюну. З його пилу, який осідає їм в устах, носі і очах та легких, терплять різнородні слабости а передовсім недокровність і ослабленє. Фабрики тютюну забирають много жертв в людях.

На цілій землі управляють тютюн на 25000 гектарів (44000 моргів) плодovitої землі.

Кілько то голодних бідаків поживило би ся, коли-б на сій землі управляли збіже.

Іван Осадчук.

Як умру....

Як умру — то поховайте мене на долинї,
де так сумно, пусто буде,
гейби в домовині.

На могилі посадіте
густий корч тернини,
бо весь вік свій я все мучивсь —
ні одної днини
не зазнав я щастя, долі,
лиш горе і сльози...
А там далі посадіте
дрібні, гнучкі лози. —
Це символи мої будуть,
символи розпуки,
бо весь вік свій я все гнув ся,
іzza горя, муки!

Ще одного від вас хочу,
одного бажаю,
як побачите могилу,
киньте слово жалю!... 1906.

Сильвестер Яричевський.

Колега моралосипца.

По зверхньому виду правдивий примітник семітської породи: худий, слабих м'язів, з кучерявим волосем, з „вірлиним“ по єврейськи носом, з характеристичною вимовою звука „р“.

Був сином маломісточкового міняйла і се пролетарське походженє відбивало ся на цілій постаті його і в погляді на сьвіт. „Ой, треба вчити ся, треба, аби мати який-такий кавалок хліба, бо тепер страх тяжко жити на сьвіті!“ звик був говорити до свого окруженя, яке й не все то гаразд розуміло сумноповажний зміст його слова... По більшій часті хлопці безжурні, за яких турбували ся й працювали родичі — то й якже мали розуміти буденну правду з уст жидка, старшого кількома роками від пересічи шкільних товаришів? Розуміло вагу тих слів хіба пару мужицьких і міщанських хлопців, яким також довело ся серед голоду й холоду верстати шлях життя...

Ходили ми до гімназії, в якій від часів романтичних прабабок царювала викладова мова польська. Товариш Арон посідав відай вроджений талант до „непоправного вираження сен“ польською мовою і був тому предметом „потіхи“ і кпин зі сторони своїх бутних товаришів Поляків, збирав — хоч не радо — цілі міхи двійок іzza тої своєї прикмети і не міг — розумієть ся — чути ся щасливим...

Вчив ся, кував із вродженим своїм расі завзятем, та не йшло. Два товариші Українці, найліпші „Поляки“ себто польоністи на цілу клясу (як се звичайно водить ся по польських гімназіях) милосердили ся над бідним сином Ізраїля і вчили його тієї мови й літератури, на скільки їм самим вистарчило часу. Звісно, товариська річ — помагати.

Товариші Ляхи, сказано любили собі кпити з Арона. Грубіші натури то й поштуркували так собі з доброго дива: прискочить котрий на павзі до його тай гримне кулаком у плечі або прицупить за чуприну і тягне, якби то був віхоть. Такі жарти, звісно, не належать до великих приємностей, тож і не диво, що Арон боронив ся. Але не відбивав ся таким самим оружжєм — ні, він лише утікав і, живо гестикулюючи руками, правив напасникам у викладовій мові „морали“.

Фе, коханий колего! Хиба так можна, аби оден чоловік виривав другому волосе з голови, як нездалу стріху? Таж то не ладно! Ойойой! Як не ладно! Направду, що неладно! Аж я сам встидаю ся за коханого колегу! Ай, ай, ай! Най колега пустить!“ Зачіпник сьміяв ся звичайно сердечно з „колеги моралосипци“ тай не мав далше сили виладовувати свою енергію до кінця на біднім Ароні.

Так і прозвали його: „колега моралосипца“!

Та не тільки неторканости й цілости своєї власної особи боронив так краснорічиво наш „моралосипца“, він навіть ставав часто в обороні другого — слабшого, коли де угледів пару товаришів в стадії домашньої війни, виміни стусанів і неконче естетичних прізвись.

„Кохані колеги! Pax vociscum! Фе! Дайте спокій! Або чи то ладно? Чи то здорово? Чи то принесе вам який пожиток? Фе, фе!“

По такім многообіцяючим вступі звертав ся по правилу до сильнішої, атакуючої сторони: „Коханий колего! Чи то випадає показувати свою силу на слабшій? Таж усякий гніт є річю недостойною чоловіка! Ну, дав Пан-Біг коханому колегови, нівроку, силу, то можна єї ужити до чого ліпшого! Ой, якби мені тільки сили і здоровля — то я вчив би ся день і ніч тай бувби форцуг! Ой, ой!“

Своєрідна стилізація й „поправна“ мова моралів тай сам вигляд „колеги моралосипци“ в такі моменти роззброювали войовників. Слідували звичайно вибухи золотого гумору і прохане за обрусами на животі, бо „пункнуть зі сьміху“.

Та не тільки *sus domestica* любить внаджувати ся, де не треба, але діє таке часом і т. зв. *homo sapiens*... Внадив же ся до Аронної чуприни кучерявої оден з бутних і диких „паничів“, що заявляв особлившу розкіш у каламученю духової рівноваги бідного жидка.. Арон боронив ся по своєму; розважніші товариші пробували уговкувати не раз гордовитого нащадка панцизняних сатрапів, дехто силував ся й чинно вступати ся за „моралосипцу“ та часто-густо мусів і сам спасати ся утечею перед „боксерством“ сильного паничика.

І так терпів Арон по образу своїх старозавітних праотців, вижидав милости в Бога Авраама, Ісаака й Якова — але ніколи не подумав, аби „пофагасувати“ на свого гнобителя-Фараона...

Раз — таке раз мусить раз приключити ся — причепив ся панич-ренях знову до Аронця. Сей боронив ся своїм високолюдяним способом та гестикулюючи горячо поцілів ненароком свого противника в лице.

Як опарений кинув ся на него паничик і став гатити, куди попало. Арон боронив ся тепер, заслонюючи ся худими руками, тай криком: „Алеж коханий колего! Що він робить!“

В ту мить підскачов жидкови на оборону товариш Терський. Він то був одним з інструкторів Арона на почві польщини і цинив його за велику праведність. Малий широкоплечий і добре підгодований Терський відтрутив дикого панича одним махом і з викриком „гов! паничу!“ схопив його за руки. Сей пізнав противника, розлютив ся ще більше і з поганою лайкою на українську народність кинув ся на него з усею силою. Товариші не розборонювали їх, цікаво ждали на вислід боротьби.

Запальчивий Терський схопив панича „попід сили“, підніс трохи в гору, рвонув ним о землю і не тямлячи ся з гніву ізза обиди, товк нелюдським товаришом о поміст.

Аж тут почув над собою дивний, прошибаючий крик — ніби голосіне: „Ойойой! най колега пустить!“ Чиїсь не міцні руки тягнули його за ковнір. Глянув: се Арон!

В його очах змішав ся переляк із благанем. Ай, тай коханий колега вже також такий!... Вже зіпсував ся! мовив Арон, піднісши руки в гору.

Так мусіли виглядати його предки в країні Юди, коли з благанем вносили очі й руки до Єгови...

Терський пустив противника зі своєї „опіки“. Сей отріпував ся з порошу, поправляв убранство.

„Алеж і чудак з тебе, Ароне!“ відозвав ся Українець до Жидка.

„Най колега дасть мені слово, що не буде мстити ся на нім!... Коханий колего!“

Вхопив Терського за руку.

„Ну, ну, маєш слово! Чудний ти!“

Задзвонили. Увійшов професор...

„Моралосипца“ таки не скінчив гімназії. За тверде було польське желізо на жидівське ковало...

А шкода людини з такими гарними дарами серця, шкода!...

Кіцмань, 1907.

Собчак Ілько.

Початок історії тютюну.

(Перерібка з німецького).

Коли в наших часах продукція і куренє тютюну дійшло до так великих розмірів, варто би пізнати також історію сеї рослини. Сказано, що до великих розмірів дійшла продукція і куренє тютюну; найліпше можна се зрозуміти, коли би оглянуло ся поперше великі фабрики, де коло американської хопти працюють десятки тисяч робітників, по друге, коли би хто прочитав статистичні дати державних податків за тютюн. З тих дат можна би пізнати, що держава тягне величезні суми з народу за тютюн і щораз підвищує їх, не боячись цілковито бойкоту зі сторони консументів. Щоби однак не треба їхати до фабрики, бо се коштує, і не заглядати до статистики, вистарчить лише вийти на улицу в місті або в селі і вже з сього можна переконати ся, що до рідкості належить чоловік, котрий би не курив тютюну або не нюхав табаки. Поперед твої очі переходять люди з тоньшими то грубшими цигарами в зубах. Чим грубший пан, тим грубшу палигь папіроску. Переходять також великомійські дами еманципантки з циліндром на бакир, з ліскою в одній а цигаром в другій руці. А там десь знова на заулках смаркаті діти завивають щось в грубий, сірий з папендеклю нераз папір і смочуть, бо так їх родичі роблять, дивуючись, чому батьки курять сей тютюн, коли він так гіркий.

Після слів Лябата винайшли Іспанці рослину тютюнову не 1492. р. на Сан-Сальвадорі, як тепер загально прийнято, але 1520 р. і то на півострові Юкатан. Сю рослину плекано найкрасше в околиці міста Tabasco. Для того сю рослину названо також „tabasco“. Ся назва задержала ся в німецькім слові: Taback, на означенє тютюну, а в нашій, на означенє порохо, котрий служить до нюханя, витвореного з тютюну.

На тім півострові Юкатан научили ся Іспанці від тамошних людей уживати сеї рослини до куреня. Відтак привезли її до Іспанії і Португалії. 1650. р. привіз тютюн Іван Нікот, амбасадор короля французького Франца II. з Португалії до Франції. Іменем Нікота названо отрую, яка витворює ся при куреню і затроює наші легкі.

В Італії розповсюднила ся та рослина або через Португальців або через папських нунційів (послів): Сант Кроа і Миколу Тортаболі. Перший з них був послом в Португалії, а другий в Франції. В Італії названо тютюн сьвятою рослиною, бо Італійці думали, що тютюн має якусь надзвичайну силу. Коли тимчасом обвинено Іспанців, що вони привезли з Америки сифіліс, для того бояли ся Італійці

всього, що лише приходило з Іспанії — з виїмком золота і срібла. Проте треба було аж поваги послів-нунційів папських, щоби впровадити нову рослину до Італії, хотяй она вже мала там багато своїх приклонників і ворогів.

Тютюн нараз став предметом спорів учених людей. Навіть жінщини, котрі вже тоді мішали ся в справи публичні, ставали часто по одній, то по другій стороні.

В найгіршім сьвітлі представляють ся спори лікарів. Мимо того, що они тютюну ніколи не виділи, ані не мали в руках і не мали докладних вістий про него, то однак вели завзяті суперечки о природі сеї рослини, так як би ся рослина була знана ще від часів Галена, Гіпократе або Якулана. Діставши тютюн в свої руки, почали его уживати яко лікарства. Одному казали уживати сего ліку надшо. Коли таке лікарство не могло утримати ся в жолудку, тоді приказували уживати по їдженю. Інші мали заживати сего лікарства в полудне або в вечір. Кождий день приносив нові відкриття з обсягу лікарських наук і нові способи лічення тютюном. Вказувано щораз на нове число вилічених тютюном. Хеміки втворювали денно сотки нових продуктів лічнихих з тютюну як оливу, сіль, воду і т. п.

Попелом з тютюну лічили ся хорі на пархи і глисти. Заживаний порошок з тютюну усував ревматизм, хворобу очей, голови, мігрену, спрагу, параліж і багато иньших прикрозстей, котрі повстають з нагромадження злих соків в людськім тілі. До упорядкування обігу крови і до убудження умілого не було ліпшого средства, як табака. Положниці лиш табакою усмиряли свої болі породові. На смуток, блудження, нервовість і гістерію лише табака була помічна.

Хто заживав табаки, не потребував боляти ся заразливою хворобою, як: холери, корості, пропасниці і и. Табака скріпляла пам'ять, оживляла фантазію, а учені не брали ся до розвизування трудних задач або питань, доки не наповнили носа табакою.

Лише ті, що жували тютюч зазнавали щастя. Они не відчували голоду, спраги і обезсилєня. Пересьвідчено ся, що мала скількість уживаного тютюну раз на 24 год. давала спомогу жовнірови в найбільших трудах цілими тижнями перебувати на поли борби без їди і напою, не відчуючи утоми. Після сфантазованих табачників не було жадного особливого средства до належитого стравлення, до усунєня води з мозя, болю зубів і до злагодження сплавів.

Не могли нахвалити добродійств тютюну ті, що курили. Тільки одно не відповідало тим добродійствам, а то, що віддих робив ся неприємним. Жінщини замужні почали перші нарікати і апергати на то увагу своїх

мужів. Між людьми ходили оповідання про незвичайне почитанє тютюну в Америці. Американські священники підкаджували димом тютюну своїх богів, вчитували в клубках сего диму будучність і волю богів, а самі так курили, що неначе упоєні падали при вівтарях, вставали по якімсь часі повні натхненя і видавали в незрозумілих словах відповіді питаючим о раду. Не відбувалися жадні наради без отуманеня себе димом з тютюну. Взагалі наслідки куреня тютюну були так численні і різнородні, що трудно булоб їх всіх вичислити.

Вода з тютюну служила Європейцям до скріплення зору; рівночасно зникали всі червоні і иньші плями на тварі. Яко напитуку уживали сеї води против короткого віддишу, астми, болів в середині, вибухів крові і тяжкого породу. Хто стратив пагність на руці, потребував лише в воду з тютюну кінці пальців вложити і вже являли ся нові. Ферментуюча вода помагала на недуги нервів і на вивихнене.

Олива з тютюну робила глухих чутливими, отвирала нори в шкірі і переменяла ся в піт і скріпляла нерви. Також нерви і нарости уступали з тіла під впливом діланя сеї оливи і то без видаваня ропи.

Ще 1722. р. казав Лябат, що нема ліпшого средства на очищене, як табака. Один Француз спробував сего ліку на острові Мартиніці на собі і своїх гостях, котрих запросив на весіле своєї доньки. Гості мусіли їсти печені індикі приправлені табакою, не знаючи о тім. Наслідком було страшне різане в жолудку і т. д.

Тимчасом скорим кроком поступав тютюн в сьвіт. Особливо скоро розширив ся по Німеччині і північній Європі. Відтак пішов в Росію, розмножив ся по Україні, Польщі, полудневій Європі і зайшов до Азії, Індії і Африки.

По при численних прихильників тютюну, знайшло ся також багато ворогів і то в особах володарів сего сьвіта. Великий князь Михайло Федорович наказав впроваджене і уживане тютюну з огляду на часті пожежі в наслідок недбалих курців. За першим разом казав карати непослушних нагайками, за другим грозив відрізанем носа, а вкінці карою смерті. Однак мала таки два, чи три рази погоріти цілковитого деревляна Москва в наслідок неосторожних курців, котрі позасипляли з позапалюваними люльками. За приміром Москаля пішов також Амурат IV. турецький цїсар, котрий був того погляду, що тютюну не менше треба уникати як вина, тому, що оба сї чинники шкідливо впливають на притомність і розум. Проте установлено в Туреччині закон, аби впроваджене і курене тютюну карати смертю. Скак Софі, король Перзів пішов в слїди сих обох. Ті три володарі

волїли зречи ся величезних доходів, чим виставляти своїх підданих на утрату здоровля. Иньше думали їх наслідники і так стали сї краї як раз найбільшими консументами тютюну.

В Англії був король Яків Стюарт, наслідник Елисавети, котрий видав розправу про пожиточність тютюну.

Християн IV. король Данії поручив своєму лікарєви Симонови Павлови виступити з науковими дослїдами і вказати, що при частім уживаню табаки терпить змисл нюховий, а у курців творить ся під чашкою скарупа, як викрито в многих аґатомічних операціях.

В 1699. р. поставлено в Парижі латинську тезу о користях і некористях тютюну. Перевід сеї тези посьвячено М. Фаганови, прибічному королївському лікарєви. Гідною памяти була подія, коли при дискусії над тою тезою засїдаючий заступник Фагона, послїдними словами погубляв табаку, а тимчасом сам заживав табаки пучку за пучкою.

Взагалі обняла цілу людскість неначе яка манія табаки. Ледви почав хто нюхати табаку, то так вже призвичаїв ся і так вже она его опанувала, що мусів ставати в ночі зі сну, аби єї зажити. Нюхали її при обїді, в розмові, на дорозі, при роботі і підчас молитви.

Табаку і тютюн уважали в товаристві необхідним средством до житя і дивовано ся, як тільки літ можна було без него обходити ся.

Коли почали люди вже в церкві нюхати табаку, видав папа Урбан VIII. булю, в котрій виклинав тих, що нюхали табаку в церкві. Его наслідники не виступали против тої самоволі, може з недбальства, а може видїли, що сего спинити не можна, длятого той звичай змагав ся дальше. Ще появилася одна буля, котра виклинала лише тих, котрі в церкві св. Петра в Римі нюхали табаку.

Новїшу історію тютюну знають читачі добре.

Остан Деревянка.

Коб доріжка менї близька.

Коб доріжка менї близька
до коханої дівчини,
я ходивби на розмову
все що вечера, що днини.

Та доріженька не близька
і той шлях далекий дуже,
не дійду туди ніколи
— серце моє тужить дуже.

Коб вітрець міні був тихий,
сьпіванки-б я слав до неї

— плакали-б вони за мене
край віконечка у неї.

Завірюха-ж виє люта,
в чистім полі вітер віє,
він слова сердечні візьме
і по світі десь розвіє.

Коби я був моя зоре
в твої вічка не дивився, —
яб доріжкою не гризся
ані вітром не журился.

М. Метерлінк.

Пробудження душі.

Прийде може час, а багато річий запо-
відає його прихід — прийде може час, коли
душі добачувати-муться без посередництва
змислів.

Область нашої душі розширюється
з кожним днем. Душа стається що-раз близ-
шою нашого видимого ества і бере куди
більшу участь в усіх наших справах чим два
або три століття тому назад. Сказати-б можна,
що наближуємося до епохи духа. Маємо
уже в історії якусь скількість аналогічних
діб, де душа слухняна якимсь невідомим пра-
вам, неначе видобувається на поверхню
людскости, своє існування і свою могутність
заявляє безпосередно. Це існування і ця мо-
гутність об'являється тисячою різних і не-
передвиджених способів. Здається, що люд-
скість в цих хвилинах трохи усуває тяжкий
тягар матерії. Запановує тоді якийсь рід ду-
хової пільги, а найтвердші і найбільше не-
зломні права природи неначе попускають тут
і там.

Люди стають собі ближші і своїх
братів, осуджують себе і люблять себе поваж-
нійше і сердечнійше: вузше і глибше розумі-
ють дитину, жінку, звірята і річи.

Статуї, образи, письма, котрі нам поли-
шили не є може знамениті та, не знаю, що
за сила і живий поваб закований в них на
завсїгди. Якесь братність і таємні надії мусі-
ли тоді горіти в поглядах людей і всюди
побіч слідів звичайного надibuємо там сліди
иньшого життя, що не дасться з'ясувати ро-
зумом.

Те, що знаємо за старий Єгипт, дозво-
лює нам припускати, що він перейшов одну
і таких духових фаз. В дуже давній добі ін-
дійської історії душа, здається, теж набли-
жувалася до поверхні... до рівня, якого піз-
нійше не досягла ніколи; тож спогади її без-
посередної майже тоді присутності виклика-
ють якісь дивні явища. Бувають іще иньші
подібні хвилини, де духовий корінь неначе
бореться на дні людскості, мов потапаючий,
що бореться під водами великої струї. При-
гадайте собі н. пр. Персію, Олександрію і оба

містичні століття середновіччя. За те ма-
ємо століття гарні, де краса і інтелігенція
неподільно володіють та де душа не явля-
ється цілком. Так н. пр. держиться осто-
ронь від Греції і Риму, від XVII і XVIII сто-
ліття в Франції (принайменше від поверхні
цього останнього століття, бо глибини його
з Клявдієм де с. Мартен, Каліпостром,
котрого треба брати поважнійше, як зви-
чайно, Паскальом і многими иньшими, скри-
вають багато тайн) не вміємо означити, чому
бракує там чогось, таємні комунікації не-
наче перервані а краса замикає очі. Трудно
висказати словами і вяснити, чому атмосфе-
ра божества і фаталізму, що сповиває грець-
кі драми не видається правдивою атмосфе-
рою душі. Справді відкриваємо на овиді цих
трагедій ненастанно, гідну чести містерію,
та це не ця зворушаюча братня містерія так
глибоко потрясаюча, яку находимо в деяких
творах менше вартних та навіть менше гарних.
Візьмим ближчий приклад: Як що Расін непо-
мильний поет жіночого серця, то хто пова-
житься твердити, що він зробив бодай один
крок в напрямі її душі? Що ви відповіли би
міні, як що я запитав би за душу Андромахи
або Британіка?

Душі Расіна розуміються тим, що ви-
сказують, та ані одно словечко не пробиває
морської загибелі... Вони незвичайно самітні на
поверхні планети, що не ходить вже по не-
бесах. Не можуть вони мовчати, бо переста-
ли би існувати. Не мають „невидимої заса-
ди“ і здається, наче-б то була яка відділю-
юча субстанція поміж їхніми духами і ними
самими, між життям доторкаючим всього, що
існує а життям, що доторкаєся перемина-
ючої хвилини пристрасти, болю або жадоби.

Бувають справді століття де душа заси-
пає а ніхто за ню не журить ся.

Сьогодні ясне, що вона робить великі
з'усилля, проявляє ся всюди в спосіб не-
звичайний, нагальний, насильний немов би на
дане гасло, мов би не було в неї ні хвилини
до втрати. Мабуть готується до послідної
боротьби і ніхто не в силі добачити, що вий-
де із побіди або поразення. Може й ніколи
не клала на вагу стільки різнородних і не-
побідних сил. Сказати-б можна, що скулена
тиснеться до невидимого муру і невідомо,
що її пре: чи агонія чи життя.

Не кажу за сили окультистичні, що кру-
гом нас будять ся: за магнетизм, телепатію
за непрочуті до тепер свійства сьвітляної ма-
терії і за тисячі иньших явищ, що потряса-
ють основами офіційального знання. Ці річі
відомі кожному і легко доказують ся. Мимо
того вони іще ніщо в порівнанні із цим, що
робиться в дійсності, бо душа, це мов сон-
ний, що в глибокій сні робить з'усилля, що-
би порухати рамам або розкрити очі.

(Конець буде.)

в стодолі, побачивши світло і самого Василя, вибігають до него і розказують йому про муки, які терпів і терпить їх батько Прокіп. Василь тоді підходить до хати і кличе Прокопа. Сей почув голос батька а думаючи, що се Василь з гробу приходить до нього, зриває ся з постелі і хоче піти до Василя. Юрко і жінка не хочуть його пустити, знаючи, що є небезпечно пускати Прокопа до Василя. Прокіп однак силою дістає ся перед батька і паде йому до ніг. Коли-ж Василь просить сина, щоби він підніс ся і подивив ся на свого батька, було вже за пізно, бо Прокіп лежав вмерлий. *І. Д. О.*

Переписка редакції.

Іван Ющишин, Черн.: За обіцяну статтю про „Магабарату“ і „Рамаяну“ вже наперед дякуємо і просимо як найскорше прислати.

Сильвестер Яричевський, Кіцмань: Дякуємо за Ваші щирі та теплі слова заохоти і готовість нам помагати. Не забудьте прислати дещо до другого числа.

Олекса Коваленко, Київ: Радо сповнимо Вашу просьбу. Не забудьте за друге число. Не відрічи було-б подати коротко про просвітний рух в Києві.

Тихий: Щиро дякуємо за прислану статтю. Містимо радо тимбільше, що порушена Вами справа незвичайно великої ваги. Нам здаєть ся, що кождий по її прочитанню возьме ся радо до борби з темнотою. Просимо і на дальше о нас не забувати.

Вільшанецька, Колом.: Подайте точно свою адресу, хочемо порозумітись з Вами в одній справі.

Микола Юлевич, Пер.: Пішлемо лист і Бжолу, лиш подайте адресу.

Гнат Геда, Колом.: Афоризми ми получили. Слабонькі та недотепні, тому не містимо. Пришліть що кращого. На один афоризм скажемо Вам ось що: Далеко лекше стрінути мудру книжку, чим охочого читача!

Ю. Лугович: Подайте свою адресу.

Марія Солтис, в Тер.: Дуже радо занесли ми Букварі до Духовного семинара та боїмо ся, щоби всіх не розхопили, а тоді не стало-б Букварів для ближого Вам повіту тернопільського. Хиба-б Шан. Автор видав друге виданє і не в такій малій кількості як перше. Молодїж гімназіяльна у Львові купила у нас вже щось аж пять Букварів і радо возьме ся отворити очи темному народови. Перемиська гімназія не так чисельна і не так охоча до праці для народу... миттю розхопила більше пів сотки. Академічна молодїж та кож про народ не забуває і десятками для темних Букварів замовляє. Хоч би академики коло Цеброва... Питаєте за жита між акаде-

миками взагалі? Вистарчить Вам сказати, що зі знаного Вам пессіміста, зробив ся Ваш pupil крайним оптимістом.

Нові книжки:

Михайло Драгоманів і єго роля в розвою України. Написав і видав М. Павлик. Львів „Друкарня Уділова“ 1907. Ст. 98.8⁰, Ціна 50 сот.

Буквар для науки неграмотних. Уложив Онуфрій Солтис. Тернопіль 1907. „Друкарня Подільська“ иосифа Спепка. Накладом філії руськ. Тов. педагогічного. Стор. 48.8⁰. Ціна 20 с. з перес. 25 сот. Замовляти у автора, Тернопіль, ул. Сенкевича 25 і в ред. Бжолі.

Під небом півдня і иньші оповідання Володимира Бирчака. Молода Муза-VI. Накладом М. Петрицького. Львів, 1907. „Друкарня Уділова“ ул. Коперника ч. 20. Стор. 112.16.⁰ Ціна 1 К.

Микола Венгжин: **З життя гімназістів**, нарис и оповідання (з портретом автора) Стор. 52. 8⁰ Ціна 1 кор. Замавляти у автора, Львів ул. Вірменська ч. 25. Хто замавляє відразу 10 прим. дістає 4 кор. опусту.

Горячо поручаємо отсі книжки до читаня:

- 1) Розвідки М. Драгоманова про українську народню словесність і письменство. Зладив М. Павлик, чотири томи, збірник фільольогічної секції Наукового тов. ім. Шевченка Т. I. 3 кор. Т. II. 3 кор. Т. III. 4 кор. Т. IV. 4 кор.
- 2) Кобзар Т. Шевченка Том I. (1838—1847), брошур. 3 кор. Другий том в друку.
- 3) „Про старі часи на Україні“ проф. Мих. Грушевського, ціна 60 с.
- 4) „Гуцульщина“ часть пята, проф. В. Шухевича, ціна 4 кор. (Далі буде).

Товариші і товаришки!

Не забувайте на фонд для убогих учеників (ниць) середних шкіл! Замавляйте картки і виданя, а з розпродажи 35% шліть до Сокільського Базару на книжочку вкладкову ч. 8. Посьвідку шліть на мої руки. Хто не читав моєї відозви що до фонду — зволить подати свою адресу. В другім числі „Бжолі“ буде оголошенє присланих грошей. Зазначити мушу, що найкраще що до фонду пописав ся Перемишль. Поки що лиш від него получил я спис. Не руководіть ся „рутенською“ байдужністю, бо чим енергичнійше возьметь ся до діла, тим скорше збільшить ся фонд, а видавництво буде в силі достарчати Вам кращі картки і виданя.

Гаразд!

На кредит „Бжолі“ не висилає ся рішучо.

Хто получив перше число, а не пришло бодай части річної передплати, зволить сейчас звернути, щоби стало для тих, яким не байдужна наша важка праця. На провінцію поодиноких чисел не висилаєм. Передплата так приступна, що і найбідніший є в силі спромогти ся на чверть року післати 1 к. 50 с.

Хто приєднає нам 10 цілорічних передплатників, буде діставати „Бжолу“ даром, хто двайцять, дістане даром і оплатно всі книжки, які є на складі в редакції. Всякі письма і передплату просимо слати на адресу:

Редакція „Бжолі“
Львів, Вірменська 25.

Редакція „Бжолі“

має на складі:

1. Красний примір направив — образок з життя гімназістів в одній дії 20 с.
2. Проби — поезії 10 с.
3. *Primula Veris* — поезії 40 с.
4. Весняні цвіти — посмертна збірка поезій 60 с.
5. Молодість — поезії 30 с.
6. З життя гімназістів — нариси і оповідання 1 кор.
7. Буквар для неграмотних — Онуфрія Солтиса 20 с.

8. Ніцше яко вихователь — студія Івана Ющишина 1 к. 20 с.

9. Переписні листки:

а) Мих. Драгоманова по 10 сот.

б) Мих. Павлика „ 10 „

в) Олі Березинської „ 5 „

г) Тараса Шевченка „ 5 „

Належитість за картки можна присилати марками.

Видання Мих. Павлика:

1. Михайло Драгоманів і его роля в розвою України 50 с.
2. Оповідання про заздрих богів 25 с.
3. Письмо укр. селян-радикалів із Галичини та Буковини до селян послів російської державної думи в Петербурзі 10 с.
4. Москвофільство та Українофільство серед австро-руського народу 50 с.
5. М. Драгоманів, „високий рівень“ українства та „нова ера“ 30 с.
6. Швайцарська Республіка 24 с.
7. Ювілей 30-літньої діяльності М. Павлика (1874—1904) 1 к.
8. Буря — драма в 5 діях А. Н. Островського, перекл. М. Павлик 70 с.
9. Переписка М. Драгоманова з дром Т. Окуневським 3 к.
10. Мих. Петрович Драгоманов, его юбилей, смергь, автобіографія і спис творів 2 к.

ЗМІСТ: 1) *Сильвестер Яричевський*: Наша бжолі. 2) Від Редакції. 3) Слово від української молодіж. 4) *Іван Осадчук*: Сьцівцеви. 5) *Іван Ющишин*: Самостійність і наука. 6) *Олекса Коваленко*: Пісня робітника. 7) *Михайло Яцків*: Тихий сьвіт. 8) *Юрій Лугович*: Будь щаслива моя мила. 9) *Олекса К-ко*: Наука і життя в Росії. 10) *Іван Осадчук*: Як гинуть талани. 11) *Тихий*: До борби з темнотою. 12) *Оля Березинська*: Мені гріх тепер тужити. 13) *Іван Ющишин*: Іван Осадчук (некрольог). 14) *Володи-мира Вільшанецька*: Туга. 15) *Нуся Врублевська*: Ой поїхав мій миленький. 16) *Карель Каляль*: Як я почав курити. 17) *Іван Осадчук*: Як умру. 18) *Сильвестер Яричевський*: „Колега моралосипца“. 19) *Ілько Собчак*: Початок історії тютюну. 20) *Остан Деревянка*: Коб доріжка... 21) *М. Метерлінк*: Пробудження ся душі. 22) *М. Голубець*: В карцері. 23) Рецензії. 24) Переписка редакції. 25) Нові книжки. 26) Оголошення.

Товариство торговельно-промислове „Сокільський Базар“

стов. зареєстр. з обм. пор.
у Львові, уліця Руська ч. 20.

поручає свій склад

заосмотрений в прибори шкільні та канцелярійні, гуцульські вироби, вишивки, переписні листки, вироби з пацьорків, дерева і глини, образи з виднішими постами, писателями і пр.

Контора українських часописий і почтових марок.

Уділ членський виносить 25 кор., вписове 2 кор., стопа процентова від вкладок 5%.

З поважанєм

Дирекція тов. „Сокільський Базар“.

„Українське Бжільництво“

редакція:

Петербург, Конная 5.

Виходить 8 разів на рік книжками
до 1½ аркуша з малюнками.

Орган українських пасічників і
служить потребам бжільництва на
Україні.

Ціна: на рік 1 карб. } з перес.
на ½ року 50 коп. }

Річна передплата
6 кор., за кордоном
3 с. рублі, зглядно
2 долари.

Поодинокі числа
по 60 сот.

Оголошення
звичайні стоять по
20 сот. за стрічку.

БЖОЛА

літературно-наукова часопись.

Редакція і Адміністрація:

Львів Вірменська 25

Рукописий

не звертає ся.

Анонімних листів
не приймає ся.

Виходить з кінцем
кожного місяця.

Видає і за редакцію відповідає: Микола Венгжин.

Остан Деревянка.

Іділля.

Памяти М. Каганця.

Гей, міні іділля снить ся:
Снить ся край села хатина
до землі уся прибита
мов над гробом старовина.
А в хатині холод віє,
ходить голод, проти ночі
каганчик блищить неначе
повні сліз сирітські очи.

У кутку сидить матуся,
над колискою сьпіває,
жалібні слова виводить,
тихо смутку доливає...

— „Гей, збирала ся громада
добувати людське право,
збирали ся вороженьки —
раду радили лукаву...

„Налітали хижі птиці,
наче ворони юрбою...
Там поліг і наш татуньо
край дороги в лютім бою.

На дворі щось вітер свище,
на дворі зима лютує,
а в хатині нашій голод...
хто нас завтра нагодує?“

Леть ся, леть ся тиха пісня,
смуток по кутках дримає,
на печі каганчик звільна
слабне, меркне... погасає...

На дворі щось вітер свище,
десь далеко банда грає...
з вітром голос сей несеть ся...
се пани в дворі гуляють.

23. II. 1908.

Іван Ющин.

Макс Штірнер.

(Max Stirner)

найближший попередник Ніцше.

Під кінець минушого століття здобув собі велику славу і розголос в найширших кругах образованих верств суспільности „новомодний“ — як звичайно говорить ся — філософ Фр. Ніцше. Жерелом сеї слави і розголосу були его наскрізь оригінальні так що до змісту як і форми писання*), наклеплені великою силою буйного індивідуалізму.

Поява перших творів Ніцше викликала пристрастну полемічну боротьбу: одні стали по стороні молодого філософа, другі проти него. Се вже залежало від індивідуального світогляду критика, а об'єктивна сторона науки оставала частенько дуже позаду в своїх правах. Аж згодом, як люди трохи охолонули з першого враження, коли проминула перша хвиля безоглядної критики, стали цікавіші і менше палкі люди додивляти ся дещо холодніше і розважніше до сеї „дивної“ науки і знаходили в ній деколи дуже цінні скарби духа: оригінальні „новотвори“ — так звичайно про них говорить ся — інтелектуальні і моральні. І перед ними виринуло нове, дуже цікаве питанє:

*) Ось его твори:

Die Geburt der Tragödie (1871).
Unzeitgemässe Betrachtungen (1873—1876).
Schopenhauer als Erzieher (1874).
Menschliches, Allzumenschliches (1876—1879).
Der Wanderer und sein Schatten.
Die Morgenröthe (1880—1881).
Die fröhliche Wissenschaft (1882).
Also sprach Zarathustra (1883—1885).
Jenseits von Gut und Böse (1885—1886).
Zur Genealogie der Moral (1887).
Götzendämmerung (1888).
Antichrist (1888).

Чи не було коли перед тим філософів, котрі проголосилиби вже подібну науку як Ніцше? Або, говорячи язиком позитивної критики, чи не було вже коли хвилі в розвою людського духа, в якійби проголошено принцип безпардонного індивідуалізму?

На відповідь не треба було довго чекати. Синтетично-аналітичний розбір науки Ніцшего, спеціальною солідні і об'єктивні праці Н. Lichtenberger'a, A. Riehl'a, Dr. J. Vaihingera і M. Schumann'a виказали близьке посвоячення ідей Ніцшего з поглядами старинних софістів, котрих головно репрезентують такі корифеї як Каліклес, Протагорас, Горгіяс, Плутос, Тразімах і ін. Софісти перші піднесли принцип суб'єктивізму або крайнього індивідуалізму до ряду важких філософічних питань. Перший з них, головню Каліклес, учив, що „моральні обмеження і закони не суть „природні“ але конвенціональні; „закони“, то вигадка „слабих“, „гірших“, тих „богатих“ в цілі охорони власної перед „сильним“. Але „натура“ хоче, щоби панували сильні; після натури є річю справедливою, щоби „сильніший“ володів „слабшим“, щоби сильніший мав перевагу над менше сильним“. (J. Vaihinger: Fr. Nietzsche als Philosoph.)

До блисучого розвою дійшла софістика в епоху найбільшого розцвіту атенської демократії, коли то маститі дуки, не можучи фізичною силою нічо вдіяти, старались бодай філософічними теоріями удержатись при власті і відсунути від неї як найдалше „слабих“ і „непокликаних“. І тоді то перший раз зродила ся думка про загрожене цивілізації груболапим демоном.

Сю епоху в розвою людської думки називають також деякі філософи утертим терміном „декадентизм“.

Ся хвиля не є відосібнена в історії людства. Повторилась вона з великою силою в часах відродження, коли то дух людський зачав визволюватись з під нахабної власті церкви. Тоді саме, а радше опісля, появились твори Machiavel'a, Montaigne'a, Hobbes'a і ін. В XVIII. ст. в часі загальної оśвіти, появились писання Mandeville'a, de la Mettrie, Rousseau'a. Се була проломова хвиля, в якій критичний розум чоловіка почав брати верх над мізкованями і сентенціями містиків, візіонерів і всіх прочих догматиків.

Се середновічний декадентизм!

В XIX. в. проявивсь він з нечуваною силою, без порівняння багатіший в ідеї і наслідки від своїх побратимів, змодифікований відповідно до духа часу, суспільного устрою, елементарних житєвих сил і стану оśвіти мас. Два єго найзнаменитші репрезентанти, Max Stirner і Friedrich Nietzsche, о стільки ли-

ше більші від своїх попередників, о скільки взагалі висше XIX. ст. від епохи атенської демократії або віку відродження. І тепер також появились погрози під адресою „нижших і слабших“, що вони запропащать цивілізацію і культуру, призначену виключно для розкоши звісних „десятьох тисяч“, особливо з хвилею, коли (по 1848 р.) соціалізм, сей бестидний і безличний демонський хробак зачав добиратись до стерва найвисших і нетикаємих авторитетів.

Max Stirner — се псевдонім, по правді він звав ся Kaspar Schmidt — вродив ся 25. жовтня 1806. р. в Байруті (Baireuth). Спершу був він учителем в гімназії, опісля в висшій жіночій школі (Töchtertschule) в Берліні, а більшу половину життя відтак перебував як приватний учитель. Умер в 50 р. життя (1856 р.). Вславив ся він як філософ своїм головним твором „Der Einzige und sein Eigenthum“ (1845) „eine Schrift, die als das Auserste gelten kann, was der philosophische Radikalismus jener Zeit an kühner und geistreicher Negation hervorgebracht hat“. Написав він також „Історію реакції“ (1852 р.). В згаданій вище книжці „Der einzige und sein Eigenthum“ піддав основний і жалкій критиці філософа L. Feuerbach'a*) і відразу здобув собі популярність.

„При помочи Геглівської діалектики — каже Vaihinger — висьмівав він філософію людськості Feuerbach'a і в місце абстрактної „людськості“ Feuerbach'a поставив конкретне, індивідуальне „Я“. (Vaihinger — loco op. cit.). Поза тим був він дальшим власне континуатором Feuerbach'a.

Філософія M. Stirner'a, то етика егоїзму.

Цілий філософічний світогляд M. Stirner'a давби ся коротко висказати в отсих кількох реченнях:**) „Що тільки не має бути моєю річю! Передовсім добра справа, дальше справа Бога, опісля справа людськості, правди, вольности, людства, справедливости; дальше справа мого народа, мого короля,

*) Ludw. Andr. Feuerbach вродив ся 28. липня 1804 в Ансбаху, вчив від 1826 р. як приватний доцент в Ерланген, опісляж покинув урядове учителюване і посвятив ся з цілою енергією писательській праці. Говорним предметом єго дослідів було відношене релігії до філософії. Теологія у него переходила в антропологию, філософія релігії в психологію, абсолютний об'єктивний дух в нескінчений суб'єкт. Єго твори ось такі: Geschichte der neuern Philosophie von Bacon von Verulam bis Spinoza (1833), Darstellung, Entwicklung und Kritik der Leibnitz'schen Philosophie (1837), Pierre Bayle nach seinen für die Geschichte der Philosophie und Menschheit interessantesten Momenten (1838), Das Wesen des Christenthums (1841), Grundsätze der Philosophie der Zukunft (1843), Das Wesen der Religion (1845).

**) M. Kozłowski: Wykłady o filozofii współczesnej. Lwów 1906. Wykład XII, str. 336. Автор цитує слова M. Stirner'a.

моєї вітчизни. Вкінці справа духа і тисяч інших. Тільки моя власна справа не має бути ніколи моєю. Не чоловік взагалі (як учив Feuerbach), але „Я“ сам для себе найвищим єством. Бог, ідея, загальне, людство, все то є ще релігією, отже забобоном. Одиниці також не маю служити, так як я — тобі; для своєї свідомості я єсьм „Я“, одинокий, і таким я повинен бути на ділі. Булоби безглуздістю не робити зі всього, зі світа і людей, предмета ужитку або розкоші для себе“. Отсими словами починає ся книжка М. Stirner'a — котра тепер знов тішить ся великими симпатіями деяких кругів — і они то досадно ілюструють світогляд не лише его, але і прочих індивідуалістів. Одним словом: „Всьо, видиме і невидиме, тілесне і духове, має служити мені, бути моєю розкошію і утіхою, тільки а нікому і нічому“.

Ми готові за таку науку як стій погніватись на філософа, — а дехто навіть так робить — колиб не знали о тім, що се були часи найвищих з'усиль для переломаня позісталих ще дряхлих останків феодалізму, який так немилосердно гнітив сотки літ одиницю на користь ілюзоричних ідеалів, а в дійсності для розкоші і вигоди „вибраних“. Се був передодень великої і бременної в наслідки революції, по якій дух людський, вважаючи себе вже совершенно вольним, кидав ся опанілий з одної крайности в другу. Так міркуючи, можемо сьміло оправдати науку філософа-революціонера, що репрезентував крайній відлом лібералізму — анархізм індивідуалістичний.

„Max Stirner — каже М. Козловський*) — старає ся історіософічно і психологічно угрунтувати свій світогляд. В дитинстві своїм є чоловік реалістом, що зістає під виключною властю змислів; цілий він відданий дійсності. В молодечім віці стаєсь ідеалістом; поняття загальні, ідеї, панують над ним; для них живе, їм посвячує себе. В зрілім віці стає він егоїстом. Править річами як і гадками після своєї вподоби і власного інтересу. Той сам процес спостерігаємо в історії. Людство перебуло вже свій вік дитинства, вік грецького (helleniskiego) реалізму, як і вік молодечий, коли зіставало під пануванєм ідей і релігій всякого рода. Вік зрілости, в котрий тепер вступили, є добою егоїзму“.

Отся наука знайшла своє потвердженє в геніяльних ідеях Дарвіна, Спенсера і ін. корифеїв сучасної біології, і не диво, що вражливий і творчий інтелект Nietzsche прийняв її і далше континуував та далеко відбив ся від її творця — Stirner'a. Nietzsche рішучо перевишив свого попередника — за сим бу-

демо все обстоювати — хоть зістав під его переможним впливом.

В світі нема нічо нового; є тільки безнастанні переміни і поворот річий в вищій і щораз доскональшій формі. Доба декадентизму, яку вже нераз бачила історія людства, повернула отсе тепер до нас, щоб внести одну житеву струю в заскорузлий суспільний організм і спокійно очікувати своєї судьби, подібно як її посестри з минувших епох. Вона сама піде в непамять, зробивши своє, а людство, отрясаючись з просоня, з'уміє покористуватись добродійними лучами її сонця, а охоронити ся перед шкідними.

І М. Stirner і Fr. Nietzsche також не явились ненадійно. Несподіванок в житю ми не знаєм. Знаєм лише незрушимі закони причинности і звязану з ними логіку явищ і фактів. Системи сих двох філософів — коли їх можна звать системами — не належать рівнож до магичних світил в світлі людської думки. Системи філософічні не повстають в головах філософів: їх творить життя, по нашій волі і не волі. Систем філософічний якогось там філософа, се лише вислов, загальна сума житевої мудрости, що в геніяльнім умі даного індивіду, прибирає конкретні форми.

Так отже про Stirner'a і Nietzsche'ого можби сказати за Винниченком, що в них тільки те їх власне, що они з'уміли собі присвоїти з життя і надати ему — сказатиб — тіло. Тому їх науки нема потреби ні хвалити, ані дуже ганити. Не дивуємось, що вчора була заметіль а нині погода, що сильна вода виринає мости, а чахотка десяткує людей. Стараємось радше се або те використати, або уникаємо сего або того. На те є також наука сих двох філософів: користаймо там з чого можна, а відкидаймо те, що треба відкинути. Тільки не всьо. Бо памятаймо, що вимітаючи сьміте з хати, викидаємо з ним часто золоті перстені, діаманти і перли.

Філософія Stirner'a і Nietzsche'ого зробить свою „роботу“ нехибно, або скажім ліпше, вже зробила. Люди доброї волі все знайдуть ся, що вспіють видобути з сеї науки правду, а відкинути фалш. Нічим неоправдана ненависть і погорда, котра наказує нам се або те осудити і подоптати, не завдавши собі труда для совісного прослідження правди або ложі, нічо тут не вдіє, а доказує лише наглядно, що між нами ще багато таких, над котрими панують „о п и р і“, — як каже J. Rayot — що нам ласкаво зволили передати в крови наші антропоморфічні предки.

Всюди і зі всього вчім са черпати повиними долонями добро і правду, не осуджуючи наперед. Так робили минулі покоління і здвинули величню сьвятиню культури.

В тім власне мудрість життя!

*) Ibidem ст. 338.

Микола Курцеба.

Сьпіваночки, гуляночки!

Ви так майнули перед мною
як сон солодкий, тиха мара,
як перед сонцем біла хмара,
як перші цвіти враз з весною,
ви так майнули перед мною.

Враз з тихим спомином за вами
немов в Дністровім вирі-кручі,
кружляють мисли за думками
сумні самі, самі болючі,
з тим тихим спомином за вами.

I.

Горе-ж моє горе,
нешасная доле —
з'орав я думками
широкее поле.

Заволочив стиха
піснею сумною
й поволік ся полем
тихою ходою.

Весна завітала
тай шезли морози,
а на моїм поли
посходили сльози.

II.

Мої любі сьпіваночки
де я вас подію?!
бо у чистім, чистім полі
більш вас не посію.

Бо у чистім, чистім полі
межі за межами, —
а ви, сумні сьпіваночки,
сходите сльозами.

В чистім полі і без мене
вітер сльози сіє;
мої любі сьпіваночки
деж я вас подію?!

Гей розсію вас по дебрах,
попід темним гаєм, —
най вас в чорні дні негоди
вітер позбирає.

Сильвестер Яричевський.

Естетика гігієни.

Вже 2000 літ перед Христом основатель династії Шанг в Хінах велів при вході своєї

лазні умістити напись: Відновляй себе без-устанно наново кожного дня! Звісно також, що від дуже давнього часу знані були Хін-цям рівномірні, ритмічні рухи.

Але маємо о много ближших знакомих, котрі гімнастику поважали дуже високо: се-ж є ті так славні Греки. Нам добре звісно, що вони розуміли під гімнастикою, в якій ціли і як єї плекали. Також дуже великі мужі ходили з замилюванем до їх гімназій: так прим. в „Академії“ на північ від Атен звичайно можна бучо стрінати філософа Плятона, а ліцей, на схід від Амен, був улюбленим побутом філософа Арістотеля. Гімнастичні вправи мали колись у школі передове значінє. Пестальоцці завів був у своїй інституції вихованє для будучих учителів між иньшим також тілесні вправи, гри на вільнім воздусі і проходи. Славно висказав Руссо: „Тіло мусить мати силу, щоби йшло слідами духа, чим воно слабше, тим більше приказує; чим сильнійше, тим лутше слухає. Базедів поручає тілесне загартованє („Metodenbuch für Väter und Mütter.“) „Основою всякої здібности є тілесне (фізичне) здоровє. Хоробливі вдачі чують ся зависимими“ — каже Герберт (Pädagog. Schriften.) —

Герберт Спенсер писав перед 20 роками: Нинішні люде суть менші ростом і не так кріпкі, як їх батьки і прадіди. Якій-же причині треба приписати ті прикмети столітя, що є так горде з своїх поступів на поли медицини і гігієни. Він приписує се — після нашої гадки неправдиво — надмірови ужитя духа, то є надто великому напруженю мисли в наслідок браку розумного діланя мускулів! На иньшій місци говорить той сам учений так: „Не є се дуже великою рідкістю, що вихованє гарного, людського єства уважає ся негідним, підчас коли годівля раси гарних биків уважає ся дуже почесним занятєм для поважних умів?“

Так, коли до ідеалу людської краси належить опанованє тілесних і духових сил; коли-ж під тим зглядом хочемо дорівнати Грекам — то маємо обовязки не тільки зглядом нашого духа, але також зглядом тіла. Гармонію обичаєвого, духового і фізичного розвою можна досягнути через рівнорядне образованє всіх здібностей. Бо не тільки духово, але також тілесно мусимо себе приготувати до інтензивної житевої боротьби в модерному житю!

Також справедливо сказано, що не лише наше теперішнє старше товариство виглядає зовсім неестетично, але також і молодіж. Виглядає неестетично тому, бо бачимо перед собою лише негарні, нездорові поста-ти: з одної сторони худі стати тіла, бліді лица, западені груди, криві хребти, хиткий хід, ослаблений зір — з другої сторони не-щасні людці з тяжким і коротким віддыхом,

череваті, годовані, склінні до апоплексії, невільники власного тіла...! У многих можна бачити навіть надмірне, духове напружене, хочай на літературно-науковім полі не можна запримітити разячої духової гіперпродукції; але — світовий біль, світова отруя, песимістичне, безнадійне застановлене „над справами найменшої ваги“ і в загалі над важливістю всіх справ — висліди нашого крайно нервового стану, того великого нездоровля, яке лежить в наших тілах... Коли-ж вийдемо ближше в житє сучасного товариства, не находимо сильних афектів; нема жадної кріпкої як скала дружби, жадних тріvkих характерів ніякого слова ані мужа, число дуже благородних одиниць дуже скупе...

А вже-ж ми є обов'язані нести поміч коли вже не нам самим то бодай нашій молодіжці, в котрій продовжуємо існуванє, що би людськість відновила ся в шпiку і кости. „Тілесний розвій через гімнастику, гру і спорт треба (в школі) о много більше плекати, як до тепер водить ся“ — думає доктор Райн (Pädagogik.)

Тому то покликано до життя стару помічницю в тім напрямі, гімнастику, в ній шукають свого спасеня на будучність. З дня на день нагромаджують ся гімнастично-атлетичні системи, котрі винні помагати інтелігентному плеканю тіла. Вистарчить назвати лише системи Аттилi, Сандова, Зіберта, Штольца, Прошека і найновішу систему Міллера („Mein System“). Великий гімнастичний рух захоплює не лише всі цивілізовані нації заходу, він дістає ся навіть і на схід, до Росії, де невинно „працюють“ після ріжних систем. Нині вказують не тільки на Греків, але також на Японців, з їх прастарою, національною системою гартування тіла, Dschiu-Dschitsu. Що зробило спосібними — питають ся — малих брутальних войовників з Dai Nippon так легко перевишити своїх товаришів, мимо їх більшого росту тіла — а навіть вибранців — жовнірів інших націй? Цілий світ подивляв фізичні і духові подвиги Японців.

А що діє ся в школі? Гімнастика заняла тут знова місце, тільки недостає їй попереднього — клясичного значіння. Чи можливе однак се досягнути? Може.

Так отже прим. в середній школі маємо науку гімнастики; рухові вправи і хлопачі гри, гри на мураві і всякого рода м'ячі і инь. Вправи відбувають ся на вільнім воздуху, яких користь кождий розуміє: ходженє, біганє, скаканє, та богато руху серед вільної природи. „Turnen ist Naturgenuss!“ — каже Вікенгаген. Можна ще зовсім природно впровадити иньші вправи, як пр. киданє ратищем, кружком, дужанє (борінка), котрі гарно перетворюють тіло і роблять його дущим, що

якраз є цілею гімнастики. В сей спосіб досягне ся розбудженє і оживленє до життя, зручність, відвагу, витривалість і любов до порядку — також гарт волі, гармонійне образованє, а се найкрасше средство супроти приман проступку і сексуальних вибриків, яких жертвою так часто паде легкодушна молодіж. На тій точці годять ся всі наукові модерні педагоги молодежи.

Також історично доказано, що силачі старих Греків були взірцями поздержливости і тверезости. Те саме можна сказати також о нинішніх найвизначніших силачах і мистцях у силі, як прим. Люріх, Гакеншмід, Піддубний*), Циганєвіч, Кох, Педерзен, Зігфрід і много иньші.

Науку гімнастики можна оперти на власних творах штуки. В повній гордій наготі представлені гімнастикою перетворені тіла струнких грецьких хлопців і молодців, сильних мужів, вивисшені до найвизначнішого ідеалу сили і краси, подають в тім виді пайкраще свідощтво, як ублагороднювачо ділає мірно уживана гімнастика. Грецька гімнастика є воплощена в творах грецької штуки. Тут часто можна вичитати на лицах: каліос к'агатос анер, або sana mens in corpore sano прим. на бисті високообразованого і світовою славою V. в. пер. Христ. драматурга Софокля. Тут лице робить вражінє й духової гармонії: вислід можливо рівномірного образованя не лиш духа але й тіла. Греки стреміли в своїх гімнастичних вправах до естетично-гігієнічної ціли. Евріпід заким став трагі-писателем, був борцем на п'ястуки. Атенці знали, що дужанє (атлетика) була для нього лише средством до досягненя фізичної й духової гармонії й совершенства.

Радо отже можна сконстатувати, що і у нас можна-б зробити в тім напрямі деякі кроки наперед. Є прим. розпорядженє, яке поручає професорам середних шкіл, що би частіше освітлювали ученикам небезпеченство куреня тютюну і уживанє алькоголю. Тепер отже також відповідно і на часі заохочувати учеників до гімнастичних вправ, при тім однак остерігати перед небезпеченствами надто великого напруженя, що би через се досягнути естетичну ціль в точці обновленя людського тіла і поставити ідеал чоловіка гідного побіч старинного.

Се буде задачею естетики гігієни. Можна сподівати ся, що ренесанс шпорту — як за-

*) Іван Максименко Піддубний, теперішній перший силач у дужаню на світі, родом з під Полтави, свідомий Українець — живе в Парижі.

любки зовуть найновіші часи — много добра принесє на тому полі.

Кицмань, 1907.

Перевів з німецького Я. К.

Михайло Марків.

„Що мені по хлібі, коли зубів нема, що матери по грошах, коли дитину одняли“.

Любили ся, кохали ся,
Панич аж божив ся:
„Не покину, скорше згину!“ —
На личко дивив ся...

А дівчина білявина
Горнулась до нього,
Мов до любка та голубка —
До голуба свого.

Дівчаточка жали жито
На поповій ниві, —
Се подруги єї були
Красні, чорнобриві.

І казали: „Не кохає,
Панич тебе зводить, —
Він десь крашу в місті має,
Хоч до тебе ходить“...

Била мати свою доню
В неділеньку з рана:
„Тебе з хати я прогону,
Чого любиш пана?!

Він не любить, лиш сьміє ся
Нишком з тебе, любя, —
А що красний видає ся,
Се є хиба груба!...“

А дівчина не питала,
Любила сердечно...
Коли любить, то питатись:
Хто він? — не конечно.

Осінь полем засвистала
Буйними вітрами,
Жовтим листем розкидала
Сумними лугами.

Заніміли птиці в гаю,
Калинонька красна
Рум'яненькі до ручаю
Свої віти стрясла.

Дівча сіло під віконце
І хустку шовкову
Вишиває. — Прийде конче! —
Та не прийшов знову.

Хустиноньку вже скінчила,
Зачинає другу —
І не знати, кому шила,
— Не йде пан із лугу.

Ой не має стежка бита
Зелененьким лугом,
Зимним снігом вся покрита, —
Сніг біліє кругом.

Мороз лютий потискає,
Не йдуть люде й з хати, —
А дівчина поспішає
Пана виглядати.

Виглядає... вже й минула
Зима студененька, —
І в гаю вже закувала
Зазуля сивенька.

Виглядає... і надія
Єї не кидає,
Сохне, вяне як лїлія —
А ще сподіваєсь.

„Він приїде! Боже милий!
І любов відновить, —
Жаль і тугу в одній хвили
Із серця прогонить...“

І обійме, поцілує...
Я ніби на нього
Буду гніватись і скажу,
Що маю другого...

Що суть красні в него очі
І личка як рожі,
А який він моторненький,
Веселий та гожий...

От тоді він засумує
А я усміхну ся:
— Ні, мій милий, я жартую, —
Кохаю! Божу ся!“

Сподівалась дівчинонька,
Тай не дочекалась, —
Заридала дівчинонька,
Лиша слава стала...

Йшли дівчата на музику,
Она не ходила.
Горе має превелике:
— Сина породила.

Зажурилась стара мати,
Не каже і слова,
Доокола коло хати
Тишина гробова.

Заніміла дівчинонька,
Вже й не лиє сльози,
Тільки часом із тихонька
Зітхнеть ся небозі.

Як дитина у новенькій
Колисці просне ся,
Заколише. І знов в мріях
Далеко несе ся.

Але бо то і дитина
В панича ся вдала,
Таке личко, чорні брови
І усточка мала.

І тихеньке якесь дуже,
Не плаче ніколи, —
Якби знало вже маленьке
Про мамину долю.

За тижнями плили тижні,
Забула дівчина
Помаленьки дні колишні,
Лиш пильнує сина.

Для синочка все-б зробила,
Зіроньку із неба

Серед ночі би здоймила,
Як би йому треба...

І припняла би під шию,
Щоби там світила...
„Ой ти, сину мій прекрасний,
Як з тобою мило!

Може батько не приїде,
Ти мені останеш, —
Час з тобою любо зійде,
Ти й за батька станеш!“
Вже й бабуня приходити
Стала до дитини:

„Дитиночко моя люба,
Унучку одиний!

Пішла мати жито жати,
Бабуня остала,
Щоб дитятка доглядати...
Й пісеньку співала.

І ходила по городі,
Мотильки ловила
Внуку своєму... І часто
У луг ся дивила

На сю стежку, що покрилась
Буйними травами, —
І до внука промовляла
Тихими словами:

„Внуку милий, моя втіхо,
Дороженька перла, —
Вмерла-б ти, дитино, тихо
І яби умерла!“

Віє вітер над рікою,
Похиляє лози,

Будь дівчино в супокою,
Отри рясні сльози.

Усміхни ся, звесели ся,
Кинь із серця тугу,
На світ радісно диви ся —
Іде панич з луку...

Іде просто до громади
І сейчас питає

Війта і цілої ради, —
Чи о тім не знає,

Як живе ся молоденькій
З дитиною в хаті?
Чи за поступок тяженький
Не гніваєсь мати?

І сказав війт: „О так пане,
Як може ся жити,
Хліба їм часом не стане,
Не тра й говорити.

Доня ходить заробляти
Межи богачами,
Доглядає дитя мати
Ціліськими днями...“

Заскрипіли воротонька
І двері до хати,
Біжить мати із садочка
Гостей зустрічати.

„Добрий день вам, пані матко!“ —
Панич уклонив ся
І пішла розмова гладко,
А війт лиш дивив ся.

Витягає панич гроші,
Гроші паперові,
І дукачики хороші:
„Заберіть здорові!

І віддайте свого внука,
Тут слуга чекає!“ —
„На гризоту вам дитина“ —
Війт доповідає.

Не хотіла мати дати!
„Але тільки гроший...
Ми будем тепер багаті,
Трафить ся хороший
Жених доні. І щасливо
Заживуть з собою...

І мені любенько буде
З своєю донькою!“

Такі мисли налітали,
Веселили душу:

„Добре, пане, ви сказали,
Доню спитать мушу...“

Але як зачали люде
Старій домовляти,
То сказала: „Добре буде!“ —
І зреклась дитяти...

Ой старенькая бабуню,
Що ти наробила,
Ти зреклсь за гроші внука...
І... будеш щаслива?...

Прибігає з поля мати,
Щоб дитину мило
Пригорнути... По дитяти
І місце застило.

А старая сипле гроші:

„Доню, подивино!“ —
Розказала все як було:

„Не гризись дитино!“
Промовляє, — злото сяє,
А доня на тоє:

„За що Бог мене карає?...
Ой лишенько моє! —

І до долі молодая
Як цвітка схилилась...

„Моя мамо старенькая,
Що ти наробила?“

Так сказала, заридала,
Як мала дитина:

„Моя мати, мені горе,
Мені смерть без сина!“

Вкінці руки нещаслива
Обі витягає,

Бере гроші золотії, —
В хаті розкидає,

І співає — та до мами,
Що сумна сиділа,

Промовля она словами:
„Мамо моя мила!

Пусти мене, моя мати
На луг погуляти!“ —

І в тій хвили нещаслива
Вибігла із хати.....

Ой раненько їдуть хлопці
Із кінями до дому —

Тай стрічають дівчиноньку
У лісі густому,
Що сиділа та співала
Під корчем лозини,
Як кохався панич з міста
В молодій дівчині...

Остан Дерев'янка.

Вуйко Михайло.

Як тільки о. Григорій вийшов на проповідницю і проголосив: Во Імя Отця і Сина..., то вже знали вірні, що для них надійшов час „спочинку“.

Вірні багато дечого самі знають вже з традиції.

В той час на хорах старий дяк здійсмав звичайно окуляри і витирав очі червоною хусткою. Потім шукав собі якогось сватка, сідав на довгу лаву під стіною і розмовляв про „свої справи“. Другі шукали собі теж „свого“ кутка, або підпирали стіну, аж плечі тріщали.

Один старий, вуйко Михайло, робив не так.

Був з тих, що „розуміють, що куди йде, хоч не вчені“. Він повагом хрестився за о. Григорієм, сідав теж на лаву, зітхав „з глибини душі“, клав руки на колінах і слухав побожно проповіді. А нераз траплялося, що серед проповіді вуйко Михайло ставав з лави, будив когось з молодих „вірних“ і лаяв:

— Ти драбуго! Та в домі Божім? То не в Іцка над столом! — його очі набирали якоїсь грози і він готовий був повиганяти всіх як тих міняйлів. Але ніколи в життю того не зробив. Грозив пальцем і сідав на своє місце.

А тепер вуйко Михайло сів теж з наміром слухати божих слів... Та скоро побачив, що чомусь не йде.., Хоч як намагався ловити божі слова, — чув, що в голові пусто. Почав губити ся. Хто иньший сказав би сей час, що: або „на дворі щось нового буде“, або як інакше. А вуйко знав, що куди... і він знав, що нечиста сила до божого дому підкрадається і на сон морить людину. Почав хрестити ся, щоби відігнати нечисту силу... Згадав за чорта, а чорт вже не хотів його пустити. Сів йому на коліна, крила стали в його більшати і обвивати вуйка як павутинем. Вуйко здригнувся і махнув рукою.

— Оноє то великоє море — говорив о. Григорій. А вуйко почав підбігати за словами як малий хлопчик, що губить ся по дорозі... Але слів не міг вхопити.

Оноє... море... оноє...

— Що оно таке? — ховзався вуйко як по шклі, а дрімота як влізла муха докучала. Повіки стали клеїти ся і вуйко чув, що засипляє... Став глядіти на св. Миколая... Та борода сьвятого стала рости, рости і закрила весь образ...

— Оноє великоє... мор...

Вуйка збудив його власний хропіт. Голова звисла на груди. Йому зробило ся нїяково. Побачить хто... „Мов в Іцка над столом“. Вуйко став орієнтувати ся. Глянув з під лоба — на лїво стояв молодий парубіка його сусіда, що з ним „коти дер“, і усьміхався крізь зуби.

Вуйкови стало соромно. Поглянув на право... і йому блисла гадка. На барієрі сперся його синок і дрімав...

Тоді вуйко підвів ся поважно з лави, зробив кілька кроків наперед, випростував долоню і мацнув Климка по голові:

— А ти, драбуго! Та в домі божім спати?

Нагрозив пальцем і вернув заспокоїний на місце...

Іван Осадчук.

Забудьмо се...

Забудьмо се, що в днях печалі
боліло нас незгійно, —
забудьмо болі, муки, жалі,
на сьвіт глядім спокійно!

Бо всьо, що тут, то гасне, гине,
як вечером луні огненні, —
і дух наш так в простір полине,
а з ним літа злиденні!...

Франц Коковський.

Ой писала...

Ой писала моя мила
Лист до мене, довгий лист,
В бездоріжжа заманила,
А так гарно зразу вкрила —
Що за штука, що за хист!...

І писала все так щиро
Кожду стрічку, кождий лист,
Що забрала в мене віру
і — вдала потім „офіру“
Що за штука, що за хист!

Ой писала моя мила
Лист до мене, довгий лист...

Тихий.

Non scholae sed vitae...

I.

Сю латинську пословицю виголошує ся часто при даній нагоді, але як звичайно мало звертає ся увагу на її зміст в практичній житю, особливо при вихованню нашої шкільної молодіжи. Ми є так мало практичні в житю, тому оправдане по часті се недовіре, та майже неохота наших наскрізь практичних селян до змагань своїх ширих, но теоретично образованих інтелігентних робітників.

З сьої то причини нарід не оказує одушевлення для своїх шкіл в тій мірі, як се буває у иньших народів, і чує оправданий жаль до нинішньої школи за її теоретичність — її схолястичність. А тут як каже пословиця наша: „живий живе, гадає,“ — живий народний організм потребує до свого розвою практично вишколених членів суспільности. Погляньмо лише на наші школи по черзі, почавши від народної, та спитаймо, що дає народови його нинішня школа, а чого він жадає і має право за свою кєрвавицю жадати?

Нині селянин коли бачить, що його дитина по шестилітній науці навчить ся як-раз тільки, що по других шести літах все забуде — запобігає як може, щоби лише по 2-3-літній науці увільнити дитину зі школи, щоби мати з неї поміч в господарстві.

Робить він се з легким серцем, бо бачить, що його дитина лише запам'ятає підписати ся, та від біди написати лист, подібний до звісних вояцьких листів в польсько-руським жаргоні, з метою витягнути родичам кілька корон на всякі загублені „візір лінії“ і проче.

Як не жаль подумати, що сей результат науки далеко-далеко не відповідає вимогам, ставленим народній школі, коли она на правду народна, от хотїйби така, як у сусідів на Маєурщині в західній Галичині.

Кілько то з їх шкіл виходить по відбутій військовій службі всяких кондукторів, вояцьких, жандарів, фінансів і пр., які сотками займають досить добре плачені становиска в нашої часті краю, та помагають польонізувати її — а з наших утравістичних польсько-українських шкіл селянські сини, привчивши ся у війську вибивати вправно „айнцігі“, вертають у рідне село дальше в темряві свою долю коротати, та мимо тісноти і біди, тримають ся судорожно кількох скиб землі, переплачують за неї байонські суми — та вдруге стілько перепроцесовують.

Тут вина в першій мірі нашої народної — ненародної школи, в якій весь час і праця учителя йде на виученє чужої, тяжкої неперібної селянинови мови, на виученє в ній

перекручених історичних відомостей давньої Польщі, докладних описів Кракова з його історичними пам'ятками, місто подавати науку дітям в їх рідній мові поступенно по етично-виховуючі відомости о своїм народі, його минувшині, його культурних і економічних змаганнях, поучати о богатствах природи цілої України, від дитинства плекати любов до неї, та виховувати молодіж на горожансьвѣдомих своїх прав і обов'язків.

Сього результату годі сподівати ся від нинішньої нашої утравістичної, двоязичної школи, проте суспільність мусить подбати о доповненє шкільної науки у своїх дітей, що виходять зі школи на пів анальфабетами, — наукою на зимових, приватних курсах, на яких по при висше згадане, училиби академики також ще німецького язика, так потрібного нам нині в часі заробкової еміграції до Прус.

Се мусить стати ся у нас чим скорше, наколи бажаємо бодай по літах, не кажу вже стати разом, але бодай підбігати за гуртом иньших культурнійших націй Європи, в яких з давен-давна є своя народна школа.

II.

Коли увійдеш в селянську сімю середно заможного селянина — не кажу вже зарібника, і поглянеш на гурток не рідко 6—9 дітей, то мимохіть прийде тобі на гадку, з чого ся дрібота, коли одержить колись в спадщині найбільше 1—2 моргів землі буде жити, не підготована через вихованє домашне ані шкільне до здобутя якогось кусника хліба. Підчас коли діти пр. жидівські і панські рік за роком щораз більше вчать ся, то діти наших селян ростуть як сі терхаті колючі дички, бо їх родичі поза вічною журбою як обігнати ся від довгів, не є в силі подумати над забезпеченєм для них ліпшої долі, повтараючи з резигнацією: „Якось то Бог дасть“, а тим часом підростають панські та жидівські попихачі, що хліба ради все готові за панську „ласку“ зробити — навіть честь продати. Прибуване нашої суспільности таких „горожан“, сеж єї дальша вічна неволя в службі для культурнійших націй.

До сего стану не може і не сьміє допустити сьвѣдомійша частина сьої суспільности не з милосердя для „меншого брата“, але просто задля почутя людської гідности, не кажу вже національної — тому геть з байдужним пригляданєм пролетаризації наших селян, а крайна пора заняти ся сим надміром рук, здібних лише плуг держати, а повернути його в працю в напрямі промислово-торгівельнім, звертаючи увагу загалу на існуючі в краю промислові школи.

Тому впливати треба конче на родичів, щоби доростаючих хлопців не держали дома, а розсилали їх на науку не лише до середніх шкіл, але також промислових по більших містах як: в Коломиї, Станиславові, у Львові, або менших як: Грималові, Камінці, Яворові, Глинянах, Віткові і пр., або по філіях Народної Торговлі.

Учеників промислових шкіл треба взяти в таку саму опіку, як молодіж середніх шкіл, через закладане ремісничих бурс всюди в місцевостях, де існує промислова школа. Вклад жертов на ремісничі бурси оплатив би ся стороцею в придбанню здібних, патріотичних ремісників по наших містах.

Та саша інтелігенція, що спішить з всякими датками на культурні потреби народа, не відкаже ся і від сього обовязку. Запобігаючи спролетаризованню селянських мас, придбає ся патріотичних ремісників і купців, та надасть ся містам більше український характер на своїй не своїй землі.

В злучі з сею справою стоїть потреба заініціювання акції в заводженню по наших містах шкіл 5—6 класових з українським язиком викладовим, бо через се, що наша молодіж не має таких своїх шкіл, не будучи в силі видержати в гімназіях з причини звисних практик, мусить переходити в школи виділові з польським викладовим язиком, де знов з причини язикових трудностей много навить здібнійших учеників тратить дармо літа на повторюванню клас, або знеохотивши ся до школи, покидає її і відходить зневірена в свої сили — марнує ся, коли противно ученики Поляки по укінченню виділової школи переходять до семінарій, або стають ремісниками чи купцями з досить значним обсягом відомостей в ріжнім напрямі.

В інтересі наших міщан і селян, особливо біднійших, що їх не стати на кошовні довголітні гімназіяльні чи реальні науки, належить свої більше класові школи чим скорше утворити. Сего не посьміють відмовити міські ради ані шкільні власти. Нехай наші діти не тиняють ся по чужих так переповнених школах, нехай не полячать ся в них, коли чують на 36 год. шкільної науки тижнево аж 2 год. української мови.

Через свої більшекласові школи осягне ся збільшене фреквенції, бо чейже нема сумніву, що з часом буде і мусить прибувати до міст щораз більше нашої молодіжи жадної знання, з яким моглиби користно посьвятити ся ремеслу чи торговлі.

III.

Не краще є з середніми школами, які з засади виховують армію урядників, переважно чужу інтересам народних мас. Для По-

ляків добра й так уряджена школа, по скінченню якої молодіж без труду одержує добрі посади. На них веде она польонізаційну роботу — признати треба — з великою бравурою. Видно, що класичні студії старинности підготовляють її несогірше до такої роботи.

Але чи наша гімназіяльна молодіж, для якої тепер вступ до всяких урядів чи то державних чи автономічних, що раз щільнійше замикає ся — виходить приготована до життя, та щей життя — на користь свого поневоленого народа — на се годі притакнути.

Годі уважати укінченого ученика нашої школи підготованим до самостійного життя, який власною працею не подбав о збільшене свого знання. В нинішній школі поза втолочуванем аж до обмерзіння довгих прастарих мітичних оповідань Геляди та кровожадних описів розбишацьких воєн римських завойователів (які наша молодіж нераз приміраючи голодом, з великим вкладом праці і здоровля виучує ся поправно на пам'ять виголошувати та відгадувати то, що автор думав і не думав), а не звертає ся уваги на много потрібнійші для неї відомости.

Не навчить ся она в ній ріжних родів стилістики, не уміє порадити батькови в несправедливих фіскальних напастях, не зарадить, що почати з незаслуженими адміністративними карами. Молодіж обчисляє мільйонові етеричні дроганя, але не знає, як перевести рахунок хотяйби в сільській крамниці. Знає докладно суспільні реформи всяких реформаторів, але статистики обдовження рустикальної землі, та кілько з тої знаної власности йде на бубон, того й не догадає ся. Та і не вільно її дізнавати ся о сім, хіба потайки з нелегальної для молодіжи преси. Знає, яким чином осідали германські племена в римських землях, але в який спосіб на власній землі відбирано право сервітутів, окуплене кривавим потом та побоями їх батьків, о тім не знає.

Як приступити до заложення в своїм селі читальні, як заложити крамницю сист. Рочделя, касу Райфайзенку, як провирити бюджет в своїй громаді, прослідити „сделки“ несумлінного віта в селі, се все для неї незнане, бо сего школа не вчить, бо се школа для школи, а не для життя. Тому що в нашій культурній роботі, не лише теоритичне, але і практичне знане конче потрібне, проте сї браки нинішньої школи треба заступити приватною запопадливістю в здобуттю потрібного знання для служби своему народови.

Коли станеш розмовляти з яким цікавішим учеником, чи навіть матуристом, як проводить час перебуваючи на селі в вільних від науки днях, почувеш нераз нарікання на „страшні нуди“, а питаєш, чи в його родиннім селі є і як розвиває ся читальня, каса, крамниця, та що робить ся, щоби двигнути

економічно і культурно нарід, почувеш відповідь, що він радби з цілої душі се і те зробити, але не вміє взяти ся до сього. — Щира правда! Бо деж він мав нагоду про се розвідати ся? В часі гімназіяльних студій пильно стежить ся, щоби, хорони Боже, ученикови „не перевернуло ся“ в голові, та по за виконуванем приписаних предметів не заняв ся позашкільними справами, та не звернув уваги на щоденні злидні його рідні — села — повіту — его краю.

Його вихователі суть тої думки, що і давнійше інакше не бувало, а якось жило ся несогірше на становисках урядників по містах, ба навіть робило ся патрійотичну роботу на селі. Так, се правда, колись вистарчало і найменше зацікавлене інтелігенції селянами, але не нині, коли вороги подвоєною енергією стремлять до як найбільшого робованя прав народних мас та до їх цілковитого поневолення. Захопивши в свої руки всі струї життя суспільного — політичного — культурного і економічного, і найменший прояв життя зі сторони жертви викликає тим сильніші заходи зменшити і придавити єї пробуджене.

В такий горячий час боротьби о „бути чи не бути“ — не вистарчає шкільне гімназіальне підготоване нашої молодіжи, наших будучих робітників на народній ниві, широкий, розлогий — але дуже запущений. Тому треба заправляти ся до практичної, розумної праці вже в молодих літах ще на шкільній лавці.

Ученики, що хочать послужити своїм знанем народови, мусять з власної ініціативи старати ся по при теоретичне знанє, набути і практичних відомостей, потрібних кожному народному діячови.

Можуть се знанє досягнути при помочи систематичних відчитів, навіть через упрощених фахових прелегентів, з метою пізнати основні закони конституційної держави, громадські закони, а тим більше повинні бути постійними фреквентантами уряджуваних крамничних, писарських і райфанзенських курсів. Коли ученик в той спосіб набере знаня поза шкільною наукою, заправить ся до народної роботи та по укінченю шкіл такий чоловік дармо не посидить, він пошукає нагоди, послужити своїм знанем народови. Наші молодці, що підчас університетських курсів є добримми інструкторами по домах сільської інтелігенції — чи не моглиби они так само бути добрими бухгалтерами райфайзенек, контрольорами крамниць, асекураційними агентами, лекторами читалень, а навіть займати так важне з різних згляців становище громадських писарів.

Чи не могли би ті академики, що лишают ся по містах та за лихо платні діурни яких і так небогато, тратять дорогий час безкорисно, находити для себе користнійше за-

няте чи го по наших банкових інституціях, або доповнивши семінаріяльну матуру, могли би займати посади учителів при иньших приватних школах, яких число за приміром Львова мусить поступенно збільшати ся по всіх наших провінціональних містах. В руках нашої шкільної молодіжи є спромога придбати на ціль таких шкіл потрібні фонди, а до їх складаня спонукалоби ся не лише свою інтелігенцію але також і селян. Наш селянин, коли бачить щирого народного робітника між собою, піде легко за його покликом, маючи з природи в великій мірі почуте гуманности, не відмовить дрібних жертв в користь закладаня своїх приватних шкіл.

Збиране складок на сю ціль навіть в легальній формі перед властями, можнаби урядити як складанє членських вкладок тов. педагогічного, зі змаганнями якого треба би основнійше познакомити наш загал. Се факт, що як раз найдіяльнійше наше товариство находить найслабше матеріяльне поперте у своєї суспільности. Більше зацікавлене, особливо наших селян, моглиби викликати власне наші ученики і академики через заохочуванє їх до вступлення в члени сего товариства, а вкладки членські моглиби збирати по кілька сотиків місячно, після виказу з повновластію від філії товариства. Товариству прибуло би матеріяльних засобів, а суспільности членів стежущих за його роботою.

З хвилиєю зацікавлення народних мас його культурними інституціями, устане побоюване перед польонізаційними змаганнями наших верховодів. Накликуймо-ж ся всі до просвітної праці політичної і економічної, гуртуймо ся до неї всі, нехай в ній не бракне ні одного інтелігента. Кождий нехай дає свою частину праці, хто грішми, хто пером, хто знанем, словом і досвідом.

В цілі згуртованя всіх народних робітників, треба в кождім повіті утворити докладну евіденцію робучих сил, відтак спорядити виказ тих, що з різних причин не можуть брати участи в роботі, сї нехай в рівній часті після своєї спромоги складають народний податок на оплаченє часу і праці тих, що беруть активну участь в роботі а) просвітній, б) економічній, в) політичній. Після того, в яким хто відділі схоче працювати, буде вписаний до одного з виказів.

Яку працю в відповідних умовах належало би в кождім з сих відділів ввести, се рішало би повітова організація.

Коли-ж наша суспільність забере ся горячо до праці і перепровадить розділ праці совістно, всім по рівній пайці, тоді піде робота справно як в якій фабриці, бо кождий рід роботи мати-ме фахового робітника. Тоді скоро загоять ся рани задані нашому національному організмови його нещасною істо-

ричною судьбою. Тоді в почуттю власної сили сміло скажемо: „В своїй хаті своя правда і сила і воля!“

Оля Березинська.

Собі най буду я катом...

Собі най буду я катом
І ворогом лютим собі,
Не смію житя я троїти
Тим сумом безкраїм тобі.

Хай вяну я з суму і горя,
Хай гасне всьо щастє мені,
А добрая доля до віку,
Нехай заясніє тобі!

Мирослав Каній.

В. М.

То ще так давно було, брате,
І нині тямлю ті хвилини —
Ми так разом-разом зростали
Ще від маліської дитини.

Часами граючись весело
Безжурних ми пісень співали,
О злотих снах любили мріти —
Які нам мрії не снувались...

А нині, нині я далеко,
Тебе пігнали ген сьвітами —
Цісарських термів ти хорониш,
Я з жалю гину — марно вяну.

Іванівка 29. VII. 1906.

Бернштерне Бернзон.

Вірлине гніздо.

Ендрегарденом звалось мале село, що лежало самітне, окружене високими стінами скал. Земля, на якій його збудовано, була рівна і врожайна, котру перетинала широка ріка, що плила з гір. Ся ріка розлилась недалеко села в озеро, яке можна було бачити з далека.

По тім озері прибув човном чоловік, що спершу в долині почав веслувати; називався Ендре, а теперішні мешканці села були його потомками. Деякі казали, що він мав тут втечи задля якогось смертельного удару, через що люде виглядали так сумовито; противно інші твердили, що скалисті стіни зраджують

вину у сьому, що навіть з весною вже о п'ятій годині сполудня не дають лучам сонця вдертися в долину.

Над селом висіло орлине гніздо. Було положене в горах на вершку одної скелі; всі могли бачити, як орлиця вигрівала молодих, однак ніхто не міг дістати ся до гнізда. Орел буяв над селом, стрілою кидав ся то на ягня, то на молоду козу, одного-ж разу кинув ся навіть на дитину і забрав її з собою. Тому село було в небезпеці, як довго орел мав гніздо на вершку скелі. Між людьми йшла поговорка, що давнішими часами мало бути двох братів, які мали дістати ся до гнізда і знищити його; але тепер не було такого, що міг би сюди дістати ся.

Коли двох зійшло ся в селі, говорили заєдно про орлине гніздо і гляділи в гору. Знали всі, коли з весною орли назад повернули, де они спустили ся на долину і нароби́ли шкоди і хто вкінці спробував дістати ся на гору. Молодіж вправляла ся від дитинства вилізати на гори і дерева, головно-ж у дужаню, щоби колись дістати ся до гнізда, а рівночасно обом згаданим братам перешкодити його знищити.

В тім часі, о яким тут бесіда, найхоробріший молодець називався Ляйф. Він не був родом з Ендре, мав кучеряве волосся і малі очі, шуткував різно і любив жінки. Вже в молодих літах чванив ся він, що колись дістане ся до орлиного гнізда; однак старі люди звертали його увагу, що він не повинен о тім так голосно говорити.

Се його запалювало і заким ще дійшов до своєї найглубшої старости, рішив дістатись на шпиль скелі. Була ясна, погідна днина перед полуднем з початком літа; молоді вірлята якраз мали тепер виклюватись. Численна юрба людей зібралась під обривом скелі. Старі відраджували, молодіж противно. Він однак слухав лише свого власного голосу, тому ждав, заки вірлиця вилетить зі свого гнізда, скочив тоді і повис на однім дереві кілька ліктів понад землею. Воно росло в щілині і через сю щілину почав він спинати ся в гору. Малі камінчики осували ся під його ногами, відломки креміня і земля точили ся на долину, впрочім панувала найглубша тишина; лише на долині плила ріка до свого гирла з придавленим, непереривним шумом. Скеля ставала більше стрімкою; довго висів він на одній руці, шукав ногою за якимнебудь опором і не міг дошукатись. Многі, головно жінки, відвертались і казали, що він не зробив би сього, коли-б ще жили його батьки. Він найшов вкінці сильну опору, шукав відтак на ново, то рукою, то ногою, она подавала ся, він совгав ся, але по хвили таки висів кріпко. Ті, що стояли на долині, могли взаємно чути свої віддихи. Втім піднесла ся струнка молоденька дівчина,

що сама сиділа на однім камені. Она, здає ся, ще з дитинства була з ним заручена, мимо сього, що він не був посвоячений з мешканцями села. Витягнула руки наперед і кликала: „Ляйфе, Ляйфе, чому ти се робиш?“

Всі люди звернули ся до неї, батько стояв побіч, однак она його не пізнала. „Зійди на долину Ляйфе — кликала. — Я люблю тебе, а там в горі не добудеш нічого“. Всі бачили, що він надумував ся, а опісля по одній чи двох хвилях спинав ся знов вище. Його руки та ноги на ново кріпшали і тому довго йшло йому добре; однак набавом почав томити ся, бо відпочивав часто. Наче який перший вістун скотив ся малий камінь, а всі, що тут стояли, мусіли слідити його очами, доки не упав на долину. Деякі не могли довше видержати сього, тільки відійшли. Сама лише дівчина стояла прямо на камені, ломила руки і гляділа в гору. Ляйф ловив щось перед собою рукою, відтак, она се добре бачила, пустив ся вкортці назад, скоро вхопив ся другою, але і сю пустив на волю.

„Ляйфе! — кликала она, так що далеко понад скелею гомоніло, а всі иньші вторували.

„Він сховзує ся! — кричали так чоловіки як і жінки і простягали руки в гору до него. Він сховзував ся, рвав пісок, каміне і дрібний кремінь за собою, сховзував ся безпереривно, щораз скоріше. Люди відвернули ся, а опісля чули за собою на скелі якийсь лоскіт і тріскотіне а сейчас потім, як щось тяжкого спало на великий кусень вогкої землі. Як знов набрали відваги глянути поза себе, лежав він на долині, розторощений і не до пізнання. Дівчина лежала на камені, батько забрав єї геть. Молодіж, котра головно намовила Ляйфа до сього відважного діла, вагалась тепер навіть руками порухати і піти йому з помічю; ніхто не міг глянути на нього. Тому старші мусіли підійти до нього. Найстарший з них сказав сягнувши: „Се було по дурному; — та, додав і глянув в гору — ще добре, що дещо висить так високо, що не всі можуть його досягнути“.

Переклав Микола Венґжин.

М. Метерлінк.

Пробуджене душі.

(Конець).

В иньших сферах, на котрі маси менче звертають уваги, вона ділає іще корисніше, хоч очам, що не навикли до її діяльності вони менче видимі. Чи не можна-б сказати, що її голос є на точці розівання одним найвищим криком останніх звуків блуду, що сповиває її до тепер в музиці? І чиж коли

небудь більше відчувано тяжкий тягар її невидимої присутности, як це знаходить ся тепер в творах декотрих сучасних малярів? Вкінці в літературі, чи не чуємо, що тут і там декотрі вершки засьвічують ся цілком иньшим світлом, чим світла давніших літератур? Наближуємо ся не знаю до якої череміни, до мовчання а „світлий позитивізм“, що тоді володів, немов вимірає!

Я не забарюю ся над цим предметом, бо іще за скоро, щоби могли ясно говорити за ці справи, та гадаю, що рідко трапляла ся людськості така подібна нагода висвободження духа. Часами похоче воно навіть на „ultimatum“ і тому не можна нічого занедбувати, що дозволило би вловити цю добірну нагоду, бо вона того рода снів, що минають безповоротно коли їх сейчас не звяжеш, треба бути второнним: душа наша не рухаєть ся без причини.

Та цей рух, що спостерігаєть ся ясно тільки на спекуляційних високорівнях нашого життя, може теж показувати ся, хоча й недобачено, на найбуденніших стежках нашого життя: бо не має цвіту, котрий би розвинувши ся на вершинах, не впав вкінці на долини. Чи вже впав? Не знаю. Та що дня трапляєть ся, що в звичайному житті поміж найпокірнішими єствами находимо якісь таємні а безпосередні стежки зближування душ, явища духові, за котрі давними часами не говорено навіть. Чи менче безсумнівне було їх існування перед нами? Завсїгди жили люди, що сягали до саміської глибини найбільше таємних обставин нашого життя, що передали нам все, що довідали ся за серця, духи і душі свого часу. Мабуть були тоді ці самі вузли, та не було в них цієї черствости і загальної сили, що нині не сходили аж на дно людськості, бо коли-б так, то прикували би були до себе зір тих мудреців, що перейшли понад ними мовчки.

А тут не кажу вже за „научний спиритизм“ за ці явища телепатії „матеріалізації“ і за иньші вище згадувані прояви. Ходить тут про випадки або інтервенції душі, які безнастанно трапляють ся в життю найменчих і найменче усвідомлюючих собі свої віковічні права. Ходить тут про псіхологію цілком відмінну від звичайної псіхології, що прийняла гарну назву Псіхи, хоч в дійсности журить ся тільки духовими явищами пайтіснійше звязаними з матерією. Одним словом йде про те, що мусіла би нам відкрити трансцедентальна псіхологія, що займала би ся безпосередними сполуками, що існують між душею а душею, а zarazом вразливістю як і незвичайною чуйністю нашої душі. Ця наука підіймаюча чоловіка на один щабель вище заледви в почині; та невдовзі певно надійде час, коли заступить елементарну псіхологію, яка до тепер володіє.

Ця безпосередна психологія, сходючи з вершин залила вже найменчі низини, а її присутність показується в наймірніших навіть письмах. Ніщо не доказує ясніше, що тиснення душі зросло і, що взагалі її таємна діяльність розширила ся. Ми доторкнули ся тут справ, що заледви дадуть ся висказати і можемо дати тільки недостаточні і незвичайні прості приклади. Давнійше як була бесіда за прочутте, за давнє вражіння викликане стрічою або поглядом, за постанову, що виросла десь в невідомій закутині людського розуму, за інтервенцію не висказаною та проте зрозумілою сили, за таємні справи симпатії або антипатії, за посвячення вибору або інстинкту, за рішачий вплив не висловлених річий — не задержувано ся над цими питаннями, що впрочім досить рідко непокоїли мислителя. Їх зустрічало ся тільки случайно. Не підозрівали того, яким дивним тягарем вони тяжуть без перестанку на життя і борзо вертали ся до звичайної гри пристрасти і зверхних випадків.

Ці духові явища, котрими давнійше заледви найбільші трудили ся, найбільше думаючи з поміж нашої братії, сьогодні непокоять найменчих, а це доводить, що людська душа — це рослина з викинченою однаковістю і що всі її галузі цвітуть рівночасно, як тільки надійде відповідна хвиля. Мужик, якому нагле була-б дана здібність висказування всего, що находит ся в його душі, висказав би нам річи, яких не знала іще душа Расіна або Шекспіра. І через те люди багато низші чим генії Расіна і Шекспіра, проникнули таємне життя, світляне, супроти якого то життя, яке тільки знали ці майстри, було би тільки його відвертним боком. Бо це не вистарчить, як велика душа, відокремлена, самою хитається в просторі і в часі. Вона не зробить нічого, коли її інші не допоможуть. Вона є цвітом більшої скількості і появить ся тоді, як порушить ся цілий океан душ. Бо як тільки прийде в часі загального сну, говорити-ме тільки за сонні мрії. Отсе яркий примір: Гамлет в Гельзінгфорсі наближується до хвилини до беріга пробудження, а однак мимо зимного поту, що квітчає його бліді виски, на устах в нього слова, що він їх не в силі висказати, а які висказав би з цілою певністю — бо душа якого-небудь волоцюги або злодія могла-б йому допомогти. Сьогодні Гамлет, на вид Клявдія або матері, зрозумів би це, чого тоді не бачив, бо тепер душі не подабають, щоб були вповиті стільки заслонами. Чи знаєш — а це особлива і тривожна правда, — чи знаєш про те, що коли ти лихий, то твій вид відслонить це другим, сто разів певніше і ясніше, як два і три століття тому назад? Чи знаєш про те, що коли ти обидив яку душу, то душа першого ліпшого мужика, з котрим говорити-меш про погоду

вже свідомо цього, і ще заки рука твоя доторкнула ся клямки твоїх дверей? Прийми образ лица святаго мученика, героя, а око дитини, яку зустрінеш, не повітає тебе звичайним, ясним поглядом, коли укриваєш в собі злу волю, несправедливість або сльозу твого брата. Перед літами була би може душа перейшла побіч твоєї, не звернувши уваги на неї.

Дійсно, що раз трудніше укрити в своїх грудях ненависть, зависть або зраду перед оком душі, так душі навіть дуже індеферентні держать себе на остоорожності.

Наші предки не говорили нам за ці справи і мусимо потвердити, що життя, серед якого ми обертаємо ся, цілком відмінне від життя, яке они нам малювали, чи обманювали нас, або не знали? Знаки і слова на ніщо вже здали ся, і все майже рішається в містичних кругах безпосередної присутності.

І воля, давна воля так добре знана і льогічна, з черги перемінюється і починає підлягати глибоким правам і безпосередним сполукам, що не дадуть ся означити. Вже майже не має сховку, а люде зближають ся до себе. Судять себе без огляду на слова і діла, а навіть без оглядання на думки, бо це, що знають, не розуміючи того, лежить понад цариною думки. А це одно з великих знамен, по котрих пізнається духові доби, за котрі я говорив.

Зі всіх боків чути, що основи звичайного життя, починають змінити ся, а наймолодші з поміж нас говорять і роблять сьогодні інакше як попередні покоління. Ціле множество конвенансів, звичаїв, прав і нежиточних посередництв западається в безодні і всі майже, не знаючи проте, осуджуємо себе по невидимому. Як я вперве війду до твоєї хати, не вискажеш по найпростійшим правам практичної психології таємного суду, який кожний чоловік в своєму нутрі відбуває над другим. Не скажеш мені, що ти довідав ся про мене, але будеш пригноблений тягаром непохитної певности. Може батько твій був би мене інакше осудив, та був би ошибнувся. Приняти треба, що ми на дорозі, де чоловік стопить ся з чоловіком і що ціла атмосфера змінюється. Чи зробили ми, як каже Кльод де Ст. Мартен, великий „невідомий філософ“, чи зробили ми крок наперед на поучаючій і світляній дорозі „упрощування естів“? Мовчки ждім, може небаром почуємо „шепіт богів“.

Перевів Остап Деревянка.



Рецензії.

Причинок до нашої „критики“.

Найповажніший наш „всеукраїнський“ орган Л. Н. Вістник має на своїх сторінках дуже важний відділ: Бібліографія. Містять ся там бібліографічні нотатки, рецензії і „критика“.

І дуже мене здивувало, що в оживленій дискусії в справі Л. Н. В., яка розвелась останніми часами в фейлетоні „Діла“, помінено зовсім мовчки так важне питане як „критика“ Л. Н. Вістника. Що як що, а сей ЛНВ. мене особисто дуже інтересує, і єму я хочу посвятити кілька слів уваги, коли ніхто компетентніший від мене того не зробив доси.

В сім відділі ЛНВ., про котрий отсе хочу поговорити, видніють дуже поважні імена, — навіть з повним підписом, а се дуже відрадний прояв — між іншими: Др. Івана Франка, Петлюри, Коцюбинського, Панейка, Джиджори, Кривецького і много інших, котрих — хай вибачать — не вичисляю.

Розуміючи превелику вагу серйозної і совісної критики, не лише для розвою літератури, науки і штуки, но навіть для цілого народного життя-буття, годі не звернути уваги на дивний рід „критики“, яка поміщує ся в ЛН. Вістнику. Що дивний?! Се в своїм роді рафінована обскурність і злоба! Читаючи уважно „критики“ п. авторів з ЛН. Вістника, відносить серйозний чоловік вражіння, що має до діла з пляново з'організованою шайкою моральних розбійників. Голова тобі заверне ся, вичитавши стільки кпин, глузування, ординарних жартів, лайок і чортівських уваг під адресою невинного автора. І то се все знайдеш лише в одній — однісінькій „критиці“! А шож, якби так хто, Боже борони, прочитав за одним махом всі „критики“ з цілого річника? Попробуй братіку, а помандруєш „nach Kulparków“ аж за тобою зашумить“. І з дивен-дива чоловік не може вийти, яким чудом до такого гурту пхає ся др. Франко, Кривецький і ин. по правді поважні і серйозні люди? Ще більше диво бере читача, як Вп. Редакція ЛН. Вістника поміщує такі „критики“ без найменших натяків протесту, а хотьби манюсінської нотатки від себе? Чи Вп. Редакція вважає таку „критику“, яку она поміщує, гідною імени освіченого народа, культурних людей? Наколиб так було, то се вже справді наглядний доказ нашого національно-культурного звироднення! А може ту кладуть ся на вагу авторитети? Се ще гірше булоби! Воно справді на ділі так в сьвітї буває, що сильний, душий дусить і допче слабшого від себе, но таки виразного закона писаного, що на таке позволявби, досі бодай ще нема. Ба-

чить ся, що біологічна теорія і систем Ніцшого — котрого спеціально Русини так гудять — знаходить у нас, а бодай в відділі бібліографічнім ЛН. Вістника пригнаний ґрунт для свого розвою. І от люді, що знаючи вже остаточно свій авторитет, повинні стояти на сторожи краси, правди, добра якоїсь вищої ідеї, котрої, мовляв, сїрий загаль не розуміє, воюють арсеналом брудних уличних жартів, кпин а нераз і злобною брехнею. Се має бути „критика“. Чомужби ні?! Дотепна, легонька, без аргументацій, теорій і доказів — ах! якаж мила пообідня лектура для неодного „серйозного“ читача „найповажнішого“ всеукраїнського журналу! Слава „критика“ лунає високо, широко і глибоко — який в него гумор? що за стиль? а пословиці як мудро прилатані до „бідного“ автова? а хочби ту!... чиж не дотепно? — Не написав справді поза тим ні одного слова путнього, алеж — сим хай займають ся учені (а деж вони в нас?) в своїх габінетах а „критикам“ і читачам Л. Вістника що за частка в сьому ділі? Він жеж на те „критик“ а я читач, щоб нічо не бачити і не знати.

Прошу, не буду голословним, ось Вам цвѣтки тої „критики“ — а не шукаю за ними, тільки так вириваю звідки хочете, бо всюди їх повно — і судіть добрі люди, щоб хто не гадав, що я непотрібно і злобно може осуджую в нічім неповинних авторів.

„...Ми уважно переглянули книжку д. Філянського і мусимо признати ся, що легше *) перейти велике, тільки що з'оране поле, раз-у-раз спотикаючись на грудках, ніж перехопитись через білу пустинню тої книжки, з піскуватими кучугурами (а се знов що за зьвір?) віршів“. Ну, чи таке глузування, питаю, і то в перших таки рядочках „критики“, конче потрібне? Або отсе: „Будемо мати надію *), що в день останнього суду Господь Бог простить поетові його гріхи і не згадає його віршів“. Шож? чи недотепно? Та чи воно справді, люди добрі, такий великий гріх, як хтось пише вірші? Чомуж Господь Бог мавби за те на когось гніватись? Чи Його то болить або свербить, що хтось вірші пише? На щастє християнська теологія досі бодай ще не назначила ніяких кар на тамтїм сьвітї за писанє віршів. Тільки булюб гріха, що писанє віршів. Ми маєм також надію, що Всевишній вибачить д. „критикова“ його пустим і недотепним жартам!

Др. Франко, се вже випробований ветеран — „критик“ того рода. Кажуть люди; „Кого Бог не злюбив, того учителем зро-

*) Чому не лекще? Чи д. К. написавби також мягше?

*) А може „маєм надію“? Звідкиж певність наперед, що хтось, колись буде мати надію? Ось видите д. Коцюбинський, яка ваша „критика“!

бив" — а я сказавби: „Кого доля хоче вкрати, на того подасть Др. Франкови перо до рук“. В него попри звичайні шутки, кпини, ще й нераз несовісні підозріння, інсинуації! Бо щож мають значити отсі слова:

„Д. Лопатинський належить до дуже плідних письменників; він пише безнастанно, а має той добрий звичай, що зовсім не журить ся тим (дуже добре робить! авт.), хто що думає про його твори, писані з однаковим хистом (яким? авт.) у дуже різно-родних напрямках. Поезії, оповідання, драми, комедії, переклади віршом і прозою, лібрета (до яких не написав ще ніхто опер) *), полемічні статі, політичні, літературні огляди і т. д. При тім має рідке щастє: його драми дуже часто хтось за щось нагороджує (моє підчерк. А чи Вам заздро п. Др.), а орган, якого він редактором (Руслан), друкує їх (як інші його твори) по черзі без розбору і з задоволенєм (дайте їм пане Др. що свого, то, гадаю також видрукують без розбору і з задоволенєм! авт.), щоби місце заповнити та щоби не сьвітити білими шпальтами“. Справді „критика“! Що она має спільного з поважною і совісною критикою, се загадка, яку відай др. Франко забере з собою до гробу, бо пояснювати єї певно не схоче. Кажете Пане Др. „його драми дуже часто хтось за щось нагороджує!“ Гм! А чи Ваших драм ніхто ніколи також не нагороджував? Чи нагороджений твір тратить може через те на своїй вартості? Або нагорода має бути може достаточною причиною до „критичних“ нападів? Або на іншій місці говорите: „...а орган, якого він редактором, друкує їх по черзі без розбору“. Так то, так! Воно таке водить ся і в Редакції ЛНВ. Наколиб там всьо містили з „розбором“, то ніяким робом не могла б була друкувати ся Ваша пропамятна „ювілейна сільветка“ бідному Павликовичу. От, бачите, з „розбором“ друкувало ся, а скандал все буде скандалом!

І ще оден зразок характеристичної критики: „Досить тих зразків Олесьового сьпівання. Гарне воно і солодке, як справді соловейкове цвіріньканє. Автор вправді в однім вірші жалуеть ся: „на що думки мене спляють, мучать?“ але в отсьому томі думок він не показав ніяких *). Може будуть у другім. А не будуть, то й то не біда, з соловейка досить його сьпіву“ (**). (я підчер.) Се також „критика“ з пера Дра Франка. Пане Доктор! Що ви так міцно завзяли ся писати дурниці і некон-

секвенції майже на одній і тій самій стороні. То в першій рядочку самі признаєте, що то ще „виступає молода (sic!) сила“ а при кінці в брутальний спосіб накидуєтесь на автора, що думок він не показав ніяких“. Се знов простий парадокс логічний! Деж Ви бачили, Пане Др., людину без „ніяких думок“? Се рішучо неможливе, а так говорячи, Ви або жартували, або не гадалисьте, що під тим висловом треба розуміти. Може Ви хотіли сказати, що в автора думки неясні, помотані, нескристалізовані як слід, маловартні або щось іншого в тім роді? — але щоб їх зовсім не було, в те хіба Ви самі не вірите. Інша річ, коли скажемо, що в автора, а ще й молодого, хибні думки. Но, годі! Деж їх молода людина до разу набере? Та й у Вас, Пане Др., перед 30 літами не було ще таких думок як нині і за се ніхто не сердить ся. Впрочім, воно навіть відрадна поява, коли в молоденького автора нема ще — як кажете — „думок ніяких“. Бо, колиб були, миб покивали сумно головами і сказали скептично: „frühreif“.

Годі мені зривати дальше всі цвіткі нашої „критики“, бо й луг за великий, часу мало а й місця немного. З тих трьох примірів може шан. читач доволі оцінити вартість „критики“ п. авторів з Л. Н. Вістника. То так „критикує др. Франко і д. Коцюбинський! А щож говорити про прочих „критиків“? Безглузді фрази, кпини, жарти, ординарні назвиска, брак найменшого розуміння автора, плиткість, зарозумілість, несовісна случайність в добираню слів і злоба вказують, що у таких п. „критиків“ або „не всі дома“ або брак найелементарніших основ етики і почуття людськості.

Заки скінчу, пригляну ся ще коротко одній цікавій „критиці“ в послідній книжці Л. Н. Вістника за грудень 1907. Д. Василь Панейко „рецензує“ або, як сам каже, дає „нефахові уваги“ др. Ів. Копачеву на єго працю „Що то таке людське думанє?“ І знов тобі зараз в першій стрічці: „Під таким трохи сензаційним наголовком друкував ся в органі нашого галицького учительства за минулий рік ряд статей, що зложили ся на досить значну брошуру“. Я сьвідомо підчеркнув слова „сензаційним наголовком“, бо хотів би довідати ся від шан. „критика“, що він бачить в тім наголовку „сензаційного“. Та мабуть відповіді на те не получу. Тож сам спробую вгадати: се сьвідома або несьвідома злоба!, обчислена відай на те, щоб відразу засугестіювати читача і відтак легонько, як гіпнотизер, вмавлати в безборонне і несьвідоме медіум переконанє про безвартність праці автора і єго духову інпотенцію. Д. Панейко сам зазначає, що його уваги „далеко нефахові“. Ми зі своєї сторони не можемо з дива вийти, яким правом Він сьмів,

*) Бо в нас нема спосібних до того людей; якби були, можеб написали. Авт.

**) Ми цікаві знати, які думки показав „критик“ в отсім пустім балаканю? (авт.)

*** Се останнє реченє певно написав „критик“ для заохоти і... поради сердечної для молодого поета! Ех! Боже!

не чуючись до того управління, мішати ся в не своє діло. „Нема способу — каже д. рецензент — причіпити працю дра Копача до котрої-небудь науки“. А то знов що? Як то розуміти? То так обширний предмет, про який практикує др. Копач в своїй брошурі, дав би ся „причепити до якої-небудь науки?“ Невжеж праця ученого тільки й тоді щось варта, коли вона дасть ся „причепити до якої-небудь науки?“ І взагалі, чи се можливе, не лише з огляду на лекцію льогіки, але й кожного іншого знання? Жартуйте здорові, д. Панейку, але Ви Бігме самі в душі з сего сьмієтесь. Пан „критик“ не розуміє, пощо вбгав др. Копач додаток із книжки Поенкаре „Вартість науки“ до своєї брошури? Ось Вам пояснене: Др. Копач, як редактор „Учителя“ з минувших літ, не раз і не два старав ся переконати своїх читачів о неоціненій вартості науки. Вважав однак потрібним при нагоді ще раз се читачам пригадати (а се Русинам повинно ся що години нагадувати!) і покликав ся на авторітет Поенкаре тай не викинув сего зазиву навіть з брошури, будучи певним, що він ще довгі літа у нас не стратить на своїй актуальності. — Та й справа скінчена! Пощо тут ропіт? Чи такий безосновний закид як: „Як можна без ніяких застережень подавати як певну річ, що „льогіка є частиною психології“, або таке безпардонне твердження, що „Льогіка, формальна наука, має свою докладно відмежевану на всі боки царину“ — про се мож би не аби як посперечать ся з д. „критиком“. Дорікає він др. Копачеві авторітетом, а сам мов Зевс громовержець хоче „дорогою контрабанди“ також перепачкувати те, в чім сам добре не допевнив ся. Деж консеквенція? Або ось таке безпредметове говоренє: „з виконанєм усього непотрібного балаясту втратила би брошура на обемі і т. д.“ Може се навіть справедлива замітка, тільки чесні люди, коли говорять про балаяст, то кажуть виразно: те і те, на тій і на тій стороні треба викинути або справити, а так або ось так в друге обробити. Коли-б д. Панейко так був написав, можливо, що вдячний автор був би охоче покориствував ся его увагами. А так, шкода псувати папір і непотрібним балаястом побільшувати обем Л. Н. Вістника.

Тепер ще кілька слів а ргорос мови, за котру так сердечно д. Панейко ганьбить дра Копача. Не стану я тої мови хвалити. А хоч вона „типу т. зв. галицько-рутенського“, то всеж таки, треба признати, крізь неї пробиває ся бодай сяке-таке розумінє найконечніших форм і правил в писанні слові. А що-ж у авторів-критиків Л. Н. Вістника? От пр. д. Папейко вживає слова „иньший“ а зараз другий за ним пише „инший“. Ну, якжеж властиво має бути? Мені видить ся, що в нас поки що буде так, як кому подобаєсь (се на-

віть по части признала Ред. Л. Н. Вістника). Може прийде час колись, що буде інакше. Треба зачекати!

Ось так виглядає „критика“ в Л. Н. Вістнику „найповажнішій“ всеукраїнській органі. Тіште ся Панове автори, пируйте і розкошуйте, ситі авторської слави! Одно лише маленьке питанє до Вас: Чи Ви пригадуєте собі щасливі хвилі з юних літ, коли то Ви вперве сягнули дріжачою рукою за перо? Чи памятаєте Ви, які надії і почування будились в Ваших молодих серцях на вид перших надрукованих Ваших власних стрічок? Чи тямите Ви, в котрім небі щастя Ви проживали, коли вчули найменше слівце признаня, а які страдання Вас мучили, коли Вас хтось зганив... несправедливо або злобно? Все одно, сьвідомо або несьвідомо.

Ми не хочемо від Вас сентиментів! Але жадати від Вас справедливости, об'єктивности, безсторонности і більше поважання для себе самих і для діла, якому хочете служити, має право кожний здорово думачий чоловік.

Сподіваєм ся, що Вп. Редакція Л. Н. Вістника не відмовить нам свого поясненя. Всеж таки на дальше ми просили-б: 1) Поміщувати критику і рецензії об'єктивні, більше обдумані і солідно опрацьовані. 2) Наколи се має бути „критика“ а не критика, найліпше нічо не поміщувати. 3) Не дозволити ніколи воювати панам „критикам“ жартами, кпинами і простацькими лайками, бо сим робом не один автор покриває лише своє крайне неуцтво і некультурність.

Се Панам „критикам“ в альбом на новий 1908 рік і на дальшу заохоту до більше плодної і серйозної праці!

7. II. 1908.

Іван Ющитин.

Хроніка.

Лист з Галичини.

По всіх містах і місточках, де є бодай гурток української інтелігенції, відбувають ся вечерниці з танцями, балі, концерти і т. п. Являють ся тут українські дівчата у французьких строях, а рідко стрінеш дівчину у народнім строю. В сій справі хочу сказати кілька слів.

— Кожний мусить признати, що від якогось часу народна сьвідомість нашого жіноцтва розвиває ся на всіх полях і змаганнях.

Сьвідчить о тім значне число жіночих товариств. Нема майже нині ані одного більшого міста у нас, де небулоби жіночо товариства. Дівчатка наші стараємо ся (чому-ж не

виховуєте, а лиш стараєте ся?... — ред.), виховувати в народнім дусі. Кілько то вже маємо інститутів як: „Інститути для дівчат“ СС. Василянук у Львові, Станиславові і Перемишлі. „Руский Інститут для дівчат“ в Перемишлі, який удержує і дівочий ліцей і „Женський інститут св. Ольги“ у Львові. Та і українських шкіл для дівчат є вже дещо. Крім згаданий ліцей в Перемишлі, є приватна женська семінарія рус. Тов. педагог. у Львові, виділова школа женська у Львові, приватна женська гімназія з правом публичности у Львові.

З всіх тих наукових заведень виходить рік-річно чимале число дівчат, які повинні мати в високім степені розвинену народну свідомість. Для свідомої Українки наймилейшою є все народна мова, звичаї, пісні, танці і народний стрій.

А тепер пригляньмо ся як раз в часі забав і танців, чи зібрані на них дівчата у всім проявляють свою народню свідомість?

Що до мови і коломийки то ще уйшлоби, але що до народного строю, який повинен бути домінуючим на наших сходинах, тепер рідко де можна з ним стрінутись.

Переважає частина наших дівчат являє ся в французьких строях. А однак кілько то даних є за народним строєм. Коли дівчата вибирають ся після французької моди, то майже на кождім вечерку виступають в инший туалеті (а деж гроші діти? — ред.)

В тім самім народнім строю можуть і десять разів свобідно забавляти ся. Стрій сей придасть ся і на концерти і на прогульки в літі, є треваліший і красший від французької сукні.

Не одна дівчина вимаває ся, що народний стрій не до лица. Така може бути певна, що єї і у французькій сукні не до лица!...

Чула я також часто від многих, що народний стрій за поєдинчий (!), щоби „стройно“ виглядати. Всім тим, що то так „стройно“ бажать виглядати, можу пригадати, що на виставі в Парижі признано найгарнішим наш стрій український.

Бо і справді, що на строю може бути більше гарне, як наш питомий народній орнамент? У кого є богатший збір гафтів і вишивок, як на наших народних строях чи то українських, чи подільських, чи гуцульських?

Що може гарнійше пристроїти нашу дівчину, як добір сих живих чудових красок на народнім строю. Тому всі викрути проти нього є пустими, а наші дівчата повинні і тут переняти ся національною свідомістю і взяти собі за задачу, убираючи ся в народні строї, ширити свою рідню культуру між собою, яка перейде і на міщанські дівчата, дальше на села і повздержить наше Українське жіноцтво від впроваджування неможливої мішанини у своїх уборах.

Сих кілька слів най буде заохотою для наших свідомих панночок до захованя раз вже у нас піднесеного, а відтак упавшого завдання, ширити і задержувати народний стрій.

Українка.

Переписка редакції.

І. Карбулицький, Буковина: Дякуємо широ за готовість нам помагати.

М. Грабчук, Чернівці: Оголошене за книжки піде у слід. число.

Гнат Геда, Колом: Поза тими, що друкують ся в „Зеркалі“ або „Боцянї“ читала редакція ще ті, які Ви прислали нашій редакції. Подайте адресу, вишлемо Вам лист.

Франц Коковський, Бережани: Прочі підуть у слід. число.

Петро з під Магури, Мш.: Зраджуєте незапечений талант. На будуче не уживайте таких слів як: тя, мя і т. д. Радо помістили-б ми одну поезійку, однак годі співати лиш про любов до одної людини. По зможі будемо містити у Бжолі як найменше любовних віршів, бо їх у нас вже за багато. Одна поезійка надасть ся до гумористичної часописі — а то слідуюча:

Раз в житю я залюбив ся

І то зовсім нещасливо,

Бо то, в чім я задурив ся,

Цілком мене не любило!

Спитаєте, що за чудо?

Та се була лялька з „Труду!“

Сильвестер Яричевський, Кішмань: Ваші зловрові та щирі уваги прийняли ми з правдивою вдякою. Про инше листом.

М. Коз., Кр.: У нас належить до рідкості, щоби хтось зробив що доброго чи написав — за те критиків у нас на всю губу доволі і то густо-часто непокликаних. Ну, і щож лекшого, як критикувати? Та не посудіть нас о те, коли скажемо Вам кілька слів що до присланих нам творів. — Нарис вдячний темою, та за фінитивно написаний. У віршах грішите мовою: хмаров (хмарою), вни (вони), утіхов (утіхою) і т. д. Відтак не до лица нам вічні плачі і виливане сліз. Більше належало-б оспівувати жите цвітуче молодістю, красою но — любовю до всього, що може називатись житем. Взагалі наша теперішня література за багато плаксива і тому можна-б хвалити більше клясичну, чим теперішню сантіментально-плаксиву поезію, в котрій нераз — правду сказати — годі дошукатись хоч зерна правдивого ліризму. Звертаймо увагу на се, що ми мусимо бути борцями не аби якими, коли не маємо стати в половині дороги до своєї мети — а такий млавий сантіменталізм скоро вичерпає наші творчі сили — і ми хоч-не-хоч засядемо радо „довкола міщанських столів“ (Nietzsche). Просимо Вас, зважте! Нам треба нині героїв і героїнь, людий діла, що не перебирають в средствах боротьби, а з окликом „amor fati“ на устах ідуть сміло на зустріч наступаючому — ворогові. Отже: нам треба людий, щоби вмирали з сердечним сміхом на устах, а не плакали і виливали слези. Не перечимо, що нинішня доба така, що дає багато нагоди до плачів і сантіментів — але памятаймо, що тільки „невільники і раби“ (Nietzsche) упадають під тягаром житевого ярма. — Пришліть більше — а то виберемо дещо до слід. числа.

Нуся Врублевська, Мишк.: Пришліть дещо нового, лиш не співайте виключно про любов, кохане..

Борис Єремійчук, Чернівці: Перевід: Прощане Гектора, доволі вірний та мова натягнена: мя; не: яко хранитель, краще: наче хранитель. Не добрий такий

рим: подає — пожере, сесі — борбі, приспіша — темрява і т. д. Уважайте також на ритміку. Справте всі похибки, тоді радо помістимо.

М. Качанюк, Бр.: З присланого помістимо одну поезійку. Оминайте польонізмів: з розпачи (розпуки); не добрий рим: лютий любий. Порівнане України з розбитою скалою не добре.

І. Мартюк, Скала; Пришліть більше, а то може і виберемо дещо кращого. Лист вишлемо.

Кость Ганусенко, Чнр: Всьо піде у слід, число. Якуємо за прислане, більше листом.

Ю. Ананасенко, Нарис: „Гонор“ не помістимо. Другий: То все для неї, піде у слід, число. У віршах разить тавтологія і мова: о мні, тя, взрастала (більшала, росла — впрочім і зростала) і т. д. Не добрий такий рим: води — гори, все — мене, вогні — о мні.

Степан Куцаїв, Самбір: Зраджуєте незаперечний талант. Одну любовну віршу радо помістили-б. так у нас їх вже за багато. Пришліть що иньшого.

Іван Грашак, Бер.: Вишлемо Вам лист.

Волод. Александрович, Львів: Нарис гарний, піде мабуть у слід, число. Мусимо однак ще порозумітись з Вами. Зайдіть проте у редакцію або подайте точну адресу до Себе.

Книжки надіслані до редакції:

1. *Сильвестер Яричевський*: Січ іде! Народня драма в 3-х діях. Стор. 52. 16р. Чернівці, 1907. Накладом Миколи Грабчука. Ціна 40 сот. з перес. 45 с. Набувати у М. Грабчука, Чернівці, друк. „Австрія“. Ся книжка не лиш гарна своїм змістом, а навіть дуже поучаюча повинна знаходити ся у кожній читальні, до сього ціна надзвичайно приступна.

2. *Др Іляріон Святицький*: Відроджене білоруського письменства. Стор. 58, малої вісімки, Львів, з друкарні „Народової“ (Манецьких), Коперника 9. 1908. Ціна 65 сот. з перес. Можна у нас замовляти.

3. *Український декляматор „Розвага“*, Том 2-й. Артистичний збірник поезій, оповідань, монологів, жартів, сатір і гуморесок для читання і деклямування на сцені, вечерництвах, драм. школ. і літер. збірках — 3 портретами поетів, письменників і артистів, уложив Олекса Коваленко. Видання Ів. Самоненко. Склад в книгарні „Л. Ідзіковського“. Київ, Хрещатик 29. Ціна 1 карбованець, в оправі 1 карб. 50 коп.

Сильвестер Яричевський: Горемир, поетична казка. Чернівці — 1906. Стор. 24, малої вісімки. З друкарні тов. „Руска Рада“ під зарядом І. Захарка.

Від Редакції.

Друге число „Бжолі“ висилаємо всім тим, які зложили бодай часть річної передплати і тим, що не звернули першого числа, а передплату пішлють певно в найблищий будучности. Ми сьвято віримо, що наша су-

спільність позбула ся вже „рутенської байдужности“ і кожде культурне діло попірати-ме усильно та дасть йому спромогу щораз краще розвивати ся. Утверджає нас у вірі хочби і ся обставина, що вже по розсилці першого числа нашої часописи — надсподівано значне число Родимців зложили передплату та щирими словами заохотили наше молоде видавництво до праці на українській ниві. В виду сього з відрадою і щирою втіхою заявляємо, що Б ж о л а виходити-ме правильно та з кожним числом поступати-ме наперед. Горстка киричників, морально-упавших одиниць (а без них годі обійтись — се ті, що додають найбільше енергії!) не знеохотять та не присилують нас ніколи стати гнилою колодою, коли сотки рідних Братів та Сестер за нами.

Виказ всіх передплатників подамо осібно в короткім часі.

Наших дописувателів та діячів, яких щиро-українське серце не дозволяє нехтувати праці своїх молодших братів, побачать наші читачі у „Бжолі“, тому й непотрібно їх ви-числяти. Всякі уваги і замітки приймаємо з правдивою вдячністю.

Всіх тих, що зложили цілорічну передплату, просимо надіслати в листі марку за 10 сот., а вишлемо їм „gratis“ нарис „З життя гімназістів“ — а бо поезії І. Осадчука.

*

*

*

Хто приєднає нам трох цілорічних передплатників — дістане премію — 50 прим. листків нашого видання.

Хто п'ять — Герб України в 17 красках до вишивання, в оправі за шклом, вартости 3 кор. зі складу Соکیلського Базару у Львові, або — каламар (3 кор.); вишивану краватку; альбом на фотографії або на картки; портрет Шевченка, 1000 штук туюток з моногр. Сокола з корковим мунтіком або поезії С. Яричевського п. з. „Пестрі звуки“ в чудовій оправі.

Хто десять — топорець, вибиваний пацьорками: різьблений таріль; ліхтар; етнографічну фігурку; ручник; козацьку шапку; більший альбом на фотографії; декляматор „Розвага“; Історію Аркаса або кілька серій карток „Соکیلського Базару“ — крім сього діставати-ме „Бжолу“ даром.

Купуймо товари у „Соکیلськім Базарі“ у Львові, а клич „Свій до свого“ най не буде у нас ніколи пустою фразою!

На шкільну оплату для убогого ученика в Бережанах зложили: Вп. Василь Петруняк, Незвиска 1 К; Марія Солтис 1 К; о. Іван Шевчик в Лінійній малій 1 К; Франц Коковський 10 К; (з розпродажи карток); Всім Вп. Жертводавцям складає редакція в імені убогого ученика широко-українське: Спасибіг! — і просить о ласкаве надсилане жертв на за допомоговий фонд для убогої молоді на адресу редакції.

Продолжається підписка на большую еженедільну педагогическую, литературную и общественную газету, посвященную вопросам образования и трудового воспитания в семье и школе.

ЖИЗНЬ и ШКОЛА

2-ой годъ издания.

Газета ставить своей задачей разпространение прогрессивных педагогических идей среди дѣятелей школы, родителей учащихся и широких слоев русского общества, а также освѣщеніе жизни и труда педагоговъ, общественных и профессиональных организаций, служачихъ цѣлямъ низшаго, середняго и высшего образования, какъ школьнаго, такъ и вѣшкольнаго.

Подписная цѣна: на годъ 2 руб. 50 коп., на полгода — 1 руб. 25 коп., съ доставкой и пересылкой.

Подписка принимается: в конторѣ редакції (С.-Петербургъ, Ивановская улица, домъ 14) и по всѣхъ крупныхъ книжныхъ магазинахъ обѣхъ столицъ. Г.г. иногороднихъ просятъ обращаться прямо въ редакцію.

Подписавшіеся на год до 1 Января получаютъ бесплатно всѣ номера, вышедшіе въ октябрѣ, ноябрѣ и декабрѣ 1907 г., кромѣ 1-го номера отъ 15 октября, разошедшагося въ количествѣ 60000 экземпляровъ.

Відкрита передплата

на просвітно - популярний місячник

„Грім“

який виходить в Чернівцях книжочками раз на місяць.

Передплата стоїть на цілий рік 1 К. 20 сотиків.

„Грім“ призначений для масового ширеня є дуже цікавий, отже кождий повинен безумовно его передплачувати. Грошеві посилки і замовлення адресувати так: До редакції „Грому“, Чернівці, ул. Паньська ч. 13.

Кіевская Общественная БИБЛІОТЕКА

просить нас поместить:

„Зважаючи на те, що Київ центр і осередок українського духовного і культурного життя, „Київська громадська бібліотека“, ідучи на зустріч жаданням українських читачів і бажаючи задовольнити їх потреби, поставила своєю метою одкрити з початку 1908 року „Український Одділ“, де повинні бути українські книжки, газети, журнали і інші видання, з особним українським каталогом. З свого боку бібліотека уже зробила заходи придбати, оскільки дозволили матеріальні кошти, певну кількість книжок і „Український Одділ“ почне функціонувати з середини січня (января) цього 1908 року. Але, щоб як найкраще справдити свій замір, „Київська громадська бібліотека“ звертається з проханням до всіх українських письменників, редакторів, видавців, книгарів і всіх прихильників, кому дорогі інтереси української літератури і українського культурного життя, підтримати і допомогти як найповніше з-організувати „Український Одділ“ своєю працею і ласкавою участю і не одмовити, коли є змога подарувати і прислати свої твори і видання, а також з початку 1908 року часописи — газети і журнали, по спроможі, gratis.

Всім тим, що ласкаво згодиться допомогти упорядковувати „Український Одділ“, заздалегідь складаємо шири, сердечну подяку“.

КУПУЙТЕ!

КУПУЙТЕ!

Календар щастя

НА РІК 1908.

Ціна 40 сот., з поштою 45 сот. Замовляйте скоро, бо запас не великий. Хто замовляє 10 пр. дістає 1 пр. даром. Замовляти у М. Грабчука, Чернівці, Друкарня „Австрій“.

„Канадійський Фармер“

„Canadian Farmer“

найбільший українсько-руський тижневник на американській землі. Виходить що тижня в суботу, у Вінніпегу 259 Fountain str. Передплата з гори: 150 дол. на рік. До Австрії і Росії: 200 дол. на рік. На жадане висилається за одною оказовою число даром. Адреса Редакції така:

„Kanadyjskij Farmer“

P. O. Box 82 — Winnipeg. Man. Canada.

ЗМІСТ: Остап Дерев'янка: Іділля. (Памяти М. Каганця). — Іван Ющишин: Макс Штірнер. — Микола Курцеба: Сьпіваночки, гуляночки. — Сильвестер Яривський: Естетика гігієни. — Михайло Марків: „Що мені по хлібі, коли зубів нема, що матери по грошах, коли дитину одняли“. — Остап Дерев'янка: Вуйко Михайло. — Іван Осадчук: Забудьмо се... — Франц Коковський: Ой нисала... — Тихий: Non scholae sed vitae... — Оля Березинська: Собі най буду я катом... — Мирослав Капій: В. М. Бернштейне Бернзон: Вірлине гніздо. — М. Метерлінк: Пробуджене душі. (Конець). — Рецензії. — Хроніка. — Переписка редакції. — Книжки надіслані до редакції. — Оголошення.

Річна передплата
6 кор., за кордоном
3 с. рублі, згідно
2 долари.

Поодинокі числа
по 60 сот.

Оголошення
звичайні стоять по
20 сот. за стрічку.

БЖОЛА

літературно-наукова часопись.

Редакція і Адміністрація:

Львів Вірменська 25

Рукописний
не звертає ся.

Анонімних листів
не приймає ся.

Виходить з кінцем
кожного місяця.

Видає і за редакцію відповідає: **Микола Венгжин.**

Пилип Капельгородський.

Байдужним.

Довго ви в затишку теплому спали
Лиха не знали —
Сонце ласкаве вам з неба світило
Любо та мило...
Чули ви — є десь важке, неборе
Лихо та горе —
Бачили й люд, ваш з давна забутий
В пута закутий...
Що вам до всіх? Аби ви були ситі
Впоєні, вкриті —
Діти рабів, ви рабами зростали
Тим і мовчали...
Годі мовчати! Темнота минає
Скоро світає —
Пута кайдани, розламують всюди
Заковані люди.
Станьмо гуртом до останнього бою
З долею злою;
Киньмо байдужність — до спільного діла
Гине — бо сила!



Іван Осадчук.

Ти йдеш весно.

Ти йдеш весно?
Я чую твій повільний хід,
повільний хід, а з ним і мід,
солодкий мід, що ним і дід
зітре пятно.

Ти йдеш весно?
Я чую твій приемний чар,
приемний чар, а з ним і жар,
любовний жар, що дає в дар
життя, весно!

Іди весно!
Заглянь і в темний, глухий кут,
у темний кут, де брязкіт пут,
де з горя, скрут — вмірає люд,
де пекла дно...

Іди весно!
У темний кут, у хмарний світ,
у хмарний світ, де царство бід,
де царство бід, — неси там мід,
гони геть зло!

Іди весно!
До нас, у наш нещасний край,
в нещасний край, неси ти рай,
живучий рай... і нам подай
життя, весно!



Мирослав Каній.

Я люблю...

Я люблю слухать, як потічок грає —
З листям калини щось мило шепоче,
А в її вітах соловій сьпіває —
Пісню кохання в тихі ясні ночі...

І легіт вітру так лагідно дише,
У хору душу лине чар незнаний,
Та так спокійно — мов до сну колише.
Зривай ся думко! вечір йде зоряний.

Я люблю слухать, як потічок грає.



Сильвестер Яричевський.

Передсмертна пімста.

Діяло ся тее в місточку, що має імя від дикого племені, з яким воювали колись крі-
ваво наші предки. Тее племя зіставило на
тому місці своїх нащадків, які так і розплили
ся в хвилі нашого народнього моря; в мі-
сточку, де царює польська господарка з не-
відкличними своїми благодатями: польським
бецирком і бурмистром тай повітовим каци-
ком, що видумують *viribus unitis* всякі при-
ємності тамошній „Січи“.

Таке собі „наше“ червоноруське місточко.

А довкола стоять чудові наші гори, при-
брані в ізмарагди лісів. Дишуть они на дряхлі
жидівські хатини, на білі загороди хлопські
найчистішим, живим бальсамом здоровля,
спокою, тихого вдоволення. Запрошують до
себе, на своє лоно жити страдаючу людину.
Щиро так запрошують...

І я дав ся спокусити тим запросинам го-
стинних гір, журкітливого потічка, бальсаміч-
ного воздуха і засидів ся в місточку — в до-
брих свояків, як у себе в привітній хаті...

А була вона коли привітна в мене?...

По хвилях журби про хліб насущний —
по днях шаленої розпуки — саме в пору, коли
„сконфіскувала“ мене з уряду ласкава поль-
ська власть — в те пекольне время — стала
для мене зелена долина справдішним елізієм,
де моя душа, розридавши ся по невдалих
пробах безсильних протестів, утихомирила ся
помалу...

Вам пишні верхи, дрімучі в зелених ко-
ронах дерев, мережаних самоцвітами роси —
вам добрі люди з тихими речами вашими, що
добували ся з ваших уст не як голос недолі,
що о є, лише як гомін тої, що була — вам
усім дяка, велика дяка!...

Як то мило погуторити при тій усій пиш-
ноті з давними знакомими, з чоловіком, з яким
пережило ся шмат віку на шкільній лавці —
цілу епоху життя, зросту молодечих сил фі-
зичних і зросту душі! Як то часом мило зу-
стрінути ся з давним товаришем шкільним,
хоч і не з того народнього табору, що ми...
прецінь таки мило!...

Я довідав ся, що в мойому тому місточку
проживає мій давний товариш із гімназії в Б.,
він тут висшим чиновником податкової шру-
би, заживає великої шани, сам він у великій
дружбі навіть із повітовим кациком і... Лиш
одного йому недостає: здоровля. Так, він хо-
рий чахоткою, вже й ледви ходить, се майже
не живий чоловік, як радше тінь чоловіка.
Таке.

Пригадав я собі його з гімназії, не ве-
ликий шмат часу — ну, більш десятки літ,
як ми віддихали воздухом того самого ку-

бічного простору шкільної салі. Він був тоді
трохи за великий „патріотнік“, гудив наших.
Але потому, як зачуваю, на університеті вже,
попав під иньші впливи, став поступовим По-
ляком. Прецінь-же і такі лучають ся...

І ось він тут! Мило буде мені побачити
його. А ще до того — він бідачисько — хо-
рий. Не люблю звичайно лізти людям у вічі,
хочби і знакомим, але він товариш, ну, і
хорий...

Вибираю ся до него, знаходжу хату, де
складають „цісареві, що цісарське“, вказують
мені двері його канцелярії, входжу до про-
сторої комнати.

Тут доволі темно й холодно, хоча на
дворі спека. За широким бюрком сидить зі
схрещеними на грудях руками — кістяк. Та-
кий, як його бачите на старосьвіцких образах;
голова така, як череп кістяка в норах давних
пустинників. Не бою ся звичайно нічого —
тут одначе дріжки мене хватають. Кістяк пі-
доймає помалу повіки і видно очі, що були
до тепер прислонені.

„А, се ти Степане! Низький, грубий, кре-
мезний — ну, все ще такий здоров і сильний,
як у гімназії?“

Пізнав мене! Я прискочив до його руки,
привитав ся. Окинув мене оком, що немов
так і промовляло: а, ти ще пожиєш, братку,
пожиєш гук часу, не так як я! Гей! гей!

„Як-же тобі, Яську? Як живить ся, що
коло тебе чувати? — питаю, аби щось пи-
тати. Ніколи не був для мене той конвенціо-
нальний запит огидніший, як в тоту хвилю.

„Ти питаєш? Бачиш прецінь... От.. уря-
дую, як змога... Ледви волочу ноги... але хо-
джу до бюра... роботи багато... Впрочім й
так уже мав відпустку для поратованя здо-
ровля... не поратував... вернув так... Якось
докалатаю, заки не перенесуть до Косова...
За острый тут воздух для мене... там ліпше...
Може ще трохи потягну... А як там з тобою?...
Гей, гей!... де то ті часи!... Маріянко, чую,
став великим поетом... тай ти пишеш... Ще
з гімназії... Ну... я... цифри... І таких треба...
кхи... кхи... кхи...“

Затягнув його кашель. Такий був осла-
блений, що не встиг навіть порядно зака-
шляти. Я глядів на него, а щирий і великий
жаль тай співчуте давили моє серце.

Пригадував я йому товаришів, приводив
у память сьмішні анекдоти зі школярського
життя, а все на те, аби його бодай трохи роз-
веселити, а передівсім не дати йому самому
говорити, бо се-ж його мучило.

Він часом і усьміхнув ся, значить про-
довжав лінію тонких уст, бо сьміхові мязи
не працювали на його обличчю.

Врешті запитав, неначе пригадав собі
що важного:

„А щож ти тепер гадаєш робити, Сте-
пане? Ти тепер...“

„Та я був, як знаєш може, при гімназії в К., а тепер мене зволили пустити на безцентову пенсію... Бачиш — знайшли ся щирі люди, — польські власти... Ну, може тобі й прикро таке чути, бо-ж і ти Поляк, але — бачиш — признай сам, що воно трохи за далеко посуває ся польська власть зі своєю непотрібною опікою над нашими гімназіями — і в загальї над нашою цілою просвітньо-культурною роботою. Що дотикає мене — то ти може читав, Яську...”

„Читав, читав“, — перебив мені нетерпляче і з дивною живостію мій товариш, — „читав усе і слухай, що я тобі на те скажу. Я вже не цілий належу до сего світа, але кажу тобі торжественно: ви Русини чи, як ви себе кажете нині звати, Українці не відберете нам нашого права посідання до сеї землі! Ся земля наша!... Ми за неї проливали кров... За ващу і нашу свободу... Сей наш стан посідання зможемо удержати, хочби й не знати що прийшло... Буде боротьба?... ви нам її видаєте?... ми її приймаємо... добре... але уважай, брате, з тої боротьби ми вийдемо побідно, аби нас мала вона коштувати ще тільки жертв, як коштувала... За всяку ціну!... Се я тобі кажу — я, що стою одною ногою в гробі!...”

„Алеж Янку! таж ти даєш поличник історичній правді! Не вжеж і тебе опутала вшехпольська мафія? Ти був усе учеником більше самостійним, як другі, а мені навіть казали, що ти тепер цілковитий поступовець! Уважай, що говориш! „Чи аргументи науки, чи живий доказ масового протесту народнього, чи жадане душі цілого народу не значать нічого? Розваж...”

Але мій товариш махнув нерадо рукою.

„Говорім радше про що иньше, Стефку“... Не хочу сего... мене не переконаєш... Я пережив жите... передумав... І по шож переконувати?... На що мені здадуть ся в тихім гробі другі переконання?... Вони зі мною... я з ними зріс ся... бодай тепер... Не хочу... От радше скажи, що... ти тут робиш?... У кого ти?...”

„У свояків. У П. — може знаєш їх?“

„Знаю“.

„Читаю, сьпіваю, ходжу на проходи, купаю ся...”

Хорий дихав тяжко. Умучив ся своїм роздражненем. Я не бувби тепер за ніякі гроші починав з ним балачки на політичні теми.

„Ходиш на проходи...”

„Ходжу на проходи, розмовляю з мужиками...”

„Певно бунтуєш... агітуєш проти нас Поляків...”

„Ні, трохи инакше — агітую за нами...”

„Ну, ну...”

Душна атмосфера, прикра... Я розпрощав ся, пішов до дому.

Упертий промінь сонця пробудив мене ранісінько. Я спав недалеко відчиненого вікна і він мене знайшов тай став свавільно лоскотати.

Чую розмову: мій свояк — а хто другий?

„То хто се? Ваш свояк? То він при гімназії? Зробіть-же его уважним, аби не перешіптував ся по полях з мужиками, бо то...”

Став говорити тихійше.

„Так? Пан Х. доніс пану старості, що мій свояк бунтує мужиків? Таж то його шкільний товариш? Доперва що вчера був у него в бюрі, відвідав его!” — каже мій родич. „Се мене дивує!”

„Або я знаю, що то таке! Кажу вам, що знаю. Ви-ж розумієте мене: Як прикажуть — то я мушу... А на що того?... Тому перестеріг я вас, ми собі прецінь, знаєте...”

„Дякую вам красенько, пане постенфірер!... Може поступите на малинівку зі мною? Раз, два! Рано не зашкодить...”

„Дякую, часу ані тіцько!...”

Сонце, боже сонічко, ти мене так приязно уцілувало в ту днину, мій свояк ще приязнійше витав мене в ранці з тим усьміхом, в якому виднів жаль, таєний біль... Я подякував йому щиро за хліб-сіль і „пригадав собі“, що мушу вертати до міста. Не згадуючи ні словом про нехотя підслухану розмову вибрав ся я в гамірне, брудне, непривітне місто...

Сонце, сонце, ти зібрало всі свої райські блески, як я їхав і як за мною гонили уперті слова товариша: „Наш стан посідання зможемо удержати... за всяку ціну“.

А ти, котрого душа блудить уже нині по тихим оболоням смутку й вічності, напоєна розкошною передсмертною пімсти на придуманім ворозі твоїм — чи радієш там дуже?...

Чи знаєш ти, в тамтому світі, який дивний подив збудив єси в мені для твоєї загніваної душі? Подив, що міняв ся з нестримним обридженем — чи знаєш?...

А який жаль єї в тихі години щирого смутку — жаль, як за упавшим яким світом...

Який жаль — чи знаєш?...

Кіцмань, 1906.

Дмитро Макогон.

К р и т и к.

Сьпівав сьпівак свої пісні —
мельодії тужливі,
і за собою поривав
всі душі нещасливі.

З'явився „критик“ й закричав:

— По що нам сум сьпіваєш?

Як ти нервовий, чи слабкий,
чому вже не вмираєш?

Сьпівав сьпівак свої пісні

веселі й жартобливі —

і ними він розвеселяв

всі душі нещасливі.

З'явився „критик“ й закричав:

— Ти удурів сьпівача?

Лиш дурень тне веселі,
як людь український плаче.

25. IX. 1907.

Іван Ющишин.

Афоризми.

I.

„...хоч ти собі „усвой“ двадцять систем розумом, а твоя мораль буде така, яку тобі дали століття й тисячеліття“.

„...Боже, треба пожити з ними, треба багато жити з людьми і багато споганити своєї крові, щоб переконатись, що не системи моралі роблять мораль, а життя, тисячеліття“.
(В. Винниченко: *Великий Молох*).

Мораль! Ідеал! Кілько то за неї і в її ім'я полялось людської крові. Коли син чоловічий вимовив в останнє: „Отче, в руки Твої передаю духа мого“, тоді настали страшні, кроваві дні для християнства. Се римські цезари, боронячи моралі своїх предків, справляли кроваве весіле, червону забаву. Минуло кілька соток літ, а дикі оргії, виправлювані в ім'я моралі римського престоло, знов зазніли в повній величчї свого блиску. І знов минуло кілька соток літ, ніби спокійних, бо на дишучого демона в низу, ніхто з поза золотих корон не звертав уваги. Аж Мартин Лютер загадав уїмнутись о его сьвяті права і привернути знов на землі принцип Божої моралі. Але се коштувало також незлічимі потоки людської крові. Під кінець XVIII ст. заважала велика революція французька на місце Божої моралі, котру вважала вже пережитою, завести і проголосити принцип людської моралі — людського інтелекту і чутства. І ся благодать знов полинула в вічність на червоних філях крові людства!

А люди? — Люди все були людьми і не перестануть ними бути!

Рольо давніх мук і оргій в ім'я моралі переняла тепер на себе педагогія. Она вчинила ся пантеоном, з поза котрого зволить ласкаво від часу до часу пропустити мізерний проміньчик з великого сонця моралі. Она присвоїла собі найвищий авторитет в справах моралі і сердить ся та пинить ся від зло-

сти, коли єї хто заперечить се право! А хто надав єї сей авторитет? Звідки она присвоїла собі найвище право розсуджувати найбільші проблеми моралі? Теорія і практика? А деж певність, що теорія і практика не є хибні? Чиж незвісні тисячі систем, опертих на „певних“ теоріях і дослідах, що провалились в вічність забуття?

Осторожно з теоріями і авторитетами!

Житє витворило і витворює мораль і йому належить ся найвище право установляти канони моралі. На него спустім ся спокійно — оно може бути авторитетом!

II.

„...Возьмім дорослих муштин з цілого королівства (Англії! авт.) а переконаємо ся, що більшість їх радо интересуєсь квестіями полового добору (Kreuzigen), годівлі і виховання звіврат того або иньшого рода. Але чи лучило ся коли, в того рода товариських зборах, хотьби одно слівце почути о вихованю дітей!“

(Herbert Spencer).

У нас про всьо говорить ся: не маєм чесних і характерних людей, не маєм відповідного, до величини народа, числа народніх діячів і учених і не маєм культурних провідників, не маєм інституцій, товариств, поетів і артистів і т. д. Се все може навіть правда!

Ми вкладаєм значні засоби гроша і праці в вихованє нашої молодєжи, робимо крики на учителів, розправляємо часом о теоріях і системах виховання. Тільки самі тим вихованєм не интересуємось! Шкода часу на такі марниці! Деж бо! Треба брати живу участь в політичнім житю, треба висилати протести, меморіяли, треба самому образуватись, бувати в товариствах, журитись о удержанє родини. А вихованє? Се бабське діло — що нам до його?! Часто бачимо, як наша молодіж упадає морально і інтелектуально і не може чи не хоче підноситись на висший степень культури. І дивуємось сьому!

Не самі лише системи виховання а щира, безпосередна виховательська праця дає запоруку правильного і успішного розвою індивіду. Як хочем мати добру корову, то самі коло неї ходимо і розчитуємось о добрих способах годівлі худоби. „Pańskie oko kopia tuczy!“ Чомужби нам самим не заінтересуватись нашими дітьми? Спробуймо, а може зменшить ся сума пустих нарікань? Памятаймо однак на те, що найважнішим фактом виховання — житє! А воно від нас вповні зависиме. Які ми — таке житє! І хотьби самі боги списували системи виховання, то нічо они не вдіялиб, коли наше житє буде купою моральної і інтелектуальної грязі!

III.

„...І озвавшись Ісус, рече їм: Оддайте кесареви кесареви, а Боже Богові. І дивувались Йому“.

(Свв. Марко. Гл. XII, 17).

В. Винниченко каже: „Для мене є одна тільки цінність: Я. З якої речі я мушу любити те, що люблять всі? Через що для мене цінніша радість багатьох, ніж одна моя? Та хто знає крім мене мої радощі? Хто може знати невловиму гру моїх переживань? Хто може оцінити всю вагу ледве помітного дріжання моєї душі?“

З хвилиною, коли признано право одиності, піднесено також клич індивідуалізму. „Я“ здобуло собі право горожанства в літературі, політиці — в практичному житті. І миб раді були панованню „Я“, колиб оно вміло жити в гармонії з „ми“. Шож се є „Я“? — „Я“ — се сума зі всіх попередніх „Я“, агрегат того всього, що складало сотки мільонів „Я“, з котрих остаточно витворилось моє „Я“. Значить в моїм „Я“ нема нічого „мого“. Тільки лише в моїм „Я“ мого, що я з'умію собі сам присвоїти і перетравити зі скарбів міліонного „Я“. Тому в заміну — бо так вимагає логіка і справедливість — зі свого „Я“ повинен я щось віділити міліоновому „Я“. Себто — я повинен бути хосенним для людей.

Педагогія, коли вона лише має право до того, повинна шанувати кожне „Я“, та при тім так ним кермувати і так визискувати його багатство, щоб воно могло розплинутись в морі любови до „ми“. Добрий вихователь поставить собі такий девіз: „Ми хочемо зробити „Я“ великим, як „ми“, широким, як „ми“, дужим, як „ми“. Так роблячи, не оскорбимо „Я“ і не будем даром висисати животних соків з „ми“. — Оддайте кесареви кесареви, а Боже Богові!

IV.

„Є право, котре дозволяє нам відібрати жите чоловікові, але нема права, котреби дозволяло відібрати йому смерть: се є страшна жорстокість“.

(Fr. Nietzsche).

Ми — вихователі — опікуємось тисячами душ, зовсім їх не знаючи. Ми достарчаєм їм душевного корму, силуєм їх до нього, не питаючи на те, чи він для них відповідний. Ми силуєм їх до признавання догм, не думаючи о тім, що їх духовна істота може обурюватись проти них. Ми образуємо їх, не завдавши собі ніколи мудрого питання, чи те образоване є раціональне. Може є яке ліпше від того, котре ми подаєм? Чи ми в праві робити те, в чім ми непевні, чи оно добре? А коли ми кажем, що маєм право, чи спитали ми, хто нам дав се право? Чи думали ми коли хоч хвилину о тім, що природа є най-

висшим судією правди і неправди? А коли ми, не засягаючи ради у природи, насилували свого вихованка, то чи погадали ми о тім, що тим робом можемо завдати смертний удар його „Я“? А хто нам дав до того право? Де є закон, що дозволяє убивати те, до чого ми не маєм права? Памятаймо, що нема права, „котре дозволялоб відібрати смерть“.

Володимир Александрович.

Мужицькі народини.

Дрібний дощ сік на дворі й прислонював собою хати. Сірі, бліді хмари знижувалися аж до землі й торкали верхів придорожніх тополь. Часами прояснювалося — то вітер розбивав мрачний дощ, крутився довкола углів і гнав каплями в очі. Дрібненькі ті каплі, але багато їх, багато — й скуку навівають на душу.

В заболоченій хаті Миколи Прибитого прийшов на світ новий член сім'ї. Мав ще йно чотири години, а вився, нарікаючи на свій прихід...

Микола ввійшов в хату й сів на лавці. Очима став водити по полиці й припичку за хлібом. Та хліба не було. Стара Варвара зварила жінці молока, а сама пішла, бо й дома робота чекала! Казала, що прийде пізніше. Мале знов стало кричати.

— А ріжеш ми серце хоробо! — закликав с-тиха Микола й подався до дверей. Вийшов на обійсте й місив ногами болото. Не знав, чого чіпати ся. Четверо дітей, ось п'яте — а всьо, черви маленькі. А півтора морга разом з огородом і хатою і обійстем. А й то розкинене. Гей!

Миколиха повела за ним очима, як він виходив. Хоч чоловік закликав тихо, вона почувала і її зробило ся страх дрикнути. Стогнувши, прикликала найстаршого Іванка й просила його:

— Йди, Іванку, по тету Варвару, проси їх дуже, аби прийшли!

— Так, так, най прийде зараз, скажи, що дідунько казали, — додав старий Василь, батько Миколи, який аж тепер відізвася.

Коли Іванко вийшов, присунувся старий до невістки й говорив:

— Біда немого, але ти не бері собі того занадто до серця. Я мав порядне господарство, прийшли діти, поділив, Микола дістав мало; а й Микола ось журить ся. Але ти не дбай, бо ти невинна — то хлопська доля. Й Микола то знає, але годі стримати біль.

Хора дякувала старому за щирі слова.

Малий кричав, а в хаті робило ся темно, бо дощ заснічував собою весь світ.

Старий відсунув ся й сидів так якийсь час мовчки, вдививши ся в землю. Йванка й Варвари ще не було.

Нагло зірвав ся дід з лави й став кричати, не звертаючи ся ні до кого:

— І діли й діли й діли й з моїх десять моргів два загони лишать ся гей! або один! І нащо мені так працювати було!

Знесилений сів знов, а невістка стала плакати.

— І ви тату на мене?

— Або я знаю? Я не на тебе, йно на біду ту запеклу...

Дош сїк у шиби навіваючи смуток.

Вітворили ся двері й увійшов Микола. Сів на краю лави й хмара сіла на його чолі. Підпер голову рукою й не рухав ся.

В час надійшла Варвара. Скинула мокру хустку й поздоровивши ся, загомонїла!

— А я мусїла дома трохи посидїти. Тепер просиджу у вас. А якжеж там тобі, мамо? — спитала, звертаючи ся до хорої.

— Та от... — відповіла — ніяково усміхаючи ся.

Варвара глянула на старого й сина і самій стало ніяково.

— А я й горівки вам принесла, аби лекше стало. То для хорої, але по при ню й ви випете. Стане. А як прийде весна, можете мені при господарстві оден день, Миколо.

І поставила на скриню досить велику фляшку. Микола мимохіть подивив ся на неї.

— От, не робилибсьте собі кумо, коштів.

— Нема що говорити, сусідська річ.

Варвара говорячи се, наливала в порцію й подала хорій.

— На, напий ся, то добре робить.

Хора взяла келїшок дряжачою рукою й надпила трохи.

— Ні, пий усю, я більше не дам, а тільки не зашкодить.

Хора випила й закашляла ся.

Тепер подала Варвара повний келїшок старому дідові. Сей взяв його в старечу руку й зляв трохи горівки на землю.

— Найжеж і йому повно буде, хробакови малому. та най скаже „не хочу більше, досить маю“, най вилле й най му ся ще лишить.

І випив решту.

Миколі щезла хмара з чола.

— От кумо, дай вам Боже здоровля, ви нас не забули, а розрадити прийшли.

— Ні, пийте до жінки та до малого.

Микола обернув ся до них.

— Дай-жеж Боже тобі жінко, абись перейшла в силі й не довго мучила ся, а малый аби доріс та тішив нас, — і випив, виливаючи останки на землю.

По другій - третій зробило ся на душі теплійше й яснійше, хоч Варвара що йно за-

чинала топити, а на дворі сонце сховало ся за сірі хмари.

Малий „хробак“ перестав кричати й дивив ся довго — довго великими очима на фляшку.

А на дворі затягнули небо оловяні хмари й сїк густий, дрібненький дощик. Часом лише зривав ся вітер і розганяв його.

Микола Венґжин.

Мудрому критикови!

„Друже, Йване, чи ти бачив Нову збірку Держука?“

„Нї, не бачив її досї,

Ну, скажи мені, яка?“

„Ет, яка? Не в сьому діло,

Я не в силі розбирати, —

Я хотїв би лиш „порядну“

„Бештанину“ написати!“

„Та пиши, як забажалось,

Яке діло в тім мені? —

Держук хлопець не ледачий...

Чи зробив він що тобі?“

„Ти і досї ще не знаєш?

Він-же „зрізав“ нас усіх, —

Лїнюхами називає,

Виставляє нас на сьміх!

Не даруймо йому сього,

Я... писака за слабий. —

В тебе й гумор прехороший

Тай талант твій не малий!“

„Правду кажеш! Я напишу,

Завтра в „Слово“ занесу,

Епітетів понаходжу, —

Лиш о „секрет“ я прошу!“

„Маєш слово, слово чести,

Лиш порядно го збери,

Що лиш вдасть ся, повідумуй, —

Всього — много набреш!“

Ну і сів Іван, друг добрий

І сатиру написав —

Та таку вам вже дотепну,

Що і сам ся засьміяв.

* * *

„Гей, Іване, мій друже,

Вже у „Слові“ я читав —

Який геній в тобі криєсь!...

Хто-б ся того сподївав?“

„Та я, братіку мій милий,

Був не так ще написав, —

Колиб збірку Держука я

Хоч в частині прочитав!“

Львів 4. III. 1908.

Іван Ганущак.

МИХАЙЛО ЗУБРОВИЧ.

ДРАМА НА V. ДІЙ.

ОСОБИ:

МИХАЙЛО ЗУБРОВИЧ, молодий священик.

ЮЛЯ, його жінка.

МАНЯ, сестра Юлі.

АНТІН ЛЕВИЦЬКИЙ, їх батько.

ЕМІЛІЯ, його жінка.

ІВАН ЛОВЧУК, молодий селянин.

МИКОЛА ПРОКІП, старший селянин.

ПАРАШКА, його жінка.

БАБЦЯ, служниця Зубровича.

ДЯК.

1-ша ЖІНКА, старша.

2-га ЖІНКА, молодиця.

ДУХ ЮЛІ.

Селяне, чоловіки, жінки.

ДІЯ I.

(Ідальня о. Зубровича).

ЯВА I.

ЮЛЯ і БАБЦЯ (*накриває стіл*).

ЮЛЯ. Чи ви посилали Івана за єгомосцюм?

БАБЦЯ. Та чому не посилала? Посилала!

ЮЛЯ. Шо-ж, йдуть?

БАБЦЯ. Або я знаю. Казали, що йдуть. Або їм пильно?

ЮЛЯ. Знов обід вистигне.

БАБЦЯ. Тагже вистигне: хіба то першина? І до їдження не притьигнеш. Їм смирдить своя хата тай тільки.

ЮЛЯ. Ну, ну досить, ви зараз розговорите ся!

БАБЦЯ. Або я що кажу? Я от так собі. Го, го! Я виджу, що воно не по божому робить сі, ой нї, нї. Бідні ви паннунцю, бідні. В нещїсливу годину прийшли ви на сьвіт. Нибуде добра між вами, ой ни буде.

ЮЛЯ. Перестаньте вже бабцю! Чого мене мучите?

БАБЦЯ. Та я нічого, так собі. Хіба мене ни болить серце, коли дивлю сі на вас. Так в вочьох выинете, як билина в восени. Ой, болить, болить. Та-ж я вас вибавила, викохала. Своєї дитини я би не любила більше. Я на вас хухала як на ту цьвітку дилїкатну. Була би неба прихилила; бо ви були добрі — добренькі. Чи такої доленьки просила я у Боженьки для вас? Ой ни такої, нї. Чи ви памьтаєте, як то ви...

ЮЛЯ. Досить, бабцю, досить! То вам так здає ся. Не така я дуже нещаслива.

БАБЦЯ. Ой не кажіть, паннунцю. Ваші сльози не так кажуть. Я виджу добре, що ту діє ся, виджу.

ЮЛЯ. Але-ж я не плачу, то так лиш, щось ми в око впало.

БАБЦЯ. Ой не кажіть, того ни сховаєте. Така ваші долї гіренька, гіренька.

ЮЛЯ. То ви мене все доводите до сліз. І вмерлий би заплакав, як почнете заводити.

БАБЦЯ. Ой нї паннунцю. В кого серце сьміє сі, того вочи ни плачуть, ой нї, ни плачуть. Не спинити сліз, коли серце болить. Я то знаю добре, ни бїйти сі; я вже ни нїшна.

ЮЛЯ. Та що й говорити! Чи то поможе?

БАБЦЯ. Чи поможи, чи не поможи... А може і помогло би... Коби то так Мануся... А ви, паннунцю, дуже добренькі. А воно не добре так, ой не добре. Треба бути трохи злим, а якжи, трохи лукавим. О, Мануся дала би собі раду. Та не так було би.

ЮЛЯ. Якто, ліпше бути злим, нїж добрим?

БАБЦЯ. Воно так і ни так. Кажуть люде, на похиле дерево і кози скачут. А якже, так, так, паннунцю. Ви добренькі, дуже добренькі, а воно ни добри. Для других добри, а для вас зле, так, так.

ЮЛЯ. А шож я можу порадити; хіба я его приверну силою, чи як?

БАБЦЯ. А так, так! Треба і посварити сі, і погнївати сі, а якже, треба. Воно все по дощи краща погода. А якже. Тре і так і так, і усьміхнути сі до другого, хотьби і до професора, то зараз розпалює...

ЮЛЯ. Та що ви, бабцю, вже дурниці плетете.

БАБЦЯ. Ой то ни дурниці, паннунцю, нї. То треба тільки знати, а якжи. А мій старий нїбщик, який був? Бувало і подивити сі не хоче, а потім на колїнах перепрошував, а якже; але я его добри тримала го, го, то... Та, що то й говорити, ви ще богато ни знаєте.

ЮЛЯ. Я так не можу.

БАБЦЯ. Тото й біда. Ой, паннунцю. Ой, паннунцю, пильуйте єгомосці, бо воно ни буде добри, ой ни буди.

ЮЛЯ. А якже я можу пильнувати?

БАБЦЯ. А так, жінка все має право до чоловіка. Не треба так самопас пускати, але і при собі тримати.

ЮЛЯ. Та якже я можу його тримати при собі, коли він має всїлякі орудки?

БАБЦЯ. Шо ворудки, то ворудки, а що нї, то нї. Як чоловік втікає від жінки, то ни за ворудками.

ЮЛЯ. Бабцю! Що ви говорите?

БАБЦЯ. Та я нічого, я так кажу, а ви як знаєти.

ЮЛЯ. Бабцю! ви щось знаєте?... Кажіть, знаєте?

БАБЦЯ. Чи ви знаєте дьичиху?

ЮЛЯ. Здає ся, виділа, або що?

БАБЦЯ. Та нічого, тільки єгомось там сцьиста бувають.

ЮЛЯ. Ні, ні, не може бути! То було би страшно.

БАБЦЯ. Чому би нїи. Паничів все тьигне більши до хлопки, я то знаю. А ваші татуньо...

ЮЛЯ. Мовчіть, бабцю! Боже! Я би вже не пережила того.

ЯВА II.

Ті самі, ЗУБРОВИЧ *(входить)*.

БАБЦЯ. А вот єгомосьц!

ЗУБР. Щож ви так втішили ся мною. Деж той обід?

БАБЦЯ. Зараз принесу *(виходить)*.

ЗУБР. *(ходить і поглядає скося на Юлю, що плаче)*. Гм!... Ти чого хлипаєш?... Чуєш, Юлька, чого ти плачеш?

ЮЛЯ. Нічого!...

ЗУБР. *(ходить дальше)*. Гм!... *(до бабці, що входить з вазою)*. Бабцю, чого їмость плачуть?

БАБЦЯ. Або я знаю, питайти сі.

ЗУБР. Та я власне питав ся.

БАБЦЯ. То ни так питає сі жінки.

ЗУБР. Мовчіть! Ви тут будете вчити мене! Я знаю, ви старий Юда!

БАБЦЯ. То я Юда? Отом сі дослужила на старість. Ой моя паннунцю нищіслива! *(зоводить)*.

ЗУБР. Забирайте ся відси! *(виводить бабцю за двері, сідає до стола і починає їсти)*. Чому не їш? Чуєш? Чи я вже й обіду не можу з'їсти. *(Стає, хоче вийти)*.

ЯВА III.

Ті самі *(крім бабці)*.

ЮЛЯ *(спиняє його)*. Не йди Михасю! Я вже буду їсти.

ЗУБР *(сідає)*. Чого ти властиво гризеш мене і себе. Чи я тебе мучу, чи збиткую ся?

ЮЛЯ. Михасю, ти ще питаєш ся. Ліпше бий мене, що хоч роби, то мені буде лекше. Але не почувти від тебе теплішого слова, чути ся твоїм ворогом, чи може бути більша мука?

ЗУБР. Щож я на те пораджу? Хиба я можу себе всилувати? Та-ж я не тиран, що хоче тебе мучити. Я сам мучу ся, більше ніж ти, за себе і за тебе. Та щож, треба терпіти. Коли нас Бог, чи чорт, чи лихі люде злучили, то мусимо привикати.

ЮЛЯ. По що-ж ти женив ся зі мною?

ЗУБР. Спитай ся свого батька.

ЮЛЯ. Хиба-ж тебе батько міг всилувати?

ЗУБР. От, даймо сьому спокій. То вже не верне ся. Мусимо вже носити се ярмо, яке на нас вложили. Може привикнемо, хибаж то тільки ми?

ЮЛЯ. Ні, я не видержу, втоплю ся, або що. Тільки жаль мені... знаєш?... жаль мені, що не побачу... *(плаче)*.

ЗУБР. Юлька, чи ти збожеволіла, таке говориш?

ЮЛЯ. Ні, не можу, ти не знаєш, як мені тяжко.

ЗУБР. Але-ж вірю. Я бачу, що ти мучиш ся, а се подвійна для мене мука. А ти терпиш мовчки, без нарікань. Ти добра, дуже добра, а я тебе мучу. Коли-б ти зі мною сварила ся, нарікала, мені було би лекше... Мене тяжко зранили, моя рана надто глибока. Може час улічить. Але она тепер ще занадто сьвіжа. Не ятри її.

ЮЛЯ. Михасю! Чи ти не можеш мене хоч трохи любити, я не хочу багато, хоч трошки.

ЗУБР. Дай спокій, Юлька, не муч мене. Я буду для тебе добрим мужем, хочу бути добрим, як найліпшим, а більше не жадай від мене, більше не можеш жадати.

ЮЛЯ. Не можу... добрим мужем... Хиба-ж то можна бути добрим мужем?...

ЗУБР. І не любити так? Може ти і маєш право се сказати, я не знаю. Але-ж хиба я був для тебе злим, кажи Юлька, був злим?

ЮЛЯ. Та ні, але ти... Слухай, Михасю, чи то правда, що ти...

ЗУБР. Що таке?

ЮЛЯ. Нічого.

ЗУБР. Ну прецінь, кажи!

ЮЛЯ. Ні, ні, я так лиш. Слухай, Михасю, чи ти буваш... у дядка.

ЗУБР. Часом буваю, як є орудка, хиба що?

ЮЛЯ. Та нічого, я лиш так... може не випадає.

ЗУБР. Ну, я знаю, що воно тобі дивно. Ти не привикла; сьвященик у дядка, або мужика. Та я инакше дивлю ся, я хочу бути перше громадянином, а потім сьвящеником. А впрочім я зріс в мужицькій хаті, призваїв ся. Як маю орудку то йду до мужика так як він до мене. Такий мій погляд.

ЯВА IV.

Ті самі, БАБЦЯ.

БАБЦЯ *(входить з полумиском)*. А чому ви не їсьте, таже застигло, як лід. Моя ти мамунцуню рідна!

ЗУБР. Заберіть се, я не буду їсти.

ЮЛЯ *(показує)*. І то також заберіть.

БАБЦЯ. Ой, ой, ой паннунцю! Таже ви сі заморите, завьинете. Та у вас пушка духу, а ви не їсьте.

ЗУБР. Заберіть і не торкотіть як на жорнах.

БАБЦЯ. Хиба я до єгомосці. Я до паннунці. Навіть слова промовити ни можна. Та-ж я їх виховала, викохала...

ЗУБР. Буде, буде! Я вже давно чув. Ідіть собі, йдіть.

БАБЦЯ. Бідна моя паннунцю тай нещівлива (*виходить*).

ЯВА V.

Ті самі, без БАБЦІ.

ЮЛЯ. Та чого ти хочеш від неї, та она добра.

ЗУБР. Добра! мені вже надоїла її доброта з тими жалями. Я се для тебе роблю, а то давно нагнавби її. Писката баба тай тільки!

ЮЛЯ. Та не кажи так, Михасю. Вона так мене любить... і тебе. Она лиш так...

ЗУБР. Але-ж най тобі буде. Я вже обійду ся без її любови, тфу! (*хоче йти*).

ЮЛЯ. Михасю! Не йди вже нині ніде.

ЗУБР. А то чому?

ЮЛЯ. Нині прийдуть наші.

ЗУБР. Хто такий, — батько?

ЮЛЯ. Так, я дістала вчера лист. Хиба ти не радий?

ЗУБР. А що мені! Най про мене і всі приїздять.

ЮЛЯ. Та-ж всі приїздять і мама і Маня.

ЗУБР. (*неспокійно*). Маня? А вона чого?

ЮЛЯ. Як то чого, — відвідати.

ЗУБР. Такий сьвіт, там і назад.

ЮЛЯ. Та она тут остане.

ЗУБР. Хто, Маня? Тут, у нас?

ЮЛЯ. Ну, так, що-ж такого дивного?

ЗУБР. Ні, то не може бути!

ЮЛЯ. Михасю! Що тобі? Ти хліба жалуєш?

ЗУБР. Хто? Я жалую? Ні, ні! Але она, чого она тут буде?

ЮЛЯ. Для мене, я її просила. Мені лекше буде. Хиба-ж я вже маю виречи ся рідні? Слухай, Михасю, що тобі Маня винна? Таж ти її любив давніше!

ЗУБР. Хто? Я любив? Ти відки знаєш? Хто тобі казав?

ЮЛЯ. Та ніхто, я так думала. Ви все жили з собою добре. Я не знаю, чого ти хочеш від неї?

ЗУБР. Не знаєш? Тим гірше для тебе.

ЮЛЯ. Але-ж вона до мене приїде, вона тобі не буде докучати. Ти-ж обіцяв мені... слухай, Михасю, най остане, кажи, най остане.

ЗУБР. Дай мені спокій, роби що хочеш (*хоче йти*).

ЮЛЯ. Але не йди ніде, Михасю, остань ся. Оно не гарно буде. Зроби се для мене. Здає ся, приїхали.

ЯВА VI.

Ті самі, ЛЕВИЦЬКИЙ, ЕМІЛІЯ, МАНЯ.

ЮЛЯ (*до урихожих*). Аво, вони! Тато, мама, Маня.

ЛЕВИЦЬКИЙ. Як ся маєте, діточки? (*Витає ся з Юлею*). — А що то, ви ще обідаєте? Хто то пізний, господиня, чи господар?

ЮЛЯ. То нині так; трохи припізнали ся. (*До матери і сестри*) Мамцю, Маню! (*Витають ся*).

ЕМІЛІЯ. Моя дитинко!

ЛЕВ. А ти зятю, чому нас так холодно приймаєш? (*витають ся*).

ЗУБР. Так як можу.

ЛЕВ. Ага! Ну, ну... гм... як можу... гм... та добре, добре.

ЗУБР. (*цілує тещу в руку, Мані подає лиш руку*).

ЮЛЯ. Михасю, чому не поцілуєш ся з Манею, хиба ви чужі?

ЗУБР. Буде з нас.

ЮЛЯ. Ти дивачієш.

ЛЕВ. Ну, ну, досить. Дбай лише про себе.

ЕМІЛІЯ. Що тобі, Юльцю, ти така марна.

ЮЛЯ. Мені нічого, мамцю.

ЛЕВ. То так, з великої любови; правда зятю. Ну як, чому мовчиш? Як би води набрав до губи.

ЗУБР. Тату! Чи ви на інквізицію приїхали?

ЛЕВ. Якто? На інквізицію? Як ти се розумієш?

ЗУБР. Так, питаю ся, чи ви приїхали на слідство до мене.

ЛЕВ. Ага, на слідство кажеш... У тебе видко нечиста совість. А якби і на слідство, то що з того. Хиба не маю права. Як ти гадаєш?

ЗУБР. Гадаю, що ви зле вибрали ся.

ЛЕВ. Що-о? Ти так до мене говориш?

ЗУБР. А так! Я не позволю обиджати себе в мой хаті.

ЛЕВ. В твоїй хаті? А я гадаю, що доки я тут, то се моя хата.

ЗУБР. А я гадаю инакше.

ЛЕВ. Диви ся на него. А через кого ти дістав тую хату, га? Та ти би і вмер, а не дістав би такої парохії, як ся адміністрація. А він, диви ся, який „пуриц“, дує ся, моя хата... га... моя хата. Та я і в єпископа і в митрополита, мене всюди знають. Ти шануй ся, небоже, як хочеш бути людьми, а то будеш таким голодранцем як був, памятаєш, га? Ти вже забув, правда? О, ти за скоро забуваєш, небоже!

ЗУБР. Ні, не бійте ся. Я не забув того, що ви для мене зробили. Я аж надто добре памятаю.

ЛЕВ. А видиш! Тобі лиш треба пригадати.

ЗУБР. Але-ж не треба. Я не забуду того ніколи, до смерті не забуду, навіть по смерті буду пам'ятати, бо вони вже боком лізуть, ті ваші добродійства.

ЛЕВ. Що, що? Тобі ще мало?

ЗУБР. Але-ж ні, аж за багато. Більше вже не можу прийняти вашого добра. А се, що взяв, то вам віддам, коли лиш буде можна, може мені легше буде.

ЛЕВ. Що, що? Ти може хочеш її нагнати?

ЗУБР. Ні, я сього не казав. Она моя жінка. Але на разі віддаю вам ту адміністрацію, що ви мені були ласкаві дати. Нехай мені дадуть яку схочуть, яку будуть мати найгіршу. Я буду задоволений, бо мені ніхто не стане випоминати.

ЛЕВ. А тобі хто випоминає? Хиба неправда?

ЕМІЛІЯ. Та бо дай спокій, Антосю, ти все зачинаєш!

ЛЕВ. А ти мовчи, не твоє діло! Не мішайся в не своє, коли тебе ніхто не просить. Диви ся, то я починаю, я маю мовчати. Чи то я його дурень. Го, го, я ще не таких мудрагелів вчив розуму. Наївся моєї праці, то собі тепер дозволяє. Як гинув з голоду, тоді були добрі мої гроші, а тепер йому боком лізуть, видиш, боком лізуть. Бо ти їх не варт, то мусять лізти боком. Така дяка за моє добре серце. Гадину собі вигрів під серцем, й она кусає.

ЗУБР. Ви мені грошей не випоминайте. Я вже за них відпокутував, тяжко відпокутовав. Але щоби мені не випоминати, то я вам віддам, позичу, а віддам. То вже здає ся буде все, більше вам не винен нічого крім...

ЛЕВ. Тепер мені віддаєш. Було тоді віддати, коли не мав що їсти. Мені твоїх грошей не треба. Я не давав на позички, а на се, щоби мене пошанував на старість, щоби подякував за добре серце. А в тебе така дяка, га, то хлопська дяка?!

ЗУБР. То ви мене хлопом дорікаєте. Я не стидаю ся свого роду, але ви не маєте права його поневіряти. Мій хлопський рід простий, ліпший ніж ваш попівський, облудний, тиранський.

ЛЕВ. Що ти можеш про мій рід говорити. В моїм роді були єпископи, митрополіти, ти знаєш мій рід!

ЯВА VII.

Ті самі, ЛОВЧУК.

ЛОВЧУК *(входить)*. Слава Ісусу Христу! Всі. Слава на віки!

ЛЕВ. А ти чого тут хочеш?

ЛОВЧУК. Я ось *(показує)* до нашого єгомосця.

ЛЕВ. А ти не міг сказати в кухні?

ЛОВЧУК. Там нема нікого.

ЛЕВ. То було чекати, аж хто прийде!

ЛОВЧУК. А що я маю чикати, хиба я жебрак?

ЛЕВ. Ти гірш жебрака! Диви ся, наніс болота до покою.

ЛОВЧУК. Та яке болото. Типер нима болота йно сніг.

ЛЕВ. А сніг то можна наносити? З того не буде болота, га?

ЛОВЧУК. Таж то і сніг Бог сотворив, що я пораджу, що він липне до ніг.

ЛЕВ. А ти мудрагелю, як би я тут був, навчив би я тебе небоже!

ЛОВЧУК. Ой єгомосць, у нас би вам не добре було.

ЛЕВ. А ти мудю якийсь, то ти до мене? *(хоче його ударити)*.

ЗУБР *(заслонює його разом з дружиною)*. Ходіть зі мною *(виходять)*.

ЯВА VIII.

Ті самі без ЗУБРОВИЧА і ЛОВЧУКА.

ЮЛЯ *(підходить до батька)*. Тату, татунцю, не мучте його!

ЛЕВ. Ти чого? ошаліла, я кого мучу?

ЮЛЯ. Татку, він такий нещасливий.

ЛЕВ. Ти ще за ним. За то, що тебе катує?

ЮЛЯ. Ні, він добрий, тільки нещасливий, такий нещасливий, ми обоє нещасливі. Татку, не дратуйте його; се не допоможе, се ще гірше!

ЛЕВ. Він добрий, добрий, га, га, я знаю. Ти ще покриваєш його. Ти все була дурна і будеш. Він її мордує, а она за ним обстає.

ЮЛЯ. Ні, татку, він не мордує мене.

ЛЕВ. Тихо будь, я ліпше знаю. Мені люде казали. Я все знаю.

ЮЛЯ. Ні, ні, татку, люде неправду казали.

ЛЕВ. Не правду? Але твої очі кажуть правду, твоє лице, подиви ся в зеркало. Диви ся, тобі очі попідбивані, він тебе бє, катує.

ЮЛЯ. Але-ж ні, татку, клянусь, що ні, ви його кривдите! Ваші листи так його боліли, він так мучив ся, татку *(падає на коліна)*.

ЛЕВ. Тихо мені, ані слова! Я знаю, що роблю! Стань! Чого лазиш по землі, чуєш, стань! Ані слова!

ЮЛЯ. Я не стану, татку, доки не вислухаєте. Як мене хоч дрібку любите, татку, клену вас на все, сьвяте, татку...

ЕМІЛІЯ. Антосю, та послухай її, вона ліпше знає.

ЛЕВ. Що-о? Вона ліпше знає? як я... видиш... дійде кінця з бабами... Довгий волос, а короткий розум. Ще й стара мішає ся, де не треба, видиш... Чуєш, Юлька, стань, не доводи мене до злости.

ЯВА IX.

Ті самі, ЗУБРОВИЧ.

ЗУБР. Що тобі, Юлька?

ЛЕВ. Видиш, ще просить за тобою, за своїм катом.

ЗУБР. То ви кат, а не я! Я не був ніколи і не буду. *(Підходить до Юлі).* Стань, Юльцю! *(Підводить її — цілує в чоло, вона похиляє голову йому на груди і хлипає судорожно. Німа сцена).*

*(Завіса паде).**(Далі буде).*Олекса Гут...

Любов дівчини.

(Стасі).

„Забудь про горе, біль і тугу,
Не слід бо сумувати, —
Хто щиро любить і кохає,
Не в силі горя знати!

А се я сьміло сказати можу,

Се сам найкраще знаю —

Щезає в мене всяке горе,

Як лиш тебе згадаю....“

„Ой ні, мій милий! Дівчинонька

Як справді щиро любить, —

Все тужить, плаче і сумує

І білим сьвітом нудить....“

Ірма Остапівна.

3 весною.

(„Бжолї“ посьвята).

Ми пускаєм тебе бжолко,
Тебе мушку Божу —
В нашу любов Україну,
— Звіщай весну гожу!

Неси радісну вістку,
Що зима скінчила
Своє прикре пануванє...
Весна-ж загостила.

Звени лугом, полем, лісом —
Між гори, діброви,
Що сніг горя вже стопив ся,
Настав час обнови!

Що леди неволї присли,
Вільний дух буяє,
І серцями молодими
Вольну піснь співає!

За бжолою — сестри, братя,
З неї примір брати,
Кріпкі силою з завзятем
До роботи стати!

Мелянія Самбірка.

3 циклю: „Осінні листки“.

Ой мамуню — мамунцуню —
Ой мамуню рідна:
Скажи мені, чом на сьвітї
Та така я бідна?

Ой кувала зазуленька
І казку казала:
Хоч жию на білім сьвітї,
Щастя не зазнала!

Ой мамуню, мамунцуню
Було, знай втопити,
Як прийшла я нещасная
На білий сьвіт жити...

Ой мамуню, мамунцуню,
Коли-б ти се знала,
Була-б мене дитиною
У землю вкопала!

Тихий.

Молодіж — наша будучність!

Аж лячно стає чоловікови, коли подумає, кільки то молодих інтелігентних сил, нашого найкрасшого цьвіту, найідейнійшої молодіжи йде перед часом в могилу, місто послужити своїм знанєм своєму поневоленому народови.

Нема майже тижня, щоби не вчитати вістки про смерть когось з молодих людей, ученика середних шкіл, або котрогось з найдіяльніших академиків.

Чомуж се так, подумаєш — чогож се якраз у нас, у найбіднійшого народа на свою інтелігенцію, смерть находить таке обильне жниво, забираючи у нас найспосібніші таланти, найкрасші сили?... Не вжеж наша молодіж приходить до шкіл найслабше фізично розвинена, слабосильна, немічна або з одідиченою недугою по предках? Не вжеж потомки славних героїв, яких могили розсіяні по розлогих степах нашої України, сі витревалі мозолисті чорнороби — сі панщизняки неутомимі, що своєю працею богатили найвибагливіше живучих гнобителів — висилають діти в школи по містах так слабосилі, що вже по кількох літах науки змушені покидати шкільні гаразди та праштати ся з жи-

тем і світлом, до якого так рвала ся їх душа?! Чи се природно, чи се вже у нас так має бути і чи ми будемо далше з німим бо-лем дивити ся на сі скошені цвіти? Чи можемо ми, чи сміємо, не відчувати цілої небезпеки сього стану і не мати мемо закидів народньої совісти за тільки, все свіжо прибуваючих, могил, над сподіваними робітниками на народній ниві?

Колись тяжко судити-ме нас історія, що в часі, коли нам треба було найбільше інтелігентних робітників, через нашу байдужність часть сеї молодєжи, що горнула ся до світла, знання, лягла в дорозі, вичерпана з сил, не дійшовши до мети.

Щож за причина так великого, ба, лихварського проценту смертности серед нашої молодєжи?

Всі її добре знаємо.

Є се з одного боку висиджуване в нездорових переповнених норах, якими суть переважно будинки наших гімназій (пр. в Тернополі — *Ред.*) та часто терпке, непривітне, підриваюче віру у власні сили трактоване шкільної молодєжи професорами, а з другого — се вічна журба хлопця за що вбрати ся, чим станцію заплатити, чим хату опалити, як перехарчувати ся, щоби не вмерти з голоду. Сей моральний гніт і безнастанна журба висушує вже в молодечім віці нашої молодєжи всі її сили, здоровле, а навіть охоту до життя. Се все, про що лучше ситуований молодець ані думати не потребує, не дає бідній нашій дитині спочинку ні в день ні в ночі. Бідні родичі не мають спроможности заспокоїти найелементарніших вимог проживання в місті, а ти, бідаку і головою товчи об мур, ніхто тебе не поратує!

Та суспільність, що бачить день в день сю майже надлюдську, геройську боротьбу з недостатками нашої молодєжи, мало на се звертає уваги.

Вправді за кожною вісткою о зломаню висилоного молодця, посумує де хто на часочок, защемиць, запече коло серця привид нещасної жертви недостатку, але по хвилі образ щезає, память затирає ся, щоби знов по якімсь часі переживати те саме чувство.

Найздібнійша молодіж через голодоване виходила з шкіл хирляками, знеохочена до світа, без енергії до діла, розжалена на суспільність, яка не дала помічної руки тоді, коли трошки серця, трохи помочи уратувало би її від вичерпаня, від зломаня. За сю дрібку серця придбали би ся сотки дужих, здорових народних діячів.

Через брак любови тратимо і відчужуємо на все сих інтелігентів, які набідивши ся колись без краю, дірвавши ся кусника хліба, сидять обоятні на все, бо боротьба підкосила їх бадьорність, силу і охоту до служби сій суспільности, яка не вміла, чи не хотіла по-

собити їм тоді, заки сей кусок хліба судило ся осягнути.

Опісля дивуємо ся, чому значна часть молодєжи виходить із шкіл якась байдужна, безкровна, апатична, чужа до змагань свого народу в боротьбі з немилосерним переможцем — повтаряючи з жалем, на докори чужі, чи власної совісти: „Чи мені сей нарід помагав, як я з голоду примирав?“...

Що таке оправданє своєї бездільности не заспокоює ні питаючого, ні самого — се иньша річ, але в ній міститься тяжкий докір для суспільности, котра полишила бідних учеників собі самим на ласку судьби, а не заняла ся ними як своїми рідними дітьми, бо сеж її рідної неньки України діти, які стануть до праці для неї. Подбаймо лише, щоби вони ставали до неї повні сили тіла і духа.

Тої сили тіла, тої бодрости духа наберуть молоді лише під опікою своїх старших братів — друзів — опікунів.

Задля тої опіки не досить нам (як до тепер) дати кілька сотиків місячної членської вкладки на бурсу, кинути від часу до часу яку лепту для якого бідного ученика на книжки, плащ або й шкільну оплату. Не успокоюймо сим нашої совісти.

Наша нація, що опинила ся в виїмковім положеню, майже одинокім в Європі, вимагає до свого двигнення з занепаду виїмкових жертв з боку своїх свідомих членів, а передовсім для своїх дітей будучих робітників в тім двигненю.

Тому то в перших днях шкільного року кожда організація даного міста, повинна інформуватись у дотичної дирекції школи чи то у професорів, господарів кляс, як ситуовані маєтково ученики цілого закладу, чи і яке приміщенє мають вони запевнене по станціях та бурсах, чи і яке вихованє мають запевнене під зглядом моральним, національним і фізичним?

О числі потребуючих опіки належить повідомити обіжником заможнійші родини інтелігентні чи міщанські і горячо поручити заняти ся кождій одним з приділених їм учеників. Обовязком такої родини було би подбати про забезпеченє ученикови харчу, чи через доплату, чи таки давати у себе харч, передусім обід і вечеру.

Сільська інтелігенція, що рада би також в рівній мірі сповняти сей патріотичний обовязок, заняла би ся ревнійше як доси запоманєм бурс через доставу натуралій.

Найбільший в тій мірі обовязок тяжить на львівських Українцях заопікувати ся бідною академічною молодєжею, що то тяжко працює, заробляючи на удержанє лекціями, чи писаркою. А що вже казати о таких, які не мали щастя знайти жадного зарібку в порі,

коли „видзял крайови“ з жичливости для „братнего“ народу оплачуючого також податки на 69 стипендій, наділяє аж одного Українця стипендією.

Щоби одержувана поміч не виглядала на милостиню, кождий з запомаганих був би морально обов'язаний по досягненню становиска віддати сей довг в такий сам спосіб другому бідному ученикови. Користь передусім моральна з так уладженого способу підпомагання своїй бідній молодіжці була би величезна.

Кілько молодців не марнувало би ся, не заникало би фізично, а на жаль і морально, кілько то уратувало би ся молодих недосвідчених людей від лихого впливу мійського життя.

Як корисно можна би через безпереривний контакт впливати на вироблене сильних характерів, як могли би ми впоїти почуте обов'язку праці і жертв для свого поневоленого народу через оказане на примірах безінтересовної матеріальної і моральної помочи для молодого покоління.

Пам'ятаючи на се, кілько то нераз одна щира людина, перенята почутем обов'язку служби свому народови, може добра зробити, а кілько то на жаль гине сподіваних, що найщиріших народних робітників, якраз наслідком перебутих злиднів в часі шкільних студій.

Сподівати ся треба, що не залишимо тої дуже важної справи на старий лад...

Ми хочемо, ми мусимо мати сильних, завзятух народних борців!

Тому, українська суспільности, пильнуй своїх синів в часі їх студій, як ока в голові. Придбане кожної одиниці сильної, здорової тілом і душею, се запорука здійснення щирого бажання всіх — побачити свою рідну неньку Україну вільною, багатю і щасливою!

Микола Венгжин.

На спомин Тараса Шевченка!

(В сорок семі роковини Його смерті).

Шумлять філії дніпровії,
В чорних хмарах грім гуркоче. —
Лютий ворог свій меч гострить,
Україну убить хоче...
Зрабував вже її хату,
Все понищив... Та за мало
Йому сього рабування!...
Ще убити забажалось
Рідну Неньку дітей голих...
А Она сердешна просить:
„Хто живий ще, помагайте!
Я жить мушу! — знай голосить —
Погибать мені не дайте!

Діточкам моїм в неволі
Я одраду слати мушу,
Бо хоч тіло у кайданах,
Хто-ж є в силі скувати душу?!
Підростуть мої соколи,
Сил наберуть, знищать пута,
Опять воля завітає, —
Повалить ся царство кнута!!“
Так благала... Лютий ворог
Меч гостренький витягає,
Тай до Неньки України
Мов лев дикий прибігає...
В тій-же хвилі, мов грім з неба
Прибіга Кобзар стрілою, —
Й загремів на кобзі грімко:
„Не убеш душі живої!!!“
І хоч Сам мечем пробитий
Положив ся в домовину,
Не дав Ненці погибати
Од врага у злу годину!
І живе Она — і вічно
Для своїх дітей жить буде!
Кобзаря-ж побідна пісня
Гомонить — лунає всюди!...

Львів, 1907.

На різні теми. *)

Егоїзм - альтруїзм.

Хто, відколи став застановляти ся над тим, яким принципом повинен чоловік руководити ся в своїм життю, не застановляв ся над егоїзмом і альтруїзмом? Застановляли ся над тим світочі людскости, коли вона спочивала ще в пеленках і що йно очи отвирала на явища не вміючи їх ще злучити. І так в релігії всіх варварських народів стрічаємо сліди застановлювання над тим проблемом, хочби не-свідомо. Проблем сей не переставав бути цілий час важним і займав собою уми освіченіших людей — не стратив він на вазі і днесь. Виходячи в більшости з вроджених чоловікови наклонів намагали ся одні виказати, що мірилом всіх людських поступків може бути лише, або по більшій часті, егоїзм (софісти в класичних часах, а в останніх часах Штірнер і Ніцше), другі знов видвинули ідею безглядного альтруїзму (Христос, а в наших часах Толстой). Цікаве, що ідея (обмеженого) альтруїзму повстала пізніше чим ідея егоїзму. Коли людскість жила ще в примітивних ордах на степені дикости, не получена жадними ідеями опріч одної — як найбільшої наживи, поводив ся кождий член орди в першій мірі егоїзмом одиниці, в другій мірі егоїзмом орди, до якої належав. Що сей другий чинник рішає якраз цілу спра-

*) Рецензії відложили до слід. числа.

ву боротьби егоїзму з альтруїзмом, побачимо низше. Колиж наслідком боротьб примітивних орд запанувала одна над другою й поневолила її і тим дала перший почин до більше скомплікованого суспільного життя, виринає в моралі альтруїзм, як конечний витвір сьогож життя й нового ладу. Поневолена орда (або їх більше) тратить землю й сама мусить працювати на побідителів, що покорили її завдяки сильнішій організації. Стан сей треває довше — нові форми життя зростають ся поволи з людьми, так поневоленими як їх гнобителями, витворюють ся нові звичаї, новий світогляд і нове право. Разом з тим повстає й нова мораль, в якій робить собі поволи місце альтруїзм, що зростає з ростом цивілізації, аж набирає найповнішого виразу в науці Ісуса Христа, який голосить найдалше йдуче самовідреченє, безграничну й безглядну любов ближнього, (любить всрогів ваших*). Дякуючи історичним обставинам наука Христа приймила ся за кількасот літ в колісці цивілізації й відіграла першу ролу в історії людскости. Одначе постигла її доля всіх екстремних, принципів в моралі — вона не приймила ся ніколи в людських душах. Чиж маємо згадувати про ті безчисленні релігійні війни, ведені зі скаженою лютістю нераз за дрібниці, пр. як писати якесь одно слово. Не потреба хіба пригадувати історії проклятої св. інквізиції і принципів, якими руководили ся інші достойники церкви, принципів, як найяркійше противних науці Христа. Та коли й кинемо ті факти, доказуючі незгідність проголошувана засад Христової науки з переводженєм їх в діло, найдемо міліони доказів сього в буденнім житю, не найдемо чоловіка, виконуючого ті засади альтруїзму — безграничного й безглядного самовідреченя в користь других.

Трудно аби мислячі люди не бачили сього від давна, й тому таких людей не бракувало; з констатованєм факту прийшло гляданє причини його, виказуване нестійности альтруїзму й вкінці проголошенє егоїзму, так само екстремного, безглядного. Але щож стало ся? Так безкрай альтруїзм як і необмежений егоїзм не найшли ще й не найдуть своїх виконавців, хочби й як накидали ся всій людскости.

Причина сього лежить в соціяльнім повстаню моралі взагалі. Як вона відзиваєть ся в чоловіці, то єсть лише рефлексом окружаючого його світла, суспільности. Тому й мораль зміняєть ся, як зміняєть ся суспільність. Длятого хоча християнська релігія панує офіційно до нинішнього дня, то як змінила ся справдішна мораль, мораль переводжена в діло за час сього панованя! А змінила ся вона тому, що й світ і люди змінили ся,

що суспільність переходила чим раз інші соціяльні форми ладу.

Днесь не воюють володарі з релігійних причин, хоча узнають офіційно християнську релігію. Днесь булоби гріхом убивати або палити когось на костирі за підозріне чарівництва. Разом з моралію змінювало ся й право — й так християнська релігія, релігія безкрайного альтруїзму, була плащем вкриваючим чим раз інші звичаї й права, управилюючи людські діла. Часто, (вл. в се) ті права йшли навіть зовсім в супереч альтруїзмови. *)

Отже вернім до соціяльного характеру моралі, піднесеного новішими соціологами. Мораль не впала з гори, ані не єсть чоловікови а ргіогі стало вроджена, (зн. як незмінна у тих самих людей, які-б жили в инакше зорганізованих суспільностях), але єсть витвором суспільности, який переходить на одиницю ще з малечку й вкорінюєть ся в ній ще перед поставленєм самостійних кроків у світі. Коли одиниця дозріває, впливає на остаточне витворенє його моралі суспільний лад; тому можемо сміло сказати, що мораль впливає з суспільного ладу, а не суспільний лад з моралі. З сеї точки буде егоїзм тоді оправданий вл. признаний конечним, коли він впливає з суспільного устрою зн. коли без нього суспільність не могла-б розвивати ся. Возьмім н-пр. примітивну орду. Коли один член її захоплений самітно в лісі членом другої орди дасть пірвати ся альтруїстичним поривам, то не лише стратить упольовану звірину але й сам ледви вийде з цілою головою. Противник його, який поступав егоїстично, мати-ме плід його праці. Тому ми мусимо узнати раціональність егоїзму, коли наші предки жили ще в т. зв. примітивних ордах, бо їхня організація вимагала конче володіння сього принципу.

Коли-ж з повстанєм держави, станів і боротьби між ними витворило ся тіснійше почуванє солідарности в поодиноких станах і виринуло певне зреченє ся своїх прав якраз на користь станів чи держави, набирає сили й альтруїзм. Сей суспільний альтруїзм зглядом одного стану єсть відразу егоїзмом зглядом другого стану, з яким перший стан веде боротьбу — дане отже поступованє не буде ні одним ні другим, а Гумпльович (Grundriss

*) Се й дало Ніцціому аргументи: коли ту моральну засаду, яка днесь була добра, завтра заступимо иншою, а першу назветь ся злою — то всі воєни, навіть і та остання свята, нічого не варта, всі колись припадуть порохом, а на їх місце повстануть нові. Тому Ніцше не узнавав жадної, бо вони в'яжуть волю одиниці. Що се в найвисшій мірі антисоціяльне, не треба пригадувати. Бо як існує суспільність то й мусять бути норми управилюючи відносини одиниці до суспільности, а норми ті мусять обов'язувати одиниці. — Правда, до часу, лише, як змінений суспільний лад вимагати ме й змінених норм.

der Soziologie) називає його с и н г е н і з м о м. В лоні станів виринає й родина — поступоване її членів не буде теж інше, як сингеністичне. Кличі безкрайного альтруїзму Толстого або такогож егоїзму Штірнера суть для суспільности нездорові.

* * *

Цікаво, який суспільний лад давби вести ся, колиб ми хотіли його постройти на премісах альтруїзму або егоїзму. Клич альтруїзму, так сильно й успішно піднесений Ісусом Христом, дочекав ся оригінального заступника в графі Толстою, який опираючи ся дословно на св. письмі старав ся в цілім ряді своїх творів переперти його. При тім Толстой як і Христос не звертав багато уваги на суспільні проблеми, що у Толстого тим більше бє в очи, бо жив і виступав в часах, де ті питання ворухили всі уми. Теорії Толстого переводять в суспільну пропаганду другі, орган їх виходить у Лондоні.

Толстой проповідуючи принципи Христової науки, не вірить в надприродне повстанє її — теорії свої, основно зовсім ті самі, опирає виключно на розумованю.

Він, проголошуючий принципи безграничної любови ближнього, єсть а н а р х і с т о м. Більшість шан. читачів здивуєть ся почувши таке страшне слово. Але — Толстой єсть анархістом, — се не новина, а до сього будучи логічним, він мусить ним бути, бо відкидає всяку власть, так сьвітську як і церковну єрархію. Відкидаючи державу й закони, бажавби мирного життя людей на основі любови. (Звичайно ідентифікують понятє анархізму з грабіжнєю й мордами, але либно — анархізм (ан-архе) се бездержавність без згляду на дорогу, якою його можна осягнути — инша річ комуністичний анархізм, признаючи терор). Тому й його анархізм лагідний, бо оснований на любови.

Не здивує нас, що й Штірнер, пропагандист найдалше йдучого егоїзму, назвав ся анархістом. Так отже маємо як альтруїзм, так і егоїзм веде до анархізму, до не признання держави, закону, власти й приватної власности. Так і мусить бути, як оба хочуть бути консеквентними.

Альтруїст відкидає їх в ім'я любови, бо вони суть і все будуть орудієм в руках сильніших против слабших, отже противлять ся її, а егоїст відкидає їх тому, що вони придавлюють і вяжуть його особисту волю. Оба прийшли до подібних висновків, хоч на зовсім противних собі премісах.

Инша річ з соціальним постановленєм справи. Тут висновки будуть найрізноморднішого виду, бо й преміси тут дуже різні і не досить ще усталені, непевні; на основі соці-

ольогічних дослідів можна дійти також до подібних змагань, як відкинене держави, (Менгер пр. припускає щезненє її колись), приватної власности (соціалістичні теоретики) й т. д. Але заходить тут одна ріжниця: суспільні теоретики оперуючи премісами чисто суспільної натури, прийдуть до реальніших висновків чим теоретики, опираючи ся на чистім егоїзмі або альтруїзмі. —

Володимир Александрович.

М. Евшан.

Козаччина в українській поезії.

Під кінець XVIII ст., коли цариця Катерина „доконала вдову сиротину“ — себто, коли 1775 р. упало послідне забороло запорожських вольностей — тоді вже української інтелігенції не було! Бо коли прості козаки і нарід не розуміли як слід ваги зруйнованя Січи, і все ще вірили у матушку царицю — навіть депутацію вислали з Головатим на чолі до цариці і там на сьміх себе виставляли — то вся старшина тодішня, вся шляхта пішла цілком в инший бік! — Про одних треба було тоді сказати, що се справді „варшавське сьміття та грязь Москви“ — другі звернули ся до нових думок, які становили тоді гарну розривку для висших верств — се були думки французьких енциклопедистів Дідерота, Вольтера, думки про сьвітлий абсолютизм, про народність!

Так! тодішня російська аристократія мала багато поміж собою Гнідичів, Богдановичів, Котляревських, Гоголів! — що плекали ті нові думки і творили російську літературу. І коли возьмемо під увагу скорий зріст російської думки, коли пригадаємо собі, що Українці в тих змаганнях цілком не лишили ся по заду і забували, чи навіть не хотіли бачити сьвіжої, невмерлої ще традиції козацтва задля тих думок — то стане ясным той великий моральний занепад українського паньства, його байдужність для рідної справи, зрозуміємо слова одинокого Українця в тих часах, філософа Сквороди, слова звернені до тих зрадників народу: „Панська мудрість, будьтоби простий народ є й темний, видаєть ся мені сьмішною, як і думка тих філософів, що земля є мертва. Бо якже мертва мати моглаби родити живих дітей? Також сьмішне є міркуване, будьтоби сон є застановою і перерванєм життя людини; — сон є частиною життя, і тому, коли говорять: простий нарід спить — то най він спить сном кріпким, геройським! — бож кождий сон є пробудний і хто спить, той не мертвець ще ані не труп. Коли виспить ся, так і про-

снуть ся! Коли перемріє так і протверезить ся і стане бодрий духом“. *)

Отсі слова знаменито характеризують тодішні думки українського панства — їх відносини до своєї справи. Та хоч бачимо у него велику байдужність та занедбане, — не можна сказати, аби взагалі не було тоді на Україні свободолюбних змагань. Ті змагання були, лиш не між інтелігенцією, що ширила лиш всякі останки традиції і старовини, і стратила зовсім глузди в її оцінюванню. Вона має іменню тоту сумну заслугу для майбутніх поколінь, що утруднила їм справедливий погляд на подвижників української ідеї — на козацтво та гайдамаччину, котрим вона була така близька. Вона сама, що жила ще подекуди останками традиції, що в кождім разі не могла не бачити сьвіжих памяток козацтва — вона тоді вже так була низько упала, що не уміла оцінити сучасних майже історичних подій і дала причину до збаламучування слідувачих поколінь, що бажали знати свою старовину! І через те всяка думка та справедливий осуд не мали місця тоді, коли витворила ся нова українська література, бо одної думки не було і на початку.

Першу причину до роздвоєня поглядів на козацчину дав сам наш т. зв. „батько“ Котляревський. Про те, що його „Енеїда“ не є твором такої висоти моральної чи ідейної, як загально признаєть ся, про те не можна сумніватись по відзивах таких критиків як Куліш, Шевченко, або й сам український народ. *) Бо сей твір не лиш нічим не виходить понад думки сучасних творів російської літератури, в роді творів Майкова, Княжнина, Богдановича або й самої Катерини — Шевченко цілком справедливо сказав, що „Енеїда“ писана на „московський шталт“ — сей твір не лиш, що не має в собі нічо українського крім мови і деяких описів — але має в собі вже зароди „державного патріотизму“, який відтак ниткою тягнеть ся в українських творах Петра Артемовського, Метлинського, Квітки — Основ'яненка й ин. письменців! — Очевидно, що такому Котляревському, як його бачимо в „Енеїді“ мусів бути байдужним найкращий період нашої історії — козащина — і він не жалус красок аби нераз поганьбити козаків або сказати, що „у Січи пють у день, а у ночі крадуть“, і лаяти козаків при згадці про полтавську битву.

Чи козаки були лиш розбишаками, піяками та злодіями, — то в новій історії про се вже ясно і сам строгий Драгоманов вчив,

1) Г. Н. Данилевський: „Украинская Старина“. Матеріали для історії української літератури и народного образования. 1) „Сковорода“ 1722—1794. Харьков 1866. ст. 80.

2) Див. Б. Грінченко: „Перед широким сьвітом“. Київ 1907. ст. 92—5.

що не можна так думати про них. Та щож! Котляревського і його наслідників в літературі називаєть ся великими піонерами укр. письменства, — і вони справді хвалили нераз свободні козацькі обичаї, були навіть спеціальними співцями козацької старовини — а всеж, коли треба було промовити рішуче слово і дати науку „меншому братови“, то перший був цар московський, а Мазепа був зрадником!! Таким сьпіваком козащини, а zarazом крайним російським шовіністом був Амврозій Могила-Метлинський і багато великих Українців було всеросійськими шовіністами, більшими як Катков, а zarazом були визначними українофілами.

Возьмім поезію романтичну українську за приклад. Як відомо, вона зачинаєть ся у нас під кінець 30-тих рр. XIX ст., а духовим батьком її був згаданий вище Амврозій Метлинський-Могила. Те, що він сьпівав, знаходимо і у російських поетів: Рилєєва, Кольцова, Маркевича і у польських поетів „української школи“ і у німецьких романтиків (Uhländ і ин.). А прецінь він має в українській літературі таки визначне місце через те, що „під впливом загально-європейського змагання до народности, під впливом польсько-української школи, а нарешті під впливом українських народних пісень — Метлинський перший раз в українській літературі сьпіває про українські степи й могили, українське козацтво, бандуристів, а всі його поезії дишуть великою любовю України“ *). Справді гарно сьпіває Метлинський і викликає перед нас духа козащини — але чи він хотів, аби його творчість була чимсь більше, як елегією над гробом козацьких традицій? Ні, він сам вже не вірив у відроджене ідеї козащини. „Поети польсько-української школи — говорить К. Студинський — вірили, що повстане козацтво, що вернуть ся славні часи кінця XVI. і половини XVII. ст., коли зброя польська й козацька разом здобували славу і побіди на полі битви, тому й Падура говорить про свого „Сірка“, що й тепер видко ще ночами лицаря і Сірка, а на Кримі дим і пожари. Метлинський не вірить у повстанє козацтва: вже всюди тихо, вже край успокоїв ся, і гетьман назад кладе ся до своєї домовини, аби вже ніколи з неї більше не встати“ *). А коли Метлинський не вірив у ті ідеали, котрі для Українця мусіли на той час бути хиба лиш одинокою надією, то й не диво, що сьпівав:

„Цареві служити,
Славоньки собі шукати;
Ворога губити,
Та щоб наших було знати!“ **)

*) Див. Cyryl Studziński: „Charakterystyka i geneza poetycznych utworów Ambrozego Metlińskiego“. Kraków. 1897 (Rozpr. Wydz. filol. Akad. Um. Tom XXVI. str. 264.

**) ibidem ст. 298.

**) А. Метлинський: „Думки і пісні“, ст. 42—3.

Отсе був клич не лиш Могили, але й других Українців, хоч і сьвідомих.

(Далі буде.)

Микола Венгужин.

Грудка на могилу Івана Яремка!

Росте цвітка розкішненька,
Чарує красою —
Заким добре розвине ся,
Гине вже весною!...
Гей, чому розумні люде,
Сьмію вас спитати —
Що найкраще з'їля, цвіті
Любите зривати?...
Не даєте розвинути ся,
Щоб всім несла плоди....
Бодякам лиш безхосенним
Не робите шкоди!...
Місто підчас бурі-тучі
Цвітку хоронити —
Вам милійш'ї заранні
Знищити, убити!...
Гей, чому таке веде ся
Та у сьвітї сьому, —
Все що гарне гине скоро,
Уступає злomu?!

Львів 20. III. 1908.

Кость Ганусенко.

Туск.

Василиха сиділа на припичку, сперла ся головою на горн і задумалась. В хаті було тихо, лиш важке диханє Василя, що лежав на лаві, перебивало сю тишу...

Нарешті обізвав ся Василь: „Ну — і кажіть, люди добрі — що я маю робити. Вже дві неділі — від коли поховавим небіщика Іванка, взела ся шос жінка до голови і гей дурна, най си преч скаже. Шо я прошу, молю, май обачіне хоть на мене — він вмер а я жию, не — і не. І кажи мені, шо я з тебе за потіху маю. Схнеш, схнеш, а далі і тебе поховано тай вже... Чи ніби я калвін? Ніби мене серце за дитинов не болить? Та шо робити. Бог дав, Бог взяв і фертик. Ей жінко, жінко, спамнєтай си!...“

„Як мені не плакати, як мені не тужити“, обізвувалась Василиха, тихим змученим голосом, „коли воно таке фayne, таке миле було. Боже, Боже, як нагадаю собі його фayne личко, чорненькі очи, тай ті пухенькі білі ручки то землю бим гризла, не то що. А говорило як ангелик! Шо то за розумне воно лише було...“

Бувало, як зачне говорити, то ніхто би не казав, шо то воно ледви два роки має...“ Заридала і сльози покотились із її червоних заплаканих очий.

„Як не туск зламає за серце, то здає ми си шо бим воліла зараз сама легчи у зимну могилу, ніж тут мучитись та терпіти...“

„Ой жінко, жінко“ — зачав Василь — „чи ти не знаєш, шо то туск значить. Пам'ятаєш як небіщика Проця, вуйка мого, Марину їмив туск тому, що вмерла її дитина.“

Згинула марно, як сьвічка скапала, а файна молодиця була. Диви си, — ци я тебе ни люблю — ци бракує ти шос, ади взевим ти наймичку — робити ніц не потребуєш — рушити ніц не маєш, лиш май на мене обачіне та вібий собі дитину з голови. Най воно там з Богом спочиває! — А в другім — ніби ти не знаєш, шо і воно не найде там спокою доки ти тут за ним тужиш“. Встав — підійшов до неї та обіймив її і поцілував у чоло...

„Васильку, Васильку“, заридала вона кидаючись йому на шию, „ніби я би не рада — коли тут у грудях так як камінь мені сидить...“

Кілька неділь потім винесли і Василиху на цминтар, та поховали коло Іванка...

А кілька тижнів пізнійше виднілись на їх гробах два високі, мальовані камінні хрести, а округ них цвили вишні та всілякі квітки і жовті і сині і червоні...

Ю. Ананасенко.

То все для неї...

(Нарис.)

Посвята А. Кіцікови.

Сам один ходив по поли і збирав блавати. Ішов стежкою попри широкий лан збіжа, що хвиля схиляв ся за цвітами і укладав їх в гарну китицю. Легонький вітрець філював колосками і пестив ся з ними.

Він рвав блавати, укладав їх в китицю і думав: „То все для неї... Она так любить ті цвіти!“

Сонце вже ховало ся за гори. Золотий лан збіжа дихав важко. Китиця в його руках зростала щораз більше і більше. Вже не мав як її удержати і губив цвіти по дорозі, але все схиляв ся, рвав сині блавати і думав: „То все для неї...“

А она лежала в обіймах другого, цілувала його сині очи і шептала: „Ви мої наймиліші, найдорожші, сині блавати!“

А він сам один ходив ще по поли, по-при широкий лан збіжа, схиляв ся, рвав сині блавати і думав: „То все для неї...“

Стрий, 2. XII.

М. Качанюк.

До щирх всіх сердець.

До щирх всіх сердець
Звертаю кілька слів,
Щоб кождий став борець
За скованих рабів.

Щоб кождому воскрес
Давний огонь і жар,
Щоб кождий з вас брав хрест,
Великий муки дар.

І йшов у вир життя
Все гордо сьміло, так,
Щоб раз пірвать пута
Й розбити їх на мак...

Хроніка.

На Буковині.

Наша „зелена“ Буковина переживає тепер кризу. Хтоб сьому не повірив, хай прочитає ч. 7. „Буковини“, де у вступній статі так ляментує ся на сю тему. Тай годі! І у нас також повів європейський дух і народ вже не хоче датись даліше обдурювати, пустими обіцянками з дотеперішними проводарами. Виразом сего невдоволення було заснованє двох нових українських політичних партій, а то радикальної, котра видає свій орган „Народна справа“ і соціалдемократичної, котра видає свій орган часопись „Борбу“. Мимо того всего перестала в нас робота по селах. Тих кілька „Січий“, що кілька літ тому назад засновано з таким шумом, ті читальні, що розвивались також не зле — сплять блаженним сном. Учителі, котрі проводили сими товариствами, загнівались бачте на послів, що ті не висьдали їм побільшення платні і — нічого не роблять в сих товариствах. Лише одні каси животіють сяк-так — та се що иньшого — тутже розходить ся о гроші. Коли згадав я про каси, мушу спінути про цікавий куріоз, як у нас дбають о просьвіту народню. Є в Чернівцях собі чоловік, що зветь ся д-р Лев Когут. Декому буде його ім'я звісне, яко видавця революційних газет для закордонних революційних партій, а то „Хлібороба“, „Га-

сла“ і и. та тепер сей добр. став смиренньким рутенцем, котрому і не снить ся революція. Одиноким його ідеалом є — стати послом. Щоб спопуляризувати свою особу, видає він, як директор „Селянської каси“ орган сего стоваришеня, а то до року 1907. „Вістник“, а почавши від нового року 1908, „Народне богатство“. Ся часопись розсилаєть ся всім касам в кількох примірниках, кілько членів вона має, і кождий з сих мусить єї пренумеровати. Се не було-б зле — коли-б у нас на Буковині стояла „Просьвіта“ так високо — та на жаль не є се так і з членів каси знають ледво до 30% читати. Що-ж зробити решта з часописею? „Буде жінка мати чим горшки накривати та огонь підпалювати“, замітив оден член каси в селі В., коли дістав спорий пак „казет“... От так дбають у нас про просьвіту...

Наша академічна українська молодіж, розділена також на табори. Є в нас чотири акад. товариства, а то: „Союз“ — найстарше з всіх, котрого члени не знати чим займають ся окрім „давання вечерків“. „Січ“, котрого члени найпоступовійші з всіх українських академиків, давало багато концертів злучених з відчитами по селах, чим прислужились дуже народній справі. Дальше є ще „Запороже“, котрого члени т. зв. „панички“, не хочуть і думати о серйозній праці для народа, а котрих ідеалом є „бумльованє“, „кнайпи“ і иньші подібні „забави“. Організацією українських клериків займаєсь тов. „Православна академія“. Се тов. виступає між народ подібно як „Союз“, а то вечерками...

А тепер скажу хіба дещо про літературний рух та часописі на Буковині... Писателів є в нас „нівроку“ досить, та чогось не видко плодів їх праці в буковинських виданях чи часописях. „Буковина“, що була за часів редактора д. Я. Весоловського осередком, де поміщували всі буковинські писателі свої праці, тепер якось не знати чому не приносить праць тих авторів, а кормить своїх читачів перекладами і оригінальними працями чужих писателів. Часопись „Грім“, що виходить вже цілий рік, годує своїх читачів то передруками то слабкими оригінальними працями невідомих авторів. В р. 1907 зачала і перестала виходити літ.-наукова народна часопись „Іскра“, що головню поміж селянством здобула симпатії. Та відай з причини, що лише сими не може часопись жити, а наші Рутенці навчені „Буковиною“, котру висилалось роками за дармо, не платити за часопись, не платили за неї, вона перестала виходити. В 12 числах що вийшли, були поміщені праці буков. молодших письменників як І. Діброва, І. Карбулицький, Д. Макогон, Я. Гірниченко, М. Дашкевич, К. Кракалія, Ю. Павлюк і и. — Книжок вийшло в нас також мало, а то лише Д. Макогона „Мужицькі

іділлї“, скритикованї в „Буковинї“ дуже неприхильно (несправедливо) єї ніби-редактором І. Дошівником, і С. Яричевського народного драма „Сїч іде“, тенденційна, впрочїм для піднесення сїчового духа дуже користна. Коли ще спїмну про календарї, а то „Календар щастя“ вид. М. Грабчуком, „Православний календар“ вид. тов. „Руска Бесїда“, „Іскра“ календар для учителїв, вид. К. Кракалїєю і 2 календарики для школярїв, — та про 3 оповїданя Горького переведених В. Карбулицьким, виданих тов. „Руска Бесїда“ в Чернівцях, то вчислю тим весь лїтературний здобуток буковинської України за рік 1907...

Тарас.

Книжки надїсланї до редакції.

Пер ли українського письменства. Вибір із прозових писань українських письменників.

Бібліотека для української молодєжи під редакцією Антона Крушельницького. Рїк І. ч. 1. Накладом М. Вашкевича і А. Крушельницького. Сторїн 64, малої вісімки. Цїна всего 50 сот.

Видання хороше, на сильному паперї, зміст добірний, цїна казочно низька.

Книжка ся повинна бути у руках кожного ученика (ниці) — чи не у кожного сьвїдомого Українця. Віримо, що Впов. видавцї не даром посвѣчують всю свою енергію і грїш — бо се давно-давно було, коли молодїж наша волїла гуляти, бавитись, любитись, видавати великі суми на пусту переписку для таких самих дївчат, а іноді казала: „Краща „бомба“ пива, як книжка!“ (ipsissima verba). Ну, а тепер не ті часи — поступ, аж душа радує ся!

Дмитро Макогон: Мужичькї іділлї, поезії. Чернівцї — 1907. Накладом автора. Сторїн 60, малої вісімки. З портретом автора. Цїна 80 сот., з поштою 85 сот. Замовляти у автора Дм. Макогона в Лукавици, почта Цурин (Буковина).

„Ukrainische Rundschau“, Monatschrift. VI. Jahrg. 1908. Nummer 1. Inhalt: Die Vertreter des ukrainischen Volkes i der dritten Duma. von D. Doroschenko. — An die Ruthenen. Von L. Brunner, Obmann des Demokratischen Zentralvereines in Wien. — Die ukrainische Schule im polnischen Joch. I Lehrerbildungsanstalten. Von Dr. Wlad. Batschynskyj. — Die Ausländer über die Ukrainer. Von Dr. Z. Kuzjela. — Das blaue Büchlein. Von Wass. Stefanyk. Uebersetzt von J. Rosdolskyj. — In Schaitans Schlingen. Von Mych. Kociubynskyj. Uebersetzt von Iryna K. M. Budz. — Rundschau. Herausgeber und Redakteur: W. Kuschnir. Redaktion und Administration: Wien XVIII/3, Frauenfelderstrasse 2. Preis jährl. 8 K. Einzelne Nr. 70 H.

Видавництво М. Венгжина

просить в послїднє д. Юлїана Цїсика студ. прав в Терєбовлї о вирівнанє рахунків за книжки, які забрав ще тамтого року в Перемишлї — в противнїм разї мусимо піти иньшою, не дуже то милою дорогою для него. Рівночасно і до прочих довжників в Перемишлї звертаємось з уклїнною просьбою о вирівнанє рахунків за 600 карток Драгоманова і Павлика і книжки.

Просимо о вирівнанє залеглостей за першій квартал і о дальшу передплату. Погадайте добрі люде, що за друк і марки ми мусимо сейчас платити. Чи треба до Вас инакше промавляти? Чи справді у нас всьо йти мусить иньшою дорогою, як у других народів? Чи мало ще нам доказів, до чого доводить така байдужність? Не убивайте так завчасу надїї у нас молодих на крашу будучність! Колиж Ви нам ворогом, то зірвіть до разу з нами, не вбивайте поволи... се не годить ся з гідністю чоловіка!...

Переписка редакції.

Ю. Ананасенко, Стр.: Віримо, що польська школа не навчить як слїд української мови. Та і на се є рада. — Чи бракує у нас книжок до читаня? Через читання не то що навчить ся рїдної мови, стилїстики і вимог правдивої поезії — ще й талант Ваш поступенно розвивати-ме ся. Яка краса мови у творах Вовчка, Мирного, Квітки, Шевченка, д-ра Щурата, а з тими авторами не тяжко Вам познакомитись? Крім своєрїдної лїтератури, познакомлюйтесь з авторами сьвітової слави! Хоч не багато у нас перекладів, за те чи не всі переложено на німецьку мову. Форма деяких Ваших віршів старанна — та змісту мало, а вже годї назвати добрим римом: нив — гуркотїв. Мова: думно (гордо); може бути і „натура“ — краще вдача; лїють ся (лють ся); трїшуть (трїщать). моє розбилась (моє ти розбила); моєсь (моє ти). Не кладїть у словї нараз аж три спїззвуки один по другім: вздовж (здовж); висхлий (висохлий).

Ольга Дашенко, Львів: На аноніми не відповідаємо. — Подайте адресу — вишлемо Вам лист.

Мирон Кондрат, Дрогобич: Поодиноких чисел не висилаєм, бо через те декомплетує ся річник. З видавництва не думаємо робити торговинї... Послухайте ще раз, чи гарна поезія (?), яку Ви нам за обїщні золотї гори казали помістити:

Тому проч з любовію усякою.

Забирає она нам душї спокїй;

Тому, аби не стати глупим гольтіпакою,

Не віршуй ніколи, приятелю мій!...

Петро з під Магури, Мш.: Нариси дістали. Богато у них ширости і безпретенсїональности, та брак у них провідної ідеї, тому й не містимо. Поезії Вам краще вдають ся — туди звернїть свій лет.

Ф. Базилевичівна, Б.: „До карих очей“ — піде в свій час. — Лист вислали.

Ідан Косач, Самбір: На аноніми не відповідаємо.

Ярослав Літинський, Т.: Будьте терпеливі. Дякуємо за післане, надрукуємо в слід. числах.

Володимиренко Я., Бр.: Відповідь мистом.

Іван Юцишин, Черн., М. Солтис, Терн., Д-р К., Ст., Д-р Г. Черн.: Ганьбите нас невинно. — Прилюдно заявляємо, що посилаємо „Бжолу“ Хв. ред. „Діла“ сейчас по виході. Редакція „Діла“ не згадує тому, бо оголосить всі числа разом, як редактор „Бжолі“ піде на пенсію, або умре з голоду. Негарно з Вашої сторони підозрівати ред. „Діла“ о нехтоване широкій праці своїх молодших братів-Українців, та називаєте її „аристократичним рабінатом“ (?!), або (се вже не простиме), що „Діло“ не є для суспільности в повнім значінні сього слова, а лиш для редакційного „рабінату“!.. Такої калюмнії на нашу найідеальнішу часопис не переболімо і заперестуємо иншим разом. Будьте певні, що коли-б ми займались благороднішою роботою, як розбоями, крадіжками etc., то „Діло“ вмити посвятило-би і більше місця для нас і то „бігме“ цілком певно. Впрочім, треба було заглянути в платні анонси — а то й не підозрівали-б нічого...

Іван Свершок, Більче З.: „До бою“ піде в свій час. — Не уживайте полонізмів; стлумиш (знищиш, здопчеш, згасиш). — У нас всюди уживають слова: борба (краще: боротьба). — Лудить (манить). Бажали-б Ви частійше читати „Бжолу“. Ми самі раді сьому і коли зголосить ся більше число передплатників (не тих, що привикли задержувати чужу працю і неплатити), буде виходити „Бжолу“ два рази в місяць.

М. К., П.: Що до блазенських нападів і обкидувань нас болотом зі сторони „шайки розбишаків“ — то будьте цілком певні, що нас ніхто не згадав би, коли-б ми бавились тим, чим більшість: батярством, плітками, лівніством, лизунством, Захланністю, некультурними оргіями і подібними справами, на які на жаль у нас ніхто в першій мірі не звертає уваги. Скажіть нам отверто і широко: „Чи гідне діло, плюгавити людину за

Просимо о скорі вирівнане залежностей і о дальшу передплату, бо вже ладимо виказ, заповіджений у першому числі.

Тих Вп. панів, що звернули число друге, просимо о зворот першого числа, бо так дуже терпить видавництво. Всіх тих, які не звернули першого, лиш друге число, оголосимо в слід. числі.

Звертаємось ще з уклінною просьбою до всіх прихильників і неприхильників нашої часописі, не наражати нас несовісно на непотрібні страти. Невже у нас кожде видавництво місто що раз краще розвивати ся, мусить бороти ся з байдужністю, іноді навіть і злобою своїх таки людей?

Сумно тай годі, але може нам лиш так здає ся. Побачимо!..

Редакція.

Т. ЯРОСЛАВЕНКО: Пісні на мужеський хор, ч. 6. „Стяг“, слова П. В-й і ч. 7. „Фіналь“ слова В. Пачовського, появились і можна набувати в кожній книгарні в ціні по 80 сот. за один примірник партитури. Видане музичної накладні „Торбан“ у Львові.

ЗМІСТ: *Пилип Капелгородський:* Байдужним. — *Іван Осадчук:* Ти йдеш весно. — *Мирослав Капій:* Я люблю. — *Сильвестер Яричевський:* Передсмертна пімста. — *Дмитро Макогон:* Критик. — *Іван Юцишин:* Афоризми. — *Володимир Александрович:* Мужичькі народини. — *Микола Венґшин:* Мудрому критикові. — На помин Тараса Шевченка. — Грудка на могилу Івана Яремка. — *Іван Ганущак:* Михайло Зубрович (драма на 5 дій). — *Олекса Гут...* Любов дівчини. — *Ірма Остапівна:* З весною. *Мелянія Самбірка:* З цікаю. „Осінні листки“. — *Тихий:* Молодіж — наша будучність. — *Володимир Александрович:* На ріжні теми. — *М. Евшан:* Козаччина в українській поезії. — *Кость Ганущак:* Туск. — *Ю. Ананасеюк:* То все для неї... — *Хроніка.* — *Переписка редакції.* — Книжки надіслані до редакції. — Оголошення.

те, що в дитинстві свідомо і несвідомо робила так, як негодить ся її вже в старшому віці? Ми не розвинули ще як слід своєї праці і зовсім природно. Деж бачили Ви, щоби коли і найгарнійша цвітка відразу розвивала ся і „електрично“ видавала плоди? Тай признати мусите бодай у душі, що коли хто молоденький пучок старає ся знищити до разу, не заслугує на инше імя, як звичайного злочинника, убійника!.. На конець ще одно скажемо: Краща нагана мудро, як похвала дурного, від чого хорони нас, Боже! — Ми далеко більшу мали сатисфакцію читати пр. оцінку на образ Евгена Турбацького в „Ділі“, чим похвалу якогось недосоложеного дурня з „Народного Слова! — Ся власне похвала виставила лише на сьміх сього геніяльного артиста, який малює у „Слові“ геніяльні ілюстрації іноді геніяльніші від „Гофса“ або „Wieku Nowego“. — Настала доба, що коли чоловік говорить правду, то йому затикають уста. На жаль комітет, що складає ся з „шайки“ недовчених теологів, жадних гроша — за гнилий на наші кости. Та про се точніше иншим разом.

Іван Грім, М.: Ваших почасті і здорових причинків що до „критики“ Л. Н. Вістника не помістимо, бо ми в тій точці вповні годимось з д. Франком. Мова дра Франка така цвитуха, що і нам слідно вчити ся її від него. — Про инше, листом.

П. в Р.: В справі приміщення хлопця, що скінчив народню школу і має вже 16 літ, получивши інформації подаємо що слідує: Вашого хлопця можуть ще тепер прийняти до садівничого заведення в Заліщиках. Наука триває 2—3 р. Се впрочім залежить від спосібностей хлопця. Учеників учать зимою теоретичних відомостей — а літом мають занятя в городі і саді — за що дістають денно 70 сот. гонорару. Платня вистарчає на харч, а поміщене мають даром в заведенню. Впрочім напишіть коресп. картку з відповідею за 10 сот. до Дирекції школи — она дасть Вам докладніші інформації. — (Від ред.: Подаємо до відомла Вп. наших Читачів, що ми радо будемо уділяти по спроможі всяких інформацій охочим користати з промислових шкіл, які були-би найвідповідніші для нашої сільської молодіжи, що скінчила народні школи).

Дуже цікаві і поучаючі книжки

можна дістати у **Миколи Грабчука** в Чернівцях, друкарня „Австрій“, по слідуячих цінах:

- | | |
|--|--------|
| 1. „За красою“, альманах, в гарній оправі | К 4.— |
| брошурований | „ 3.— |
| 2. „Пестрі звуки“, в гарній оправі | „ 2.30 |
| 3. „Відгуки“ | „ 1.— |
| 4. „І хтож вона була“ | „ —70 |
| 5. „Серце“ | „ —70 |
| 6. „Громада“, хлопска читанка часть I. | „ —60 |
| 7. „Збірник пісень“ січових і патріотичних | „ —40 |
| 8. „Січ іде!“ драма в 3. діях (новість) | „ —40 |
| 9. „Земельне питанє“ | „ —40 |
| 10. „Памяти М. Драгоманова“ | „ —30 |
| 11. „Дві новельки“ | „ —20 |
| 12. „Жарти“ | „ —20 |
| 13. „Чи є тепер панщина?“ | „ —10 |
| 14. „Про Козаків і Татар“ | „ —10 |

Далі є ще старі календарі по 20 сот. і поодинокі числа „Народної Бібліотеки“ по 10 сот.

Річна передплата
6 кор., за кордоном
3 с. рублі, згідно
2 долари.

Поодинокі числа
по 60 сот.

Оголошення
звичайні стоять по
20 сот. за стрічку.

БЖОЛА

літературно-наукова часопись.

Редакція і Адміні-
страція:

Львів Вірменська 25

Рукописи
не звертає ся.

Анонімних листів
не приймає ся.

Виходить з кінцем
кожного місяця.

Видає і за редакцію відповідає: Микола Венгжин.

Сильвестер Яричевський.

Великдень серця!

Заграйте бістрі води, бий весно в дзвін природи!
Всі сфери
ударте в сонця струни і в хмар сріблястих луни
в етери!

Лети, грімкая пісне, про щасте неізвісне
між люди —

а не одну сльозинку притлумиш на хвилинку
у груди!

А навіть вдасть ся може і серце де вороже
із крові
братерської обмити і цвітття в нім зростити
любоби !...

Пливи-ж на Русь проміне, весни нової тхніне
чудесне !

Най щасте призабуте, най серденько отруте
воскресне !

Пилип Капельгородський.

Коли-б я був рабом...

Коли-б я був рабом нікчемним
Приборканим, безсилим, темним —
То я-б мовчав...

Святого божого падання,
До волі й правди поривання
Тоді-б не знав.

Покірно-б тяг свої кайдани,
Покірно-б ждав, коли настане
Останній час —

І смерть усіх рабів з панями,
Підданців з дужими царями
Зрівнає враз...

Та я не раб! Мовчать не вмію
І доки справді животію,
Мої пісні
Повік не кину я співати,
Людий до праці закликати
Та до борні...
Що смерть!? Живим я хочу волі,
Нехай раби, безсилі, кволі
Покірно ждуть...
А ми ту силу мусим в бою
Соєю власною рукою
Собі здобуть.

Олекса Коваленко.

Де ділась сила?

Де-ж та поділася сила,
Смілість бурхлива, кипуча?
Де мої вільні крила,
Де та година співуча?

Де подівали ся сміхи,
Регіт і сльози веселі?
Де ви, юнацькі утіхи,
З тихої зникли оселі?

Чом не літаю до неба,
Чом я пісень не співаю?
Чом міні сонця не треба,
Чом од людей я тікаю?

Зникла веселість на віки, —
Лихо мене пригнітило, —
Доля глузує с каліки:
В серці усе догоріло...

Віра пропала у долю,
Сліз вже багато проліто...
Повно в душі мой болю —
Все, що жило там, убито...

Іван Ющишин.

До літературного процесу.

Справедливо вважає д. Гнат Хоткевич, що в теперішній літературі відбуває ся цікавий процес: погордила она розкішними комнатами голови і серця, а загостила раденька до менш естетично вибагливої середини тіла. І дивує ся д. Хоткевич „що то за процес?“ Нам видаєть ся, що, або голови і серця суспільности так пусті, що „писателі“ не знаходять в них вже більше матеріалу, або противно, голови і серця „писателів“ так переповнені інтелектуальним і моральним буряном, що не в силі висіти піднести ся як до половини людського тіла. Вибирай, любий Читату, котре хочеш: перше або друге, або й обоє разом.

Сексуальна література має за собою вже доволі цікаву і немолоду історію. Нам годі займатися на сім місці всіми „патентованими“ корифеями сього напряду, бо невдячний „син землі“ і так вже їм відплатив ся, відсилаючи їх шановні імена і „твори“ до царства Нірвани. Ми можемо лише згадати дуже поважні постаті, яких імена глибоко записали ся, або що й не запишуть ся в пам'яті і серцях здорово думаючих людей. Та їх небагато: Боккаччіо*), Мопассан, а в живих ще остали Толстой, Форель, Еллен Кей тай ще дехто.

Хто уважно прочитав Боккаччіо „Десатогоне“, той мусів переконатися, що його новелі се безсильний писаний протест проти рафінованої розпусти і вибагливого життя тодішніх висших верств суспільних: шляхти, патриціїв і духовенства, що, тримаючи в своїх руках монополі моралі і совість вірних, само валяло ся в калюжі неробства, грубого неучтва і брудної проституції, явної і тайної. Колиж в его новелях стрінемо ся з пеанами на честь людського тіла і розкішної природи, коли під его творчим пером віджиють наново грешки гетерії, то сего не маєм права вважати плодом плоскої душі і низькоінтелектуально-морального рівня автора, а радше мусимо се завдячити его буйній фантазії, необмеженому дарови спостереження і обсервації, глибокому знанню прав людського життя і душі чоловіка. Тому то й его „Деса-

тогоне“ не стратить ніколи свого почесного місця за столом людського інтелекту.

Guy de Maupassant*) обсервував полове життя і психологію любови зі становища природничого в її багатстві форм, а потім її артистично зібрав і представив. Его любовні новелі заглядають до всіх глибоких людської душі і відслонюють нам вічні правди в найсовершеннішій, пориваючій формі. Як Мефістофель, Гамлет або Шопенгауер, так і Maupassant відчував найвищу розкіш, відкриваючи в натурі людській слабкі сторони, знаходячи в житті зло там, де его сподівався. Не робив сего з утилітарної принуки, щоб прийти людям в поміч, але для звичайної артистичної форми і се надає его оповіданням марку незапереченого генія. Він слідить життя, студіює закони, кермуючі ним, а пізнавши їх правдиве значіння і вартість, бе по лиці Теміду з завязаними очима і скидає конвенціональну мораль з її педесталу. Его психологія любови, то психологія будучности, его моральні сексуальні проблеми, то питання грядучих поколінь, яке розв'яже колись медицина, психіатрія і психолог-законодавець.

Толстой**) і Еллен Кей***) то правдиві знатоки людського життя, недостає їм однак часто багато фахового знання. Перший занадто безпардонний мораліст-догматик, другий, беручи річи деколи досить поверховно, попадає часами в дуже рожевий оптимізм. Однак ідеї, які виголошують, моглиб багато принести людям щастя, колиб на відгуки пророків не відзивало ся лише саме німе каміне.

А. Форель — се рідкий оказ ученого, що попри холодний філософський розум і ошоломлюючий багатством арсенал знання і ідей, носить в груди живе, горюче любовне серце. Его ідеали сексуальної гігієни так високогуманні, що видають ся неодному нинішньому скептикови недосяжними мріями, яких зреалізоване однак лежить виключно в руках і добрій волі суспільности.

Трохи більше лише знання, ідейности і любови до свого оточення, а мрії учених моглиб стати дійсністю, яка моглаб ушасливити грядучі покоління.

Великі люди, а до них безперечно належать що йно згадані автори, працюють все під знаменем висшого добра, культури і щастя людства. Они то успіли сотворити неоден пантеон з науки для добра ближнього в яким чоловік можевилічити неодну душевну і фізичну рану. Тут лише може шукати сучасний культурний чоловік поради і помо-

*) Джіованні Боккаччіо (Giovanni Boccaccio ур. 1313 ум. 1375 в da Certaldo) один з найплідніших писателів, перворядний учений в XIV. ст. і близький приятель Петрарки. Спершу був він купцем, відтак висвятив ся, а наостанок покликали его в 1373 р. як професора-коментатора Данта (zur Erklärung des Dante) до Флоренції. Его наукові праці історичні, спеціально по мітології, можуть ще й до нині послужити неодному ученому як важне жерело з тої царини. Більшу половину его писань знищив огонь перед виданем. Вершок его слави, яка шей до нині не померкла, становить „Десатогоне“, збірка 100 новел, перекладених на всі культурні мови.

*) З его множества світлих повістей згадаємо: „Le Horla“ (переклад. на українське в Вид. Сп.), „Qu'est ce“, „Les Bijoux“, „Nos Lettres“, „Pierre et Jean“, „Le Papa de Simon“, „L'Enfant“, „Histoire vraie“ і т. д.

**) Л. Толстой: Крайцерова соната.

***) Ellen Key: Miłość i małżeństwo. Lwów 1905.

чи на горе, яким его гнітить реальне жите. Но пантеон мусить бути не поваляний. „Не робить торгівці з моєї сьвятині“ — повинна собі сказати наука. Такі рефлексії переживаю часто, коли думаю про нашу молоду літературу, про наших молодих авторів.

Недавно появилася на стовпцях „Діла“ досить цікава полеміка, та на жаль, мов та цвітка нерозвинена і зарані скошена зівяла. Зачав її Др. Копач тим, що в своїй статті про Л. Н. Вістник висказав, по нашому, дуже розумну гадку, що таких „цінних творів“ як „Дора“ Жука — не повинен містити будь-що будь поважний літературно-науковий орган. На сю замітку появилася сейчас „пояснене“ з дуже некомпетентного жерела — тай на тім конче.

Ми не малиб потреби викликати на сьвітло денне тіний минувшости, та до сего змушує нас дуже важна обставина. Д. М. Лозинський дав в своїм „поясненю“ Др. Копачеві дуже ляконічну відповідь, що „Дора“ має свою літературну вартість, бо в ній про те саме читаємо, що в Бернштерне — Бернзонаві романі „Марі“. Погодім! Хай буде, що тут д. Лозинський сказав правду. Та автор не вдоволівся лише тою мізерною відповідю. Він ще й сказав більше менше таке: „Дора“ се перлінка, бо відслонює перед очима читача крайок ризи з таємниць полового життя, такого, яким оно має бути. Я поручивби — так більш-менш говорив д. Лозинський — „Дору“ до читання кождому молодикові з чисто педагогічних мотивів, щоб він пізнав полове природне жите таким, яким воно водить ся між людьми“. —

Ми сподівалися від Дра Копача відповіді і пояснення на „пояснене“ і довго, терпеливо ждали. Та Др. Копач мовчить, не знає чому, мов заклятий, чи уважає себе за „знищеного“, чи може думає, що справа так маловартна, що шкода про неї говорити — годі вгадати. А утилітарний інтерес, добро доростаючої молодіжи і справа раціонального виховання вимагає ближшого роз'яснення сього літературного problemu. Отсі власне мотиви вложили мені перо в руку.

Перш усього, я сам як вихователь-учитель, заявляю категорично, що прихилиюся до новочасного напрямку педагогії, котра, стоячи на ґрунті раціонально-природного виховання, каже молодіж завчасу обучувати в квестіях полового життя. Се зовсім природне і справедливе: чоловік тоді може успішно бороти ся зі злом, коли дивить ся єму просто в лице. Роблю те, о чім я переконаний, що воно добре і хосенне для мене або мого ближнього, а уникаю того, що шкодить мені або другому. Так робить кожда моральна одиниця. А сексуальне питання, се власне та скала, о яку розбиваються найкращі ха-

рактери, се ховзка дорога, з якої збочують безповоротно найгарніші моральні одиниці, дякуючи своєму крайньому незнанню кардинальних прав своєї власної природи, або згубному знанню, що здобули в не своїм часі і з невідповідного жерела. Тому розумне поучення молодіжи о полових справах являє ся найсьвятішим обов'язком родичів і вихователів і засадничим питанням раціональної педагогії.

Коли всі згоджують ся з тим, що молодіж треба осьвідомлювати в полових справах, то мало знайде ся таких, котрі те осьвідомлене повелиби при співучасті літератури. Загальна думка панує така, що сим питанням мають заінтересувати ся самі родичі або вихователі і обережно, з тактом, повагою і любов'ю звертати на него увагу вихованків при кожній сприяючій ситуації.

Чому воно так? Зважмо перше, чим є книжка для молодого чоловіка, чим є для него кожде писане слово? Nietzsche каже, що „книжка шукає собі читачів, запалює, дає щастя, будить пострах, витворює нові діла, стає ся душею засад і діл“. — Про правдиву стійність тих слів відай ніхто не стане сумнівати ся, бо кождий з нас знає з особистого досьвіду, як на нас ділала і ділає мов найсильніший динаміт моральний: добра книжка — добре, лиха — лихо. Се одно! А друге ще важніше: Чи ми можемо бути певні, що молодіж в кожній книжці буде шукати за тим, що їй надає правдиву вартість в очах розвиненого, старшого чоловіка? Хотьби навіть в книжці своєї автор вивів на денне сьвітло якусь висшу ідею, то чи молодіж з'уміє її розізнати межі ефемеричними словними подразненнями, якими автор запалює молодецьку буйну уяву і роздмухує жар молодечих змислових забаганок, що і так вже високо здеправовані в теперішніх неприродно-штучних умовах життя. Коли зважимо ще до того, що герої, які виводить автор, більшою симпатією тішать ся у молодіжи чим родичі, учителі і вихователі; коли пригадаєм собі, як ми запалювали ся до подвигів Дон Кіхота, Робінзона, як жалували старого Абу-Кассіма; коли подумаєм над тим, як ми урочисто обіцяли обіхати довкола землі в 80 днів, то повіримо в те, що, як каже Nietzsche, „книжка жие як істота обдарена мозком і душею, а чей то не є чоловік“.

З того примітивного міркування насувається сам логічний висновок, що лектурою молодіжи треба дуже розважно кермувати. Тут не вистарчить сам сухий, кабінетовий філософський розум; незначна доза чуття так тут придатна, як в часі гарної погоди ранішня роса. Бо деж пробний камінь, котрий

скаже вихователеви непомиляючись: „Сю книжку можна поручити молодикови, а тої ні?! Та добра, а та лиха?!“ Мені видаєть ся, що новочасний шаблон „всьо читати для знаня і правди“ дуже шкідний і скорше чи пізнійше буде осуджений. Перш всього „знанє і правда“ бувають дуже частенько проблематичної вартости, не все і в не кождей порі житя пожадані, а деколи навіть неоцінено шкідні.*) Вкінци цікаве і те, чи та сама „правда і знанє“ підходить однако під кожду „душу“, під кожду індивідуальність. Quot homines, tot sententiae.“ І д. М. Лозинський, так не розбираючи, категорично заявляє, що він поручивби до читаня молодежи „Дору“ для пізнаня „придного полового житя“.

Пригляньмо ся ближе тій цікавій „природности“... Раннім-ранком лежить в панських покоях побіч себе на ліжку двоє молоденьких людей: Дора і Казьо. Хто се та Дора?... Якась нещасна молоденька і гарна дівчина, на яку „припадково“ плюють вином, плюють грішми, плюють своїми пестощами“. Бідна дівчина, вона й одинока надає вартість цілій новелі, викликаючи в читача незаперечене співчутє... без вартісне для неї! Бо колиб знаття, що те співчутє розбудить суспільність до гуманного діла? Де там! Автор написав, бо має „талант“ читач читав, бо „з талантом“ написане. Автор в день писав, а читач в день читав. А в вечер оба помандрують до якоїсь „нещасної Дори“, бо нерви задалто ростроєні, не вдержать — і сердеги гуманісти будуть також „плювати на неї вином, грішми і пестощами“! Боже! що я роблю? Таж я „ідеальні одиниці“ суджу! Люди! вкамінуюте мене... хто з вас без гріха!

А щож се за людина автор „Дори“, так судячи по оповіданню? Звичайненький ігнорант житя і фактів, що впадають в очі! В него всьо дієть ся „припадково“! Гріш, алькоголь, поганий суспільний лад, діличність дегенерація і прочі цвітки нашої культури, се все, „припадковість“.

Казьо — то тип панича, яких много, оден з тих, що про них сказав польський поет: „Wszystko jedno — oni stracili siły w rozkoszach, siły rozumu w próżniactwie — jutro czy po jutrze legnąć muszą.“*) — Нам треба конче ближе пізнати сего панича, бо

коли вже слухаючи д. Лозинського, дамо „Дору“ читати молодому хлопчині з „педагогічних мотивів“, то мусимо наперед погодити ся з фактом, що Казьо зробить якесь вражіння на молодечу уяву. Яке воно буде то буде, а досить що буде!

А. — Казьо на забаві. „Ось їдна гадка цілує мозок і уявляє веселу компанію. Там вона зустріла Казя, там він з нею пив і спав цілу ніч, там він її запрохав до себе — і вона поїхала“ (ор. cit. см. 62).

Б. — Казьо в дома. „Там було та-кож душно, а ціла кумпанія кричала голосно; там було повно диму від цигарок, а обрус на столі був цілий залитий вином і захляпаний стравою. Казьо обіймав її, частував цигарками і доливав вина в її чарку“ (ор. cit. 63).

В. — Казьо в спальні. „Вона була гола, бо Казьо ще вночі зідрав з неї сорочку і кинув до дверей і здавало ся їй, що очі огнем палають“ (63).

Г. — Казьо пробудив ся. „Казьо пробудив ся і, лежачи видом до стіни, почав виспівувати: „Циліндер, циліндер, циліндер, циліндер — фрак, фрак, фрак“ то єсть культурний знак“.

Г. — Казьо також ніжний. Казьо не знайшов коло себе Дори. „Дора! Дора! — гукав він! „Ну, чорт з тобою“...“

Д. — Казьо також гуманний. „А ти завтра поїдеш, бо Казьо соромить ся показати тебе сестрі; а сестра Казя приїде позавтра і ти мусиш тікати. Тебе ховають і викидають, як штани і сорочки з того покою, де приймають гостей“.

Досить! Ми вже доволі пізнали Казя і виробили собі про него суд! Ще словечко про Дору, бо вона викликає в читача співчутє. Хто вона? чия вона? Її матір — „ходить по дворах і скуповує старе одіне“. Її брат „помірає десь у варшавському шпиталі“. Ага! тепер вже розуміємо, чому Дора не є „припадково“ „жінкою професора, музика, лікаря“, Нещасна дитина, вона... „бідна Дора жити хоче. Люде, я жити хочу!“ Ангелятко! вона певно продає своє тіло, щоби стару матір прогудувати, брата в шпиталі удержати. Тому она ненавидить своє ремесло чує певно обмерзїне до любого Казя? Чому ні? А ось читайте... „схопила Казя за шию, зачала примовляти цілуючи: „Мій Казюньо, мій любий!“ Або осьде: „...обхопивши Казя вільною рукою за шию, цілувала; цілувала так часто і так сильно, аж поки не відперла на другий плян ту мару, що страхала її з ранку“.

*) Пригадаймо собі лише трагічну смерть Бальзака. Лежить він спокійно в ліжку і питає свого лікаря, кільки єму ще дарує часу на зладжене завіщаня для людськости, бо „такий чоловік, як я, не може умерти, не лишивши суспільности завіщаня“. Лікар сумно мовчить. „Щож, маєш мене за дитину; я чей не звичайний смертельник, щоб злякав ся правди“. Лікар надумавсь і сказав: „Завіщанє треба зробити нині!“ Слово, сказане ученим, убило нещасного. За годину зачалась агонія і до трох годин філософа вже не було в живих.

*) Z. Krasieński: Nieboska komedia.

Ось вам герої повісти, яку д. Лозинський поручивби молодези — очевидно людським дітям, а не своїм, бо в него за багато на те практичного розуму — „з педагогічних мотивів“. Бачить ся д. Лозинський хотівби перепачкувати також до імперії педагогії анархізм, що давби ся більше-менше таким імперативом висловити: „Пишу тому так, бо так ніколи в житю не роблю! Пишу для других і раджу те, що для мене непридатне, а чей знайде ся такий дурень, що повірить моїм словам і буде робив те, з чого я в кулак сьмію ся“. Ми не гніваєм ся на автора „Дори“ за єго креатури, бо він фотографує людей, яких „много за много“, малює сюжети, з якими може сам тісно зжив ся — бо звідкиж знавби всьо так детайльно? Але дивуємо ся, як може чоловік з такими „широкими поглядами“ як д. Лозинський, в такій шматі (!—ред.) як „Діло“, призначеній виключно для тих, що розуміють ся як слід на „Umwertung aller Werte“, що вміють жити „jenseits vom Gut und Böse“, порушувати так важні проблеми, що міцно оплітають ціле наше жите, вгризають ся в наш мозок, нерви, „душу“, що рішають о житю-бутю і щастю цілих генерацій. На таке відважить ся хиба лише „анархіст“! Ми стоїмо також за тим, щоб здобутки науки, ідеї і ідеали як найширше засівати по горах і долинах, бо наука тоді й тільки щось варта, коли хоть одною щілиною вигляє з кабінету ученого на сьвіт божий. Але гадаєм, що ідей не пропагує ся ляконічно, кількома словами, жартами, кпинами і притиками, щоб над кимсь поглумитись і при нагоді добре єму „досолити“. Про такі питання пишуть поважні люди цілі томи — от хочби згадати Дра А. Фореля*) — і розважають свій предмет всесторонно, не гремлять як непоборимі авторітети, а ставлять ся в ролі смиренного дослідника, котрий добре розуміє, що ще й сотної часті з того не сказав, що випадалоб сказати.

А тепер ще кілька слів а propos самої новельки. Автор, видить ся мені, мав на оці дуже шляхотну ціль, пишучи свою новельку коли не переважала ту „артистична форма“ і „талант“. Хотів розбудити обмерзінє до Казя а співчутє для нещасливої Дори, на яку можемо що крок наткнутись в меншім або більшім місті на кожній улиці. Редакція-ж Л. Н. Вістника, помішуючи сей „твір“, хотіла допомогти зреалізованю тої ціли, хоть ніде правди діти, щой тут також заважив більше „талант“ автора, чим реальна літературна вартість кількох блискучих стрічок. Но проба потерпіла формальну невдачу. Сама новелька невимовно коротка, неясна; постать Дори не представляє нічо особливого, а хоть викли-

кає співчутє в читача, то лише тому, що вона, як жєнщина, „слабе, безпомічне сотворінє“. Коли автор справді хотів зробити те, що ми гадаєм, треба було конче ясно зазначити чому, з яких причин і яким робом Дора опинила ся на дні житя, де „пропала всяка надія“. Так можна було сьміло говорити, що на Дору при падков о плюють вином і пєстоцями. Коли хотів показати всесильне право дідичности, повинен був розказати дещо більше про походженє і минувшість Дори, її матір, батька. Бо нічо незначуча згадка, що „її матір скуповує старє одінє по дворах“, мало висьвітлює цілу загадку, а брат, що „помірає в варшавськом у шпиталі“, міг захорувати на сухоти в наслідок найчеснійшого житя, підтримуваного очевидно надмірною або негігієнічною працею. Автор розійшов ся отже в розтіч з своєю цілею. Редакція Л. Н. Вістника зискала також невеликі сукцеси. Коли справді хотілаби серіозно ратувати ті нещасні, безпомічні, на все пропавші жертви проституції, то порадилиб ми від щирого серця видати в нашій мові „Дневник пропавшої“, написаний нещасною, дуже інтелігентною і високо-гуманною жєнщиною, п. Тіміян,*) що по правді при падков о впала на дно житя, стала жертвою жорстокої проституції, з якої мимо надлюдських зусиль не мала сили і змоги виратуватись. Навіть чоловік з камінним серцем, читаючи „Дневник“ п. Тіміян, не видержить, щоби не обтер сльози і не попав в найвисший подив на проблиски моралі і високої гуманности людини, що вік свій звічувала „на дні“. Поміщенє такого писаного протєсту проти „бєстїальности“ чоловіка мусівби виправдати кожний розумний читач. І „Tagebuch“ позволивби я читати своїй найлюбішій рідній дитині, щоб навчила ся боліти над недолею нещасливих людей, щоб відважила ся нести їм по змозі моральну чи матеріальну поміч, щоб вкінци пізнала найстрашнійшу неприродність пологового житя, але не „природність“, як гадає д. Лозинський. Коли з „Дори“ малаб моя дитина пізнати „природне“ полове жите, то волівби я скорше сам вмерти, або дитину зі сьвіта згладити, як допустити з „педагогічних мотивів“ до здобуваня такої „природности, правди і знаня“ з таких літературних жерел як „Дора“.

Хвилевий отже „тріумф“ д. Лозинського на стопцях „Діла“ показує ся дуже мізерним, а хто гадавби, що він кількома пустими нерозважними словами „знищив“ Дра Копача, той дуже помилявби ся. Ми впевняємо Вп. читача, що нема лекшої річи в сьвітї, як бути педагогом і вихователем на папері. А д. Лозинський на такого закравує. Миб єму радили щиро, без образи —

*) Dr. August Forel: Zagadnienia seksualne. 2 Tomi. Lwów, 1906. Дуже важна річ; радимо кождоу прочитати.

*)Tagebueh einer Verlorenen von einer Toten. Herausg. v. M. Böhme. Berlin, Fontane 1905.

бо говоримо в інтересі життєвої справи і правди —, щоб запам'ятав собі раду Гр. Квітки Основ'яненка: „швець знай своє шевство, а у кравецьство не мішай ся!“*) Воно можна бути дуже добрим політиком на папері, і д. Лозинському в тім йде несогріше, та в педагогії не все і не всюди така штука гаразд удає ся!

Хтоб гадав, що ми тут що не до речи наковернякали, то просимо до стола, ми раді побесідувати.

Михайло Козоріс.

За віру.

Ви питаєтесь мене з яким я інтересом їду?... Ой то є вслякий інтерес... Є веселий інтерес, є сумний інтерес, є і такий, що як за него подумати, то серце пукає. Ая, є такий інтерес... Я вас не питаю з яким ви інтересом їдете... Може з дуже веселим, може ви будете ся дуже тішити... Але як ви мене питаєте, то я буду вам оповідати, який мій інтерес... Він є такий, що як я буду за него говорити, то мені буде язик деревіти, мої очі будуть палити мене від гіркої сльози, а горло буде мені ранити ся від кожного слова. Воно кожде буде таке болюче, що буде мені горло розривати.

Мені украли мою дитину, мою одну доньку. Ви не гнівайте ся, що буду говорити за тоту віру, до котрої ви належите. Я буду говорити лиш того, що у моїй сивій голові, що в моїм розпукненім серці сидить. Я є старий чоловік. Дивіть ся самі, як у мене руки трясуть ся. Я вже нині-завтра піду на другий світі. Я вже не потребую говорити неправди. Ну, кажіть самі, що я винен, що я жид? Мій дід був жид, мій тато, ну і я є жид. Як я ся жид уродив, то я мушу жидом умирати... Ну, тай мої діти мусять бути жидами... Я ще був такої їнгач¹⁾, як мене тато женив. А як тато мене женив, то я мусів женити ся... Я мав тогди дев'ятнадцять років. Я жив з своєю жінкою двацять років, а дітий у нас не було. У всіх жидів були діти, у всіх сусідів були діти, а в нас ні. Тай моя жінка вмерла, а дітий такої не було. Ну, що я мав казати?... Я нічо не мав казати... Я мав молити ся до Єгови, я мав йому дякувати, що я жию... І я йому дякував і все просив...

Я оженив ся з другою жінкою і я дістав від неї одну доньку. То така була у мене втіха, що я не знав, чи то може до мене сам найбільший рабін заїхав, чи сам цісар... Я гадав тогди, що нема більшого пана від мене... Я давав тогди бідним, я справив нове „той-

ре²⁾ до школи, я тогди всім давав, бо я дуже тішив ся.

Моя донька мала вже сімнадцять років. Вона була така, як то кажуть, нівроку її, як би в молоко хляпнув крови. Її трафляли ся люди. То були такі люди, такої зовсім добрі тай багаті люди. Один був, що провадив гиндель товаром. Він ходив між Гуцули, купував тай посилав до Відня, ну тай він мав красні гроші... Вона єго не хотіла... Другий був купець з Делятина. Єго тато є там радний, єго усі знають, а єго син то є такої „войлер їнг³⁾ і має багато гроший. Вона такої не хотіла. Ще иньші старались через шатхуна⁴⁾, але вона нікого не хотіла. Мене того дуже боліло. Видите, я вже старий, я вже хотів мати унуки, а вона не хотіла.

Я єї так дуже просив, я був би єї серце дав, а вона такої не хотіла. Вона не хотіла, бо я мав терпіти за ню великий біль, я мав за нею плакати великим гірким плачем... Я мусів терпіти, я мусів плакати.

Жид тряс ся та стогнав. Кинув головою в кут почтової буди, виглядав мов тіло без душі. В вечерній тіні слідно було сиву бородату голову, котрою раз-пораз підкидала буда, мов хлопці гарбуз, що копають його по осінній груді. Здавалось, він запав в якесь безмірне отупінне, в якийсь твердий сон, з котрого ані туркіт почти, ані шум вітру, ані вйоканє почтаря не могли збудити. Тимчасом миналисьмо гірські яруги, високі горби покриті темною масою смерек, що височезними свічниками бовваніли в вечерній тьмі, а на вершках їх дрібними свічечками блимали ясні зорі, немов би за душу старого жида. Десь з верхів спав вітер... З свистом, роздираючи свої м'які крила по смерекових шпильках, злопотів він в буду, відбивсь, вдарив з зойком в скалу, розсипавсь в міліонові атоми і сплив долинами, ронячи по герлах⁵⁾ та яругах по перцеві з своїх летних крил.

— Так, я мушу плакати, але ніхто не питає мене, чи я годин. Аби в моїх очах була ціла керниця, аби в них був цілий став, ціле море, то я вже не годин... Я вже виплакав свої слези... Тепер лиш підійде мені щось до горла, щось стисне єго так дуже, як би на шибениці тай я вже нічо не чую, нічо не знаю... Я вже старий... Ви гадаєте, що з літ?... Ні!... Я видів панів в тих літах, що я, але вони виглядають як мої сини... Я постарів ся від біди, від дуже тяжкої біди... Як мене тато женив, то я мав п'ядесять ринських. Ну, що воно є? Воно є нічо. А мені треба було жити; я мав жінку. Ви все кажете, що жид шахрай. Ну, що я маю на того сказати?... Я маю казати, що тото є правда. Але я маю

*) Салдатський патрет.

¹⁾ Молодик.

²⁾ Приказанє.

³⁾ Добрий молодець.

⁴⁾ Посередник в справах супружеских.

⁵⁾ Пропасть.

казати, що нині цілий сьвіт є шахрай, ну, а то є також правда... А як цілий сьвіт є шахрай, то чи вина жида, що і він є шахрай? Жид є шахрай, бо він заробить на хлопі п'ятку на рік. Ну а тоті пани, вони не є шахрай, як вони крадуть людські тисячі та мільйони? Або тоті дідичі? Вони живуть від діда прадіда з хлопа, а вони не хочуть їсти саму цибулю тай хліб. Ну а „регірунг“ воно не бере від нас більше, нім дає? Ну, а тоті пани в канцеляріях, чи вони не беруть гроші, а не роблять те, що повинні і як повинні. А ви хочете аби жид не був шахрай? Нині вже навіть земля шахрай, бо вона починає більше брати, як давати... Нині все є шахрай.

Ну, тай я був шахрай, але я знав добре біду... Я знав біду, бо я не хотів, аби моя дитина єї знала. Я єї любив, я єї жалував, але вона мене не пожалувала...

У нас в селі є жандарми. Там є оден, що він є постенкомандант. Ви гадаєте, що він може з панів?... Ні! Він такой „а гур гермайн гой“⁶⁾, такой такий правдивий гой. Він був десь в бровари фірманом, ну, а потому був в війську, а тепер він є постенкомандант. Він приходив до нас, бо до нас ціле село ходить. Ми єго приймали, ми єму давали, бо знаєте, який то з ними паскудний гешефт... Як я не буду єго гладити, то він мені вже так дасть, що я попам'ятаю єго до судного дня... Ну тай він приходив такой часто, але я нічого не знав, аби так біда за мене не знала.

Раз вхожу я до алькира і дивлюсь, моя Іта плаче... Що тобі є питаю, чи мама на тебе сварила, чи може тобі чого бракує? Вона нічо не каже. Може тобі зnudилось на селі, ну то їдь до вуйка до Коломій... Вона нічо не каже... Може тобі треба якого убрання? Вона нічо; лиш плаче... Ну, що я буду з нею говорити, як вона нічо не каже?... Тай я собі пішов. Але я не пішов цілий... Моє серце лишилось там коло неї... Я пішов вже без серця, лиш мене щось в грудях дуже давило.

Що єї є?... Я вам клену ся, ауф мане мунес⁷⁾, що я такой нічо не знав...

Потому якось в кілька днів прибігає до мене жінка, така застрашена, тай каже, що вона виділа, як Іта десь на дворі говорила з постенкомандантом. То було в вечір... Мені вдарив грім в сам мозок... Я вже все знав... Але я єї нічо не казав... лиш в вечір і в ночі пильнував єї, аби з ним не сходилась... Я цілі ночі не спав... Я ходив по хаті, як тота душа, що покутує за свої гріхи... Хто нині не має гріхів? Кождий має, ну тай я маю. Зза того я моливсь цілий день та ніч і все шептав: Бурехати адонай⁸⁾, тай просив Єгови: не ка-

рай мене! Але Він мене такой покарав... Вона щезла нині в ночі... Єї будуть хрестити, єї заберуть від мого серця і не будуть питати, чи я позволю. Вони будуть мали право до моєї дитини, а я не буду мав до неї. Ну, скажіть самі: чи я тато, що я єї вигодував тай виховав, маю більше право, чи вони, тоті християни, що єї не знали, ані не журились нею?

Вони вирвуть в мене серце, а я не сьмію плакати, не сьмію упоминатись, бо їх буде боронити право, їх буде боронити судія і жандарми. Вони кажуть, що будуть єї хрестити і вона піде до неба. Ну, а де ми підемо? Де підуть ті народи, що не є християнами? Ну де, до пекла?... Ні; там би вже і місця не стало... Або ми не маємо Єгови, або ми не молимо ся до Нєго? Кілько я сабашів відправив, кілько судних днів, кілько нових років, кілько сьвічок засьвітив, кілько молитов відправив, ой, ой і християнин тільки не відправив... Ну, то де я піду?...

Вони кажуть, що через їх віру борше зайде до Бога, що то гладша дорога... Може, я не знаю... Але я знаю, що і на гладкій дорозі можна карк скрутити, а що і по найгіршій можна зайти здоровим. Я знаю, що як я їду на простій фірі і вїхав вже половину дороги, то я вже не буду злазив та сїдав на бричку... Я вже не буду... Я вже ту висидів собі місце, я вже знаю на тій фірі всіх пасажирів, ну то я маю сїдати на иньшу на лїпшу, маю покидати старих знайомих, маю на ново висиджувати місце та на ново з другими пізнаватись? Маю їх питати, хто вони і що, де і за чим їдуть? А тамтих я вже все знав. Ні!... Я вже буду їхати на старій. Стара одежина такой милїйша від найлїпшої нової... Чесний чоловік і без віри буде чесний. А як хто лайдак, то аби він мав всі віри, то він буде лайдаком...

Ну а ви гадаєте, що з хрещеного жида буде добрий християнин? Вірте мені, що ні! Як він не пошанував того, що його батьки шанували, то він чужого не пошанує... Як хто старої не шанує то і нової не буде шанувати... Такий чоловік — він є нічо, у него нема характеру... Ви скажете: Ну, як твоя донька нічо, то чому за нею плачеш? Як ви маєте і найплїхшу худобину, то ви такой за ню дбаєте. А то моя дитина, моє око, моє жите, то я не маю дбати?... Я мушу... Я був у Косові, я їду до Коломій, я поїду до Черновіц, до Станіслава, до Лемберг, я зіжджу цілу Галіцією, я буду ходити по всіх церквах, по всіх кляшторах, я продам увесь маєток, я буду дїдом, жебраком, а я мушу єї найти. Я мушу, чуєте, я мушу!... Вони будуть мене до неї не пускати, то я ляжу на камени перед тою церквою, або кляштором, я єго змию своїми слезами, я розібю голову, свою стару сиву голову до него, а ні, то здохну з голо-

⁶⁾ Звичайний хлоп.

⁷⁾ Бігме.

⁸⁾ Початок молитви.

ду! Я згину, я буду покутувати за ню... А як багато таких трупів буде перед церквами, як багато таких сліз буде падати на вашу віру, як через ту віру багато таких старих людей, як я, буде нарікати на Єгови, що на старість вирвав їм серце з груди, то мені здає ся, що то буде такої некрасно для тої віри!

Договорюючи сі слова, завивав голову в білу плахту з чорними пасами, засукав рукав, прив'язав рем'я до лівої руки одну скриньку, а до чола другу, дотикав правою рукою то одної то другої та цілував за кожним дотиком пальці і киваючи бородою мов вітер жерепником⁹⁾ на гірських верхах шепотів: Бурехати адонай!...

Криворівня, 10. грудня 1907.

Франц Коковський.

* * *

Гей, гей! Ми мріли боеві прапори,
вінці лаврові відваги і слави...
Здавалось: віра переверне гори
і знов замають бунчуки, булави...

Що не думали ми у тих понурих
сутеренових кліточках-кімнатах!
Життя хотіли віддати за брата,
а наша віра пробивала мури!

Ми йшли... Богато на шляху пропало,
вихор розвіяв всі надії гарні,
кількох вже навіть на сьвітї не стало,
а решта — „чорну“ співає в каварні...

А ми Вкраїну мали будувати!...

Адам Рінецький.

Іноді буває...

(Посвята Ірмі Остапівній.)

Іноді буває — приходиш до мене
Неначе по довгій розлуці,
Нічого не кажеш, лиш мовчки сідаєш
І плачеш ридаєш в розпуці...

І тихо-спровола розказуєш сумно
Про сонця, про зорі і цвіті
І тихо-спровола розводиш над серцем
Днів ясних померклі блакити...

На мить — привиди ясні тихенько щезають —
У серденько вшпилюєсь мука,
Щезають всі сонця і зорі і цвіті,
Ти з ними щезаєш мов скука...

⁹⁾ Яловець.

М. Метерлінк.

Про жінки.

Також і в сій царині є невисліджені закони. Над нашими головами, під самим небом сьвітить зоря любови, яка є призначена для нас; а всі наші любови по вік родитимуть ся в лучах і атмосфері ської одної зорі. Дармо вибирали-б ми і тут і там, на височинах, або в найнищих глибинах; дармо намагали-б ся ми ломати наші інстинкти, щоби вийти поза зачарований круг, що замикає всі приключення нашого життя; дармо пробували-б ми зробити вибір против наказу нашої зорі; виберемо все жінку, що прилине з ської незмінної зорі. Хотяй би ми як Дон Жуан, пестили їх в обіймах тисячу і три, коли-ж за вечоріє, де розплетуть ся наші рамена, і розлучать ся уста, побачимо, що перед нами все стоїть ся сама жінка, добра або лиха, чутлива або грізна, така що любить, або невірна...

І справді ніколи не виходимо поза малий, сьвітляний круг, що назначив призначене в лучі наших кроків і можна-би сказати, що люде, які є найдальше від нас, знають розлогість і відтінок сього непроходимого перстеня. Они пізнають на перший погляд ока відтінок тих духових лучів, з сього виходить, що або витягають руки до нас з усьміхом, або відвертають ся з боязню.

Всі знаємо ся в якійсь вищій атмосфері, а поняття, які творимо собі о незнакомім, є безпосередною частиною утаєної правди, глибокої однак, як матеріальна правда. Хто-ж з нас не досвідчив тих річей, які dokonують ся в недосліджених сферах людскости, яка є майже астральною?

Коли получите лист, що походить з глибини якогось острова запропащеного на безграничних просторах океану, а писаний рукою, о якої істнованю ви зовсім не знали, чи є ви певні, що се пише незнакомий до вас, та чи не відчуваєте, читаючи лист, якоїсь непомильної певности, що до душі, з котрою ви стрінули ся, — не знаєте вже, в яких сферах поважнішої певности, як ваші ріжні звичайні аксії? З другої сторони, чи не думаєте, що ся душа, котра думала про вас через всі случаї часу і простору не мала рівнож анальогічних певностей?

Зі всіх сторін лучають ся також дивні, взаємні зносини, і ми не в силі укрити нашого істнованя. Нічо може не кидає так яркого сьвітла на ті субтельні узли, які безперечно існують межі всіма душами, як сі дрібні тайни, що товаришать виміні листів між двома незнакомими.

Є се може одна з вузьких прогалин — дрібна справді — але є їх так мало, що мусимо вдоволити ся, хотяй би і дуже блідим сьвітлом — є се одна з вузьких прогалин

в дверях темноти, через яку бодай дещо можемо додумати ся, що мусить діяти ся в печері скарбів, які ніколи не дадуть ся відкрити. Перегляньте чиюнебудь переписку, а додайте у ній якусь головнішу єдність. Не знаю ані одного ані другого, що писали нині до мене, а однак я вже певний, що не міг би відповісти першому так само, як відповів я другому. Спостеріг я щось нечуване. І протинно, коли хтось пише до мене, якого я не бачив ніколи, я певний, що лист його не був би такий самий, коли-б написав його до мого приятеля, що якраз глядить на нас в тій порі. Буде там все якась непонятна духова ріжниця. Се знак душі, що витає невидимо другу душу. Мусимо вірити, що знаємо ся десь в сферах, о яких не знаємо, що маємо спільну вітчину, до якої прямуємо, де ми відшукуємо себе і звідки вертаємо без трудів.

В тій отже спільній вітчині вибираємо собі наші милі і тому не помиляємось, а наші милі також не помиляють ся. Край любови є головно величезним краєм певности, бо там душі мають найбільше волі. Справді не мають там нічого иньшого робити, як взаємно пізнавати ся, наче сестри, що опять найшли себе, любити ся і слідити з слъозами в очах, підчас коли сплітають ся рамена, а уста лучать ся, десь далеко від душ... Мають вкінці час усьміхати ся до себе і жити часочок для себе, забуваючи о тяжкім, щоденнім життю і можливо, що з вершин тих усьміхів і тих невисказаних поглядів розстеляє ся навіть над найбіднішими хвилинами любови, ся таємна сіль, котра на віки робить тревалим спомин стрічи двох уст...

Але тут говорю лише о правдивій призначеній любови. Коли вкінці відшукаємо одну з тих, яку нам судьба призначила, і якій веліла она зійти з великих духових палат, де перебуваємо несвідомо, і коли так стане на розпуті, куди в означений час мусимо перейти, перший погляд очей остерігає нас в сьому. Коли заслонимо розпучливі повіки, можемо не добачити сього, що мусимо бачити, а в боротьбі всіми нашими силами, вдало-б ся нам може поминути дорогу і найти иньшу, що не нам є призначена. І даремні наші з'усилля, не зможемо „ввести в рух мертвої води у величезних збірниках будучности“. Нічого не буде з сього. Не зійде чиста сила з своїх вершин, а наші поцілуї і сі нехосенні години не докинуть нічого до дійсних поцілуїв і годин нашого життя...

Призначене замикає іноді очи, але знає добре, що вернемо нею заким завечоріє і, що оно мусить мати послідне слово. Може оно замкнути очи, але час, коли буде мати їх замкнути, є страченим часом...

Здає ся, що жінка більше підлягає призначенню. Піддає ся йому з більшою простою і ніколи не веде з ним широї боротьби.

Є блищою богів і без застережень піддає ся чистому діланню таємности. І тому мабуть всі случаи, в котрих жінка мішає ся до нашого життя, здають ся провадити нас до чогось, що є дуже подібним до жерел Призначення. В її товаристві маємо головно сі хвилі „ясного прочутя“ життя, що не все є рівнобіжним з позірним житєм. Вона часто отвирає нам двері нашого власного єства. Хто знає, чи герої не в тій отсе глибокій хвилі, коли колихали ся на її лоні, чули величину своєї сили і вірність своєї зорі, і чи чоловік, що ніколи не спочив на серцю жінки, мав колинебудь сильні почування?

Вступаємо ще раз в каламутні круги нашої вищої сьвідомости. Ах, яка се правда, що тут також „так звана психольогія є одною з тих відьм, що присвоюють собі місця в санктурії*), що є призначені для справдішних божих образів!“ Бо не все ходить о поверхню, не ходить навіть о найповажніші, укриті думки. Чи думаєте, що в любові є лише думки, діла і слова і що душі ніколи не опускають своєї вязниці? На що мені знати, чи ся, котру голублю нині, є заздрісною, вірною, веселою або сумною, щирою або хитренькою? Чи думаєте, що сі дрібнесенькі, лихі слова distant ся аж на верхи, де перебувають наші душі і де тихесенько сповняє ся наше призначенє? Що се мене обходить, чи моя мила говорить про дощ, чи про жемчуги, чи про пера чи про голки, або здаєть ся також, наче-б мене зовсім не розуміла? Думаєте, що бажаю величнього слова, коли відчуваю що душа заглядає в мою душу і що не знаю, що найвеличнійші думки не мають права піднести голови супроти тайн? Я є все над берегом океану; коли-б я був Плятоном, Паскальом або Архангелом Михаїлом, а мила говорила мені о своїх ковтках, всьо, що я її сказав-би, всьо, що она сказала-б мені, плавало-б однаково на глибинах внутрішнього моря, сього моря, яке обоє зглубляємо взаїмно в собі. Моя найвища думка не заважить більше на вазі життя або любови як три дрібонькі слова, які скаже дитятко, що мене любить, коли говорить мені про свій срібний перстень, про намисто з перел, або про кустики скла.

(Кінець буде).

Дмитро Макогон.

„Патріот“.

Я вельми славний патріот,
народ свій над жите кохаю,
для нього роблю день і ніч, —
коли лиш з того користь маю.

*) Сьвяте прибіжище.

На думці в мене поступ лиш
і на язиці він, — се ручу.
Прийдеш до діла, я тоді
як лиш ховаю ся у дучу.

Тай з мужиком я за пан-брат,
пиду з ним навіть в коршму пити,
коли мужик буде мені
із свого капшука платити.

Українські газети всі
я радо, пристрасно читаю, —
лише платити, не плачу,
нехай даром їх посилають.

Часом на збори навіть йду,
коли довідаю ся певно,
що не буде комісаря.
Тоді говорю широ, ревно,
про всі пекучі справи дня,
про українські постулати,
про те, що кождий патріот
лиш про народ повинен дбати.

І так жию я в гаразді,
а все завдячую тій масці:
у своїй партії я стовп,
тай у чужих при добрій ласці.

Лев Толстой.

Милосерде.

(Легенда.)

Богач умирав...

Ціле своє жите кланяв ся лише ідеї ску-
пости і егоїзму. Не числив ся він зі сред-
ствами, щоби лише дійти до мети, тому зі-
брав великий маєток.

Нераз витикали йому ті його блуди, але
він стискав лише раменами й відповідав:

— То трудно, гроші в житю є всім...

І оце тепер, коли вже смерть заглядала
йому в очи, прийшло йому на гадку, що й на
тамтїм сьвітї мабуть гроші є всім і тому треба
заосмотрити ся в них, щоби не знайти ся
в біді.

Подумав це тай прикликав до себе своїх
дітей. При останнім прашаню з ними, звелїв
їм положити собі в домовину мішок з зо-
лотом.

— Не жалуйте мені, — просив, — на-
сипте повно золота.

Тої самої ночі розлучив ся зі сьвітм.

Діти послушали волї батька. Вложили
в домовину мішочок, в яким було золота на
кільканайцять тисяч рублів.

Коли спочив у гробі і опинив ся на там-
тїм сьвітї, почали ся звичайні канцелярійні

формальности; оглядали його, випитували,
нараджували ся, гонили з виділу до виділу.

Бо й там існують канцелярії, циркули й
адресові столи...

Ледво міг дїждати ся вечера.

Був голодний як вовк, а спрага так по-
чала йому докучати, що аж язик прилип йому
до піднебіня.

— Не видержу — подумав.

Несподівано, глядить — буфет... Від по-
чатку до кінця заставлений найвибагливіш-
ими стравами, яких і на перворядній зеліз-
ничій стації нема. Не брак і досадних напоїв,
а навіть смажить ся щось на бензиновій ма-
шинці.

— Но, можу похвалити ся. Як я вгадав
відразу, що тут так само, як у нас. А який я
мав нюх, що заосмотрив ся в гроші. Тепер
хоч порядно наїм ся і заспокою спрагу.

Вдоволений оглядає мішочок з грішми
і наближає ся до буфету.

— Кілько коштує? — питає несміло
і вказує на сардинки.

— Копійку — звучить відповідь.

— Гм, дешево — думає богач. — А може
я не дочув. Запитаю ще раз.

— А це? — питає і вказує пальцем на
горячі пироги.

— Також копійку — відповів буфетник
з усьмішкою.

Сьмішним йому видало ся здивоване
богача.

— В такім случаю — сказав богач —
прошу мені наложити на таріль десять сар-
динків і пять пирогів. І ще...

Лакомим зором почав водити по о-
бильно заставленим столі тай вибирати це
і те. Буфетник слухав усього спокійно й не
зраджував надмірного поспіху.

— У нас гроші платить ся з гори —
промовив сухим тоном.

— З гори? О, з найбільшою приєм-
ністю...

І богач кинув на тацу 5-рублеву штуку
золота.

Буфетник взяв до рук золоте кружальце,
обернув кілька разів у пальцях і звернув йому
назад.

— То не така копійка — сказав ко-
ротко і дав знак своїм двом гайдукам, що
стояли з боку.

Вони вхопили богача попід руки і ви-
вели з буфету.

Йому зробило ся стидно і він засумував.

— Що-ж се такого? — думав. — Беруть
лише копійки. А то собі добре! Га, нема що!
Треба постарати ся о зміну.

У великім клопоті біжить до своїх синів
і каже їм у сні:

— Возьміть собі назад своє золото, бо
воно мені там непотрібне... В заміну дайте
мені мішочок з копійками, бо інакше згину!

Налякані сини зараз на другий день примінили ся до бажань помершого родича. Забрали з домовини золото, а вложили на його місце мішочок з копійками.

— Ось маю — закликав богач і зближив ся триумфально до буфету. — Прошу мені дати їсти, бо я дуже голодний!

— У нас гроші дає ся з гори — відповів буфетник таксамо спокійно, як передше.

Богач скоро кинув на тацу повну жменю мідяків.

— Мій пане! Мій золотий! Лише скорше!

Буфетник глянув на мідяки і усьміхнувся.

— Виджу, що ми не можемо порозумітись. Ми тут беремо не ті копійки, що є твоєю власністю, лише ті, що ти їх давав другим до руки. Пригадай собі, може ти коли давав милостиню прошакови, спомагав бідних?

Богач опустив очі і задумав ся глубоко. Через ціле своє жите не поміг нікому в недолю.

Два високі гайдуки вивели його з буфету...

Переклав *Матвій Кунда*.

Мирослав Каній.

Колисала мене неня.

Колисала мене неня

Колисала, —

На дімною в колисонці

Пісню грала.

Люлі сину — спи дитино,

Спи спокійно мій коханий,

Скоро вечір йде зоряний,

Люлі сину, спи дитино.

Люлі сину, ти щасливий,

Ще не знаєш що то горе,

З жалю серце ще не кволе,

Люлі сину, ти щасливий.

Колисала мене неня

Колисала, —

На дімною в колисонці

Пісню грала.

Іван Ганущак.

МИХАЙЛО ЗУБРОВИЧ.

ДРАМА НА V. ДІЙ.

(Далі).

Д І Я ІІ.

(Канцелярія Зубровича).

ЯВА І.

ЮЛЯ і БАБЦЯ.

ЮЛЯ (*прятає*). От, попротирайте трохи вікна, заким єгомосці нема, сьвіта божого не видко.

БАБЦЯ. Та я недавно мила. Що дньи попрітую, тільки єгомосць ни дають.

ЮЛЯ. Чому не дають, хиба єгомосць все дома сидять?

БАБЦЯ. Та сидіти ни сидить, але все товчуть сі, місцьи собі ни можуть дібрати, рип тай рип, та ще на мене гримають. Ой, воно ни добри, ньи.

ЮЛЯ. А щож тут недоброго? Певно мають роботу.

БАБЦЯ. Ой то не робота, то літавиці, тай тільки.

ЮЛЯ. Яка літавиця?

БАБЦЯ. Та воно таке нападе, що видно за другим літає, а якже так, так, то літавиці.

ЮЛЯ. Та що ви плетете, бабцю хибаж єгомосьть літають, чи що?

БАБЦЯ. А такой так. Пильнуйте но ви панунцю, ой пильнуйте і паннунцю Маню пильнуйте.

ЮЛЯ. Бабцю! чи ви збожеволіли? Що ви сказали?

БАБЦЯ. Збожеволіла, аякже, зараз збожеволіла. І кажи ту правду. Ой паннунцю, хиба я вам ворог, хиба я вам добра ни жичу. Та-ж я не маю нікого на сьвітї, та-ж ви мені як око в голові, ціла моя родина. І того я на старість дослужила сі, збожеволіла, за моє добре серце, ой доли-ж моя нищівлива!

ЮЛЯ. Але-ж, бабцю, схаменїть ся! Я вас не хотїла обидити. Я знаю, що ви мене любите. Але ви занадто турбуєте ся мною, вам все провиджує ся.

БАБЦЯ. Ой нї, паннунцю, мені не провиджує сі, ви ни знаєте сьвіта, а я знаю, я стара.

ЮЛЯ. Але-ж бабцю, вам так здає ся. А дячиха що?

БАБЦЯ. Що дьчиха, то дьчиха, я йно казала, що там заходьить, а то що иньше, так, так, паннунцю, то що иньше, я виджу добре, ой виджу.

ЮЛЯ. Та, що ви видите?

БАБЦЯ. То що кажу, так, так.

ЮЛЯ, Але-ж бабцю, Маня недавно тут.

БАБЦЯ. Недавно... недавно... а вони давно знають сі, а якже давно, ще перед весільом.

ЮЛЯ. Що-о? Перед весільом? І зі мною женив ся.

БАБЦЯ. А що-ж, хіба так ни буває. Ой, я то давно виділа, а якже виділа, а тепер виджу ліпше, ой виджу, виджу.

ЮЛЯ. Хіба він тому... так... так, він тому... Боже, боже... то страшно... Але ні, ні, то не може бути. Чуєте бабцю, то неправда, все неправда. Щоби я не чула того від вас більше, розумієте, я не хочу пльоток! (*виходить*).

ЯВА II.

БАБЦЯ (*сама*). Пльотки, видиш, пльотки. Я пльоткарка, на старість. Кажи ту правду. (*Міє якийсь час мовчки, дальше починає співати*):

Зашуміли гори,
Забреніли ріки —
Вмерла дїтьом мати,
Сироти на віки.

ЯВА III.

БАБЦЯ, ЗУБРОВИЧ.

ЗУБР. Що то за співи, що ви тут робите?

БАБЦЯ. Та-ж вікна мию, не видите єгомось?

ЗУБР. Якраз тепер, коли я дома.

БАБЦЯ. Та вас ни було. Коли-ж помию? Єгомость все то ту, то відти, місця не добирете собі.

ЗУБР. А вам, що до того?

БАБЦЯ. Та я нічого, я так кажу.

ЗУБР. То не кажіть, пильнуйте свого.

БАБЦЯ. Вот, і слова вимовити ни можна. Ти стара бабо мовчи, а якже, мовчи. Отом сі дослужила на старість.

ЗУБР. (*ходить нервово*). Книжка, де книжка?

БАБЦЯ. Яка книжка, хіба я виділа книжку. Я до книжок не лізу, чого мені до книжки.

ЗУБР. Ну, досить того, вже маю. (*Розкладає книжку, забирає ся писати*).

БАБЦЯ. І все до мене, тай до мене, як сліпий до плота. Та чи я винна, чи що? От мені лихо, тай тільки. Скажи слово ни так, сиди тихо, ни добре, роби, ни вгодиш, сьвітоньку ти мій гіренький та нищисливий.

ЗУБР. (*кидає перо, стає*). Чи вже не перестанете раз? Через вас помилив ся, туркочете як в млинї.

БАБЦЯ. Ов видиш, знов через мене. Ні-би я винна, що ви голову загубили.

ЗУБР. Що, що? Що ви говорите?!

БАБЦЯ. Та нічого, я так.

ЗУБР. А я вам раз казав, щоби ви до мене так не говорили. Чи ви розумієте?

БАБЦЯ. Та як нїи то нїи, хіба я говору, чи що. Я так кажу тільки, і слова ни вимов на старість, мовчи, тай мовчи, ну дивися. (*Воркотить собі щораз тихше*).

ЗУБР. (*ходить щораз більше нервово. На пів до себе*). Що буде... як то скінчить ся?

БАБЦЯ. Що ви кажете, єгомость?

ЗУБР. (*люто*). Чого ви хочете від мене?

БАБЦЯ (*хрестить ся*). Мывоца й сина и сьвітого духа. Цьис духа сьвітого.

ЗУБР. Чого хрестите ся, хіба я чорт, то ви відьма (*сїдає знов писати*).

ЯВА IV.

Ті самі, МАНЯ.

МАНЯ. Що ви тут, бабцю, робите?

БАБЦЯ. Та вікна мию, ни видите. Що йно єгомось питали сі.

МАНЯ. Чи вже скінчили?

БАБЦЯ. Та скінчила, ще би позамітати.

МАНЯ. Потім позамітаєте, порошу наробите, ідіть перше там попрятайте (*підходить до Зубровича*). Що-ж ти так робиш, Михасю?

ЗУБР. (*кидаєсь нервово*). Що - що таке?

МАНЯ. Та нічого, чого ти злякав ся? Я лиш кажу, що ти так записав ся, що і не глянеш.

ЗУБР. Пильна робота, мушу спис зробити.

МАНЯ (*приглядає ся блище*). А якже ти пишеш?

ЗУБР. Що? Як?

МАНЯ. Та-ж то не та книжка.

ЗУБР. Що, не та? Та через ту стару. Клекоче як млин, аж мені в голові шумить.

БАБЦЯ. Видиш, знов через мене. Мывоца й сина й сьвітого духа (*виходить*).

ЯВА V.

Ті самі без БАБЦІ.

ЗУБР. (*ходить*). І писав за дурно і книжку збавив.

МАНЯ (*оглядає книжку*). Та то нічого, можна картку видерти.

ЗУБР. Можна? Але писав за дармо.

МАНЯ. Ото ти тут написав багато ха, ха, ха. Ну, я тобі поможу.

ЗУБР. Що поможеш?

МАНЯ. Писати, буду диктувати.

ЗУБР. Ні, ні, не треба, я сам. То ще гірше.

МАНЯ. Михасю! Що тобі?

ЗУБР. Що таке?

МАНЯ. Чого ти такий?

ЗУБР. Який?

МАНЯ. Хіба ти того не видиш?

ЗУБР. Що маю видіти?

МАНЯ. Михасю, чого ти уникаєш мене як заповіреної?

ЗУБР. *(гляди́ть на неї допитливо)*. Маню, чи ти не знаєш?

МАНЯ. А що-ж я маю знати? Знаю, що ти мене дурив, а з сестрою оженив ся, ми се обоє знаємо, чого-ж укривати ся? Коли хто з нас може мати жаль, то лиш я до тебе, а не ти.

ЗУБР. Як ти говориш, Маню?

МАНЯ. А якже маю говорити, чого маємо себе дурити, скажім собі правду в очи. Ти мене обдурював, а я давала ся дурити, бо була дурна. Що-ж тут говорити?

ЗУБР. Маню, ти без серця.

МАНЯ. За те у тебе широке серце, можеш всіх обділити. Я такого широкого не маю. Що-ж я винна? Такою вродила ся.

ЗУБР. Я тебе скривдив. Маню, я знаю.

МАНЯ. Не потребуєш мене жалувати. Хиба мені лекше буде від сього?

ЗУБР. Але ти мене також кривдиш. Мене се болить дуже.

МАНЯ. Я тебе?

ЗУБР. Я не обдурював тебе ніколи.

МАНЯ. Ха, ха, ха, не обдурював. Може оно у тебе і так. Може тебе так навчили. Я не кінчила ні гімназії, ні університету, я так по prostu думаю. А як оно у тебе називає ся, коли хто присягає, кляне ся вечером що любить, що любити-ме до смерти, а другого дня... другого дня з сестрою заручує ся. Як се у тебе називає ся, любов, ідеальність чи обманство?

ЗУБР. Маню!

МАНЯ. Ти памятаєш той вечір, той одинокий вечір в моїм житю. Місяць був такий ясний, такий веселий, так сьміяв ся до нас, цілий садок тішив ся нашим щастєм. Ми були самі. А ти... так кляв ся, так кляв ся, а на другий день...

ЗУБР. Маню!

МАНЯ. Ну кажи, як ти се назвеш, кажи?

ЗУБР. Маню, мене твій батько змусив.

МАНЯ. Мій батько, тебе? Хиба-ж він міг змусити?

ЗУБР. Він давав мені гроші, коли я вчив ся, ти знаєш.

МАНЯ. Так, так! Хиба-ж ти не міг і за мною взяти тих грошей в посагу.

ЗУБР. Батько казав, що він перше видає старшу.

МАНЯ. А ти послухав?

ЗУБР. Ні, я не послухав, тільки я перестав бути чоловіком, так, я стратив волю, продав себе, я став рабом, худобою.

МАНЯ. Чому-ж ти не віддав грошей?

ЗУБР. Так, я міг віддати, міг продати ся якій багатій вдові, та хиба-ж я віддав би твою батькові з грішми все? Хиба на мене не плювали би, не назвали би невдячником, та-ж він добродій мій, твій батько мій до-

бродій. Він має право назвати мене невдячником; так, він має право і ти маєш право мене назвати обманцем, підлим, всі маєте право до мене, а я не маю до нікого, я мушу назвати себе злочинцем. Я злочинець, я підлий я... я...

МАНЯ. Успокий ся Михасю, я не кажу сього. Тільки ти не повинен був того робити.

ЗУБР. Так, так, я не повинен був того робити. Я повинен був кричати на цілий світ, протестувати проти такого насильства, розбою. Я повинен був плювати на людську опінію, плювати на всіх, плювати просто в очи. Так, так, нема дурнійшої річі, як людська опінія, а найдурнійший той, що не плює на неї. Я повинен був... ні, я не знаю, що я був повинен зробити... Та чи я був свідомий мого вчинку; хиба-ж я се зробив? Твій батько заголомшив мене і повів як сю худобину на зарізь. Він мене заручив, він мене оженив, а я... я перестав бути чоловіком, я гнила колода. *(Хвиля мовчанки)*.

МАНЯ. То страшно.

ЗУБР. Маню, чи ти мені можеш се забути... але ні, не так! Чи ти можеш мене забути, забути, що я живу, що я жив коли небуť, кажи, чи ти можеш так забути?

МАНЯ. Забути тебе? Ні, ти може забув мене, а я вже тебе ніколи не забуду!

ЗУБР. Я тебе забув? Маню! Хиба можна забути в темній, плюгавій тюрмі на ясний луч сонця, що лиш раз заяснів серед темноти, — коротко і погас, погас на все? Чи серед північних ледів можна забути, тепле, літне сонце, чар ясної весни, чи можна забути хвилину щастя серед темних днів болю і муки? Ні, Маню, ніколи не забуду сього ясного вечера в садку, сьої послідної хвилі щастя, послідного луча надії. Він засьвітить мені бодай в уяві, як обманчive фата моргана і розсьвітить пітьму мого болю, розрадить мене і ще більше розкриє рану. Розсьвітить пітьму мого життя, щоби ще більша пітьма залягла його. Маню, ти можеш мене забути, ти будеш щаслива, а я... я вже понесу до гробу той милий спомин як чарівний сон, зложу до домовини як пахучу цвітку, більше вже мені нічого не остало.

МАНЯ. Чи нам вже нічого не остало?

ЗУБР. Нам? Мені вічний біль, а тобі... тобі не знаю що.

МАНЯ. Михасю! Що-ж нас може розлучити? Та-ж ти казав, що мене любиш, чого-ж нам треба?

ЗУБР. І ти се кажеш, ти? Ти віддала би свою дівочу славу, свою долю. І для кого? Для мене, що продав свою душу, свою людську гідність. Маню, для мене?

МАНЯ. Михасю, ти строгий для себе, ти хорий. Ти для мене той сам, що був тоді, сього вечера, ні, ще більше, тепер ще більше люблю. Ти всім для мене.

ЗУБР. Маню, схамени ся, роздумай, що тебе жде, що люди скажуть?

МАНЯ. А що-ж мені люде? Я наплюю на них, ти сам так казав.

ЗУБР. Се правда, я казав, але ти не вір сьому, не вір. Се сказати легко, але сповнити тяжко, дуже тяжко. Ти ще не знаєш, як се тяжко проти води плисти, не знаєш, бо ти все лиш з водою плила. То треба сили, надлюдської сили, сили велитня. А то пірве противна струя і зажене на саме дно пропасти. Так Маню, ти роздумай, не губи свого віку молодого. Коли люде возьмуть в зуби, тоді пропадай. Назвуть тебе грішником без гріха, оголосять злодієм без крадежи, убють, заріжуть без ножа. Маню, опамятай ся, роздумай, що тебе жде.

МАНЯ. Я вже роздумала, не одну довгу ніч передумала. Мені вже байдуже, що люде скажуть, я чую в собі силу, якусь дивну силу, я плюю, плюю на всіх, на цілий сьвіт. Хиба-ж мною хто журить ся, чи мені добра бажає? Ніхто, кожний для себе. Я нікому не вірю, не вірю ні трохи. Хиба-ж мене пожалів рідний батько? Втопив мене, живцем закопав до гробу, за що?... бо йому добре було, а про мене байдуже. Я можу нидіти як билина без сонця, можу терпіти, для него байдуже, його не болить.

ЗУБР. Маню, ти страшна.

МАНЯ. Може бути, я страшна, що-ж я пораджу, иньшою бути не можу. Коли мені ніхто добра не бажає, не бажає щастя, то я собі сама візьму, добуду, вирву, цілому сьвітови вирву. Я хочу щастя, а про других мені байдуже. Чому я маю бути ліпшою або гіршою чим другі?

ЗУБР. Маню, щастє, то павутиня в осени, минає скоро, лиш біль остає вічно. Не видирай його сьвітови, бо не вирвеш, а лиш пораниш ся терниною. Оно має терне, як ся гарна рожка, гарна з далека, а з близька раниць. Не має такого щастя, щоби зрівняло ся з болем.

МАНЯ. Так чого-ж жити, для самого болю і терпіня? Чи-ж се жите? І не хотіти, не бажати, не добувати щастя... ні, вже ліпше вмерти.

ЗУБР. Так правда, правда Маню. Тільки не все можна добувати щаста, а може не всім писане щастє, може декому судьба призначила саме терпіне; може їм не вільно гонити за щастєм, они находять лиш біль, де шукають щастя, може они прокляті вже в утробі матери, хто се знає. Для них чорне жите, а щастє для них лиш мана, лиш сон і они живють, мусять жити.

МАНЯ. Михасю, чи ти не хотів би, щоби вернули ся ті щасливі хвилі, коли ми любили ся, мріли, снували рожеві нитки надії. Чи ти хотів би пережити той вечер, такий чудовий, чи ти хотів би, Михасю?

ЗУБР. Хотівби, Маню, хотів би се ще раз пережити і розсипати ся порохом.

МАНЯ. То чому-ж, Михасю, що нам стоїть на перепоні, що нас може розлучити, Михасю? *(Підходить до него)*.

ЗУБР. А она, Маню, она! За що она терпить? Она-ж не винна, нічого не винна. Она добра як ангел, за мною просила, за мною. Она повинна мене ненавидіти, так, то я всьому винен, її кукам, її сльозам, чуєш Маню! Ідь відси, тікай, тікай, поки час, ти не можеш тут бути.

МАНЯ. Добре, поїду. Пращай, Михасю, пращай на віки! Я бачу, що ти мене не любиш. Ти би не сказав мені сього, не вигнав би з хати. Нехай скінчить ся раз. Кажі запрягати коні *(хоче вийти)*.

ЗУБР. *(хапає її за руку)*. Маню, остань ся!

ЯВА VI.

Ті самі.

(Двері опивирають ся, показує ся мітла, а за нею Бабця. Zubрович не пускає руки, стоїть мов непритомний).

МАНЯ *(вириває леіко руку)*. Ви чого хочете?

БАБЦЯ. Та вот замести хочу, коли замету?

МАНЯ. Ідїть, потім заметете.

БАБЦЯ. Та коли-ж то буде? Я легонько, покроплю трохи, пороху ни буде.

МАНЯ. Тут нема сьмітя, йдїть, завтра заметете!

БАБЦЯ. Як завтра, то завтра; не знати, кого слухати *(виходить)*.

ЯВА VII.

Ті самі без БАБЦІ.

МАНЯ. Ну кажи коні заложити, чуєш, чого стоїш, кажи коні закладати. Чи я сама маю йти? Добре, я піду *(пускає ся йти)*.

ЗУБР. *(спиняє)*. Маню, остань ся!

МАНЯ. Остати? Чого? Хочеш мене мучити, повільно убивати. Тобі се, бачу, дуже приємно. О, я бачу, у тебе котяча натура, ти любиш мучити, повільно, кров ссати, о, я бачу, бачу.

ЗУБР. Маню, вбий мене, не їдь! Не можу терпіти. Я вже випив всю жовч, до дна випив. Остань ся, Маню, нехай буде що хоче, нехай сьвіт валить ся. Коли там є пекло, то спокутую, гірше не буде. А тепер хочу бути щасливим, хочу щастя, хочу... *(Леіко відмикають ся двері)*.

МАНЯ. Михасю! Тепер пізнаю тебе.

ЗУБР. Маню! *(обнимають ся)*.

ЯВА VIII.

Ті самі, ЮЛЯ, БАБЦЯ.

ЮЛЯ. Гадино, гадюко! Задушу! *(кидає ся на Маню)*.

ЗУБР. Юлька! *(відтручує її. Она паде без знаку життя)*.

БАБЦЯ *(вбігає тими самими дверми)*. Паннунцю, моя паннунцю! Вбили, ой ратуйте! Вбили, вбили!

ЗУБР. *(стоїть остовпілий)*.

МАНЯ *(до Баби)*. Тихо, тихо будьте! Чуєте, нікому ні слова, бо памятайте. То нічого, води, принесіть води! *(Бабиця вибігає — до Зубровича)*. Михасю, спамятай ся, чуєш, отям ся, бо скажуть... чуєш, збери сили!

БАБЦЯ *(з водою)*. Ой боженьку, боженьку!

МАНЯ. Дайте воду! *(відтирає)*. Рухає ся. Чекайте, возьміть, занесемо до другої комнати на ліжко. Беріть!

БАБЦЯ *(підносить)*. Ой моя паннунцю нищислива.

МАНЯ. Анї слова, чуєте, анї слова! *(Виносять. На сцені остає сам Зубрович, остовпілий, непритомний)*.

МАНЯ *(вбігає)*. Михасю, спамятай ся, ще хто надійде.

ЗУБР. Що я зробив?

МАНЯ. То нічого, то перейде, она лиш зімліла, тільки отям ся, прийди до себе. Я вже не їду, чуєш, я остану.

ЗУБР. Ні, ні, їдь, їдь мершій, тікай геть відси. Бачиш, яке наше щастє, їдь, їдь!

МАНЯ. Михасю, що тобі? Ти знов...

ЗУБР. Їдь, їдь!

МАНЯ. Ні не поїду, ти хорий, она хора, я вас не лишу.

ЗУБР. Їдь, Маню, тікай! *(паде на крісло)*.

(Завіса паде).

(Далі буде).

Кость Ганусенко.

В твоїх очах...

В твоїх очах — прозорих, милих ясних,
що немов сонце, усьміхають ся,
хотів би я втопити серця жалі —
хай в них з сльозами розливають ся.

В очи твої — прозорі, милі, ясні,
хотів би я ціле жите глядіти...
із уст твоїх рожевих наче цвіти,
хотів би я збирать цілуї — квіти...

Ірма Остапівна.

Люблю...

Люблю тебе народе милий,

Люблю ті ниви і рілю, —

Що предків кров і піт змочили,

Ах, над жите, я вас люблю!

І вас люблю гаї тіністі,

Люблю ваш сьвіт, благословлю, —

І сьпіви птиць, невинні, чисті,

Ах, над жите, я вас люблю!

Люблю ті ріки як шепочуть,

Тихонькі й бистрі у бігу, —

Немов хотіли-б сьпівать думу...

Ах, над жите, я вас люблю!

Та лиш одно... що оглядати

Крізь сльози треба сю красу, —

Тай ще кайдани звенять — грають,

Ох, сього — вже я не люблю!

10. II. 1908.

Микола Юлевич.

І дзвони дзвонять, дзвонять.

Дорогій Марійці!

В суботу вечером відїхала решта сих щасливців, що дістали „урльо“ на великодні сьвята. З Українців полишили ся лишень „оферми“ і Билаш. Він хоча й не оферма, але один з найлучших рекрутів, не дістав однак відпустки, бо він „талігенція“, „вчаний“ і відважить ся часом сказати, що се або се несправедливість, нелюдскість; що сему або тому пан „фляйтер“ або пан капраль заподїяв кривду — значить ся він „сициліст“, „анархіст“.

Вже давно перетрубів „страйх“. — Сьвітла по цугах погасли і понурий касарняний супокій, перериваний лишень хропотом спячих запанував всюди.

Билаш мимо умученя не міг заснути. Ся тишина в цугу не лишень не успокоювала его розбурханих нервів, але ще більше туги, ще більше жалю вливала в его душу. Він не міг довше лежати. Став, підійшов до відчиненого вікна і сперши голову на кулаки, глядїв в задумі на чудовий вид маєвої ночі. Повнолиций місяць вплив на чисте безхмарне небо і з посеред мерехкотячих зірок розіляв свое сьвітло по широким полях вкритих збіжем та наповняючи сусідний сад таємними тінями. Там дальше, понизше повитий в туманах срібної мраки губив ся невеличкий ставок і лишень хор жаб пригадував его існуванє.

Довго сидїв так овіяний сим чаром ночі; забувши усе подивляв ся красу природи, коли голосне лящанє соловія в корчах

під самими майже вікнами нагадало ему его положене. Сей чудовий сьпів, котрого він нераз радо слухав цілими годинами і котрий завсїгди наповняв его душу якимись радощами; сей сьпів місто успокоєня, додавав ему тепер ще жалю, побільшав его горе, его терпіння.

Він нагадав ему его любку, его суджену...

Билаш уложив був собі такий гарний плян, як переведе сі свята. Він давно вже мріяв про се, обдумував найменшу дрібничку. Першого дня мав поїхати до своїх родичів похристосувати ся з ними та решта ріднею. Набравши відтак в сестер крашанок, він мав поїхати до неї. Бувби не писав її нічо про свій приїзд, щоби зробити її несподіванку, тим більшу справити втіху.

Ему здаєсь, що й вона, ся его кохана Зонечка не спить тепер також, а з певністю сидить також в вікні заслухана в сьпів соловейка та мріє про него. Вона мабуть надїєсь его і жде, чи не приїде тепер вечірним потягом. Жде, щоби ему також зробити несподіванку, і коли він думаючи, що в на спить переходити, де попід вікно, вона тихо-тихесенько закличе его тоді...

Вона усміхаєсь на згадку сего, як любо як весело переведуть они сі свята...

Глухий зойк вирвав ся з грудий Билаша.

— Ох колиб ти знала, найдорожша, що твої мрії, твої надії не сповняться са сим разом, що твої очікування даремні... Я навіть не написав тобі сеї сумної вістки, що не приїду на свята, щоби не розвівати тих твоїх золотих снів, щоб не затроювати тобі веселих сьвят. Соловію, братіку, полети, полети гень до неї, та сядь в тім куці на против її віконця і звесели своїм сьпівом сі хвили даремного очікування, скороти їх своїм тьохканєм.

Вонаж так любить тебе слухати...

І соловейко наче послухав сеї просьби, перестав лящати і з фуркотом вилетів з куців.

Поволи почали і жаби в ставку втихати. Всюди залягла найбільша тишина. Навіть вітрець перестав шептати з дрібоньким листем білої берези, а зірки начеб споважніли, не мерехтіли більше своїм сьвітлом. В цілій природі запанував якийсь поважний, сьвяточний супокій і все здавало ся вижидати чогось великого, чогось непонятного.

Над раном вже Билаш здрімав ся.

Его збудив якийсь гук. Задрожав цілий, протер очі і глянув в вікно.

На дворі був вже майже білий день. Ген-ген далеко на сході темно-сине небо ясніло чимраз більше, доки не витріснули золоті лучі сонця. Жайворонок піднявшись в

сині облаки, радісно висьпівував свою пісоньку, ластівки увіхаючи ся попід самим вікном щебетали весело, а сива зазуля сховавши ся в густім листю розложистої липи кувала на цілій сад. Все, що лишень жило, складало Богу ранню молитву благодарєня і в цілій природі панував якийсь торжественно-радісний настрій.

Гук вистрілу з моздіра і безпосередно по тім звук дзвонів розляг ся в повітря. Дальше понесла ся могутня пісня „Христос воскрес“, а сьпівана сотками грудий, злучившись з сьпівом птиць, розлягала ся широко по полях, вкритих в лучах сонця дорогими каменями сіяючою росою і сягала аж до неба, де німіла у стіп престола Всевишнього.

Билаш не видержав довше, але заплакав — заривав гірко як мала дитина.

Днесь, коли кождий, в кого лишень капля руської крови, спішить до церкви, щоби належито відсьвяткувати се велике сьвято, коли навіть природа здає ся бути якось сьвяточнійше прибраною, якоюсь торжественнійшою — він мусить сидіти в сій понурій касарни та слухати як серце рветь ся ему з болю...

А дзвони дзвонять, дзвонять, голосять всему світу радісну вістку „Христос воскрес!“.

...днесь, коли кождий від найстаршого до наймолодшого, усе спішить з радощами наповненим серцем, щоби похристосувати ся, коли найбільші вороги обнімають ся і цілують ся прощаючи собі взаїмно, — днесь замкнули его тут не позволяють навіть піти до церкви...

А дзвони дзвонять, дзвонять, хочаби своїми веселими гармонійними звуками звеселити сі понурі, вохкі казамати та побут в них бодай хвилево зробити відрадніщим.

...днесь, коли кождий проведе день в кружку родиннім, при бої дорогої неньки, в товаристві любих сестер, коли одно для другого має якесь тепле, любе слівце, — він мусить сидіти тут сам наче в пустини, бо з ним і говорити заказано, бо він „червоний сициліст“.

Страшний біль шарпає его душу, а глухий стогін вириває ся з его грудий...

І дзвони дзвонять, дзвонять без впину, начеб хотіли в день загальної радости заглушити всякий зойк, всякий плач.

...днесь, в день так радісний, не лишень він сам ме сумувати, ме плакати. І в них в хаті не краще, не веселійше буде. Сивоголовий батько прийшовши з церкви, казати ме, що всі є жовнярі, лишень нашого Івася нема і засумований сяде край стола, а старенька мати пораючись втирати ме крадькома сльози...

А дзвони дзвонять, дзвонять, хочаби досягнути своїми звуками і его рідної хатини та й звідтам прогнати сум та жаль.

...Тай вона, ся єго ненаглядна Зоня не веселі мати ме съята. Не буде її тішити ні ся, така днесь чудова природа; ні се торжество, яке кождий так глибоко в душі відчуває. бо не буде мати з ким поділити ся своїми почуваннями. Не будуть її тішити ні хороші писанки, котрі прилагодила для него, ні веселі гагілки.

Сумувати ме та тужити за ним плачучи по тихоньки...

А дзвони дзвонять, дзвонять, хоча хвилями своїх звуків стрясти горячі сльози, що плинуть по блідому личку любої дівчини зрошуючи дрібне письмо тужного листа...

Дзвонять, забираючи на хвилі своїх срібних звуків ридання поневоленого жовняря, тихі слези молодої дівчини, жаль старої неньки і зітхання сивоголового батька і несуть те все в синіє облаки перед престол Всевишнього.

...і дзвонять, дзвонять без впину...

1908.

Дмитро Макогон.

Мене мати научала...

Мене мати научала,
часом навіть побивала,
що я в нічку у садочку,
у вишневім тім райочку
хлопця гарного пестила, —
за те мене мати била!

Гей рідненька моя мати
і ти була молодою
і ти замість в нічку спати
любувала ся красою.

Як в садочок не ходити?
Як вишеньків не любити?
Соловейко в них сьпіває,
Гарний хлопець пригортає
і всьміхаєсь місяченько...
Не бий мене, моя ненько!

Гей, рідненька моя мати
і ти була молодою
і ти замість в нічку спати
любувала ся красою.

Некрольот.

В. Б. Антонович.

8-го марта помер в Києві заслужений професор Київського Університету і відомий український учений В. Б. Антонович.

Родив ся Антонович (1834 р.) в польській шляхетній сім'ї, де з дитинства виховував ся, як шляхтич - панич в зневазі до хлопів - українців. Вчив ся спершу в одеській гімназії потім в київському Університеті, котрого скінчив в 1860 р. по історико-філологічному. Наукову діяльність свою він присвятив історії, особливо історії України. Його твори по історії України, про часи козацькі, про гайдамаччину, про українське селянство і т. інші звернули в свій час, та й зараз звертають на себе увагу вчених, як Українців так і інших. Антонович, як історик учитель виховав цілу школу істориків, серед яких особливо визначають ся такі вчені, як проф. Грушевський, Довнар-Запольський, Линниченко, Багалій, Н. Грушевський і Данілевич і ин.

Як демократ, як політичний і громадський діяч В. Б. почав свою діяльність в року 1860, коли він прийняв жваву участь в демократичній „Українській Громаді“. На чолі цієї організації стояли такі видатні українські демократи, як Драгоманів, Чубинський, Рильський, Антонович та інші.

Ми мусимо зазначити, що вступ шляхтича - поляка до української демократичної організації тих часів — був сьміливим і далеко не звичайним кроком. За таку рішучість Антоновичові чимало докоряли поляки, обвиняючи його в зраді. Але на такі докори він відповів в своїй „Сповіді“, що служити, шляхті, котра живе з хлопів-українців і зневажає їх, він не має права, бо мусить нести свою любов і свої сили тому народові, серед якого і на працю якого живе він і його родина. Він пішов до хлопів-українців, розвитку та сьвідомости котрого в науковій сфері присвятив свої сили.

„Слово“.

Рецензії.

Український Декляматор „РОЗВАГА“.
Редактор: *Олекса Коваленко.* Видання: *Ів. Самоненка.* (Склад в книгарні С. Іванова і К^о. Київ, Фундуклеївська 2. Ціна 1 карб. 50 коп.)

Перед нами лежить пишна книжка, обіймаюча 448 ст. великої 8^о, друкована на красному папері, черенками в стилу a la Ruskin. Сама обгортка і артистично виконані вінеті передових трьох титулових сторін аж самі запрошують ся як прикраса до найбільш вибагливих сальонів — тільки пробіг не гадайте що до українських, бо в українських сьвітлицях всьо знайдете, тільки не книжку, та ще й свою. Щось більше артистичного по внішній формі і вдоволяючого смак найвибагливішого естету - бібліомана, годі собі над „Розвагу“ побажати.

Зміст книжки не уступає також в нічим зверхній принаді. Куди не глянеш, всюди аж дише радістю, красою і духовим чаром.

Шан. редактор, д. Олекса Коваленко, хоч не відозвав ся від себе анї слівцем про свою вельми тяжку працю — бачите, серйозна людина не любить захвалювати власної праці і запрошувати до того, що має фактичну вартість, бо вірить, що між нами самими знайдуть ся такі, що оцінять варту річ — хоч, кажу, не упередив нас автор мотивами, якими руководив ся, пускаючи свою книжку в світ, та всеж поміщенням і розміщенням цілого матеріалу дав повний вислов своїй ідеї, котру ми, хай вибачить, як що не до речі скажемо, вам навропростець вияснимо.

Редактор і видавець мали щире бажанє — за яке їм дяка від нашої інтелігентної громади — познакомити нас з нашою давнішою і молодшою музою і найвизначнішими коріфеями світової літератури. Що се їм вповні повелось, про те кождий цікавий може сам переконавшись, переглянувши уважно їх „Розвагу“.

Оглав „Розваги“ обіймає чотири частини: I. Declamatorium, II. Мелодеклямацію і лірику, III. Сатіри, жарту і гуморески і IV. Прозу. Побіч давніх, випробованих уже ветеранів в пері знайдете там чимало невідомих іще до нині імен, котрі — ніде правди діти — будять як найкращі надії. Шкода, що д. С. Єфремов в час не заглянув до „Розваги“, а бувби може не писав таких безпредметових нісенітниць, як „давно уже, даже при невыносимых условиях украинской жизни недавняго прошлого, не было года, столь же безплоднаго въ литературномъ отношеніи, какъ только что отошедшій въ вѣчность 1907-й. Почти не появилось новыхъ произведений, обращающихъ на себя вниманіе одновременно своими внѣшними достоинствами и внутренней цѣнностью“.

Всякому стане хіба ясным, що годі нам подрібно вдаватись в аналізу поодиноких частин „Розваги“, бо се завело нас за далеко. Скажемо лише коротко, що та цінна книжка сповнить свою задачу певно як найкраще на нашій літературній ниві, познакомлюючи загаль в мініятурі з духовим доробком нашої старшої і молодшої генерації і навчить нас дещо трохи поважніше глядіти на себе самих.

Колиб навіть в „Розвазі“ знайшли ся деякі промахи так що до внішньої і внутрішньої форми, то мусимо все таки з натиском се піднести, що технічні труднощі, які насувають ся при складаню так обширного і різноманітного альманаха, редактор поконав блискучо, а його „Розвага“ побіч Франкових „Акордів“ буде найкращим люксовим виданєм в українській літературі.

На різні теми.

Для світла.

Прочитавши в „Бжолі“ ч. 1 „Як я почав курити“, пригадала розговор про куреня з православним о. Оршуляком в Чернівцях. Я сказала: коли відай ті що куря, не моглиби покинути, бо здає ся, що вже в грудех вісихає як не підкадя. Де там, каже п. о. Оршуляк, — чоловік усе може як хоче, от я сего і досвідчив. Я був заложив ся з иньшими (дав слово чести), що курити не буду они мене завше на очех не мали і я міг накурити ся, кілька хотіти, алем і думав: погана би моя честь, якби лиш на устах а в дійсності ні, і постановив два роки видержати. В перших днях то правда так було, як би щось бракувало, але день за днем минув і нині що раз лекше було, тай такем файно відвик, що ніколи і на гадку не прийшло куренє хоть-єм і межи курцями був. Але по двох роках як стали знов докоряти, кури, та кури, і чоловік знов навик до тих дурниць.

Другий переговор з 16-літнім Місем Греччуком в монастирськім.

Я сказала: дивую ся, що твій тато взятий курець і всі наоколо сусіди та шей менші хлопці а ти можеш межи такими взорями видержати, що не куриш? — А тож — каже — як другі лізуть у болото той я мушу? Куренє то пусте. Я з усіх і смію ся і лихий. Смію ся, що найнепотрібніші з своїх ротів та носів димники робя, а лихий, що та то в мене що зароблю витягають та на дим пускают. От дурні, дурні і дурні. Та чорт би і брав, найби собі були і дурні якби я через то не терпів, яби за то волів щось ліпше зїсти та бим і більшу силу мав до роботи а так... так — говорив дальше — і більше терпя не з своєї вини і сумно голову схилив в долину. — Не жури ся, сказала я жертом, — от зачали молоді вчені відавати газету „Бжолу“ де научують аби не курили, бо то лиш руйнує на всім! — Міхас підніс голову весело і сказав: а то раз розумні найшли ся! По хвили подумав тай каже: та що і яби сказав, аби запамятали ся, що тільки то на найситішій землі заміст засівати збіжжєм, аби досит було здорового хліба для людей і худоби, для пожитку то садя нустих бурян від якого усі звирята і бидло відсуває ся, а люде, що ніби вищі розумом від бидла, а трясуть ся над тим безпожиточним буряном, то деж газетами годин навчити?

Курцям треба таких учителів, аби хіба хата від хати ходили та кождого що курит обложили титюном від землі аж до стелі, і їсти ніц не дали, а як би ся впоминав, аби казали, що досит має титюну то най так довго чекає аж потів го не наситит. Тогди то вже би і пан і Іван спамнятав ся без чого

мож жити, а без чого ні. Більше щебим сказав, але маю час, закінчив.

Анна Павлик.

Хроніка.

Лист до Редакції.

Хвальна Редакціє! В 2 ч. „Бжолі“ був поміщений лист „Українки“ в справі для нас не мало важній с. є народнього строю.

Коли би Х. Редакція, могла жертвувати і на мій лист місце в своїй часописи, то просила би я о поміщенє і сього листа.

„Українка“ звертає ся лише до наших дівчат, та беручи на увагу їх народню свідомість, розвинену в виховуючо-наукових заведевях, питаєсь їх, чому на товариських зборах, концертах, вечерках з танцями не виступають в народних строях.

Дальше — висновує користи з розширювання і задержування народнього строю — між нашим жіноцтвом, та радить дівчатам, щоби взяли собі за задачу убираючи ся в народні строї: ширити свою рідну, питому, народню орнаментику і культуру, що так високо стоїть в народних строях.

Задача дуже гарна і гідна попертя, та тому, що слова „Українки“ припали до мого переконання, хочу додати ще кілька слів від себе. —

По перше, чому мають сю задачу мати на увазі самі дівчата, чому не мають памяати о тім мамі сих дівчат? Прецінь і від мамі много залежить як убирає ся єї доня.

А дальше — чому не має сим заінтересувати ся загал суспільности? Чому то давнійше до сеї справи прихильно відносили ся і комітети забавові, виділи вечеркові які уряджуючи концерти, вечерки чи які иньші забави, на запрошеннях просили о народний стрій. Нині се зовсім полишили та справу строю беруть байдужно. Коли тепер розсилають запрошення на вечерки, то вже нема на них згадки про народний стрій.

Просить ся о строї візитові, вечеркові навіть spacerові — а чому не згадують за народний стрій? Був час, коли пани аранжери так вели танці, що все більше гуляли та краще бавили ся пані, які були на забавах в народних строях. В коломийці, котильоні та иньших танцях, уряджували они такі перші фігури, де гуляли пані по народньому убранні. Наслідки сього відзначеня були такі, що на слідуючих вечерницях було в двоє більше пань одягнених в народні строї.

Що до відсвяткованя памяти Шевченка вечерницями, то уважали собі зібрані пані при виконанню програми, за святаочний обовязок почтити память нашого генія сим сьвя-

точним строем народнім, який і Він найбільше любив і цинив.

А тепер? — Чи всім вже так „проїли ся народні строї?“ Чи наші „паничі“ волять на вечерку панночку в видекольтованій тоалеті? (Може і так... ред.). Чи не знають они вже тепер цінними сих дівчат, які виступають в народнім строю, мимо волі оказують вже тим народню свідомість, — ідейність а навіть скромність.

Гадки висказані „Українкою“ повинні у нас знайти прихильне приняте, а хоч час найбільших забав вже минув то зворот до ліпшого все на часі. Тепер маємо час равітів, концертів — дальше підуть майвки, прогульки, фестини, то коли лише хто схоче — все найде відповідний час до ношеня народнього строю. Стрій такий вшиє собі майже кожда дівчина сама, буде мати його на довший час, та не заплатити кравчині за фасон літної сукенки як тепер, в ціні 16 — 20 Кор. Таж лише таким способом визволило би ся наше жіноцтво хоч вчасти від вирахованої спекуляції — кравецької і купецької опертої на французькій моді. Кілько то вже нашого жіноцтва обстає за самостійністю женщин, за незалежністю від „устів“ мушин, а чиж все мусить наше жіноцтво бути зависиме від париських моделів і примх сеї для нашої суспільности задорогої моди?

Таж визволенє бодай в части від примховатої моди є найлекше до переведеня?

Я піддаю сих кілька моїх гадок нашому жіноцтву, щоби застановилось над сьою справою надію ся, що Х. Редакція „Бжолі“, представителька працьовитости і ошадности і на дальше не відмовить місця в справі обговорюваня сеї квестії.

М. Я.

Книжки надіслані до редакції.

Ruthenische Geschichten. Uebersetzt von Kost Krakalia. Czernowitz. 1906. Buchdruckerei Hermann Czopp. Verlag von Demeter von Comorung und Kost Krakalia. Стор. 80, 16⁰ — Ціна з поштовою пересилкою 60 сотиків. Замавляти у К. Кракалії, Черепківці, Буковина.

В збірку входять новелі: Леся Мартовича, Дерлиці, М. Яцкова, Коцюбинського, Незнайомої, Діброви, І. Карбулицького, Зарічної і Костя Ганусенка.

Іскра, календар для українських учителів (є там річи, що для всіх можуть бути хосенні не лише для учителів — ред.) на рік 1908. Ціна 70 сот. Видав Кракалія. Річник ІІ. Чернівці, 1908 Накладом друкарні Г. Чоппа в Чернівцях. Набувати у видавця.

Веселі вірші Степана Руданського Дешева бібліотека ч. 1. Стор. 16. 16⁰. Львів 1908. Накладом української академічної молодіжи. Ціна всего 8 сот. Погратулювати-б та-



кому хорошому видавництву! Ціль видавництва, популяризувати найкращих синів України між народом, чималого значіння. Широ - українське: Щастя Боже в розпочатому ділу! — Хто їде на село, не повинен йти між народ з порожніми руками. Менше як 10 примірників не висилає ся. Адресувати треба так: Юліян Балицький, Львів, вул. Кохановського ч. 1. д. „Академічна Громада“.

Розвага, український декламатор. Артистичний збірник поезій, оповідань, монологів, жартів, сатир і гуморесок. Том I. Видання друге доповнене. З портретами поетів, письменників і артистів. Музика М. Лисенка і К. Стеценка. Уложив *Олекса Коваленко*. Ціна 1 руб. 25 коп. в чудовій оправі. Замовляти в книгарні Наук. тов. ім. Шевченка у Львові, Театральна ч. 1.

Переписка редакції.

Остап Яр..., Львів: Лиха мова: щоб'я (щоби я, щоб'я); що се за слово? — бим (би я); чись (чи ти); еше (краще: ще); если (коли); мя (мене); где (де). Пісня: Збудись народе! — написана з полетом — так форма недоладна. Не помістимо.

І. Свершок: „До бою“ — вірш гарний — та багато архаїзмів у ньому. Чому уживаєте слова: ти — місто, тобі? — Такий *dativus* уходить лиш у народній поезії! Ріка називає ся: Сян — не Сан; лудить — не наше слово, має бути: мантиль. — Даруйте ласкаво, як що не помістимо. Признаємо ся отверто, що у нас тепер поезій така сила, що коли-б хотіли помістити, то ціле число мусіли-б заповнювати виключно поезіями. Самі схочете признати, що так годі...

М. Качанюк: Ми все таки Вам радити-мемо читати багато наших найкращих авторів, щоб навчити ся як слід української мови та не змарнувати таланту, який пробиваєть ся чи не у кожній вашій поезії. На кінець ще кілька слів а *propos* мови: розпач (розпука; борби (боротьби); ганебний (поганий).

Стефан Куцаїв: Баляда; Явір і береза, написана з талантом — саме-ж оброблене слабе, недбале! — Не добрий рим: зеленіє — розпускає; дивиніи — Грися; говорять — знають; березонька — миленька; дівчата — казати; хатина — Матрона; сокола — вбирала; біленькі — неньці; завітала — мила; забавляти — женити — або такі архаїчні слова як: донев — богатов і т. д.

Б. Єремійчук: „Над гробом брата“ піде геть пізніше. Будьте терпеливі, бо годі нараз всьо містити.

Дмитро Лиман: І Вас просимо о терпеливість. Кілька гарних поезій помістимо.

Базилевичівна, Бол.: Лист вишлемо небавом. У нас брак часу, тому даруйте за проволоку.

Павло К..., Пер.: Відповідь пішлемо небавом.

Мих. Козоріс, Крив.: Ваші твори все радо містити-мемо.

Від Адміністрації.

Четверте число висилаємо лише тим, які прислали передплату, або обіцяли прислати в коротці. Всіх прочих просимо о зворот неущкоджених чисел, еventуально о прислане належитості по 60 сот. за поодинокі числа. Часопись висилали ми на різні адреси інтелігентних людей, тому віримо, що не прийде до ніяких непорозумінь. Хто надішле сейчас переплату, вишлемо дальші числа. — При сій нагоді ще раз просимо всіх тих, які звернули одно число, о зворот двох прочих чисел.

До наших читачів і прихильників та до всеї української молодези!

Зволіть прислати в листі марку за 30 сот., а вишлемо всім „Перли українського письменства“ ч. 1, яких ціна вносить де иньше 50 сот. без пересилки. Просимо користати з нагоди. — *Редакція.*

Українське видавництво „РАНОК“

1—4

в Київі.

Вийшли з друку книжки:

1. Драгоманов М. „Старі хартії вільности“ 2-е видання 40 коп.
2. „Рай і поступ“ 3-е вид. 40 „
3. „Заздрі боги“ 4-е видання 10 „
4. „Швейцарська спілка“ 4-е видання 10 „
5. „Про волю віри“ 2-е вид. 10 „
6. „Євангельська віра в старій Англії“ 6-е видання 5 „
7. „Царство Божє внутри вас“ Л. Толстого 2-е видання 10 „
8. Стеценка К. „Ще не вмерла Україна!“ слова П. Чубинського, народне видання (ноти) 15 „
9. „Прометей“, слова Ол. Коваленка (ноти) 45 „
10. Піменова „Цілість держави і автономія“, переклад Ол. Коваленка 3 „
11. Коваленко Олекса „Горбоконик“ казка віршами 20 „
12. Лозинський М. „Польський і руський революційний рух і Україна“, I. ч. 35 „
13. „РОЗВАГА“, Український декламатор. Артистичний збірник поезій, оповідань, жартів, сатир і гуморесок для читання і декламування на сцені, вечерицях, літер. збірках, драмат. школах і ин. Уложив Олекса Коваленко. Том I. друге видання, до 600 сторін гарного друку з 62 портретами поетів, письменників і артистів, з малюнками і віньєтками. Ціна 1 карб. 25 к. в артистичній оправі 1 карб. 75 коп.
14. Теж Том II., в якому надруковані твори, що не увійшли в перший том, з 50 портретами до 500 стор. Ціна 1 карб., в оправі 1 карб. 50 коп.

Продаються в Київі в книгарнях: Л. Ідзківського, Хрещатик 29; С. Іванова і Ко, Фундуклеївська 2; „Українська Книгарня“, Безаківська 8.

ЗМІСТ: *Сильвестер Яричевський*: Великдень серія. — *Пилип Капельгородський*: Коли-б я був рабом... — *Олекса Коваленко*: Де ділась сила. — *Іван Юцишин*: До літературного процесу. — *Михайло Козоріс*: За віру. — *Франц Коковський*: * — *Адам Ріпецький*: Іноді буває... — *М. Метерлінк*: Про жінки. — *Дмитро Макогон*: „Патріот“. — *Лев Толстой*: Милосерде. — *Мирослав Каній*: Колисала мене неня. — *Іван Ганущак*: Михайло Зубрович (драма на 5 дій). — *Кость Ганусенко*: В твоїх очах. *Ірма Осталивна*: Люблю... — *Никола Юлевич*: І дзвони дзвонять, дзвонять... — *Дмитро Макогон*: Мене мати научала... — *Некрольог*: В. Б. Антонович. — Рецензії. — На різні теми. (Для свѣтла). — Хроніка. — Книжки надіслані до редакції. — Переписка редакції. — Від Адміністрації. — Оголошення.

Річна передплата
6 кор., за кордоном
3 с. рублі, згідно
2 долари.

Поодинокі числа
по 60 сот.

Оголошення
звичайні стоять по
20 сот. за стрічку.

БЖОЛА

літературно-наукова часопись.

Редакція і Адміністрація:

Львів Вірменська 25

Рукописний
не звертає ся.

Анонімних листів
не приймає ся.

Виходить з кінцем
кожного місяця.

Видає і за редакцію відвічає: Микола Венгжин.

П. Гуменюк.

Перший май.

На філях неба океанів
поклав-сь огняний сонця жар,
проміннів блеск, сьвітляний чар
заграв чутям всіх ветеранів.

В усіх, що точить їх зневіра
воскрес новий надії дух,
бо цвiтом вкрив ся ліс і луг,
гей! хай кріпиться в житє віра!

Із сходом сонця на леваді,
мов цвіт в маю пишає люд,
весела пісня, жвавий труд,
гей мов на сцені, на естраді.

Одні сьпівають, скачуть другі,
веселий сьпів йде до небес,
„— бо перший май нині воскрес“ —
гей! обнімітесь брати-други!

А иньші, мовби опяніли
кричать: весно! дай волю нам!
здійми кайдани тим рабам,
що сотки літ на їх тяжіли.

Весно! життя відчини двері!
стели ся цвiтом, мов той май,
хай сьвіт добра осiнить рай,
освітить ями і печери.

Хай вже проснуть ся і ті очі,
що у тьмі спали тільки літ,
хай і їм блисне ясний сьвіт,
бо житє: сонця, правди хоче.

Весно! любов посій на сьвіті!
хай зникне лють, ненависть, зло,
і люди полюблять ся, як діти,
і стануть творити добро,

Пилип Капельгородський.

Боязким.

Гей, а хто там, серцем хорий,
Сумувать почав зарані, —
Нум до гурту! Гурт єдиний
Всіх зміцнить, мої кохані.

Хто там сльози ллє невпинно,
Та сидить згорнувши руки?
Сором втратити надію,
Не здолать її розпуки!

Сором браття! Встане воля, —
Пута сьезнути готові.
Правди вічної святої
Не заллють річками крови.

Не заллють!... Сваюля згине, —
Досить нам уже змагання!
Здіймуть люде руки в гору,
До братерства, до кохання!

Ю. Будяк.

Два кохання.

В моім житті борні й змагання
Я мав утіху — два кохання:

Кохання перше — то скитання,
А друге — дівчини кохання.

Коханка швидко накибала,
Немов ніколи й не кохала,

І знову я все з тим коханням —
З моім життям, життям-скитанням...

Петро Альтенберг.

Двадцятилітня. *)

(Із циклю: „Wie ich es sehe“.)

„Риболовля мусить бути дуже нудна“, сказала одна панночка, що розумілась на тім стільки, скільки майже всі панночки.

„Як би це було нудне, не робилаб'я сього“, відповіла темноволоса дівчинка з ніжками газелі.

Стояла на березі і гляділа з спокійною повагою рибака.

Зняла рибку з гачка і кинула на землю.

Рибка вмірала — — —

Море ясніло, купаючись в проміннях сонця.

Пахли верби та перегнили морське зілля. З гостинниці долітав брязкіт ножів, вилок і тарелів. Рибка підскакувала по землі, немов в короткім оригінальнім танці диких племен — — — і померла.

А дитя далі закидувало вудку з глибокою спокійною повагою рибака.

„Je ne permettrais jamais, que ma fille s'adonnât à une occupation si cruelle“,**) промовила з відразом якась пані, що сиділа недалеко.

А дитя знов зняло рибку з гачка та знову кинуло на землю, коло самої пані.

Рибка вмерла.... Лиш підскочила і впала мертва долів.... Проста, лагідна смерть! Забула навіть танцювати, відійшла так без усього — — —

„Ох — — —“ кликнула пані.

А однак на личку кровожадного, темноволосого дитяти видніла глибока краса і будуча душа.

*) ПЕТРО АЛЬТЕНБЕРГ.

(Коротка характеристика.)

Дивний поет. Один із тих, що їх породила модерністична штука, обвіяв безмежний смутком сучасної хорої душі. Надмірний розсіяний ліризм не позволить йому вирізьбити ні одного гранітного твору штуки. Ні сили волі у нього, ні енергії, ні величних мрій. Він розкидає — як знеохочений маляр — дрібні, меланхолійні нарис-пейсажі.

Музика форми, змальоване та відчуте природи, що така сама зівяла, як душі його героїв — усе те зливається в жалку настроєву симфонію. Той настрій, це запах зів'ялих, вмираючих цвітів, одурюючий, наркотичний аромат.

Вродився Альтенберг у Відні — там і пробує в „Kaffee Central“ — і там пише свої твори.

Його головний тип — жінчина, звичайно самітна, зрезигнована, серед аксамитів в сальонах, парках або вулицях пишної столиці.

У поглядах на штуку та життя іде поет за кличем модерністів. Замітний у нього вплив Нітшого.

Слану завдячує він тим, що впливають на нього котиками його новель.

На нашій мові оце перший його твір.

А. Ланський.

**) Яб ніколи не дозволила, щоби моя дочка так жорстоко бавила ся! (Богд...)

А обличчя шляхотної пані було знищене та бліде — — —

Вже нікому не дасть вона щастя, світла ні тепла — — —

Тому й милувала ся над рибкою.

Чому вона мусить вмирати, коли ще жите має в собі — — — ?!

А однак підкидуєсь в гору і потім паде мертва долів — така звичайна, лагідна смерть.

Дитя невпинно закидує вудку з великим супокоем рибака. А є воно чудово-гарне з своїми великими неповорушними очима, з темним, буйним волосем і ніжками газелі.

А може і воно колись буде боліти над рибкою і скаже: „Je ne permettrais jamais, que ma fille s'adonnât à une occupation si cruelle — — — !“

Може...

Але ті ніжні дрожання душі виквітають аж на гробі всіх розвіяних снів, розбитих надій — — —

Тому закидай далі вудку, любе дівчатко!

Бо, не розуміючи нічого, маєш ще в собі право до усього! —

Вбивай рибку, закидай вудку!...

З нїм. переклав Богданський.

Ярослав Літинський.

Хрестини.

Їх було двоє. Мешкали в малій, курній хаті недалеко двора. Він мушина рослий, плечистий, голова гордо піднесена в гору, очі чорні глибоко запалі в ямах, лице довге, смагляве мов в цигана. Бувало прийде, сяде на лавку в хаті та ні словечком не обізває ся... О одвірки віконця підпре голову, зір впляти у землю і затопившись в думках, пересидить нераз і цілий ранок. Аж коли жінка покличе до полуденку, тоді він мов з просоння зриваєсь з місця, іде до застеленої скрині, бере в руку ложку, набирає страви до уст не здаючи собі справи що робить і що їсть.

Она, жінчина молода, гарна, середного росту, з личком білим, з великими чорними очима, все чистенько убрана, а дуже говірлива. Часами аж навкучить ся слухати. Письма не знала, але зато господарна, працювита, вирозуміла на все та дуже побожна.

— Іване, чи ти може гніваєш ся чого на мене, що так сидиш нахмурений та не відзиваєш ся?

— Ет!... Що там з богомільницею мені говорити, лучше мовчати, чим твої приказання слухати!...

— Мій ти мудрагелю солодкий, а о чім то з тобою говорити, може о горівочці, о забаві та о твоїх підлесних кумпанах? А ти про-

пійнику проклятий, послідний крейцар тягнеш зі скрині, нищиш мою працю, марнуєш здоров'я та ще і перед чужими людьми паплюжеш на мене! Геть мені з хати, най не дивлюсь на марнотравника та волоцюгу, що послідну сорочку з себе пропиває!

— Марино, та чого сердишся? Чи я може чіпаю тебе? Сиджу собі тихо на лавці, не заваджаю нікому, та й чого мені забиратись?

— Мій ти голубчику солодкий може ще і в руку поцілувати, на колінах перепрошувати?

— Геть мені з хати на двір!

— Звідкись прийшов, там знов йди, най не смердить мені в хаті горівка!... Встала з лавки, хопила за праник та замахнулася на чоловіка. Наляканий Іван взяв в руки шапку і вийшов...

...На дворі вже смеркало. Осіннє сонце ховалось за гори, холодний вітер морозив кости, хитав невпинно нагими конарами дерев.

У Федя Завадового була забава. Справляв хрестини.

До хати найшло много гостей, кождий рад, що трафила ся okazія. Одні сиділи на довгих лавках, другі стояли серед хати та балакали.

Іван просто зайшов туди.

Він знав, що Федор багатий і добрий чоловік, та що не пожалує грошей на виставне прийняте гостей.

Коли увійшов в хату, застав тут всіх своїх знайомих.

За скринєю в куті сидів дзюбатий Михайло, під вікном скулившись, дрімав Гриць з Вигони, коло печі сидів Кренціглова Василь. Він тримав в грубих, червоних варгах скручене цигаро, пикав мов би хто щіпом бив по тоці і безустанно сьміяв ся...

На постелі кричало новонароджене дитятко, викривляло маленькі уста і очками шукало своєї мами. Оно не розуміло нічо, що дієсь круг него. Слабонькими грудьми втягало душний воздух в хаті, лупало на всі боки очима і кричало без милосердя. Ніхто і уваги не звертав на се, кождий був зайнятий чим иньшим.

На скрині застелений білим обрусом стояла миска з гижками, коло неї сьвіжо спечений хліб і фляшина солодженої горівки з фабрики славного польського пропінатора Бачевського.

Він стояв на боці і ждав нетерпеливо, аж поки прийде черга прополокати горло горіючим напитком.

— Дай Боже здоров'я! — заговорив Гриць до Івана та до сусідів і одним ликом пустив в горло горівку мов помадку.

— Дай Боже, дай Боже і вам куме, щоб всяке лихо йшло на гори та дебри, щоб вам в гаразді жило ся!

По тих словах випорожнив до дна налятий келішок, погладив пальцями свої дов-

гі, звисаючі, аж до борода вуса, та присунув ся до скрині.

В хаті счинив ся гамір...

Одні голосно розправляли о своїй біді, другі дзенькотіли фляшкою, а иньші заїдали тлусті гижки, облизували пальці, спльовували кістки під лавку та усьміхались із вдоволення.

— Дай Боже здо-о-о-ровле! — забелкотав хитаючись Іван до господині. — Щоби здо-о-о-рова вам жила дитина-а-а, щоби ми здо-о-о-рові були, тай щоби сьмо з біди сьміяли ся...

Вихилив повний келішок мощної горівки тай повалив ся під лавку.

В хаті не втихало...

Одні виходили, иньші знова входили, та вдоволені всьміхались до себе.

Плач маленької дитини не втихав ні на хвилинку. Скулене, завуджене димом з файок і цигар, замотане в пеленки і старі хустини, викривляло малі уста, шукало поживи.

На дворі вже свитало.

Улицею гнали пастухи товар до води, витріскуючи батогамі. Жінки несли шматє до праня на керницю...

У Федора загашено сьвітло.

Люди розійшли ся до своїх хат, кождий з підкошеними ногами, з тяжкою мов камінь головою...

Лиш один Іван хропів під лавою, та від часу до часу белкотів щось через сон...

...Вже високо сонце піднялось було на небі, як Марина віднайшла свого чоловіка, та привела до хати.

На білій постелі, розтягнувши свої змучені кости, стогнав немов конаючи, пняний Іван...

Біля віконця сиділа його жінка хустиною втирала карі очі і бліде від плачу личко.

По стінах пняла ся розпука, заглядала в заплакані очі, закрадалась до серця...

Того самого дня померло у Федора Завадового дитятко...

Теляче, 6. лютого 1908.

Христия Алчевська.

*

*

*

Як у тебе нудьга, —

Не журись, не журись,

Тій журбі ти скажи:

„Ну-бо згинь, забарись!“

Як у тебе любов, —

Погордуй, погордуй,

Як закований ти, —

То кайдани розкуй!

Бо немає у нас

Щастя більш над життя

І простору вільніш

Од свободи й знаття;
 Бо не личить орлу
 Вічно скореним бути,
 Лише гордо бують
 І про любовку забуть;
 Тільки волю кохать,
 Тільки думами жить,
 Тільки бою дізнать,
 Тільки сонцю служити!...

10. цвітня 1908. року, Харків.

Володимир Карайв.

Спогад.

(В. О. Левицькому).

Нераз в душі згадаєть ся картина:
 садок і дім і виноград круг ганку,
 осінній час, похмура, сіра днина,
 як я прашав ся з вами на останку.

Холодний вітер бив ся без упину
 в садку самотнім біля оборугу,
 зривав листки, ломав суху билину
 і ніс на поле геть — стелив міні дорогу.

Згадаєть ся... і серце защемить;
 злетів-б до вас, на груди всім упав би,
 сказав би все, що давить, що болить
 і більше... більш нічого не бажав би.

Іван Осадчук.

Мрії.

Які приманчиві тоті мрії!

Часом в вечірну гарну хвилю линуть
 до тебе, пестять і грають ся з тобою. Ве-
 дуть тебе по запашних лугах, по тінистих
 лісах у вимріяний сьвіт, сьвіт любови. Вказу-
 ють тобі ген-ген в просторі золоті, цвітисті
 стежки, що ведуть до раю, раю тихого, чу-
 дового. І пахучим ароматом вдивають тебе
 і кришталлами-перлами сяють тобі. Неначе
 в сні бачиш щастє, чуєш його солодкий до-
 тик гейби лоскотання тихого шуму дерев. —
 І чуєш, як соловейко десь в хащах висьпівус
 чудові мельодії. Потік журчить і його плюскіт
 спливає з шумом дерев в одну величню
 гармонію, і чуєш загублену сопілку десь
 в горах і такі її тихі звуки. А ти там, де ти-
 хий сад дримає, де берізка з вітром розмов-
 ляє, там ти наче очарований сидиш з своїм
 янгелом, розкриваєш йому свою душу, шеп-
 чеш йому про тугу, про жаль, і невимовлені
 слова несе вітер ген-ген за хмари й губить
 їх в просторі, і до тебе лине з незнаного
 сьвіта таке тихе щастє, наче вечірний сумерк,
 так пестить тебе, як мати дитину і тобі так
 легко, любо — — —

То знов ти на вершку гори осяяний зо-
 лотим пурпуром сонічним далеко від дісгар-
 монійного сьвіта, каламутного житя, задивив
 ся на золото-верхі дерева, що там на долі,
 на розлогі полонини, на розкинені то там то
 тут дримаючі села.

І тобі так любо дивитись на красу, на
 велич сьвіта, так любо пестити надію...

І знов веде тебе мрія в якийсь ідеаль-
 ний сьвіт, такий сьвіт необлудної любови,
 де душі людські порозумівають ся, де добро
 краса вічно процвітають. Там тебе душі
 чисті зрозуміють, там твою тугу за хмари
 проженуть...

Мої ви тихі, золоті, невинні мрії! Не
 линьте до мене! Не лоскотіть могого серця,
 змужданого серця! Не маїть його більше
 зрадливими привидами, коли між ними а
 дійсністю — така безодня... Не раніть мого-
 го серця! Воно може колись, колись вслуху-
 вало ся у вашу пестливу симфонію, колись
 вірило вам, — не тепер. Я й не знав, що
 між вами а дійсністю така страшна безодня,
 такий глибокий яр!...

Мрії, мої мрії! Радше заколишіть мене
 до тихого сну, що на житеві дісонанси дає
 солодке забутє, що вічні колибання струдже-
 ної душі зводить в тихий супокій. Або зане-
 сить мене ще раз десь на пишні левади, де
 чути журчання срібlistого ручаю, де білі
 лебеді крізь зелень дерев заглядають і там,
 — там на цвітучій поляні очаруйте, успіть
 — на віки!...

Тернопіль 25. VI. 1906.

Ignotus.

Дещо на тему соціалізму.

„Нічо не є вічним, ані в
 природі, ані в житю людсь-
 кім, вічним є лиш переміна і
 розвій...“

В історії і розвою сучасної цивілізова-
 ної суспільности існує на порядку деннім
 багато ріжних квестій і проблемів, які оста-
 точно надають тон і характер суспільному
 житю модерних людей. Квестії ті відповідно
 до духа часу і обставин, як рівнож відпові-
 дно до людських потреб і інтересів прийма-
 ють більший або менший розмір, але в грун-
 ті річи основний їх елемент зостає завсїгди
 і всюди той сам. Се є безперечний факт, що
 ми жіємо в історичній епоці, де старі понятя,
 ідеї і вартости упадають, як пережиті і для
 людей більше невідповідні, де „Das alte stürzt,
 es ändert sich die Welt und neues Leben blüht
 aus den Ruinen“, се є факт, що на їх місце по-
 чинають творити ся і в жите входить нові
 ідеали і новий сьвітогляд, які відповідають

більше стремлінням модерного чоловіка, бажуючого чогось висшого і ліпшого, вкінці се є факт, що загальний клич: „Destruere et aedificare“ і другий клич: „Переміна всіх wartości“ — огорнули нині цілий культурний світ. Три провідні елементи в житю моральнім існуючі, т. є. добро, правда і краса доповнив сучасний чоловік иньшими, давнішми неіснуючими і зробив їх підставою громадського житя. Коли се правда, що поодинокими людьми і народами кермують ідеї і ідеали, що кождий інтелігентний цивілізований чоловік і народ довершує своїх діл в ім'я якоїсь ідеї, коли то всьо правда — то в сучасній суспільності як „питане дня“ існує дві ідеї кардинальної ваги, ними суть: квестія національна і соціяльна, довкола котрих групують ся всі иньші більше або менше важні питання, а котрі характеризують громадську діяльність сучасного горожанина і регулюють его публичне житє.

Перша з тих квестій існує там, де суспільний устрій, а зглядом держава складаєсь з різних національних елементів, з ріжними противними собі інтересами і стремліннями, де народні потреби не суть заспокоєні, де сильніша під зглядом політично-правним нація панує над слабшою і не дає її розвивати ся, одним словом, де брак національної свободи і рівноправности.

А не існує вона там, де держава під зглядом національним є менше-більше одностайна, де розвій національних меншостей є правно загарантований. Розходить ся тут о се, щоби національні меншости і народи недержавні мали можність з'організувати самостійно своє громадське житє на принципах для них найбільше відповідаючих і корисних.

Що до другого питання, то існує воно всюди там, де новочасний спосіб суспільної господарки зробив переворот в продукції і змінив устрій суспільний, почавши від родини, а скінчивши на державі. Істота соціального питання лежить в тім, що з одної сторони повстала велика капіталістична продукція і нагромаджене капіталів в руках одиниць, а з другої сторони упадок дрібної власности і нужда мас. В наслідок сего витворилась суспільна дісгармонія на всіх полях, де в горі панує і ликує меншість, а в долині терпить і конає більшість. Позбавлені средств продукції одиниці з житевої конечности продають свою силу робочу властителям великих фабрик або земських посіlostей, але замість діставати від них свою належну заплату — суть через них визискувані і кривджені. І на тій підставі витворилось соціальне питанє, яке відноситься в одній мірі до справ економічних, а в дальшій значіню політично-правних. Розходить ся тут о се, щоби поліпшити матеріяльний бит працюючих мас і охоронити їх правно від визиску і нужди зі сторони ка-

піталу, як пр. більша платня, менша праця, забезпеченє на старість і т. д., а відтак, щоби дати працюючим масам средства продукції, яко найважнійшу підставу людського істнованя. Дісгармонійне відношенє капіталу до праці — отсе ґрунт соціальної квестії. А існує вона в кождій культурній суспільності, де лишень розвиває ся капіталістична продукція і обіймає посередно або безпосередно кожду її класу.

Розв'язанє соціального питання є дуже трудне. З поміж ріжних суспільних теорій і партій, які менше або більше хочуть то питанє розв'язати — найліпше може хоче его розв'язати соціалізм, те „нове єванґеліє“ людскости. Після загального розуміння соціалізм, се стремління, в першій мірі економічно-політичне, замінити сучасний капіталістичний устрій суспільний, опертий на посіданю приватної власности і на панованю буржуазії — на устрій суспільний, опертий на усуспільненю (спільнім посіданю) средств продукції, як пр. землі і фабрик і на панованю мас. Соціалізм зносить отже власність приватну, але тільки на средствах продукції, а зіставляє власність приватну на средствах консумції (т. є. продуктів яко таких і їх спожитя), бо перша з них має характер більше суспільний і можна нею визискувати других, а друга сего не має. Додати треба, що соціалізм зносить лиш велику приватну власність, т. є. великі фабрики і великі земельні посіlosti, а середні і малі, о скільки они суть конечними і самостійно можуть удержатись — оставляє. Соціалізм є не лиш фактом і чинником економічним і політичним, але також гуманітарним, моральним, науковим і культурним. Соціалізм або колективізм треба рішучо відріжнити від комунізму і анархізму, котрі то послідні суть абсолютно неможливі до здійсненя. З понятєм соціалізму є тісно зв'язані понятя капіталізму, буржуазії і пролетаріату. Капіталізм або буржуазійний лад, є се устрій суспільний, де з'ужиткованє капіталу є найбільше, де панованє і власть капіталу існує майже на всіх полях економічного, політичного і громадського житя і де капітал сей надає тон і характер цілій суспільності.

Представителі сего капіталізму, т. є. великі властители, для котрих капітал є підставою їх істнованя і панованя над иншими сугь капіталістами або буржуазійними властителями. Знова пролетар, є се чоловік позбавлений власних средств продукції (землі, ремесла), а котрий винаймає свою силу для инших властителів. Соціалізм переходив ріжні фази в своїм розвою, відповідно до обставин суспільних і одиниць, котрі его формували. Почавши від т. зв. утопійного або досвідчального соціалізму, котрого типовими представителями були: Фурієр, Овен і Сен-Сімон, а котрий виступаючи против тодішного ладу

бажав ідеальних ближше неозначених відносин, а скінчивши на найновіших ідеях — соціалізм яко фундаментом свого стремління поставив девізу: „Рівність, свобода, братерство“. Одну з таких фаз соціалізму хочемо з'аналізувати, а іменно теорію Маркса і Енгельса.

* * *

Кароль Маркс і Фрідріх Енгельс, які творці т. зв. наукового або реального соціалізму і творці матеріялістичної школи в історії, положили основний фундамент і теоретично сформулювали новіший соціалізм, поставивши його на реальному ґрунті. Маркс, (найважніші твори „Капітал“ і „Нужда філософії“) творець міжнародного товариства робітників т. зв. Інтернаціоналки, котрої осідком була Англія, а котра мала ціль з'організувати робітників в боротьбі против капіталу, виказав, як повстає капітал і рента, як повстає визиск і з'убожіння. Після Маркса капітали суть се средства матеріяльні, котрих важність є заміна і нині є він рабунком. Коли праця є жерелом власности — як се доказує економія — то робітники повинні бути властителями, а не капіталістами, бо власність капіталістів основується на праці робітників і їх коштом. Капітал повстає не з ощадности, не з заміни — як се твердять буржуазійні економісти, але повстає ось як: Капіталіст купує машини, знаряди, сирий матеріял і силу робочу. Робітник з життєвої konieczности працює, перемінює сирий матеріял на вироби, а капіталіст продає то всьо і то дорожше як коштували його кошта продукції. Відтак робітникови платить він мало, дохід має великий, а в наслідок сего гроші ростуть, повстає капітал, позаяк праця більше продукує, як сама коштує. Маркс каже, що на своє удержанє робітник потребує працювати 5—6 годин, а не цілий день (коли би брав належну йому платню). 6 годин праці се т. зв. конечна праця, а всі прочі години бере капіталіст, яко зиск, бо платить лиш робітникови за 6 годин, а розпоряджає ним цілий день. Рента є се надвартність або дохід без праці і повстає з неоплаченої праці робітника, а іменно з продовження робочого часу і зменшення платні. Причиною визиску і з'убожіння є сучасна капіталістична форма продукції, оперта на приватнім посіданню, де з одної сторони повстає нагромадженє капіталів в руках одиниць, а з другої сторони нужда широких мас робітничих і в той спосіб повстають визискувачі і визискувані. Величезна заслуга Маркса в тім, що він злучив соціалізм з наукою економією з одної сторони, а з рухом робітничим з другої, чого перед тим не було, він виказав фактами, що соціалізм повинен лежати в інтересі всіх визискуваних і гноблених, що між ним і питанням робітничим існує цілковита гармонія і єдність прін-

ципів. Отсі повисше згадані понятя теорії Маркса остали яко підставний камінь і до нині ненарушені. Інші менше додатні сторони сеї теорії були через пізніших теоретиків соціалізму критично розібрані і де-що в иньшій світлі представлені. Як звісно средства матеріяльні і предмети ділив Маркс на дві категорії: на такі, котрих вартість є ужиткова і такі, котрих вартість є заміна (на продаж). Предмети призначені на продаж або заміну назвав він товаром. Кождий з тих предметів має свою вартість, а та залежить від праці в предмет вложеної. Тимчасом вартість та залежить головно від продажу і попиту предметів. Після Маркса упадок устрою капіталістичного, а настане устрою соціалістичного повстане через концентрацію капіталів і зменшенє числа капіталістів з одної сторони, а нужду і осьвідомленє робітників з другої, а як дальша консеквенція сего мусить бути суспільна криза, котра закінчиться ся побідою мас. Тимчасом факти з життя нужденного вказують, що про загальне право концентрації капіталів у всіх галузях промислу говорити не можна, бо часто лучаєсь так, що число посідаючих капіталістів не тільки не маліє, але збільшаєсь, а також число дрібних підприємств зростає, а з другої сторони нужда робітників дасть ся зменшити через добру організацію і що маси живучі в крайній нужді дають малий матеріял для просвіти. Маркс стояв виключно на ґрунті інтернаціональним і космополітичним, а національність була у него малозначним чинником і для того говорив, що почутя національного у робітників нема або є мале, а є тільки у них спільний інтерес економічний і з сеї причини кликав: „Робітники всіх країв єдняйтеся“, т. є, всіх держав, а не всіх народностей, бо він ідентифікував націю з державою. Тимчасом сей державний централізм Маркса сучасний соціалізм відкинув, а прийняв організацію робітників не після держав, але після націй, узнав автономію поодиноких народів, як конечність свободної інтернаціональної федерації і став твердо на ґрунті національним. Діяльність Енгельса, се доповненє діяльности Маркса (найважніші твори „Розвій соціалізму від утопії до науки“ і „Повстане родини, держави і приватної власности“). Він працював разом з Марксом і дальше розвивав його ідеї. Оба вони були творцями славного на весь світ „Маніфесту комуністичної партії“, в котрім вилижили свою програму і теорію. Рівнож були вони оба творцями т. зв. історичного матеріялізму. Існує в історії і соціології два головні напрями: ідеалістичний і матеріялістичний. Ідеалістичний твердить, що всякі явища суспільні, всякі інституції суть витором ідеї і людського духа. Представителем сего є філософ Гегель, котрий казав, що „Історія людскости,

се процес зміни ідей". А знова Маркс і Енгельс кажуть: „Історія усіх дотеперішних суспільностей, се історія борб класових“, де економічний матеріалізм є причиною зміни ідей і що всякі твори людського духа, інституції, штука, наука суть витвором обставин економічних. Однак ані один напрям, ані другий самі про себе не мають повної рації, лишень в полученю з собою. Бо історія людскости і людська культура мусять бути витвором і людського духа і обставин матеріальних. Маркс і Енгельс розв'язали лишень половину питання економічного т. є. індустріально-промислове, а питання аграрно-рілляного не розв'язали, то послідне стараєсь розв'язати сучасний соціалізм. Оба вони працювали на полі економічнім, соціальнім і політичнім, то в Німеччині, то за границею, головню в Англії, хотая оба походили з Німеччини. Оба вони, а передовсім Маркс підлягали впливам філософії Гегля і французької школи соціалістичної.

Яко розв'язане соціальної квестії і яко средство здійснення соціалізму прийняли они зразу революцію і насильство терору, однак опісля від впливом практики, а головню неудачної революції 48 р. змінили свою тактику і проголосили дорогу реформи і еволюції за одиноко можливий спосіб осягнення робітничого ідеалу. Відповідно до сего Маркс сформував понятє революції соціальної і розумів під нею політично-правну перебудову суспільного ладу. Отже тут революція більше подібна до великої суспільної реформи. Велику вагу клали Макс і Енгельс на інтернаціоналізм, а за то меншу ролю відгравав у них націоналізм. І під тим зглядом сучасний соціалізм змінив свої погляди. Бо інтернаціоналізм, або міжнародність полягає на союзі народів і на взаїмнім признанню кождому народови права до незалежності і самостійности національної.

Інтернаціоналізм не може виключати націоналізму, бо два ті понятя дадуться з собою погодити, позаяк національність не є чинником реакційним, але противно поступовим, отже соціалізм мусить стати на ґрунті народнім і дійсно новіший соціалізм узнав автономію народів, а крім сего завсїгди і всюди попирає стремління поодиноких народностей. Се є факт, що передовсім мусить бути розв'язане питанє національне, а відтак соціальне. Передовсім мусять мати народи територіально-національну автономію, а відтак наступить добровільна федерація національних системів*).

Значінє Маркса і Енгельса для розвою соціалістичної ідеї було епохальне. Они втворили цілу школу т. зв. Марксистів, котрі дальше розвивали їх погляди.

Пізнійші провідники і теоретики соціалізму доповнили ті погляди, а в дечім пішли навіть дальше. Перший з них був Ляссаль. Він перший положив за основу соціалізму націоналістичний і перший був творцем соціалістичної партії в Німеччині. Після него устрій соціалістичний настане тоді, коли робітники рівночасно стануть властителями средств продукції і продуктів, а се станєсь на дорозі продукційних спілок, де робітники будуть працювати і ділити ся продуктами, а держава має дати гроші на уладженє такої форми продукції і она має мати над тим всім контролю, а средством до осягнення сего є конечно, щоби робітники силою своєї організації здобули власть політичну т. є. він вибрав до розв'язання квестії соціальної дорогу реформи. Після Ляссала виступали на арену політичну різні коріфеї соціалізму, в різних краях. Найважнійші з них суть: Лібкнехт, Бебель, Бернштайн — в Німеччині, Кавцкій — в Австрії, Жоре — в Франції, Вандервельде — в Данії, котрі рівнож узнали ідею національну і за здійсненє соціалізму прийняли конечность реформи, а відкинули революцію.

Розв'язанє квестії соціальної в нинішних часах є більше правдоподібною дорогою еволюції, як революції. Повстане і кровава революція можуть лишень зачинати нові порядки і кінчити старі, але перепровадити потрібні порядки громадські і господарські саме повстане не може. Бо тут розходить ся не тільки о поваленє старого ладу суспільного, як більше о се, чим заступити той старий лад, так, щоби задоволити людей. В 19. віці було багато різних повстань, однак ані одно з них не могло змінити до коріння порядків суспільних. Всі інституції суспільні повстають і розвивають ся помалу, а не роблять ся відразу і тому думка про переміну з гори в низ має менше реального ґрунту, як думка про переміни з низу в гору і назву „соціальна революція“ треба заступити назвою „соціальна еволюція“. З другої сторони дорога еволюції, котра полягає на реформах парламентарних, на пропаганді, осьвідомленю і організації, на зєднанню більшости не є одиноким средством. Бо факти історичні вказують, що „сильні міра сего“, пануючі верстви ніколи добровільно не зреклись своєї власти, лишень під напором сили.

З повисше наведених приміс дасть ся випровадити сільогізм. Сама сила фізична ніколи не може бути рішачим чинником і колиби у пролетаріату не було нічого більше, крім неї, то ніколи не міг би він здійснити свого ідеалу. Се була би тільки побіда на-

*) На сім місці треба додати, що національна програма австрійської соціалдемократії з 1899 р. гласить: Австрію треба перебудувати на союзну державу національностей. 2) Замість історичних, коронних країв мають бути утворені національно відграничені автономні території, в яких законодавство і адміністрацію виконує національний сойм.

сильства, а насильство лиш нищить існуюче, а не творить нового. Крім сили фізичної треба сили і побіди моральної, яка могла би санкціонувати саму силу фізичну, а до того треба інтелігенції і свідомості. „Доки сам чоловік не станеш ліпшим, всякі улїпшеня суспільні суть неможливі. Відроджене моральне, ото правдиве жерело всякого поступу. Щоби установити ліпший порядок річий, треба наперед поправити людей, переобразити опінію і уми тих, котрим буде призначено порядок сей запровадити“ (Е. Лявле).

Львів 12. III. 1908.

Мирослав Каниї.

Цвітуть цвіткі...

Цвітуть квітки, цвітуть квітки,
Зацвила вже калина,
Для мене осінь все ах все
І смутку лиш година.

Іде весна зоряних днів
Несеть ся пісня всюди —
А в мене жаль, а в мене жаль,
Безмежний смуток блудить.

Нуся Врублевська.

Сирітська пісня.

(Посвята покійній Ненці)

Там мене тягне, де стоїть могила,
В котрій спочиває дорога маюся, —
Її домовину сьвіжа земля вкрила,
Так як ось недавно, могого татуса !...

Умерла кохана — кинула діточок,
Остала їм жаль, тугу й розпуку;
Без сонця гости-муть молодії цвіти...
— Згомонїли дзвони, смертельного звуку!

Погасли вже очи, слезою повиті,
Затих в них і жаль весь мрачної опони,
Замовкли й уста вже, блідостію вкриті —
А лиш роздали ся сирітськії стони!

Дорогі рученьки на грудях зложили,
Ті руки робучі, що не дармували,
Що ними дітонькам головоньки мили,
До серця мамусі ніжно пригортали...

Умерла маюся, солодка, одина...
Остала розпука, лихая година!
Ілюзійну радість хіба тоді маю,
Коли в сні їх бачу, у сні розмовляю !...

Грудень 1907.

Микола Чернявський.

На крилах смерти.

(З записок мого приятеля).

... Сонце, місяць, і мільйони світил небесних дивлять ся на нас з усіх кінців світа і одягають нас своїм сявом. Але нам темно. Ми ледве-ледве бачимо, мов крізь якусь завісу, тільки дещо коло себе. Навіть себе ми не бачимо, а тільки чуємо. Чуємо, що живемо.

Бо кожен з нас — то якийсь хибний огник, що ярить, хилитаєть ся і плине навмання серед моря безпросвітньої темряви. Він горить дуже недовго і скоро повинен згаснути.

І погасне.

І ми не знаємо, відкіля ми — ті огники прийшли, і ніколи не визнаємо, куди підемо. У пїтьмі ми родились і в пїтьмі вміраємо.

Я завсїгди чув і чую ту пїтьму. І знаю, що вона невідступно чигає на мене у всі д і і ночі життя мого і байдужно, мов ситий звір, жде, щоб, коли її забажаєть ся, роззявити свою пащу і поглинути мене. Як і в сих других, як і все живе, що існує в піднебесній.

І сонце, і місяць, і мільйони великих і малих зорь і зірок не в силі розігнати тієї пїтьми і не можуть осяти й зогріти мене так, щоб я забув про неї.

І страшна вона найбільше в ночі й на самотині.

Ось і тепер ніч.

І мені страшно...

Там, на дворі, по кривих, багnistих вулицях блимають уборі ліхтарі. Іде дрібний осінний дощ... І мла, холодна і важка осіння мла, неначе налягає, насовуєть ся звідусюди і на старі трухляві будинки, і на ті підсліпутьі ліхтарі, і хоче все потопити в собі, поглинути.

Тихо. Місто спить. Спить непробудно.

Звичайно в такі осінні вечорі і ночі я довго не лягаю спати і по кільки годин ходжу по своїй кімнаті з одного кутка в другий. Розігріті й розколісані довгою хіднею думи роями вють ся над мою головою, а мозок горить і палає під черепом. З надвору чуть, як тихо шумить, мов сіючись крізь сніто, дрібний дощ. Почуваєш себе самотним, од усього одірваним. Гострий біль, мов до біли розпеченими шпугами, жалем і сумом пронизує гарячий мозок. А важкі й чорні, як та ніч, думи про смерть холодним жахом обгортають душу.

І мені часто ввижаєть ся в такі вечорі і ночі все одне й те саме. Якась химерна мрія. Щось близьке до ясновидіння. А скоріше — щось таке, що межуєть ся з безумством.



Мирослав Січинський.

Непомітно щезають стіни кімнати. Дихання спіраєть ся в грудях. І я роблюсь легкий і напружений і вже не йду, а плину в повітрі безвладний і безсилий, одірваний од землі. Я вмер, але не пам'ятаю: коли і як. Немов проснув ся від сна і якась невідома таємна сила несе мене, невідомо куди. Де не погляну — усюди й скрізь безпросвітня ніч. І в тій ночі немає ні неба, ні землі, — одна вохка, холодна темрява. Вона без гуку розступаєть ся поперед мене і внов мовчки замикаєть ся. Я не бачу очима, серцем не чую нічого живого, мені рідного. Скрізь німа, холодна пільма.

І гостра думка несвіцьким холодом пронизує мій горячий мозок: все пропало, — я більше не жалець землі!... Я більше не жалець світу.

А невідома сила несе мене все далі й далі. Як вітер пірінку. Але куди — не знаю. І те незнаття холодом обгортає всю мою істоту.

Тільки ось немов щось замиготіло внизу підо мною... Немов якісь огні...

Боже! Невже то земля? Невже у мене є ще надія вернутись на ту любу, непорівняно дорогу мені тепер землю?!

Огні ближче й ближче...

Так, то земля. Ось я бачу крізь млу якесь місто. Це город, в якому я жив. Я пізнаю його. Ті огні горять у тому городі. Бачу вулиці... будинки...

Але чому я не наближаюсь до землі? Чого я все тільки лину над нею?... О, горе мені: таємні крила несуть мене далі й далі.

— Та куди-ж ви, куди несете мене? — гукаю я. Але слова вилітають з уст моїх і зараз же замірають. Мов пільма глитає їх. Я лину далі.

Живо проносять ся перед мною знайомі вулиці і будинки, де я бував колись, у які увиходив і виходив, не покладаючи в думці, що, може, вхожу в їх і вихожу уже в останнє...

Живо проносять ся вони передо мною і потапають в осінній ночі. І невимовний жаль втрати на віки, без надії вороття, стискує мої груди і з їх виринаєть ся стогін. А я лину, лину, як дим за вітром, то трохи немов спускаючись до землі, то підносячись в гору, і молю й благаю ту силу, що несе мене:

— О, понеси мене туди... понеси мене, де мої рідні!...

Але я не можу збагнути, куди саме треба летіти, бо мене немов повиває якийсь сон.

І здаєть ся, що все це вже було колись зо мною. Тільки було дуже-дуже давно, що я й забув про його.

Та ось і моє колишне житло... В йому горить вогонь. Він просвічуєть ся на вулицю крізь старі віконниці...

Хвилину-б зупинитись, мент єдиний!... Тільки глянути-б на рідних, на своїх безцінних, незабутніх! Чого там світ?... Що його засвітило: чи радість, чи горе? Чи там яке сьвято, чи хворає хто, умирає?

— О, Боже, я лину далі, я лину в безвість! Зупинитись на хвилину... єдину хвилину!...

Але бездушна сила далі й далі несе мене... ще далі... в холодну німу далечінь, в холодну беззвісну темряву...

О, горе, горе мені! Я вже не бачу світу. Все навколо, в горі і в низу однаково темне.

— Пращайте! Пращайте!... — гукаю я і щось, мов без міри натягнена струна, вриваєть ся в грудях у мене і я чую, як там починає ширитись якась незвичайна пустота. Нічим дихати. Не вистача повітря...

— Чи ви-ж чули, що я був коло вас — шепчу я, жадібно ловлячи устами повітря, що мов тікає од їх, — поривав ся до вас?... І чого, чого горів у вас огонь? Чи не вмер хто з вас?... О, нехай не вмирає! Нехай не вмирає! Бо не має нічого, нічого кращого над життя, ваше темне, од віку прокляте людьми життя!

Живіть, живіть, поки є сила, є дихання в грудях, поки бєть ся серце!...

Дихати нічим. Пільма... Скрізь вохка пільма. Але я чую, що мене несе в її якась сила все далі й далі. А та пільма пронизує мене всього, всисаєть ся в мене, мов вода в сніг. І я холону.

— Прощайте! Прощайте на віки!... — мов згасаюча іскра проносить ся в думці останнє вітання, останні слова. — — — — —

І я враз зупиняюсь на місці. Тру собі руками чоло і напруженням волі силкуюсь

одірвати свою занімілу душу від страшної безодні смерті.

Я дивлюсь навколо себе: на стіни, вікна і двері... на покриті абажуром лампи. І, мов яке цілюще тепло, помалу вливається в мої груди разом з воздухом почуття, що я живий, і чую в грудях серце, котре тільки що переставало було битись,

Я чую, як вого щемить.

І я радію, що в хаті ясно, що пільма там за стінами на дворі. Я вище підкручую гніт у лампі і ясним її світлом силкуюсь вигнати всі, всі до останньої тіні з кутків кімнати.

І тіні дрімають і щезають... Стає не так страшно. Тільки все-ж я боюсь зараз же тоді поглянути в свою душу: там ще віють таємні крила смерті і царює холодна стихійна темрява. І ні сонце, ні місяць, ні мільйони світил небесних, кажу, в той час не зможуть розігнати її. Як ніяка сила не може вигнати з душі людини жаху смерті, жаху небуття.

І в тім прокляття наше.

Мій лікар каже, що в мене хвороба серця і починається ще якась хвороба. Але не каже яка.

Тільки я знаю: він боїть ся, що я можу збожеволіти. О, sancta simplicitas, о темний носитель світу!...

Це він сказав мені після того, як я розказав йому про свої мрії. О, sancta simplicitas!...

А проте я не знаю... Може... Бо хто зможе провести межу, де кінчається творчість фантазії і починається безумство?

Іван Ганущак.

МИХАЙЛО ЗУБРОВИЧ.

ДРАМА НА V ДІЙ.

Д І Я ІІІ.

(Тота сама комната, що в другій дії.)

ЯВА І.

ЗУБРОВИЧ і МАНЯ.

ЗУБР. *(Ходить задуманий по кімнаті).*

МАНЯ *(входить)*. Михасю!

ЗУБР. *(Кидає ся нервово.)* Хто тут?

МАНЯ. Та я, що тобі Михасю?

ЗУБР. Нічого, лише мене.

МАНЯ. Спам'ятай ся, Михасю, се вже пропало. Чого ти допускаєш гризоту до серця, чого сам себе мучиш, се вже не верне ся.

ЗУБР. Вона була тут, знаєш, приходила.

МАНЯ. Хто такий, хто приходив?

ЗУБР. Она, Юлька.

МАНЯ. Та що тобі, Михасю, ти хорий, ти маячись.

ЗУБР. Ні, Маню, я здоровий, я притомний. Нині досвіта я вже не спав, а так лиш лежав на пів сонний. А она прийшла така сумна, тай дивилась на мене своїм тихим благальним поглядом. Так лиш вона уміла дивити ся. Ні скарги, ні докору, лише вічна доброта в тих очах. А на їх дні лежав біль, тихий біль, що крає душу. Ох, як се страшно. Я схопив ся. Юлька кличу, а она пішла в ті двері, до покою, так як ви її винесли. Я чув, як рипнули двері. І мені скаменів горло. Я не міг крикнути.

МАНЯ. Та-ж се сон, тобі снило ся.

ЗУБР. Може бути. Але ні, я не спав.

МАНЯ. Тобі привиділо ся, бо ти все думаєш над тим. Ти любиєш ся своєю мукою, бавиш ся, розкопуєш свої рани, ти сам себе вбиваєш.

ЗУБР. А все-ж то дивний привид, такий дивний, що поняти не можу. Так живо... ні, се не привид.

МАНЯ. Та що тобі, Михасю, віриш в забобони як сільська баба, хіба-ж ти не віриш?

ЗУБР. А я знаю, чи вірю? Се висше над віру. Що-ж мені, коли не повірю, вона все стоїть передімною, що-ж тут допоможе віра або невіря?

МАНЯ. Ні, Михасю, ти справді говориш як баба. Стидай ся, ти мущина, я не можу дивити ся.

ЗУБР. То чого-ж дивиш ся на мене, чого хочеш від мене, відчепи ся! Ми не для себе, я знаю, я каліка духом, а ти, ти не можеж на мене дивити ся, я знаю. Та-ж я тебе не тримаю, їдь собі, шукай такого як ти.

МАНЯ. Коли я маю слабість до таких дурнів як ти, що-ж я пораджу.

ЗУБР. *(глядить допитливо на неї)*. Маню, чи ти ще любиш мене хоть трохи, чи ти можеж любити такого каліку, такого дурня, слабодуха?

МАНЯ. Михасю, такого найбільше люблю.

ЗУБР. Маню, *(кидає ся обіймати, але сейчас відпихає її від себе)*. Тікай, тікай геть.

МАНЯ. Що тобі, Михасю, що тобі?

ЗУБР. Вона тут, між нами, тікай геть.

МАНЯ. Михасю, спам'ятай ся, забудь вже її!

ЗУБР. Хіба-ж я можу, хіба можу. Що ти кажеш, забути? Ні, не можу, я вбив її, чуєш вбив. І за що? За сю її доброту, за сю ніжність для мене, що її мучив, що її скривдив.

МАНЯ. Та-ж, Михасю, ти не вбив її, хіба-ж від сього можна вмерти?

ЗУБР. Се правда, я її легко трутив, я тільки хотів спинити, так я легко. А чому-ж вона вмерла, кажи, Маню, чому вона вмерла?

МАНЯ. Звідки-ж я знаю, так мало бути. Она була в таких стані.

ЗУБР. Правда, правда. Я ще убив свою дитину, я дві душі вбив.

МАНЯ. Та що тобі, Михасю, ти знов зачинаєш. Забудь вже раз, не думай про неї, ми ще будемо щасливі, лише забудь!

ЗУБР. Я щасливий... ні вже ніколи, моє щастє пропало як камінь в морю. Я вже перестав надіяти ся. А ти тікай, поки час, тікай, не губи себе. Ти ще будеш щаслива, найдеш щастє.

МАНЯ. Деж я найду, коли при тобі не найду?

ЗУБР. При мені? ні, при мені не знайдеш. Я не можу дати нікому щастя, тільки згубу. Я проклятий, як ся Медуза. Хто мене діткне ся, той мусить пропадати. Так, так, я проклятий, такий уродив ся, уродив ся проклятий. Але ні, се мене прокляла мати, моя власна мати.

МАНЯ. Але-ж Михасю, що ти говориш?

ЗУБР. Так, так, ти не віриш? Моя мати прокляла мене. Я покинув її, стару вдовицю покинув, щоби шукати сьвітла науки. Я мрів, я снів про щастє, думав, що оно там у панів, у вчених, а не в бідній хаті мужичій. Я гнав ся за тою марою, я лишив матір саму безпомічну на ласку людей, на боже провидіне. А она просила мене, благала, що-б я вернув ся до неї, захистив її старість, її самоту, а я не послухав, пігнав ся за марою, за туманним блеском, і она прокляла мене, так прокляла: Ти не будеш мати добра з сьої науки, що ти мене покидаєш. — З тим проклоном і вмерла. Так она сказала і правду казала. Не найшов я того щастя, яке лишив під рідною стріхою, не найшов я того марева за яким гонив я. Твій батько дав мені гроші і се був перший проклін. І я мусів іти на теологію, так сказали, що мушу. І я пішов против волі, без віри, так, я пішов на теологію без віри.

МАНЯ. То ти не віриш, ти не віриш в Бога?

ЗУБР. Тепер вірю, вірю більше ніж треба, більше ніж треба, більше ніж кажуть вірити, так вірю. І пішов матірний проклін слідом за мною, як невідлучна тінь, обняв мене в заклятий круг і вирвати ся не можу. А той круг стісняє ся що раз більше, стискає мене з усіх боків і дусить, дусить мене в своїх обіймах і не задусить, тільки знущає ся, ссе поволи мою кров.

МАНЯ. Михасю, то імагінація.

ЗУБР. Ні, ні не вір тому, се проклін. Тікай, Маню, тікай поки час, не губи себе. Може вратуєш ся, може тебе не обняв ще заклятий круг, тікай, бо пізно буде, тікай.

МАНЯ. Не страш мене, Михасю, я не бою ся нічого. Я не покину тебе ніколи, не покину до смерти. Я ще уратую тебе, я вірю в се, ми ще будемо щасливі, так будемо щасливі.

ЗУБР. Ти мене виратуєш? Ні вже, ніколи, хиба смерть виратує, я вже пропащий, ратуй себе, чуєш, себе, ратуй, тікай від мене, тікай скоро!

МАНЯ. А ти, що-ж ти сам пічнеш? Ти хорий, чуєш, ти хорий. Що-ж ти будеш робити?

ЗУБР. Що я буду робити? Я не знаю. Буду ждати смерти, щож мені остало більше. Може змилює ся і звільнить мене з тих мук. Але ні Маню, я ще буду жити, ще мені остала послідна дошка.

МАНЯ. Що таке, Михасю?

ЗУБР. Може я змажу свій проклін, може спокую. Так, так я піду там, під ті курні стріхи, понесу сьвітло, віддам свій довг. Коли їм дам хоч дрібку помочи, тоді я ще не зовсім пропащий, я не згину марно, зіставлю слід по собі. Так я ще хочу, для них хочу жити. Може я відроджу ся в друге під своєю стріхою, найду молоді літа, молоду силу, може віднайду хоч частину мого життя. Чуєш, Маню, я ще буду жити, для них буду, я ще маю ціль життя.

МАНЯ. А ти-ж їм допоможеш? Ти знаєш чи ти їм принесеш поміч, може і їх обійме твій заклятий круг. Що, як гадаєш?

ЗУБР. На що ти се сказала, Маню, на що казала?

МАНЯ. Щоби ти прийшов до памяти.

ЯВА II.

Ті самі, ЛОВЧУК.

ЛОВЧУК. Слава Ісусу Христу!

МАНЯ. Слава на віки. А ви тут що хочете?

ЛОВ. Я до єгомосці.

МАНЯ. То що-ж з сього! не можеш сказати, коли питаю, ти мурго!?

ЛОВЧУК. А вам що до того, що до єгомосці то до єгомосці, а ви пильнуйте свого.

МАНЯ. Як він говорить до мене, чуєш Михасю, чуєш до чого ти довів, чуєш?

ЗУБР. *(зриває ся з задуми)*. Дай но спокій, Маню! Слухайте, Іване, чому з вас дикий чоловік, не можете говорити по людськи, коли вас питають.

ЛОВЧ. Яке помагай-біг, таке дай боже здоровлє. Який я мурга? То так іно дідів або злодіїв питають: а ти чого ту? хочеш вкрасти?

ЗУБР. Ну, ну, дайте но спокій, уважайте трохи на себе. А тепер кажіть, чого ви хотіли від мене?

ЛОВЧ. Та дитина ми вмерла, тота найстарша.

ЗУБР. Вмерла, шкода, жаль мені вас, коли-ж буде погріб?

ЛОВ. Та можи би завтра над вечиром, де в той цыс. Що єгомосць схотить за погріб?

МАНЯ. Пять ринських, то поховає.

ЛОВ. Або то ви будете ховати? Я з єгомосцьом говорю, а не з вами.

ЗУБР. Іване, уважайте як говорите!

ЛОВ. А що мені, говоріть єгомосць, що вам дати?

МАНЯ. А видиш, маєш, поховай за дармо.

ЗУБР. То дасьте пять ринських, розумієте.

ЛОВ. А я ни дам, я з покроплінью поховаю.

ЗУБР. Добре. Завтра пополудни.

ЛОВЧ. Будьте здорові!

ЗУБР. Ідіть здорові!

ЯВА III.

Ті самі, без ЛОВЧУКА.

ЗУБР. *(ходишь нервово, по якімсь часі).* Що ти зробила, Маню, що ти зробила?

МАНЯ. А що-ж я зробила?

ЗУБР. Ти рвеш останню нитку мого життя, останню нитку.

МАНЯ. А що-ж я тебе силувала, чи що? Було про мене і за дармо ховати. Сам зробить а потім жалує, ще й на других складає. На що-ж ти робив, коли тобі так жаль.

ЗУБР. Чи я знаю, чому я се зробив, чи я можу знати? Чи ми все свідомі своїх вчинків, чи робимо, що хочемо. Часом робимо се, чого ми найбільше не хочемо, а чому? Я знаю чому. Хто се може сказати. Навіть ті вчені психологи не скажуть сього; оно не влізе ся під їх формулки. Щось нас водить, як той блуд по лісі, водить по манівцях і не можна вирвати ся.

МАНЯ. Водить, коли хто дає ся водити, а хто не дасть ся водити, то не водить.

ЗУБР. Може й правда.

Маня. Але чого ти, Михасю, гризеш ся кождою дурницею. Нічого ще не стало ся. Хоче покропління, то му покропиш. Через тих кілька грейцарів ще не вмреш з голоду.

ЗУБР. Маню, ти не розумієш мене. Мені не ходить о гроші, я би йому і за дармо поховав з цілою парадю. Мені аж надто вистане моєї платні. Але ти не знаєш їх, они завзяті.

МАНЯ. То що они тобі зроблять, ти їх потребуєш, чи що?

ЗУБР. Їх серця не привернеш ніколи, коли раз страतिш.

МАНЯ. Та яке у них серце, у хлопа серце?...

ЗУБР. Ні, Маню, у них є серце, хлопське серце, просте, але глибоке, там в глупині сидить, а його не видно.

МАНЯ. Той дикун має серце, правда, у него є серце. То розбишака. Я би його до криміналу віддала.

ЗУБР. Маню, таких людей треба цінити, дуже цінити; треба цінити тую елементарну силу, знаєш сю силу...

МАНЯ. А сам її не маєш.

ЗУБР. Так, я не маю. Може й тому я її так ціню у других, ціню її у нашого народу, бо в него так мало тої сили, дуже мало. Тому я так ціню ті рідкі проблiski, я одушевляю ся ними. Коли-б ублагороднити сю просту, первісну силу... а що-ж, коли така вже доля нашого народу; що слабе то гнуть ломлять, допчуть, як сухе бадилля і не слухають, як тріщить з болю, стогне... а що сильнійше, то дичіє серед пустині, серед темного ліса — така доля нашого народу, така наша доля, гірка, невідраднa... І коли оно буде ліпше, чи буде коли, чи може віки пройдуть, а ми будемо блукати серед пустині, серед пітьми. І видіти се, хотіти зарадити, помочи, а спочити безрадним — се мука, Танталева мука.

МАНЯ. Ти все мусиш собі щось найти, щоби гризти себе. Та годі на все зважати, все собі до серця брати. Ти гадаєш, що ти вгодиш хлопам, що відчують твою доброту. Хоч би ти їм все робив за дармо, хоч би був для них ангелом, то ще їм буде за мало, будуть на тебе говорити, тебе заклинати, бо така їх вдача. Коли би зважати на кождого. що він скаже, то би і днини не пережив. Твоя річ брати, а їх давати. Ти мусиш брати. Хоч би ти обійшов ся, то другий не обійде ся. Розпустиш село, прийде другий і буде тебе проклинати. А они все однакі, чи ти більше возьмеш, чи менше, чи нічого, се їм однаково, як піп, то вже їх ворог. То невдячний нарід.

ЗУБР. Маню, не дорікай їх невдячностю. А за що они мають бути вдячні, хто їм що доброго зробив? Хто не хоче, той зідре, хто не хоче, то скривдить, і за що они мають бути вдячні? За вікову неволю, за вікову кривду. Людське серце — як горнець накипає і пушкою ладану не викуриш сього, чим накіпіло від віків. А скажім правду, чи св'ященники поводили ся серцем до сього народу, з яким так тісно зросли ся. Не тим зле робили, що брали много, а тим що брали більш, як можна. Не подумали, що одному легко дати сотку, а другому тяжко крейцар. Ні, они не подумали над тим, задивили ся на панів, що з хлопа можна тільки брати, а нічого дати, і дерли шкіру з братів незрячих гречкосіїв — як казав Шевченко. А що їм дали? Чи відчули їх біль, чи приложили цілющого зілля до рани, чи показали сліпому братови дорогу серед темноти? Не показали, бо кажуть, зайде до пекла. Щоби зробити ангелів, убили людей і зробили пекло на

землі. А багато було таких, що мали серце? Тай они освоїли ся і пішли за другими, для солідарности, щоби їх не проклинали свої, а не чули хлопських прокльонів. Видиш, Маню, яка се хлопська невдячність. Не добро її сотворило, не щастє — а нужда і горе.

МАНЯ. Ей, та хлоп все бідний, ніколи не має, а як притиснути, то сейчас найде, звідкись добуде.

ЗУБР. Так, добуде, з під серця добуде, з крові добуде, а дасть, бо єму видруть Маню, не знаєш ти хлопської нужди, ні не знаєш. Хто не виріс на хлопській печі, той не знає його біди!

МАНЯ. У кожного своя біда, по що журити ся чужою.

ЗУБР. Маню, у тебе нема серця!

МАНЯ. У мене нема серця? Кажеш нема серця? Я би розрізала груди і показала, як оно горить, але ти не побачиш, ти сліпий.

ЗУБР. Ти маєш серце лиш для себе, а для других не маєш. А она мала таке ніжнє серце.

МАНЯ. Знов она! *(Виходить незаметно).*

ЯВА VI.

ЗУБРОВИЧ сам.

Она знала людську біду, людське горе, відчувала єго, боліла чужим болем, терпіла чужим терпінєм. Так, она терпіла, тільки терпіла. І за що? За те чутливе серце. Відчувати — се значить терпіти. Ніжне серце ранить кожда порошина, як сього слимака. Ні злоби у неї не було, ні мести, ні гніву. За мною просила, за мною, що її мучив. І за що я її мучив? За то добре серце, за тую вічну доброту. Я вбив її, свою власну жінку, свою власну дитину, все те, що я міг своїм назвати, все вбив, вбив свою дитину, батько свою дитину. Не діждав ся сього часу, коли би почув милий голос малого сотворіння, ангела, голос своєї дитини. Не доведе ся мені почувти дитячого щебетаня, не почую свого великого слова „тату“, „тату“... вже не вчую. Я сам одинокий, на широком сьвітї. Нічо не перебе пустої тиші ночі, не перебе її срібний голос дитини, хиба пугач завіє, так пугач, наша судьба однака. Він буде товчи ся по церковній бани, а я по пустих комнатах, ми однакові. Ніхто не привитає, не розвеселить. Всюди пуста тишина як у гробі, а серед неї я — покутуючий дух, проклятий, тричі проклятий, вбив свою рідню, жінку, дитину, власну дитину. Вже їх не побачу, хиба там, коли там є житя, побачу їх тіни, а тут вже ніколи, ніколи. А я так хотівби побачити їх, так хотівби почувти голос дитини, хоч у сні, хоч раз у сні. Боже, верни мені їх... верніть мені їх ви добрі духи, чи злі, ясні чи темні, верніть мені їх, хоч на хвилю, на малу хвилю, най побачу і вмеру, умеру враз з ними.

(Тимчасом на сцені, де сумерк западає в часі монологу, вже стемніло. Являє ся дух Юлі з дитиною на руках.)

ЯВА V.

ЗУБРОВИЧ, дух Юлі.

ЗУБР. Хто тут? Маню, то ти? ти? Ю...ю... Юлька, ти? Чого ти? Мести, мести? Ти по мою душу? по душу? Возьми, возьми її, вбий, не муч, не муч мене! Чого так дивиш ся? Не диви ся, не диви ся так! так страшно! Чого ти хочеш, промов! Не диви ся так страшно! Чого хочеш?

ДУХ. Нічого! Дитину принесла, нашу дитину. Се твоя дитина, видиш, таке маленьке, як ангел, сьміє ся, диви ся, як сьміє ся, до тебе сьміє ся, до тебе подібне, такі очі, такі усточки, видиш, таке як ти, в тебе вдалось, подиви ся! *(Підходить).*

ЗУБР. Ні, ні, не хочу, не підходи! *(уступає перед нею).*

ДУХ. Оно хоче до тебе, дивить ся за тобою, видиш, як дивить ся. Кличе тебе, чуєш, кличе, тата, тата. Возьми, возьми, поцілуй, свою дитину поцілуй!

ЗУБР. Ні, ні, ні! *(уступає перед нею).*

ДУХ. Оно сирота, бачиш, шукає батька, шукає по цілім сьвітї, нехрещене, охрести його. Охрести, його не пускають там, розлучають нас, оно самітне без батька, без матери, блукає по сьвітї, охрести його! Я тобі лишу, тут на ліжку, побав ся з ним, попести його *(кладає на ліжку).*

ЗУБР. Ні, ні, не лишай, не лишай!

ДУХ. Ту принесеш мені знов, прийдеш з ним там, там так гарно, гарно, не так, як тут, *(показує в гору)* прийди, там прийди! *(зникає.)*

ЗУБР. Сьвітла! Сьвітла! ратуйте!

ЯВА VI.

ЗУБРОВИЧ, Маня, Бабця, другі люди за дверми.

МАНЯ. *(вбігає зі сьвітлом, за нею бабця, опісля двоє або троє людей, що дивлять ся крізь двері.)* Що тобі, Михасю, що тобі? Який ти страшний, боже!

ЗУБР. Она була тут... з дитиною. Там... на ліжку дитина... лишила.

МАНЯ. Схамени ся, Михасю, нема нічого. Йди до тамтого покою, не сиди тут.

ЗУБР. Ох! *(падає на крісло).*

БАБЦЯ. Що то, паннушко, що то?

МАНЯ. Тихо, тихо то нічого, єгомосьць слабі.

БАБЦЯ. Боже! з розуму зійшли? *(клякає).* Вочинаш жиєси набесах досьвітїці мьитвоє та прийде царство твоє та буде воля твоя...

Заслона паде.

Кость Кракалія.

На тему „весна“.

Тихо шепоче потічок в лісочку,
а десь там далеко пташина сьпіває,
з далека доходить милий сьпів дівочий,
то раз голоснійше, то знов утихає...

Так гарно тут в лісі, в зеленій діброві,
травичка зелена, брависті цвіткі,
немов на дівочих грудях білесеньких,
вишита сорочка, а на ній цятки.

Дмитро Ліман.

Дщи ваволоня окаянная!
блажень іже иметь и разбієтъ
младенци твоя о камень!

Пс. 136.

Невісто України, мабуть ти проклята,
Коли привела ти на сьвіт сей рабів...
Глянь, кождий як спину зігнув під нагайку
і радий, що ради великих терпів!...

Блажен той, що прийде, від груди відірве
Малі Твої діти, на смерть розібе,
Бо тяжко, ах, тяжко на сьвіті такому,
Що воля для нього, а він рабом є...

Павло Богацький.

Чесний робітник.

Я йшов з друкарні, де сидів чотири годині по під ряд над сьвіжими, ще з невисохлою друкарською краскою, листами і правив коректуру. Запах краски впливав на мене голодного і знесиленого працею дуже неприємно: то запоморочить зовсім голову, то підкотить ся якимсь клубком до горла і задушить.

Я радів, що вирвав ся з тої нудної атмосфери, з царства грюкоту та клапаня машини, на сьвіже повітря. Перед очима моїми ще брикали літери то боком, то до гори ногами перемінені з коректурськими значками. Я силив ся одігнати од себе се і мріяв о тії пріємності віддиха, яка охопить мої члени в хвилину, коли я ляжу в постіль і зажмурю очі.

Я біг, як міг скоріше, бажаючи здійснення моєї мрії. Був досить пізний час. Електричество загасло. Конки стали. Над городом простер ся непрозорий шар мороку, котрий окутав все, крім огників ліхтаря. Навкруги обступив він сії невеличкі, нещасні цяточки світу та побороць був все таки не в силі. І сьвітили вони слабеньким, сумним світом. Взагалі все тоніровало настрою одиноких пішходів, рідких візників, котрі грукотом роз-

ривали нічну тишу, і нагадувало їх чорну, невдячну пряцю, а далі і всезлиденне життя.

На пів дороги я примітив, як передімною в млі все дужче і дужче виявляв ся невиразний сілуєт. Я прибавив крок і скоро дігнав невеличкоко хлопчика. Мене здивувала його присутність на вулиці в сей час ночі, а також з'явилась гадка попитать його об сім. А він весело йшов далі, підсвітував, підспівував. Мене ще більш цікавило, що не страшно йому темрява ночі, пусті вулиці. Років йому було 11—12. Великі чоботи на ногах, мабуть не його, шкорбали по каміню. Колись бараняча шапка налізла йому на очі, а по верх довгого кафтаника він був обв'язаний хусткою.

— Здорово, товаришу! — привитав я його і поклав свою руку йому на плечі. Несподіванність мого привитання трохи застрашила його. На мене глянула пара оченят, гарних, дитячих, в котрих сьвітилась радість та щастє.

— Добрий вечір, то-ва-ришу — одповів він мені, протягнувши слово: товаришу. Воно, видно було, йому подобалось.

— А звідкілля в таку пізну добу?

— З роботи... Продавав газети, а зараз йду до дому — розказував з дивованям в голосі, що я сего не знав. Острах давно вже пройшов і він, почувши в мені справжнього товариша, розказував про себе з охотою. Я радів сій випадковій стрічі. Мені подобалась та зрозуміла гордість та сьміливість, з якою він називав себе робітником і розказував про себе зовсім чужому чоловікови. До сего мене ще тішило то, що він в одну хвилину почув в мені свого товариша, котрий зрозуміє його, а не насмієть ся.

— А як же продавалось? — розпитував я далі, догадуючись, що тут корінь його радості.

— Та поталанило мені сьогодні... Заробив двадцять копійок... Давно вже така вдача була...

Хлопчик розказував і чути було в голосі згук: „двадцять копійок“ тішив його, а щоб впевнити себе, що се не мрія, а дійсність, він інколи брязне тими щасливими мідяками в глибокій кишені. Я проймав його радість і радів, що вони є там в кишені його такі дзвінки, такі маленькі, кругленькі.

— Дома хто-ж є у вас крім мами? — питав я, щоб ще краще зрозуміти його радість. Мені вже так і здавало ся, що ось розпочне він мені всім відому історію, шаблянову форму бідности та нещастя: мати лежить слаба, без куска хліба, а я ходив на вулицю про... Та тут я запнув ся в своїх думках, бо спам'ятав, що сей ходив не просить, а зароблять і соромно стало мені за свої приткі думки. А хлопець тимчасом найшов кінець в своїм оповідані і говорив:

— Був у мене батько... Жили ми тоді в Минську. Добре жили, бо батько учителював в городській училищі... Я ходив в гімназію, вже кінчив третій клас, аж батько в літї остудив ся і помер. Поховали ми з мамою батька та і переїхали сюда... Мати вивчилася шити і тепер модісткою, а я бігаю газети продаю...

— Тяжкий час настав! — глибоко зітхнувши провадив далі хлопець.

В мене в грудях родилася не жалість, не спочування сему хлопцеві, його біді, а якась дика злість, прикра ненависть до усього нашого життя, до життя, котре загинуло в сі маленькі, дитячі ще груди такий тягар, таку безконечну муку боротьби за право на одне існування. Я лютував і тепер вже чув в сему хлопцеві рідного брата і вірного товариша в одній боротьбі, в боротьбі за кращий час всіх нас скривджених життям.

— ...Мамі зрідка хто дає шити щось цінне, бо в неї не має свого блискучого магазину, не має тої принади для публіки, якою володіють багаті.

Я слухав далі і вже радів, що сей хоч знає, звідкі я вітер віє, я радів, бо почував в нему мужнього борця, котрий ніколи не скаже — годі!

— Я раніш тоже більше заробляв, бо не було на вулиці стільки отих дїтлахів, котрі не стільки продають, скільки збивають ціну та жебрають.

Бувало на хвилину, другу я забував, що зо мною говорить дитина, а на сей раз мені аж смішно стало, коли я почув його слово „дїтлахів“. В тоні його голоса чулось, що себе він лічить далеко не дїтлахом, а дорослим, „відивавшім віди“ робітником, з котрого вже є добрий міх за плечима власного досвіду, та котрий знає кращі часи життя.

— Я би соромивсь просити, бо можу заробити — говорив хлопець як по ковадлі молотом грів. — Я чесною дорогою дістаю свій гріш, а жебрать в багатих я-б соромивсь... Мама каже, що не прийме од мене і гроша, коли визнає, що його я випросив... Вона каже, що не гріх і не сором бути бідним, а сором бути нечесним... і я не люблю тих паскудних, котрі підбїжать та: паничику, паничику, або баринчика милостива, купіт газетку, купіт газетку! — пищав хлопець вдавая тих жебрущих. „Не хтят! То дайте копійочку, баринька... Я замерз, їсти хочу!... І молит, поки не дадуть одчїпного... Фу, гидота!... Я чесний робітник!... Що зароблю, то зароблю, але своєю працею, а не проханням... От сьогодні заробив двадцять копійок... мама і поратуєть ся... Вона давно вже обіцяла купити на свята гарні чобітки та вбраня“...

Хлопчик став хлопчиком. Свою смілу, могучу, повну ненависті і огидливості річ він змінив веселим, дитячим говорінням про

нові чобітки та одежу. Мені дуже приємно було се почути, бо я взяв, що мороз життя не виморозив ще у нього його дитячих, невинних радостей, таких-же бажанів і маленького, рожевого щастячка. Він був ще дитиною.

— А міні сюда!... Праворучь... — сказав хлопець, коли я по звичці, дійшов замишлений до рога вулиці і хтів звернуть ліворучь.

— Дуже шкода, що нам не по дорозі — пожалкував я, — що треба розлучитись з таким милим, рідким спутником.

— Бувайте здорові, товаришу! — протяг він вже міні перший руку. Я похапцем дав свою і ми потиснули міцно, по товаришки одна другу.

Я йшов далі і бачив в своїм уявленні його матір, котра все підчікувала сина. Не одна чорна думка пробігала в її голові, не раз туга міцно, міцно стискала її наболіле серце, но вона була всетаки певна, що її Петрик не пропаде, не загине... Ого і постукав в двері... „Він“ — стрілою пронеслась думка в її голові. Серце тремтить од радости.

— Чого ти так спізнив ся? — питає мати.

— Та не встиг продати завчасу, і гордий та щасливий своїм зарібком він викладає на стіл свої мідяки...

— О се мамо мій зарібок... Двадцять копійок! — не втерпів, щоб не вимовить небувалу сумму, ...і чесно мамо я заробив!“...

Щаслива мати підійшла до сина і дріжачими руками обійняла своє єдине щастя, свою гордість, свого чесного робітника і відкрила його кудлату головку теплими, материнськими поцілунками.

Щасливі подумав я, і позвонив дворника.

Київ 4-IV, 908.

М. Евшан.

Козаччина в українській поезії.

(Далі).

Перелом зробила аж поезія Шевченка. Сей без ніякої „хитрої мови“, з щирістю і запалом почав величати тих розбишак, що вступились за праведне діло, звеличав Гайдамаків, що взяли ся робити лад на Україні, а дальше тих Остряниць, Наливайків, Трясилів, Івана Підкову, що свою молодецьку голову склонив перед польським катом на львівському ринку, звеличав славу козацьку, гетьманів, бунчуки. У нікого з українських поетів не було такого зображення козащини, такого ідеального полету думки в описах козацької волі, ані такої туги сердечної за бунчуками і булавами, як у Шевченка, у його „Прольо-

гу". — Та, як у інших політичних питаннях Шевченко був нерішувачим, нераз неясний і плував ся, так і тут Шевченко став роздвоюватися і з найгорячішого козакофіла зробив ся під тим зглядом скептиком. Однак ті перші його вірші про козаччину були тими, що з'єднали йому найбільшу славу, що запалювали цілі молоді покоління. Витворювала ся ціла школа українських поетів, що задачу поезії бачили в тому саме, аби наслідувати ті вірші історичні Шевченка. Мордовців ще на шкільній лаві за життя Шевченка писав довгу свою поему „Козаки і море“*) — поему слабу через те власне, що була наслідуванем. У довгих, бомбастичних а пустомельних описах козацтва, пожеж та любови, хотів Мордовців зискати славу українського поета, — той сам сантиментальний Мордовців, що навіть перед самою смертю, коли його українофільські ідеї дійшли до вершка, так погано змалював лівобережну козаччину за Палія.

Федькович волів зречи ся писання гуцульських чудових а сьвіжих оповідань і собі взяв ся наслідувати Шевченка. Але, коли у тамтих двох було яке таке знанє української старовини та козацької історії, то Федькович не мав і сього, а в нечисленних творах про сю справу показує лиш тугу за тими часами і країнами, де гуляло козацтво: „Хто то може знов забути могили, кургани, Де козацтво українське, славні отамани

Свою славу сном провадять, славов серце [гріють, А ті думи богатирські так то гарно піють, Що аж тут ся відзивають, що аж ту їх чути, — Україно, Запороже, можна вас забути?**)”.

Видко, що Федькович не бачив у козаччині більше нічого, як гарних юнаків, що сьпівали, женихали ся до гарних дівчат, тужили — а Запороже було для него тим чудовим краєм, про котрий він мріяв і не радив про него забувати. Як всюди, так і у Федьковича понятанє козаччини було не як живих, діяльних людей, а як декорації. Ще більше безжизненною була козацька муза иншого буковинського поета Сидора Воробкевича. Любов до бувальщини була у него велика та у ній він не умів висловити того, чим він хотів заінтересувати тодішну інтелігенцію. Він писав багато історичних поем більших і менших з часів козацьких і писав з великим розмахом, садив ся на силу слова і плястики в образах та повиходили з того річи такі нудні та скучні, що їх не лиш ніхто не читав і не читає, але про них не знає! Знов показало ся, що инша річ любити свою минувшину та мріяти про неї у своєму кабінеті та писати довгі та численні

поеми, а що иншого подати з неї думки для будучности, значить: зрозуміти її, відкинути зерно від полови і зробити з того якісь життєві висновки, аби були дороговказами для цілих поколінь. А тимчасом, що ж дають ті поеми цілий їх ряд: Мурашка, Нечай, Тимош Хмельницький, Стефан Дашкевич, Богдан Ружинський, Іван Підкова, Конашевич-Сагайдачний, Гетьман Наливайко, Гетьман Павлюк, Казнь Івана Підкови, Богдан Хмельницький? — „Коли ті річи мають розбудити ентузіазм, мусять промовляти не до розуму, але до серця, мусять бути горячі, мусять розпалювати всі почування читачів, навіть ті, що скриті дуже далеко і не легко збудити: тимчасом поемам Воробкевича бракувало всього того, вони були зимні, тяжкі і через те вони цілком забуті*). Такий осуд мусіла видати критика — а що ж самі читачі, для котрих були призначені ті поеми?

Десь у той самий час писав свої поеми з козацької історії Степан Руданський, хоч видруковані були вони вже геть пізнійше, вже по смерті поета. Заголовки тих поем: „Мазепа“, „Павло Полуботок“, „Апостол“**), вказують, що автори припадав краше до смаку період по смерті Хмельницького, як перед ним. Культурна козаччина за Мазепи й відтак, що знала чого хоче і ясно мала поставлений свій ідеал, що видала гадяцьку умову, або Гордієнкову конституцію 1710... „найвище“ — як каже Драгоманов — „до чого додумались українські люде в XVII—XVIII. ст.“ — ся козаччина мусіла далеко більше припадати до смаку Руданському, як Козаччина початкова, некультурна, авантюрична! Та всеж думки поета не такі ясні та зрозумілі для нас по тих поемах, як би були, коли-б він був представив і инші періоди козаччини. Та й Руданський впрочім більше описував її, як роздумував.

Отсе й представлено розвій поглядів на козаччину у нашій поезії аж менше-більше до 80-тих р. За весь сей час дасть ся завважати одно: у представленю її поети не подавали ніякого погляду, ніякої синтези, — а з упередження вже приступали до діла коли не з любовю, то бодай з бажанєм відзначити ся на тому полі. І не багато вони ріжнили ся від української школи в польській літературі, — від Залеского Богдана, Северина Гошинського, Томи Олізаровського, Мих. Чайковського (Садика-Паши), Тимка Падури: любили як і тамтїєтнографічну Україну, її степи, чудову природу, дрімаючі могили, шире коханне, широку вдачу козака, але дальше рідко коли ходили! І не дивниця: вони всі були „романтиками“. Полякам подобав ся край

*) Мордовців: „Козаки і море“. Поема. Петербург 1897.

**) Поезії Осипа Юрія Федьковича (Писання... Том. I. вид. др. Ів. Франко) у Львові 1902, ст. 33.

*) Вол. Гнатюк: „Сидір Воробкевич“ Л. Н. Вістник 1903. Том XXIV. ст. 47.

**) Див. альманах „Ватра“ — 1887 — виданє В. Лукича.

над Дніпром, его егзотична поезія, — Українці не могли не любити тих, котрим вони спочували. Але люблячи їх і кладучи любов тої, як конечну річ до любови вітчизни, нераз ідентифікуючи їх разом, вони не могли сказати, чому вони люблять, і чому треба козаччину любити! А до того вона була зображена ціла такими чудовими красками у народній пісні — а етнографія була головним жерелом романтичної поезії. На лад пісень і дум народних вони й забрали ся про неї співати. І з конечности мусіли обмежити ся лиш на формальний бік тої поезії, на дно народної душі вони не сходили ані не вишуквали ідей козаччини у піснях, бо пісня про се мовчала, а коли з сеї сторони почала висказуватись, то ставала на бік царя чи цариці*). Правда, вони знали й історичні жерела та літописи, але головні підручники тої історії, коли не були власними споминами, то навязували просто до традиції і подавали звістки чисто баламутні, навіть неправдиві, як Історія Русов-псевдо-Кониського (Іван Полетика ??) або Бантиш Каменського, або Маркевича! Впрочім історія зацікавила їх лиш, як доповнене до етнографії. І так з етнографічної точки лиш оцінювали козаччину поети: Котляревський і его школа, Могила-Метлинський, Костомаров, Шевченко, Максимович, Руданський, Щоголів**), Федькович, Воробкевич і ще більше менше значних! А коли котрий з них пробував входити дальше, навязати до тих думок, які плекало козацтво іменно до політичних їх думок, то мусів їх перестати ідеалізувати. Коли Шевченко станув на точку сказатиб історіозофії, правда дуже містичної і неясної і став відти дивити ся на козаків, то мусів назвати самого гетьмана Богдана „неро-

зумним сином“, що запродав Україну Москалям. І тоді чар козацтва приснув.

А почали вже підростати нові поети, що не мали того запалу поезії, що романтики, але мали за те запал до праці, і справа стала поводи змінюватись. Вже Олександр Кониський мало сьпівав про козацтво. А коли прийшло ся сказати рішуче слово — то з такою видимою неохотою, і такі ті слова були бліді супроти давних запальних поем, що можна було відразу бачити нову добу в розвою тих поглядів.

(Далі буде).



Рецензії.

Перли українського письменства. (Бібліотека для української молодіж, під редакцією Антона Крушельницького.)

В Станіславові завязав ся редакційний і видавничий комітет (А. Крушельницький і М. Вашкевич) з дуже красною метою: видавання „Бібліотеки для української молодіж“. Самі Вп. видавці і їх перший випуск дають повну запоруку, що їх видання будуть чималим причинком до поступу в вихованню нашої молодіж, причинять ся до розбудження національної сьвідомости в молодечих серцях, запалять у них охоту до всього кращого і вищого, та — може вспіють розбудити деяку цікавість до книжки у нашої молодіж, з поміж якої лиш спорадичні одиниці вміють оцінити вартість книжки, а загаль дуже холодно відносить ся до неї.

Редакція заявляє від себе, що „ніколи не було за багато книжок для молодіж“. Ми вивернемо кожух до гори вонною і скажемо: „Все було й буде за мало книжок для молодіж“. Річ тут зовсім проста. Буденний досвід навчає нас, що лекше і скорше напише автор кількатомову наукову працю, чим невеличку книжочку для молодіж. Тимто й по правді „ніколи не буде за багато книжок для молодіж“. Колиж Редакція висказала гадку, що кождий „мусить повитати радо всяке видавництво, що підпомагатиме важку працю учителів на полі заспокоєня жадоби молодіж до лектури“*), то ми скажемо, що навіть дуже тішимось і радуємо ся, що чейже раз уже таке видавництво у нас появило ся, а ще більше боліли би ми над тим, колиб воно зарані мало змарніти. Тому заохочуємо на сім місці Вп. видавців до дальшої трева-

*) Див. прим. збірку Драгоманова: „Політичні пісні в XVII—XVIII. ст.“ або: „Я. О. Головацький: „Народня пїсни Галицкой и угорской Руси“ Часть I. Москва 1878, ст. 33—36.

**) Я. Щоголів з усіх старих поетів романтичної доби був неначе послїдним бардом козацтва. Оброблюючи багато тем з козацької старовини („Золота бандура“, „Барвінкова-Стінка“, „Кобзар“, „Запорожський марш“ і ин.) він розумів, що то вже останки тої старовини, які він брав з народних оповідань, що те всьо вже не верне (у поезії: „Останній Могікан“ сьпіває про послїдного (!) бандуриста!) — і тому каже у творі: „Остання Січа“ (И. Н. Деревянкину):

„Ти бажав знайти руїни,
Де остання Січа вмерла?
Не шукай — доба бігуча
Як усе, і те пожерла!

Ти не вбачиш ні Покрови,
Де молила ся громада,
Нї широкого майдана,
Де гула козацька рада“.

(Див. Я. Щоголів: „Слобожанщина“ — Лирна поезія. Харків 1898, ст. 32. — На иньшому місці говорить він, що тепер там сидить Німець, де була Січ. І Шевченко („Посланіє“) і Нечуй-Левіцький (казка „Запорожці“) з жалем — як і Щоголів — згадують про те, що на місці Січі „Німець картопельку садить“ — Sic transit gloria mundi!“

*) Так само мусить кождий радо повитати видаване „Бжолі“, котра в першій мірі має на оці також потреби душі нашої молодіж! (Авт.)

лої праці і поборювання звісних у нас в такім ділі перепон.

При нагоді ми позволимо собі сказати кілька наших гадок, котрими очевидно Редакція при добрій волі моглаб покористувати ся. Ми гадаємо, що ціль їх видавництва повинна бути така: Розвивати у молодези любов до краси, розбуджуване критичного змислу для оцінки творів з правдивою літературною стійністю, вироблене у неї артистичного смаку і вплив на її загальне, ширше образоване. З того отже виходить, що редактори видавництв для молодези повинні положити в основу своїх змагань ось такий принцип: „Всьо, що даємо молодези читати, мусить рішучо служити до вироблення у неї якогось сьвітогляду, ідей, ідеалів і до чогось заохочувати“. Не хочу через те сказати, що всі твори красної літератури мусять бути прибрані в схоластично-моралізуючу політуру, но гадаю, що автори спеціальних видань для молодези повинні безперечно отсими мотивами руководитись в виборі лектури. Бо в противнім разі видавництво не має найменшої рації і минає ся зі своєю метою і завданем.

Се одно!

А друге мабуть іще важнійше: Всім добре звісний наш, сказатиб, „хоробливий“ національний напрям науки: історія, історія і ще раз історія, етнографія, фольклор тай ще дещо таке, а поза тим ані чичирк. А памятаймо, що коли небіщик Драгоманів сказав: „Нам треба засіяти наукою і ділами, щоб увесь сьвіт оглянув ся на нас“ — то мав він на гадці всесторонній розвій народних сил духових, інтелектуальних, моральних і матеріальних. Ми маємо такі красні імена в науці історії і філософії, якими не годен похвалити ся неоден щасливіший і культурнійший від нас народ. Та за те в иньших напрямх знання такі в нас безмежні облоги, що аж разить — а виглядів на ліпше покищо нема ніяких. Тому мені здаєть ся, що порадно булоб, колиб Вп. видавці переплітали белетристичний матеріал своїх видань короткими популярними статями з обсягу найновіших здобутків наук природних, філософії і штуки*), а може тим далоб ся почин до звернення молодих духових сил на поле трохи більше продуктивне чим етнографія і фольклор.

* * *

Марш Сагайдачного (М. Чернявський). За добро усіх, за ближнього, за рідну землю варт а й голову положити і в тім можна знайти щастє. — Ціла новелька, се красна козацька іділля!

Цвіт щастя (Б. Лепкий). Автор хоче показати, що не тільки старший чоловік, але і навіть мала дитина гонить за щастєм. Дитина гадає, що щастє, то така цвітка — бо так мати казала — а як доросте, то довідаєсь від ботаніка, що такої цвітки-щастя нема! — Шкода! Треба було конче показати, що таке щастє є! А от воно: Працєю для себе і других, жий чесно і згідно з вимогами природної людської і суспільної етики, шукай свого щастя в щастю других, а будеш щасливий. Треба було конче показати дорогу до такого щастя, а не відсилати гарненькими словами до ботаніка за щастєм. А скажете може, що не кожному туди дорога до щастя!? Ми й на те маємо готову свою формулу: „Такі люди не належать до життя!“

Вечірня година (В. Стефаніка) то справдішна перла. Таких нам перел як найбільше — а булаб дуже богата наша література, наше „підскубане гусеня“. Богато прийшлоб ся розказувати, щоб виказати красу тієї вірної фотографії людської душі, людської психології. Та — Стефанік все був досконалий і все ним буде!

Шпаки (Дніпрової Чайки) — красна новелька, а й гадка щира, трошки тільки неясною вийшла. Боятися треба, що молодіж не достереже красної ідеї автора, а все буде гадати, що тут тільки й о шпаків розходить ся, а не бідних — Українців, на яких „гусак“ подивив ся й регоче. Качки закахикали разом. Индик наче Німець надув ся, хоче промову до них розпочати та круглого слова ніяк не знайде...“ і т. д.

Сліпець (Г. Хоткевич). Поміщуючи „Сліпець“ зробила Вп. редакція дуже милу несподіванку і прислугу своїм молодим читачам. Про красну хрусталь-мову Хоткевича, як правдивого Українця, про гарну ідею, яку він так влучно кількома словами заціплює в молоде серце читача, шкода навіть згадувати, бо се все само кїдаєсь кождому розумному чоловікові в очи. Ми від себе порадилиб широко Редакції не спускати д. Хоткевича з очий при своїм видавництві і обдаровувати молодіж дальше здоровими і не фальшивими „перлами“ широкої, людської душі. Взагалі д. Хоткевич се оден з тих небогатьох людей, що можуть присьвічувати кождому молодому серцю практичною громадянською роботою, гадкою, писаним словом і раціональною філософією життя. Тому то й його писаня, попри незаперечену красу слова, форми і змісту, будуть все мали чимале виховуюче значінє.

Мій злочин (Ів. Франко). В сій новельці з'ясовує автор неабияк первісні інстинкти грабежника, які проявляють ся спеціально у малих дітей, як атавістичні даруночки по наших предавних предках. Психологічні моменти та-

кож дуже влучно виведені; алегорія кінцева надає дуже велику стійність новельці, як дидактичній лектурі.

„Верба“ Гавриша, „Китайська яблунка“ Пятки і „Сумно колинуть ся сосни“ Кобилянської попри свою пишну технічну форму мають велику дидактичну вартість з огляду на розвій фантазії у молодіж, так убогої в послідних проблісках нашої молодшої літератури. — Прінципи, які були, піднесли перед несповна 3 століттями німецькі критики J. J. Bodmer (1698—1783) і J. J. Breitinger (1701—1776) і нині неповинні тратити нічо на своїй вартості в літературі. Поезія як „redende Malerei“ і „Das Wunderbare in der Poesie“ відай ніколи не пережують ся, а „Oberon“ Wieland-a остане також на все милою лектурою для кожного, в кого не висохло серце від напрасного реалізму і критицизму. Пригадаймо собі лише знаменитого нашого дядька Основяненка, як то він нас забавляє, як нераз заплачемо зі старим Наумом*), або як сердечно посьмієм ся з Нечипіра**) і його вареника за зубом, аж нам відрадніше і лекше на серцю стане і біда щоденна забудеть ся!

Вп. Редактори проявили в першій випуску „Бібл. для укр. молод.“ повне зрозуміння своєї важкої задачі, праці і одвічальности, і за се їм повинні віддячитись як найширші круги молодіж, розкупуваючи громадно і радо їх видання.

Булоб порадо, колиб ПП. Видавці постарались о апробату своїх видань ц. к. Ради шкільної краюї, а тоді й народні учителі моглиб з них радо користати і побільшати свою дуже-дуже мізерну шкільну бібліотеку.

30. III. 1908.

Іван Ющишин.

Книжки надіслані до редакції.

„Учитель“ ч. 6 і 7, містить: В. Щурат: На цвинтари (стих). — А. Миколаєвич: Пам'яті Володимира Антоновича. — 3 оповідань Франціски Ман: Бідні люди. — Д-р Іван Демянчук: Язиковий спір в теперішній Греції. — Іван Ющишин: Генеза і гігієна сну. — В. Щ.: Поет науки. — Ів. Франчук: Учительський записник. — 3 відчитів, анкет і конференцій. — Новинки.

„Учитель“ ч. 8. Зміст: В. Щурат: В день воскресеня (стих). — 3 оповідань Франціски Ман (п. з. „Діти“): Бідні люди (конець). — Іван Ющишин: Генеза і гігієна сну (конець). — В. Щ.: Поет науки. — Іван Франчук: Учительський записник (конець). — Новинки.

*) „Маруся“.

**) „Мертвецький великдень“.

„Ukrainische Rundschau“ ч. 2, 3, 4. Сюди одиноку у нас часопись, яка боронить наших інтересів перед цілим форум Европи, повинен передплачувати кожний щирый Українець - інтелігент. Адресувати: Wien, XVII/3, Frauenfelderstrasse Nr. 2. Річна передплата всего 8 корон.

„Терновий Вінок“, літературно-артистичний альманах. Під редакцією Олекси Коваленка. Видання розкішне, на пишному папері, в стилі moderne, з картинами, малюнками і вінетками. Видання оригінальне, стилізоване, друковане в 7 фарб. — Ціна 1 карб. 25 коп., в артистичній, оригінальній оправі 2 карб. — Набувати в книг. Н. Т. ім. Шевченка, у Львові, Театральна 1.

„Історичні пісні українського народа“. Впорядкував Мирослав Січинський. Ціна 8 сот. (Дешевої Бібліотеки ч. 2.) Наказом української академічної молодіж. — Замовляти у д. Юліяна Балицького, Львів, ул. Кохановського ч. 1 д. (Академічна Громада).

„Українська Муза“, поетична антологія від початку до наших днів, під редакцією Олекси Коваленка. Київ, 1908. Випуск I. — „Українська Муза“ вийде в 12 місячних випусках великого (лексиконового формату) і обіймати ме твори всіх видатніших українських поетів з російської України, Галичини, Буковини і Америки, — всього до 120 поетів. В кождім випуску поміщені будуть твори 10 поетів (більше як по 100 коезій) з портретами, автобіографіями і біографіями. Ціна кожного випуску 25 коп., з пересилкою 30 коп., а по передплаті 2 рублі за всі 12 випусків, з пересилкою 2 р. 50 коп., для Австрії 8 К (з пересилкою), для Америки 2 дол. В сій першій випуску знаходить ся вибір творів Котляревського, Артемовського-Гулака, Боровиковського, Гребінки, Марк. Шашкевича, М. Устияновича, Як. Головацького, Могильницького, Костомарова і Метлинського.

„Хрін“, корінець I. гумористично-сатиричний листок. Виходить у Києві, під редакцією Павла Олександровича Богацького. Редакційний комітет: Проф. Н. А. В—цький (худож.), І. М. Бурячок (худож.), П. О. Богацький, Олекса Коваленко, Ю. Будяк. — Твори і передплату надсилають по адресі: Київ, Бульварно-Кудрявська ул., 9, кв. 20, Павлові Олександровичу Богацькому.

Переписка редакції.

Алчевська Христя, Харків: За поезій і лист дякуємо. Просимо і на будуче про нас не забувати.

Александрович, Львів: Піді в свій час.

Будяк Ю., Київ: Дякуємо за післане. Числа висилати-мемо по Вашому бажанню.

Богацький П., Київ: Одвага, піді у слід. число. Дякуємо.

Бекеш Т., Сколе: Поезії гарні, так довгі для нас. Одну помістимо.

Коваленко Олекса, Київ: Сумно дивлюсь, піде у 7. число.

Козачка, Київ: Буде надруковано.

Копельгородський П., Арнавир; З ласкаво присланих нам поезій друкувати-мемо по одній в кожному числі.

Полтавка Наталка, Заріч: Піде у слід. число. Програма „Бжолі“ поміщена у 1. числі, яке висилаємо рівночасно з 5. числом. Містимо і переклади.

Ріпецький А., Львів: Піде у шесте число.

Свершок Іван, Б.: Лист вишлемо.

Степаненко: Нарис несогріший — так задля браку місяця не піде.

Чернявський Микола, Херсон: Дякуємо широко за твори і теплі слова. Все проче друкувати-мемо в слід. числах.

Яричевський Сильв., Кіцмань: Зачнемо друкувати з семим числом.

Єремійчук Борис, Чернівці: Пес бреше — вітер несе. Шкода заходів. Ті людиці не варті сього, щоби Ви про них писали так широко.

Богданський, Ст.: Получили все, дякуємо. Згодом надрукуємо. Щирий привіт тов. Ланському і Вітовському.

Від Адміністрації. Числа висилаємо правильно, коли-ж хто не получить на час, то сьому винна почта. На будуче, коли-б „Бжолі“ не прийшла до адресата сейчас по першій кожного місяця, прошу реклямувати. Реклямації неопечатані вільні від почтової оплати.

Всіх, котрі не звернули нам перших чисел „Бжолі“, уважаємо абонентами без огляду на письменні заяви.

Просимо о вирівнане залеглостей в передплаті за перший піврік К. Р. с. ..., або по 60 сот. за кожне число, щоби не спиняти нас в початому ділі та не наражати нас і Себе на непотрібні неприємності.

Адміністрація.

20 книжок за 4 корони.

Як довго запас вистарчить, продаю 20 різнородних книжок за 4 кор.

Кожний повинен з сеї нагоди користати. Гроші треба вислати вперед.

Микола Грабчук,

1—3

Чернівці, ул. Панська 13.

П О З І Р І

Гарну збірку українських новель: „Ruthenische Geschichten“ переклад на нім. відомого буковинського письменника

ЗМІСТ: П. Гуменюк: Перший май. — Пилип Капельгородський: Боязким. — Ю Будяк: Два кохання. — Петро Альтенберг: Дванадцятилітня. — Ярослав Літинський: Хрестини. — Христия Алчевська: * * * — Володимир Караїв: Спогад. — Іван Осадчук: Мрії. — Ignotus: Дещо на тему соціалізму. — Мирослав Капій: Цвітуть цвітки... — Нуся Врублевська: Сирітська пісня. — Микола Чернявський: На крилах смерті. — Іван Ганущак: Михайло Зубрович (драма на V дій). — Кость Кракалія: На тему „весна“. — Дмитро Лиман: Невісто України... — Павло Болацький: Чесний робітник. — М. Евшан: Козачина в українській поезії. — Рецензії. — Книжки надіслані до редакції. — Переписка редакції. — Від Адміністрації. — Оголошення.

Кость Кракалія — висилає ред. „Бжолі“ за надісланем марок за 40 сот. —

„Перли українського письменства“ по 30 сот.

„3 життя гімназістів“ нариси і оповідання по 1 кор. для передплатників 60 сот.

Переписні листки“ М. Павлика і М. Драгоманова, гарно викінчені по 10 сот., для передплатників по 6 сот.

„Михайло Драгоманів і его роля в розвитку України“ по 50 сот.

„Весняні цвіти“ посмертна збірка поезій 60 сот. для передплатників 40 сот.

Українське видавництво „РАНОК“ в Київі.

1—4

Вийшли з друку книжки:

1. Драгоманов М. „Старі хартії вільности“ 2-е видання 40 коп.
2. „Рай і поступ“ 3-е вид. 40 „
3. „Заздрі боги“ 4-е видання 10 „
4. „Швейцарська спілка“ 4-е видання 10 „
5. „Про волю віри“ 2-е вид. 10 „
6. „Євангельська віра в старій Англії“ 6-е видання 5 „
7. „Царство Божє внаутрі вас“ Л. Толстого 2-е видання 10 „
8. Стеценко К. „Ще не вмерла Україна!“ слова П. Чубинського, народне видання (ноти) 15 „
9. „Прометей“, слова Ол. Коваленка (ноти) 45 „
10. Піменова „Цілість держави і автономія“, переклад Ол. Коваленка 3 „
11. Коваленко Олекса „Горбоконик“ казка віршами 20 „
12. Лозинський М. „Польський і руський революційний рух в Україні“, 1. ч. 35 „
13. „РОЗВАГА“, Український декламатор. Артистичний збірник поезій, оповідань, жартів, сатир і гуморесок для читання і деклямування на сцені, вечірницях, літер. збірках, драмат. школах і ин. Уложив Олекса Коваленко. Том I. друге видання, до 600 сторін гарного друку з 62 портретами поетів, письменників і артистів, з малюнками і в'язками. Ціна 1 карб. 25 к. в артистичній оправі 1 карб. 75 коп.
14. Теж Том II., в якому надруковані твори, що не увійшли в перший том, з 50 портретами до 500 стор. Ціна 1 карб., в оправі 1 карб. 50 коп.

Продаються в Київі в книгарнях: Л. Ідзіковського, Хрещатик 29; С. Іванова і Ко, Фундуклівська 2; „Українська Книгарня“, Безаківська 8.

Річна передплата
6 кор., за кордоном
3 с. рублі, зглядно
2 долари.

Поодинокі числа
по 60 сот.

Оголошення
звичайні стоять по
20 сот. за стрічку.

БЖОЛА

літературно-наукова часопись.

Редакція і Адміністрація:

Львів Вірменська 25

Рукописий
не звертає ся.

Анонімних листів
не приймає ся.

Виходить з кінцем
кожного місяця.

Видає і за редакцію відвічає: Микола Венгжин.

Микола Чернявський.

Я не прихильник буч кривавих...

Я не прихильник буч кривавих,
Я не слуга богам війни,
І блиском діл своїх неправих
Мене не зваблюють вони.
Я вістник згоди і братерства.
І закликаю я братів
Од буч кривавих людоежерства
До мирних рал і до плугів —
До праці тихої, ясної,
Під стягом рівності святим.
Але історії старої —
Того шляху, яким герої
Ішли на смерть, щоб шляхом тим
За ними йшов народ за волю,
Кувать свою криваву долю,
Один бороти ся з трьома —
І забути — сил нема...
І забувають оте минуле —
Коли народ наш пута рвав
І панство, в пестошах послуле,
На герць кривавих викликав,
Коли бурхливими річками
Усюди воля розлилась,
І Україна завзялась
На смерть боротись з ворогами —
Коли-б і зміг — не хочу я!...
Того не дасть і кров моя!
Бо хлопська кров мій мозок гріє.
Та кров у серці в мене бє.
І серце раз - у - раз мое
Тремтить при споминах і мліє.



Пилип Капельгородський.

Сучасна мельодія.

Над краєм зломленим, борнею втомленим
Єдиний згук:
То люд пригнічений, до путів звичений
Кона від мук.
В п'їтмі блукаючи, шляхів шукаючи,
Він сьвітла ждав,
Гукав до помочі і падав поночі
І знов вставав,
Грудьми безсилими, грудьми зболілими
Повітря пив
І тішивсь мріями, або-ж надіями
Себе дурив.
Над краєм зломленим, борнею втомленим
Єдиний згук:
То люд пригнічений, до путів звичений
Кона від мук.



Христя Алчевська.

До портрета Шевченка.

Сумовитий, зажурений,
В темряві холодній
Ніби осінню він чує
Тихий жаль народній.
То не вітер, то не буря
Котить ся так з поля,
То народ вкраїнський плаче,
Що умерла воля.

1908 р.



Наталка Полтавка.

„Такий як і усі“.

(Виняток).

І. Лист до його.

У зеленому садочку
Соловейко шебетав...
Молоденький козаченько
Дівчиноньку увіщав...
„Не люби мене дівчино,
Забудь мене, молода...
Полюби собі другого...
Це кохання знесе вода...“

(З пісні.)

...Пишу до Вас цього листа — і сама не знаю, що я роблю!...

Що я роблю, — Ви-же милий...

Тільки нема вже мені скалі терпіти тієї несвідомості...

Як буде, так буде, — усе не так, як те-пер!... Ні з ким мені порадитись, ні до кого повернутись з сердечною негодою...

Сама я одна поміж ними!

Тремтить моє серце, тремтить без упину... Боюсь я втратити того, що єсть... А як здумаю, що те того і нема... і не було його ніколи... краще й не жити!...

Ви такі не постійні.. такі якісь каливливі... Вас не вгадаєш. Раз Ви так до мене... вдруге інакше. Не знаю, що й думати!... Вони то-го не хочуть... Заграбувавши мій хліб насушний, заграбувавши моє здоров'я, грабують тепер моє серце... Останнє грабують!... Саме найдоросле!...

Чого Ви з ними дружете? Хиба Ви не знаєте їх „поглядів“?... Що загального поміж Вами?... Може, може й Ви такі, як і усі?...

Простіть за мої слова!... Нема мені того на думці. То тільки так... наболіло дуже у душі... Я знаю Ваше велике некористне серце!... Я знаю, які Ви... простіть!...

Чула я, що Ви маєте віддати себе на громадське діло... що Ви підете... Яка то висока мета і яка висока людина, що її досягла?... Тільки що-ж я тоді буду?... моє невинне я?... Ви забрали моє серце... Воно піде за Вами...

„У зеленому садочку“... — чи чуєте?... То вони сьпівають... і рано і вечір... дратують мене... Хоть би забігти куди, аби не чути!...

Чого Ви так довго не були у нас?... Яка тому причина?... Вони кажуть, що я Вам наскучила, що Ви криєтесь від мене..., що Ви иньшу покохали... Усе таке!... Ох, як печуть вони мене!... Як шматують моє серце!... Лежить воно перед ними, мов непокри-те!... Що хоч з ним і роби!...

Серце моє... скажіть мені правду... саму тільки правду... Ох, не посьмілось вимовить... Ох, не посьмілось вимовить... Чи... чи... кохаете... Ви... мене?... Мені здавалось... Я й сама не... знаю...

...Покохала я Вас і сама не відала... Коли серце заболіло тоді тільки зрозуміла... І так мені не весело... смутно... Мала моя надія!...

А вони все сьпівають тієї остогидлої — „У зеленому садочку...“ Не можу вже її ніяк слухати!... Мов гострими шпильками впиляється вона мені у серце!...

...Снилось мені, що мов щось любе, дороге, миле — тікає від мене!... Я за ним — воно від мене!... усе далі, далі... От-от забіжить!... не дожену его!... А мені вже й нема снаги бігти!... Дух захопило, серце як не розірветь ся!... І так мені тяжко, так мені трудно, що й виявити не можна!...

Прокинулась я сама не своя!... і здумала за Вас... От-от втраю своє дороге щасте!... От-от забіжить, зажене моя золота мрія!... Вхопила-б її... задержала!... Хиба-ж задержиш мрію?... Чи єсть така сила?... Задержить ясний, соняшний промінь, як прогляне він крізь чорну хмару і знов сховасть ся?... Задержить пахущий вітрець, що подихне у степу понад сінокосом, тай затихне; або щебетання соловейка весняної ночі у садку... „У зеленому садочку...“ Чи я не збожеволіла?!... Сама вже сьпіваю її!... Так у серці і стоїть!...

Нема Вас?!... Не заходите!... Що мені робить?!... Така нудьга, хоч руки на себе наложити!... І всякі думки!... і в грудях так, бо-лить!... А вони знущають ся!... Усе таке говорять... і сьпівають тієї!...

...Щось таке зі мною діє ся... якийсь туман у голові... мов не розумію, що й мені говорять... Вони сьміють ся... Кажуть — „божеволію“... Може!...

А його нема... нема... нема...

Втікло!... зникло... полинуло десь... Самій би полинуть... за ним... Нема його... і не було... ніколи... „У зеленому садочку...“ сьпі-вайте... кати!... Не боюсь я Вас!... Катуйте!... печіть мене!... шматуйте моє серце!... Кляті!...

„У зеленому садочку соловейко шебетав... погляди собі другого...“

II. Лист до неї.

Шановна Панно!

Починаю свій лист такими словами, як Ви свого кінчаєте: „Погляди собі другого...”

Не знаю, по якій причині Ви уявили собі, що я Вас кохаю?... Здається я завжди був коректним для Вас...

Не криюся — зробили чимале вражіння на мене своєю безпосередністю... Я з охотою вів з Вами розмови... Тільки до „кохання” то далеко!... А Ви ще вдаряєтесь в поезію, рівняєте мене до соняшного проміння, узнаете „золоту мрію”... сьмішно читати!...

Мені нема ніякого діла до Ваших сварів з родичами!... Ніяким боком воно мене не торка, — „моя хата з краю...” Люди вони поважанні, мають силу у людській громаді і знайомство з ними не шкодить... Мені навіть неприємно, і я дивуюсь, — що Ви, дістаючи у їх притул, так образливо говорите про їх!... В загалі у семейному ділі трудно розібрати хто кого обидив, хто перед ким винен... Тай я неохочий мішатись у чужі діла...

Що-ж до „поглядів” — їх погляди при їх, мої — при мені. Ми даром одно одному не переходим...

Хто се наказав Вам, що я маю присвятити себе якомусь „громадському ділу”, збиратись кудись „йти”?... Що за нісенітниця!...

Як Вам відомо, я працюю у громадській праці і достаю за те плату, — так як і усі... Не відказуюсь прийняти участь у якому громадському ділі, коли прийдесться — не користно... Так як і усі... Але й тільки... Ріжні там фантастичні мрії не для мене писані... То ви лиш уявили мене героєм! Погляньте на мене таким оком, що я „такий як і усі” — і усе Ваше „кохання” зникне!... Ви покохали не мене, а свою „золоту мрію”... З того-ж диву: „нема його, і не було ніколи”... Так і кажу...

Ще порада Вам: підіть до лікаря.

З поважаннем

Н. Н.

Тихий.

В чім наша сила?

Ніхто з свідомих Українців не заперечить, що наш народ переживає під теперішню пору чи не одну з найтяжших хвиль в боротьбі о своє існування. — В часі довголітньої мартирології втратилисьмо вельмож, та багато міщанства, тепер черга на третю, вправді найчисленнішу, але вже послідню, класу нашої нації, зложеної з 70% анальфабетів селян; 99% зависимої, невідільної інтелігенції.

Хто не помічує нині ворожої роботи коло виривання шматків з нашого національного організму?

День за днем читаєш, що там а там перейшло тільки а тільки селян огірчених на своє духовенство на латинство; тут знова нужда, та почуте безправства, безрадного, безвихідного положення виганяє велику скількість автохтонів до країв з убійчим підсоном на неминучу загибель, або національну смерть в морю чужих націй; там а там лютує тиф, шкарлатина і інші хороби та забирають сотками людей і дітей; там нищить ся матеріально карами адміністраційними стільки а стільки селян за незнане законів; там службово покарано інтелігента за те, що займає ся хочби лише просвітною роботою; там вигнано з гімназій тільки а тільки гайдамаків; там ефіялти московські напоюють отруєю ренегатства несвідомих селян. — Навіть нашу опозиційну пресу нищить ся без пощади. Возьмім ще на увагу рутенську лїнь, зневіру і байдужність більшої частини інтелігенції, то прийдемо до заключення, який буде серед таких умовин вислід нерівної боротьби по яких десятках лїт.

Щож ми на се, свідомі сего страшного стану небезпеки, противставимо сим заходам всіх з'єдинених ворожих сил, вимічених на цілковите поневолене нашої нації?

Як забираємо ся до відвернення лиха?

Чи може маємо день за днем констатувати влучність ворожих ударів в наш організм і може вірити в таку непохитну силу відпорности нашого народу, що всі такі атаки видержить без шкоди для себе.

Мабуть ніхто з нас не буде таким оптимістом, чи щасливо віруючим? Минули часи чудес, нема і причини сподівати ся їх нам в нинішніх часах! Одиноким нашим ратунок се охорона нашої суспільности перед цілковитим спролетаризованем, перед станом економічної неволі, в якій чоловік хліба ради піде за своїм спокусником в багно упідлення, навіть вирече ся своєї нації.

Не спускаймо ся на ратунок з гори через парламент, який звик не оглядати ся на крик розпуки гноблених. Був колись може і догідний час до зискання на сій дорозі впливу, та проспало ся. Пропало! Тепер надія на поміч з гори тільки ослаблює нашу завзятість та не потрібно сїє зневіре в успіх нашої роботи.

Хопім ся економічної роботи, станьмо ся нацією не лише хліборобів, але також крамарів — ремісників — промисловців. В кожній нашій розмові, на кождім зібраню, чи вічу не поминім обговорювати способів віддовження селяньського майна, через основуване економічно - просвітних інституцій і то буквально в кождім нашім селі, получім їх в нерозривну цілість з такими інституціями в мі-

стах і то чимскорше, заким закорінять ся у нас анальогічні чужі товариства, а вимірені на нашу шкоду.

Звісно всім, як всюди по наших селах, де є бодай 2-3 латинників, основують Товариства „школи людовой“. не лише читальні, але також „кулка рольнічі“ з касою Райфайзена, та втягають Русинів для роблення опісля спекуяцій при всяких виборах та ще й підкопують авторитет нашої інтелігенції, бо бажають собі відокремлення „*roszcziwego ludu ruskiego*“ від шкідливого впливу українських „агітаторуф“.

Спішім ся, бо нужда се великий деморалізатор, відвикаймо від давнійших навичок тратити час на пусте політикованє, та що гірше, на пусті забави п. р. — як гра в карти, не кажу вже в гроші, але навіть гра в вісти, тароки чи преферанси. Ся привичка се рішучо за коштовний люксус для нас під сю пору, бо забирає інтелігентним нашим людям все тільки вільного часу, абсорбує силу нервів так, що нераз не стане охоти на прочитанє дечого „зі злоби дня“, а не кажу вже чого з нових літературних творів і відчує тим самим много інтелігенції від горячійшої співучасті в змаганнях нечисленних робітників.

Збудім ся з безділя в так горячий час, коли ворог вишукує найменшу нагоду, щоби нанести більше ран в нещасну нашу бездольну батьківщину. Колись тяжко судити ме нас пізнійше покоління за сю бездільність. В такий час, коли треба на всіх точках zagrożених позицій, обставати свідомим інтелігентним силам, ми лишаємо весь тягар роботи в повіті на 2—3 інтелігентів і кількох академиків та 2—3 сьвященників, а всі прочі благоденствують, або й думати не хочуть о народних злиднях. Для не одного з них досить, коли тішиться здобутками праці діляльних одиниць, а часом знайдуть ся і такі, які лише критикують роботу других, та судять безпощадно їх невдачі.

Не диво отже, що з таким загалом інтелігенції просьвітна та взагалі всяка робота у нас іде так, як мокре горить. Не такої праці як нинішня, вимагає народ, який так дуже потребує помічної руки в своїм горю — то ж геть з картами з наших інтелігентних домів та касин, геть з марнованєм часу на все то, що не приносить пожитку народови.

Годі нам опутивши руки з почутєм безрадности перечікувати горячий час, але треба стати до праці всім, розділивши єї по рівній пайці після сего, як різнородні є занедбаня в цілім зложенім націоналінім організмі. Сотворім щось на подобу існуючих офіційальних автономічних урядів свої неофіційальні зложені з відпоручників існуючих в місці просьвітно-економічних товариств виділи: краєві, повітові та громадські, яких завданєм буде

стежити і пильнувати виконанє постанов ухвалених на місячних чи кварталних зборах всіх в обсяг даного круга діланя входячих робітників. Першим кроком до почину сеї акції нехай буде наложене на всіх обовязку оподаткованя на фонд народний так, як платить ся державні податки, лише о скільки радше, бо сеж на ціль ратунку для себе перед національною загибیلлю, або поганою неволею з довгими муками. Так як державна машина має запевнене правильне функціонованє через законне унормованє в тім напрямі, що кождий горожанин за права має обовязки, так і ми за право жити нам яко нації своїм житєм, мусимо понести обовязки злужби на всіх позиціях, до якої кождий горожанин є спосібний. Вся решта не занята з ріжних причин роботою, є обовязана до плачення окремого податку після величини доходів.

В тій цілі могло би ся вести докладні книги з контом для кождої одиниці до вписуваня заплаченої, чи відробленої роботи. Від сего обовязку ніхто з наших громадян не смівби безуслівно відтянути ся.

Кожда повітова організація ухвалить річний бюджет, а в нїм поставить по прирубрику на закладанє і удержанє потрібних в повіті інституцій, як: шкіл, шкільних бурс, або ремісничих чи торговельних, на урядженє постійних курсів, як: крамарських, касових, писарських, яких постійними фреквентантами булиби передовсім ученики середних шкіл. На разі повинно ся уряджувати їх (курси) у всіх наших бурсах. Найважнійшу позицію будуть мати філії „Просьвіти“, а то на платню сталих урядників, яко організаторів і люстраторів читалень, провідників курсів для неграмотних, головних впорядчиків читальняних бібліотек та учителів при закладаню кас райфайзенських і склепів системи Рочделя, а навіть учителів рільного господарства, садівництва і бжільництва, — які велиби сади в однім окрузі філії.

Могби б. бути також організатори молочарських спілок, спілок до скуплюваня рільних продуктів та виробів домашнього промислу. Осібна комісія занялаби ся зладженєм статистичного виказу кілько, де і яких є ремісників в повіті. Се потрібне для переведеня в діло клича: „Свій до свого“, заразом провіривши, яке ремесло найбільше поплатне, заняло би ся виобранованєм таких ремісників, користаючи на разі з існуючих в краю промислових шкіл, лише треба молодіж мати у своїх бурсах, а не лишати її на деморалізуючий вплив ренегацтва, та морального занепаду. Час вже також подумати о потребі висиланя наших матуристів на студії до заграничних університетів.

Мусимо раз глянути дійсности в очи і вже раз освоїти ся з тим, що чим дальше реакція погуляє як доси, тим менший процент

нашої характерної інтелігенції, підготованої на середніх клясичних школах лише до урядів, не буде мала средств до егзистенції, бо посад для служби державної для неї не стане.

Бо що нині робить ся з диетарами, службою при автономічних і рядових урядів, то буде в короткім часі з урядниками, яким не стане посад під окликом „walki u hajdamactwem“.

Тому вся решта крім адвокатів, лікарів, кількох кепсько ситуованих літератів та поневоленого та склерикалізованого духовенства, мусить подбати о поширенє фахового знання. Чи для нещасного „панства“ себ то вигіднійшого житя маєм піти слідами колишних наших ренегатів і стати погноєм для зросту відвічних противників? Чи задалегідь приготувати молодіж до житя так, аби з неї був пожиток для себе і свого нещасного, збідженого, обріхуваного перед сьвітом народу?

Не вжеж народ колись висококультурний, могучий, що дав Європі захорону перед вандалями Сходу має вдусити ся в обіймах братів Славян, не вжеж ріки пролітої крови і сліз мають пропасти безслідно, а нам трійцятькілька мільйонів нації спати і гнути спину під упідляючим ярмом, або розбігати ся по непривітній чужині і там загинати? Ні!! Впасти може нарід великий, але згинуть лише нікчемний! А таким ніколи не був наш народ.

Любив він волю, за яку клали голови лицарські козаки, воюючи зі всіма ворогами, які наставляли на його свободу.

Не будемо і ми гірші в культурній боротьбі о політичне і економічне бутє з хитрим переможцем. Приготовуймо молодіж до праці, гуртуймо ся до роботи в рамках статутів вже існуючих товариств, та лучім ся всі разом, бо лише „in hoc signo vinces“!

Ю. Будяк.

Nocturne.

Чи чула, серденько, як часом тихий дзвін
У тиші вечора пливе і сумно стогне?
Як ночі чорний згук меж стінами руїн
Таємно випливе і, плачучи, холоне?

Чи чула, квітенько, як в путях зрадних снів
Голубку голуб зве, посеред ночі кличе?
Як важко линуть в безмежності степів,
Самотна чаечка вбиваєть ся, кигиче?

Чи чула, казенько, як в тиху літню ніч
У сьайві місяця тополя зашепоче?

Як рокіт хвиль морських, весь сила, тиск і міць,
В повітрі вечора тіль-тіль пливе тріпоче...

А хвиля лестить ся, здима крило зелене ??...
Ото любов моя, моя коханко-нене!

Адам Ріпецький.

Ікарів лет.

(Посьвята Ірмі Остапівній).

У ясний сьвіт, у сонця шлях
Летить на крилах мрій,
Ловить фантом, що юним сном
Беріг в душі своїй...

Його женуть Ерінїї злі,
Зневіра, Жах і Глум,
Так він летить крізь всі пекла
На крилах ясних дум...

Часом паде поборений
Шулїками зневір,
Та схоплюєсь і знов летить
До ясних тихих зір...

Часом вжалить його жалом
Приборканий сумнів,
Так він летить, ловить фантом
І не оману снів...

Без радости і без любви,
Крізь холод, сніг і жар,
Крізь чорні тьми і темряви
Летить Ікар до хмар...

Іван Ющишин.

Так мало бути.*)

(Присьвячую п. М. Ж.)

Село Ч, розложилось великим півколом на правім березі ріки Г. Тут на горбку видніє мурований будинок під бляшаним дахом. Блідо-рожеві стіни, з білявими наріжниками, гарно видніють межі зеленими сосонками, оградами, смереками і молодими акаціями.

Се школа!

Не виріжняєсь она жадними особливши-ми прикметами від прочих галицьких шкіл, тому дорогий читач дарує, що сим разом не зазнає розкоші в читаню артистичного опису. Додам хіба лише то, що довкруги школи, як далеко оком глянеш, тільки питомо-

*) Радо містимо сей вірний нарис, хоч на подібну тему у нас вже писали — а се тому, щоби доказати, що подібних фактів лучаєсь у нас много, много...

Редакція.

го подільського болота, що діти на весні і в осені не можуть собі дати ради з чобітьми, а учителі зі спізняючими ся учениками.

Надійшов вкінці давно очікуваний дїтьми сїчень.

Сьвята! Сьвята!

Дїточим radoшам не було кінця. Сей вчить ся коляду, щоб „заколядувати“ на зошит, інший ладиґь санки, щоб себе та других товаришів повозити — а всі веселі, щасливі, тай про журбу їм не згадуй, бо що їм до неї?!

Звичайно, діти!

Минули Різдвяні сьвята а з ними і дїточа радість. Спершу дули великі, сухі вітри, відтак настала велика заметіль, а на останку потиснули такі тріскучі морози, що — так кажуть люди, бо я сам сього не бачив — птахи в воздуху замерзли.

В низькій, вонючій клясі — не в головнім будинку шкільнім, а в нанятій селянській хатині — молоденька учителька закутана в зимовий шаль, вже сотний раз виясняла своїм восьмилітнім слухачам, як треба читати і розуміти: *Uczynna dziewczynka*. Діти, колисані монотонним голосом „пані“, сиділи непорушно над розложеними книжочками і не знали над чим більше роздумували:

Чи над тим як читаєсь „*Uczynna dziewczynka*“, чи може над тим, як їм маленьким по снігах до дому добитись.

Михась Осадчук, роззявивши ротик, пильно водив очима за „панею“ і як ні силкував ся вимовити „*dziewczynka*“, то в него все таки виходило „дзевчинка“ або просто таки навіть „дівчинка“. Его безнастанне шепотїне — він, бачте, повторяв звуки за учителькою — роздратовало до краю зденеровану „паню“ і... Михась лишив ся „по школі“ за неспокійне захованє в часі науки.

На другий день раненько, ще сьвітло блимало в замерзлих сільських віконцях, а Михась вже бадьоро, бадьоро брив через глибокі сніги і спішив до школи. Змучив ся, каплі поту виступили єму на чоло, личка зарум'янілись, але він був веселий; він же цілий вечір перемучив ся над книжочкою, відчитуючи в голос „*Uczynn'y dziewczynk'y*“. Витвердив майже на память, а мама навіть сказала, що нині вже сама „пані“ мусить похвалити Михася за те, що він так „файно“ читає.

Ввійшла до кляси задихана учителька. Діти розложили книжочки. Перший став читати Михась. Дуже був з того раденький. Та ледво прочитав дзвінким голосом друге слово „дзевчинка“, аж тут прискочила до него розлючена „пані“ і... тяжкі удари посипались на невинну дитячу голову. Се вже годі! Онаж тільки разів учила вимовляти слово

„*dziewczynka*“ а ту гейби на глум людській праці і терпеливості, перший ученик читає „дзевчинка“.

Мовби кпив собі сьвідомо з неї.

Небо на сході зарум'яніло. З півночи дув сильний морозний вітер і кидав снігом просто в очи малому Михасеві, що, обливаючись потом, біг чим скорше до школи. Відчинив двері. Его очам представивсь цікавий вид. Біля лавок стояла бліда учителька, а при столі сидів якийсь пан і переглядав якісь папери. Діти називали его „шпектором“.

Нараз „пан“ встав і приказав дітям розложити польські книжки. Михась став на приказ „пана“, взяв в руки книжочку і прочитав дзвінким голосом: „Учинна дзевчинка“.

„Пан“ приказав єму сїсти!

Потім ще другі діти читали дальше, „пан“ щось їм питав, они відповідали, але Михась з того ні одробини не розумів.

По скінченій візитації сказав інспектор учительці, щоби собі пошукала посади в іншій окрузі, бо він не стерпить у себе „сили“, котра не старає ся о те, щоби діти плавно і правильно висловлювали ся в письмі і слові в другім „краєвім язичі“.

— Михась знов „сидів нині по школі“.

Вийшла она з кляси пририта великим душевним терпінєм, палена соромом, гордостю і ненавистю до всіх і до себе. Деж ті надії, з якими она вперше вступила в ту клясу? Деж ті мрії, що вона стане правдивою „учителькою“ і вихователькою молодого покоління? О дійсности! Яка ти неможлива і жорстока!? Що не дієсь з нашими найкращими бажаннями в твоїй твердій долоні?! Стала хвилину! Знов ступила кроком! Єї душа хвилювала, на чолі спочила темна, важка задума.

„Ні! сего вже досить“ — сказала се твердо і пішла рішучим кроком у свою хатину.

Сїла кінець стола. Перед нею лежала обємиста книжка. Глянула: Герберт Спенсер „О вихованю“. Отворила махиально. Розділ II: „О моральнім вихованю молодежи“. Прочитала кілька стрічок. По єї лиці скотилось кілька перлин-слізок. Она відсунула легко книжку від себе.

На другий день — а було се 30 сїчня — минула рано 8 година, а учительки ще не було в клясі. Обурений єї неточностию управитель післав хлопця, щоб закликав „паню“. Сей скоро вернув і сказав, що „пані“ ще сплять. Розлючений управитель вислав в півгодини пізнійше сторожа, но сей вернув по хвилі і коротко заявив, що в хаті повно вонючого, убійчого воздуха, а „пані“ лежать неживі.

В цілім селі того дня говорено, що „професорка“ заткала за скоро каглу і зачаділа. Були і такі, що трохи інакше гадали.

Зійшлися люди. Дехто змовить молитву, здихне важко і промовить жалісно крізь сльози:

„Так мало бути.“!

В полудне вертали діти домів зі школи і переказали старій Панасисі, що єї Михась не був нині в школі. Се розсердило єї. Взяла прут і пішла шукати свого школяря.

Переходить она край ріки і... очам своїм не вірить. Що се?!... Чому Михасева шапка лежить на снігу, край берега?!...

І страшна гадка перейшла материне серце.

Вернула сама до дому. Михася як нема так нема! Жадна робота єї не бере ся. Вона думає про Михася. Де се він дів ся?

А Михась невеселий вийшов рано з дому. У школу не радо йшов. Се вже третій день, як „пані“ тяжко его побиває. А за що? він не може вгадати. Він-жеж так пильно учить ся.

Ішов понад ріку.

„Ануж — погадав собі — оттут красний ледок, на нім фоса снігу. Якби то так за неї схвати ся. Мама не буде знати і в школі не буде побоїв! Чомуж би не спробувати“.

Він обережно обійшов фосу і наближався до вглублення, що утворилось в наслідок сильного продуву вітру.

Нараз лід глухо затріщав, Михась крикнув, вхопив судорожно грудку снігу — мовби она його могла вратувати — і ще одна хвилина а холодні хвилі радо обіймали, стискали і пригортали до себе дитяче тіло.

„Де се він дів ся?“ — сказала Панасиха про себе. А може пішов до дядь...?

Двері відчинились!...

До хати внесли мертву дитину!...

Панасиха зойкнула, потім тяжко засогнала і мов нежива повалилась біля порога. Збіглися сусідки.

Кожда змовить молитву, підійде до втопленої дитини, обітре сльозу і прошепоче:

„Хай з Богом спочиває“!

„Так мало бути!...“

В інспектора зібралось чимало гостей сьвяткувати 25-літній ювілей його педагогічної діяльності. Всі склали йому щирі желання, а підохочені чарками, висказували свій подив для его педагогічно-дидактичних здібностей.

Були й такі гості, що тихцем інакше говорили. Але вони тільки так... межі собою... щоби ніхто не чув!...

6. II. 1908.

М. Метерлінк.

Про жінки.

(Кінець).

Се ми не розуміємо нічого, тому що все перебуваємо на низинах нашої інтелігенції. Ступім бодай лише до перших снігів вершка, а всі нерівності щезнуть під очищаючою долоню отвіраючого овида. Якаж є тоді ріжниця між словами Марка Аврелія а думкою дитини, котра доводить, що є зимно? Будьмо покірні і уміймо відріжнити случай від самої річи. Нехай „тріски, що плывуть по поверхні“ не позволять забути нам про бездонні глибини пропасти. Найкращі думки, як і найнищі поняття не зможуть заколотити відвічного вигляду нашої душі, як Гімалая або пропасти не змінюють вигляду нашої землі з височини небесних тіл. Один погляд, один поцілуй, певність невидимої а сильної присутности — і всьо є сказане, знаю, що я нахожусь біля мені рівної...

Так ся рівна справді є дивною і одушевляючою; а з хвилиною, коли нас полубила, найбільше упосліджена з дівчат має щось, чого ми не маємо ніколи, бо в поняттю єї любов є все вічною. Чи тому, що всі є злучені з первісними степенями за допомогою відношень, які є заказані для нас? Найліпші з нас находять ся майже все на величезній віддали від своїх скарбів з другого обводу; а коли якась сьвяточна хвиля забажає жемчуга з сьої скарбівниці, вже не поминуть стежок, які вели до неї і даром жертвують фалшиві скарби своєї інтелігенції сьої величавої хвилі, що ніколи не помиляє ся.

Але жінка не забуває ніколи про дорогу до свого середовища і денебудь стріну її, в достатках чи в нужді, в несвідомости чи в знатю, в упадку чи у славі, нехай лише тихенько скажу її словце, яке справді пливе з дівочої глибини моєї душі, скоро відшукає таємну стежку, якої ніколи не тратила з очей і без вагання добуде для мене слово з невичерпаних засобів любови, погляд або вираз лица, зарівно чисті як мої. Можна-б сказати, що она все держить свою душу в своїй руці, що в день і в ночі є готова відповісти найвибагливішим вимогам другої душі; а прислуга найубожшої не ріжнить ся від прислуги королевої...

Зближаємо ся з пошаною до найнужденіших і найгордіших, до роздражнених і задуманих, до сих, котрі ще не сьміють ся і до тих, що вже плачуть, бо знають діла, про які ми зовсім не знаємо і мають смолоскип, який ми втратили. Мешкають у підніжжя неминучого і краще від нас знають його таємні дороги. І тому то мають велику певність і одушевляючу повагу і справді вірять, що в найменших ділах піддержують їх певні і сильні долоні великих богів. Запевнював я

перед хвилиною, що зближають нас до воріт нашого єства, і справді можна-б було вірити, що всякі зносини з ними мають місце в сих отворених первісних дверях, в не зрозумілих шептаннях, що мабуть існували при почині діла, тодіколи говорено півголосом з боязни, щоби не почути заборони або несподіваного веління...

Не переступить вона порога сих дверей, где на нас в середині, там, де бють жерела.

А коли запукаємо з надвору, в хвили коли нам отвирає, її рука ніколи не пускає ключа ані дверей. Глядить хвилину на післанця і вмить довідає ся про все, що треба її знати, а будучі літа задрожать аж по кінець віків... Хто-ж вискаже, що містить в собі перший погляд любови, „ся чародійна палиця, зроблена з переломаного луча світла“, луча, що прийшов з вічного огнища нашого єства, перетворив дві душі і відмолодив їх о двацять віків? Двері ще замикають ся або отвиряють ся; та про нічо не дбайте, бо все вже рішене. Вона про се знає. Не буде питати вас про ваші діла, ваші слова, ваші думки; коли стараєть ся ще про них, то робить се з усьміхом; і відкине се все без сумніву, що не ствердить її певности першого погляду. Коли-ж хочете її ввести в блуд, знайте, що по її стороні буде правда зглядом вас, і що головню самі будете в блуді, бо скорше ви є сим, чим ви є в її очах, як тими, за яких хочете себе уважати у власній душі, навіть тоді, коли все помиляє ся що до вашого усьміху, вираз лица або сльози...

Укриті скарби, що навіть не мають назви!... Хотів би я, щоби сі всі, котрі доказують, що они є злі, виявили нам се, складаючи свої докази, коли-ж будуть глибокі, задивуємо ся і дальше зайдемо у тайну. Є они заслонуєними сестрами всіх невидимих, великих діл. Є они справді найближчими своїми нескінченности, що нас окружає і они лише уміють усьміхати ся до неї з вдячною свободою дитини, коли не має боязни перед батьком. Переховують тут на землі наче небесну, безхосенну забавку, чисту сіль вашої душі, а коли-б відійшли від нас, божий дух панував би сам на пустини. Они чують ще божі зворушення перших днів, а їх коріне сягає далеко простійше у всьо, як наше, що не має границь. І справді болію над людьми, що жаліють ся на них, бо не знають на яких височинах живуть справдішні поцілуї. Коли-ж глядить ся на їх поверхню, як здають ся бути без значіння! Мужі бачать їх в глупині їх мешкань: ся похиляє ся над чимось, тамта плаче, ся знов співає, тамта вкінці мережить; однак ніхто не пійме, що роблять!...

Приходять їх відвідати, як відвідує ся усьміхнені річі; з цікавістю зближають ся до них, однак душа вйде лиш при великих слу-

чаях. Слідять їх недовірливо; а вони нічого їм не кажуть, бо все вже знають, тамті отже відходять здвигаючи раменами, переконані, що вони їх не зрозуміли...

„Так що-ж вони мають зрозуміти, відповідає нам поет, що все говорить справедливо, що-ж вони мають розуміти, сі найщасливійші душі, що вибрали кращу пайку; чисті як полумя любови на сім земським світі, ясніють на вершках сьвятинь або на вершку блукаючих кораблів, як знак небесного огня, що все наповняє. Дуже часто сі люблячі діти підглядають в сьвятих годинах тайни природи і з безперечною геніяльністю відкривають їх перед нами. Учений іде їх слідом і збирає всі дорогоцінності, які порозсипували по дорогах в своїй невинности і радості. Поет, котрий відчуває, що они відчувають, складає подяку за їхню любов і старає ся сю любов, засів золотого віку, своїми піснями пересадити в інші часи, в інші країни“.

Се, що тут поет сказав про містиків, відносить ся головню до жінок, котрі зберегли нам аж досі містичного духа на землі.

Переклав Микола Венґжин.

Михайло Козоріс.

Гробар.

Гепая джугасом¹⁾ землици в груди, вітьгаю каміне гейби кости, пору такой у саміське серце... Ігій, сам не знаю защо... Та-ж бо ми цалком нічо не винна... То ще раз матінка добра! Аді, ходиш ї по лиці, лупиш у самі груди зелізом, а она все аднака... То такой чиста мама!... Гей, гей, йик бис ми хотіла відплатити за того, кілько разів спонівравсми ті, кілько разів поровсми під самі ребра, то відай не вітримав бих тої кари... Не гнівай си, не сердь си... Гадаєш, що мені мило лізти в грузь²⁾ тай рити гейби кертца? Та то й до часу. Я тебе гепая, а ти ураз аднака, але йик ти мене гепнеш, то я цалком не буду аднакий... Конец тай тільки... Аді, нині йик скорньивсми³⁾ ті раненько... Усьо ще спит, навіть сонце, а я корньию тебе. Видиш йикого маєш любаса, йик ті сокотит⁴⁾... Ги, ги, ги...

Старий сьміяв ся та бив руками об рамена, розгрівав їх. Алеж бо инцинатий⁵⁾ мороз! Дес тому старому Данишкови захотіло си в таку лють умирати... Та то ніби єму байка... Занесут гейби пана, ще затримбітают тай задзвонь дрібоцько-дрібоцько... Але мені

¹⁾ джаганом, ²⁾ болото, ³⁾ збудив, ⁴⁾ стереже.

цалком не аднако копати йому та лупити джугасом, жо аж в калюхах⁶⁾ дьовкає...

Такой тобі мамко землице ліпше йик мені... Нічим не журиш си... Тобі не в голові, шо хліб дорогий, шо буришинників⁷⁾ даст Біг... Тобі все шос капне... Аді, нині утку ти у рот Данишка разом з постолами і з лудиньми⁸⁾, а завтра йику Василиху разом з пацерками тай з ребердашем⁹⁾, а ти все глотаєш... Лиш паськудна з тебе, шо так зуби заціпила, шо годі і джугасом розціпити... Ги, ги, ги, йик тота дівка... Давай та ще й проси... Я бих брав без принуки та ніхто нічо не дає.

Еге, а то уже і сонінько корньє си... Небо гейби жовтов глинов помазав... Лиш не видно, йик вікотит си з-за Синиц¹⁰⁾, йик золота раква¹¹⁾... Тривай, аво уже лізе! А йике черлене¹²⁾, от гейби лице у христінина, йик си на жінку розлюти... От най си на ті надивлю... Виджу ті уже пйидисьит і кілька літ, а ніколи не придививсми си тобі... Йикос годі було...

Спер ся на джаган та дивив ся на сонце.

Тфу, диви си, диви, дурний Петре, а йима сама си зробит... Ти сонінько маєш занадто панcke лице, абис ми ту йиму помогло вікопати...

Бив джаганом, аж іскри сипали ся...

Ов, уже постарівсми си... Чую, шо руки уже не бізують¹³⁾... Христіани от звичайно уже спороватий¹⁴⁾, гет у грудях запирає.

Уже з'урило¹⁵⁾ ми си пхати у одно ті деревища землици в губи, йик той крамнишник карабушки¹⁶⁾ з гудзиками або бамбонами у шафу... Але тобі, стара, відай не з'урило си глотати? Йик, га?... Аді, йика гонорна, навіть не обізве си...

Правда шо у порйидку складаю? Он-там, йик тоті гаджуджки¹⁷⁾, то самі дівки... От йик повіходьї в ночьї то маю де ховати си та гойдати си на фоях¹⁸⁾... Зараз напротив легіники, аби дівкам скушно не було... Кождське свого потребує... Гездички то самі мушцини, а баби онтам дальше, аби крику не робили... Відай і по смерти вадили би си з чоловіками?... Тота чильидина¹⁹⁾ то страх лопітливе²⁰⁾ сотворіне, а діраве на рот²¹⁾, шо чуд...

Мой, а мої кумпани гет нї уже покинули... Гездечки Василь, а вон Миколайко, а там Штефан, уже й могили позападали си... Лишив си ще Иван, ну тай я... Тривай-же, вілагоджу коло них і для нас двох місце... Шо, та хоть у ночьї, побалакаєм си разом...

Брав лопату та робив дві повздовжні риси на землі та забавив пальки.

Це Иванови, а це мені... Не гнівай си Иванку, шо ти уже лагоджу, але, братчику, вйир ми, шо ніхто ті так не поховає, йик я... Най вам уже усім вілагоджу а мені... байбардзо. Я собі сам вікопаю тай тим чьисом драницами²²⁾ прикрию... лиш засипи з верха...

Бив джаганом, а відтак викидав лопатою землю, каміне, кости та людський череп...

Мой, а ти чьо віліз? Аді, йик си зашкірив... Так тішиш си, шос сонце увидів?... Не знав, шос за судина?... Йик гідна, то диви си на сьвіт, а йик погань, то, мой, йик ті шпурну, то полетиш Бог зна куди... Не бій си, не бій, я так лиш... От жьиртую... Знайде си і тобі місце в землици... Та ти уже там замешкав...

Ов, а сонце от уже де вікотило си!... Йикі тоті Синиці тепер пишні... Так краями золотіют си, йик би сардак жовтов волічков обрубив... А сонце уже на самім чубку Синиц. Гейби го там хто пришпилив... То уже дес по осмії, міркую... А ту ще би гепати, гепати...

„А ти чьо старий шкіриш си до сонці, гей дівка до легіньї на данцях?“

А то ти Парашко? Я й не заздрів!... Дивлю си на сонце, шо єму ліпше йик мені...

От виджу, шо вже на старість зачинаєш дуріти... Роби боржій та іди на вартовню загріти си, бос гет одовбив...

Га христінин на старість, йик дитина... Аді, уже-м си ту йиму візначив... Йик умру, маєш нї ту поховати...

А тобі шо за дур голови чіпає си? Уже так з'урило сми си тобі, шо си йиму ладиш та хочеш иншої жінки? Ей, старий, старий!...

Та нї, Парашко, я лиш так про трафунук, ануж... Але бо студінь, траба би си загріти, бо руками не рушу... Набрав бих си ватри²³⁾ тай ту приніс, аби руки хоть загріти та не маю в шо... А гов, дес ту був той зашкірений... Добро жару набрати в него з вартовні...

Виліз з ями, вхопив череп і пішов. Стара дивила ся довго на рису на землі, кивала головою, а очі мов рососою заплалили.

Криворівня, 17. I. 1908.

⁶⁾ лютий, ⁷⁾ кишках.

⁷⁾ мандибурченники, ⁸⁾ платям, ⁹⁾ дукачем.

¹⁰⁾ назва гір. ¹¹⁾ ящик, посуда кругла з дерева, ¹²⁾ червоне.

¹³⁾ не годні, ¹⁴⁾ дихавичний.

¹⁵⁾ сприкрило ся, ¹⁶⁾ пуделка.

¹⁷⁾ смерічки, ¹⁸⁾ галузях, ¹⁹⁾ жінки, ²⁰⁾ той, що плете нісенітницї, ²¹⁾ багато говорить.

²²⁾ дошками.

²³⁾ огню.

Дмитро Макогон.

Де-які послі.

Мало хто так нарід любить,
як посольські кандидати:
ті панове будуть навіть
з мужиком ся цілувати.

Хлопа братом називають,
напувають, обнимають
і здаєсь, за хлопське щастє,
скочили-би навіть в трястє.

Як минули лиш вибори,
повстають між ними гори,
хлоп йде дальше бідувати
а пан посол... в карти грати.

Мирослав Каній.

І не лишило ся нічого...

І не лишило ся нічого —
Із наших юних мрій, кохання,
Усьо розвіялось поволи,
Усьо полинуло в нірвану
І не лишило ся нічого.

Й мабуть ніколи не приснить ся
У снах лелійних, в тихі ночі,
Хоч серце моє буде вянуть,
Хоч будуть вянуть мої очі,
Мабуть ніколи не приснить ся.
13. XII. 1906.

Еллен Кей.)*

Одвага.

Існують вічно молоді слова, — слова,
котрі ніколи не торкають ся людського ву-
ха без того, щоб не викликать того-ж само-

*) Еллен Кей (Кей), шведська письменниця, род. 1849 р. с 1883 р. читає лекції в Стокгольмському робочому інституті. В літературі Кей належить до нового напрямку. В літературних працях своїх, котрі виявляють досить тонку психологію та сьмілий вільний характер, вона торкаєть ся питання про права і обовязки жінки, про жіночу працю, об обопільних стосунках старого і молодого покоління, про матерне чуття і др. Впадаючи часом в надмірність, вона при-
нужує передивитись де-які питання заново і будить роботу думки. В своїй праці вона ніколи не прилучалась ні до якої партії, а завше йшла своєю власною дорогою. Головні праці — „Про любов і шлюб“ і „Вік дитини“. Щоб розповсюжувати свєї ідеї в Європейській громадї, Кей в 1905. році мандрувала по Германії та Австрії, де читала публичні лекції на улюблені теми.

(По Великій Енциклопедії та Енциклопедії видання Брокгауза і Ефрона.)

го чуття, яке вони викликали тоді, коли ма-
буть тисячу літ назад, пробреніли в перший
раз, як вперше знайдений вираз для глибо-
ченного сознання того часу.

Межи сими словами є одно, котре воло-
діє вічною молодістю, котре пробреніло в
перший раз в Елляді, і котре злетіло з са-
мих красномовних уст.

„Вірте, що щастя — в волі, а воля в
одвазі!“

Вага сих слів була для Перікля не од-
ним і тим же, чим і для нас. Воля тоді за-
микалась, головним способом в незалежності
одної держави від другої; одвага була чес-
нотою оборонця держави.

То, може бути, коханець Аспазії і друг
Сократа вже наперед тоді вгадував наступ
того часу, в котрім велике слово — одвага,
буде хоронити в собі більш глибокі думки,
час, в котрий неминуха гіпотеза про волю,
буде висунута також і окремними особами.
Слова виростають в тіж мірі, як виростає і
людство. Тепер ми розуміємо, що кожний
чоловік в окременности також мало згоден
найти щастя і волі, як і ціла держава, як
той і друга не володіють одвагою.

Та чи залежить зовсім од нас самих во-
лодіти одвагою? Певно. Одвага перше всьо-
го залежить од бажання нею володіти. Той
чи другий родять ся одважними. Та більшість
одважних людей самі здобули собі одвагу.

Ніяка друга властивість не росте так
скоро, дякую роботі, як оставне. І коли-б
наш час визнав, що одвага а базіс, на котрім
будуєть ся влада, він зміг би сливе всіх лю-
дей виховати одважними.

Та замість того, щоб навчити нас, на
власну одвічальність, хотіти, вибирати, одва-
жуватись, нас вчать вигинатись, причіплюва-
тись до чого-небудь і одмовлять ся од мрій,
йти власною дорогою, слідкую лиш за на-
шим демоном. Нас одшліфовують і тлума-
чать нам, як відповідно бажання бути єдин-
ним, як коштовно бути одним з нулів, ко-
трими визначають ся міліони.

Нас навчають тому, що успіх стоїть в
поворотнім відношенню до поривання, до
волі, і що можливість окремого чоловіка
„создати собі щастя“ виключає думку зро-
бити ся щасливим відповідно з нашою свій-
особливістю.

Нам показують дорогу до громадських
верхів, де багато людей приносять жертву
пересуду і перестерігають од прилучення
меншості, котре володіє головами, котрі не
хилять ся і колінами, котрі не гнуть ся. Ми
рано визнаєм, що буває з безглуздо одважни-
ми, котрі не вважаю на партійний гніт, доби-
вають ся волі; котрі лічать більш коштов-
ним лишатись вірними самим собі, ніж бути
одлितим в одну форму з другими, котрі
встановляють для самих себе власні ґрунтов-

ні правила замість того, щоб позичати їх в своїх знайомих, і з більшою охотою слідкують за чуттям, котре живе у їх власних грудях, ніж за чуттям де-котрих друзів, котрі явилися з їх власними думками, а не захтіли задовольнитись „загальним розумінням“.

Сі чванливі люди по правді вже отримали свою нагороду. Їх друзі жалкували, що вони ніколи не могли знати, як з ними бути, або вони спішили одректися од них та глибоко тужили о тім, що вони впали. Багато їх знайомих завше знали, що вони були незрозумілі, безхарактерні і ненадійні. Сполученна власть, т. є люди, котрі стоять у кормиги правління, ясно доказували, що вони небезпешні люди, люди „без принципів“.

Щоби підпасти під такий приговор, не треба зовсім необхідності, щоб сі люди явилися з новою релігією чи з новим, руйнуючим, соціальним ученієм. Доволі було того, що вони пробували перешкожати якому-небудь партійному утиску, щоб санкціоновано якого-небудь несправедливого приговора. Здійснено яке-небудь силування, котре стискує волю совісті. Або вони захищали характер якого-небудь чоловіка, не кланяясь перед його поглядами, хоч і не могли поручитись за його характер. Та часом було за очі доволі того, щоб в консервативнім колі громади вони впевняли, що не кожний радикал повинен неодмінно володіти дволичним характером, чи, навпаки, в колі радикалів, — що не кожний консерватор неодмінно повинен бути дурнем і що не повинно завше сумніватись в його чесності і в інтелігентності! Як часом дозволять собі не остерігатись, а, навпаки, твердо стояти за своє право виголошувати свою думку, йти за голосом своєї совісті, судити своїм власним розумом, тоді се діло лиш випадка, чи буде кінець таких людей щоденним, повільним конаннем, як би голодною смертю, або величною трагічною судьбою.

І, все таки, в кожнім поколінні являлись люди, котрі осьмілювались виключно бути лиш самими собою; вони були в досить великій мірі безсоромними, щоб на власний страх думати, діяти, любити, сочиняти, творити. Вони-го і є ті самі, котрими твориться наше життя, цію одвагу сучасне їм покоління навиває нахабством, але котре майбутній мир буде величати, як велике діло, і перед котрим будуть благовіти, як перед виявленням. Їх предбачення будуть тим же самим, як і наші. Герої всіх часів повинні були знущатись шуканням хліба і честі, шкільної критики їх часу, гнітом себелюбних людей, присудом ріжних кумасенок, — словом, всім, аж до ухваленного квакання жабів. Але сі герої побіждали того, що в них жила одвага. І всякий час, ідеї котрого отримували пере-

могу, всякий час, котрий був осяяний бляском та запалом, всякий час, з котрого витекли творчі чи оновляючі сили, був часом, в котрий у багатьох людей була одвага. В такі часи для окремих істот, звичайно потрібно менше одваги, „щоб мати одвагу“, затім, що ся вдача межи всіми останніми, за винятком хіба боясти, найбільш легко передається од одного чоловіка другому.

Всі пусті, сухі, не яскраві часи завше боязкі. І в такі часи од окремого чоловіка потрібноється ся завше більше одваги, щоб схоронити одвагу чи надбати її.

Ми живем в тім періоді часів, котрий не допомагає вимагання одваги. Переходні часи ослаблюють одвагу, для котрої повною заставою буде непорушність переконання. Але власне того, що в критичний час одвага легко счезає, тим важче з'являються спонукуючі причини для того, щоб знову її завоювати, затім, що завше з'являються на чергу нові рішення в нових конфліктах і нові погляди. Необхідна одвага, щоб шукати істину та також, щоб бути в силі і одректись від неї, коли ми будем не спроможні її досягнути; необхідна одвага, щоб бути діяльними, але одвага необхідна також, щоб віддихати. Вона потрібна для того, щоб заховати щастя, рівно як і для того, щоб пожертвувати ним. В однім разі одвага є вичікування, в другім — завзятість. Сьогодні одважному потрібно, щоби стоять одному, завтра щоби прилучитись до однодумців; іноді буде одвага одняти своє право, а іноді відкаснутись од його. Без одваги не можна ненавидіти, а ще менше — любити. Без одваги не можна жити в правді, і ще менше вмерти.

Дайте нам одвагу — ми найдем, що в нас більше волі і більше щастя, ніж ми се гадаєм.

Ми не такі дурні, не такі жорстокі, не такі дрібязкові і невдячні, як ми здаємся. Ми тільки багато більше боязливі, ніж ми се уявляли. А з боясти ми негарно обходимося з людьми, ми мучимо, ми угнітаєм, обмежуєм один другого в правах. Коли-б ми перемогли боясть — і життя стало-б краще, дякую всім творчим силам, котрі стануть вільними; дякую милості, котра стане активною; дякую всім симпатіям, котрі стануть жваво-діяльними; дякую всім думкам і чуттям, котрі стануть безпосередними. Ніколи ще несподівані особливості викличуть богацтво в ріжнородности, де вони досі давали лиш бідноту та застій. Сумма „чуття житевого“ зробить ся безконечно ріжноманітною, коли-б ми всі зразу почали „одважуватись“! Коли-б ми одважились віру сповідати тільки ту, котрої ми досягли, замість тої, котру ми здобули, виголошувати наші принципи, котрими володіємо, — а не ті, котрих ми ніколи не пестили; коли-б ми осьмілились цінити наш

власний досвід, навіть і в тім разі, як би він одрізняв ся од досвіда наших однодумців! Коли-б ми зважились схоронити наше сумління, не вважаючи на то, що в других ми здибаєм переконання і втримали-б наш символ віри навіть і тоді, коли у других ми наштовхуємось на сумління! Коли-б ми дозволили собі признавати заслуги наших супротивників і помилки наших однодумців; коли-б ми були ласкаві, довіряли другим, та були скупі в наших приговорах! Коли-б ми одважились бути покірним перед тим, чого ми не знаєм, але горді своєю певністю, котру ми добули в боротьбі! Коли-б ми одважились жити по нашому власному розсуді і нашим власним джерелом, натішитись по власному смаку і вивчились би терплячи переносити, коли бачим се в других! Коли-б ми спробували поважати спонукаючі причини других людей, коли ми повинні перевертати їх погляди або судити їх, хоч би їх особи і користувались нашою великою шаною! Коли-б ми поспробували покинути всякі партії — крім нашої власної!

І, накінець, коли-б в нас хватило сміливості називати нашу боясть боястю замість того, щоб вкрашати її назвиськом шаноби, одвічальности, громадського чуття, чуття міри, поваги. Тоді-б ми побачили зовсім нове існування!..

В нас би могло скластись коло близьких знайомих, перед котрими не потрібно маскуватись, обміна думок, замість слово-змагання або забавки в слова; вчинки замість цокотання, творчість замість повторення старого, розслідки поглядів супротивної сторони замість псування сих поглядів; життєвий досвід замість умовних думок, об'єкт віри замість догматів.

Словом: ми володіли би волею замість того, щоби бути як тепер, загнаними в стойла, з наклеєними ярликами, почисленними в партії і втиснуті в мундіри. „Та чи не захватить тоді занадто великі просторі егоїзм, як одвага приготує для особи вільне місце?“ одкаже міні який-небудь альтруїст. Та чи не люта власне боязність? Ніби одвага не містить в собі те, щоб бути добрим, і ніби воля не є згодом правдивої самопожертви? Ніби щастя бути самостійним не є разом і щастя мати спроможність бути великодушним? Чи не затім повинен був віщун самоодречення йти на смерть, що він мав одвагу стояти одиноко замість того, щоби купчити коло себе партію, одвага бути самим собою в той час, як він розривав сучасні йому пута, одвага вірити в волю?

Тож-то заповідь милосердя: „роби все то другим, чого бажаєш для самого себе“ — не перечить акту одваги. Навпаки, ся заповідь — лиш з другої точки глядіння — являє ся тою же самою вічною ідеєю, котра була

виголошена в домаганні Елліна: „вірте, що щастя в волі, а воля в одвазі“.

28-II, 908 р. г. Київ.

Переклав з шведського Павло Богацький.

Іван Ганущак.

МИХАЙЛО ЗУБРОВИЧ.

ДРАМА НА V ДІЙ.

(Далі.)

ДІЯ IV.

(Мужицька хата, з кухнею. Довгий стіл, застелений обрусом, як до кошарки.)

ЯВА I.

ПАРАШКА, ЖІНКА 1, ЖІНКА 2

(*порають ся коло печі.*)

ПАРАШКА. Ой, кумцю, покушійте но капусту, чи посолена.

ЖІНКА 1. Вже ни журіть ся, я посолела.

ПАР. А може квасна, покушійте.

ЖІНКА 1. Ну диви сі! Що-ж то мині першина варити, чи що? Дай мині божи тільки здоровля, що я переварила.

ПАР. Та я знаю, що ви то вмієте. Але мині чогось так серце товче сі, мало ні вискочить. Щоби йно що ни зіпсувало сі, борони боже, ще хто обмовить. А пичені буде добра, кумцю, а подивіть но сі, ксьиндз пізнає зараз, чи добра.

ЖІНКА 1. Та що бо вам, кумо, хіба я ни знаю пичені зробити. Та я по панах, по ксьиндзах варила, вотби ни знала дурної пичені зробити. Та я ни таке випікала, як би ви кумцю виділи, тобисьте тільки за голову взьили.

ПАР. Та я нічого, кумцю, я йно кажу, щоби сі що не зіпсувало, борони боже. Та то знаєти, які то люди, наїсть, напесі, ще й обмовить. (*До 2-гої жінки.*) А ви кумцю, винимайте пироги, най стинуть. Їх десь що йно ни видно.

ЖІНКА 2. Я ось зараз повинмаю, можи ще ни готові.

ПАР. Винимайте кумцю, бо в мени повні руки, я уважно, щоби ни подрульили сі.

ЯВА 2.

Ті самі і ЛОВЧУК.

ЛОВЧУК. Е-ге-ге! Ви вже пироги наварили.

ЖІНКА 2. Наварили, та ни для тебе.

ЛОВЧ. В бога надія, що й мині дістани сі, бодай подрульиний.

ЖІНКА 2. Ни дістани сі, ни дістани сі, в нас нима подрульних. Ти чому ни йшов до фігури?

ЛОВЧ. Або я дурний, іти такий сьвіт та в таку зимницю. Най піп іде, він за то бире гроші. А мині що хто дасть, навіть пирога ни хочити дати. Заплатіть мині, то я вам кроплю ліпше ніж ксьондз, аж ї мокро буде.

ПАР. Ти Иване все йно вобразу божу до хати носиш.

ЛОВЧ. Та який вобраз я вам вношу. Я про пироги, а ви про вобрази.

ПАР. Говори до нього, або він має бога в серци.

ЖІНКА 2. Та що з ним говорити. Дайте му зо дві лопатки на плечі тай піде з хати.

ПАР. Та я му то зроблю.

ЛОВЧ. Ей во, на що мені вашої лопатки. Дайте ліпше пиріг, то заткаю собі губу, тай буду тихо сидіти.

ЖІНКА 1. А чому-ж тобі жінка ни зварила пироги?

ЖІНКА 2. А якже, зварить му. Хоробу зварить за то, що ї так скатував, аж до ксьондза ходила на скаргу.

ПАР. Як то знов, коли-ж то було?

ЖІНКА 2. Десь вчора. Такі синьики як бульби понабивев.

ЛОВЧ. А що з бабами робити, то найліпша медицина. Ей, нібого, як би ти моя, я би тибє визицирував.

ЖІНКА 2. Ото маєш, та би йшла за такого лупія, ліпше за сліпого діда.

ЛОВЧ. Ну, ну, щоби ти тільки ни всліпла.

ПАР. Чикай, чикай, найно тибє ксьондз закличе.

ЛОВЧ. А що мине має ксьондз кликати.

ЖІНКА 2. Як то що! Або ни гріх так бити жінку?

ЛОВЧ. Та який там гріх. А на що бог дав Єдамови в раю нагайку? Шоби Еву тримати в руках. Тота нагайка пирийшла на всіх чоловіків, щоби їх жінки ни скушували до гріху. То ни дурно при шлюбі кажи сі: жена тай убоїт ся чоловіка. А якжи вона буде бояти сі, як ни дістани добри — тото гріх, як жінка не боїт сі чоловіка, або ще й ним кунірує, бо то пириступаїи заповідь божу, ломить присьйгу.

ЖІНКА 2. Чикай, чикай, дасть тобі ксьондз нагайку, як ти завдасть покуту.

ЛОВЧ. А що ксьондз має до мени, або до мої жінки. Я до ьйго жінки ни ходив. Або він ліпше зі своїв зробив? Я ще свої ни забив так як він.

ПАР. Та мовчи, бій сі бога, ще хто вчує.

ЛОВЧ. Та най чує, або я сі бою. Що правда, то правда, я за правду ни боюсі ні-

кого, кождому в очи, чи панови чи ксьондзови, чи дьикови, мині все єдно.

ЖІНКА 2. А ти відки знаєш, що то правда?

ЛОВЧ. Як ни знаю, люди кажуть.

ЖІНКА 2. Або люди все правду кажуть?

ЛОВЧ. А що мині до того, я все кажу правду, що знаю, то кажу.

ПАР. А водзе ти не знаєш, а кажи, чи ти там був?

ЛОВЧ. Тадже сама ьйго кухарка говорила, тота стара кульбака десь між бабами, щоби ніхто ни чув, а вони всьо розтрубіли.

ПАР. А ти перший мусиш знати.

ЛОВЧ. А що-ж, я всього слухаю, бо ми дав бог вуха! Тото він її втрутив тільки, а тота відьма чорновока добила ї, по просто втроїила. Вона їх пімала разом. Видиш, ксьиндзи самі грішуть, а хочуть людий вчити.

ПАР. Та ти знаєш, чи то правда. Можи ксьиндзи ни грішуть тільки як люди.

ЛОВЧ. А що-ж то, ксьиндз ни такий чоловік як другий. Тото тільки голова посьвичувана, а там дальше ни посьвичуване, тому ни можна ксьиндза бити по голові, де инди можна,

ЖІНКА 2. А ни знати, як вони типер живють, чи так як чоловік з жінков?

ЛОВЧ. А якже, як перши так, коли жінка жила, то типер ще більше. Кажуть, що нибіжка приходить. Колисьту так кричыв, каже, що му дитину приносила.

ЖІНКИ. Мьивоца й сина сьвітого духа аминь.

ЖІНКА 1. Та десь і ксьондза ни боїт сі.

ПАР. А що-ж то лихе, чи що, по дущи покутує, то ни боїт сі.

ЖІНКА 1. Ну дивіт сі, дивіт сі!

ЖІНКА 2. А ни знати, чи її показує сі.

ЛОВЧ. А якже показує сі. Та її і сам дїтько ни покажи сі, бо боїт сі. Та то відьма, ще така з фостиком, вона з дїтьками за панї брат. І що вона з нього зробила, гет зачирувала.

Таж то такий був ксьиндзок, що в сьвітї пошукати було такого. І ни дер людий і помагав чим міг, а підїт типер. За погріб пытку, за дитину, так як за старого.

ПАР. Тому ви ховали з кропроплїньом.

ЛОВ. А що-ж, яби му дав пытку. Та щобим дав тільки як полови, волїв бим дати бідному дідови, то хоть бим знав, що ьйму поможу. А ьйго молитва милїйша богу, ніж ксьиндзово кадило.

ПАР. Та ни вобразий бога, йване!

ЛОВ. То ни є вобраз а нїяка. Я вам кажу, я на боже дам, на церков дам, але ксьиндз від мени ни дістани тільки то, що буду мусів дати. Дам му пытку, а кольку в бік. А шкода такого ксьиндза. І читальню закладав, я також вписав, гадав, що навчу сі дечого,

али тепер не піду, най му там пси ходять, а ни люди — ще собі скажи платити за дорогу, коли прийде до читальні. З нового ще зробит сї ліпший дирун як з нибіжчика, воно все молодий зразу ліпший, а на старість навчит сї, самі го люди навчут, як ни брати, коли дають. Як би ьиден ни дав, другий, то би і ни впомивав сї. Ни бійте сї, навчут го люди, а тота чирівниці... Та то вона казала дати пьитку.

ЖІНКА 2. А ти чого до неї ходив, видно, що й тебе тьгнули єї чорні вочи.

ЛОВЧ. Тьгнули... Най би її пес тьгнув. Я прийшов, а вони сиділи вбоє в покою, можи цюлували сї.

ЖІНКА 2. Ов, цюлували сї, та десь в день.

ЛОВЧ. А ти як гадала, що так як хлопи, так тибє твій Гарасим тільки в ночи цюлує, та ще як чоловік не видить.

ЖІНКА 2. А бодай ти замкло.

ЛОВЧ. Ни замкне, ни бій сї, бо правда. Видиш, як то правда в очи коле. Ти щоби знала, що в панів ьинший встид нїж у хлопів. Деж би так хлоп пішов з жінков попід боки межи люди, як пан, або деби сїв разом з жінков на фіру, а пан сьиде собі коло жінки, або коло чужої рука в руку, тай їди публічно мижі люди. Я ти кажу, що в панів ни такий встид як у хлопів. Вони такої цюлували сї, ще їм губи були мокрі. А я тогди ще ни знав, як вони жиють, я гадав, що їм так губи блищить сї від мьиса, або від смальцю. О, я би ї був зараз сказав панське слово, як іно мене зачіпила. Ёї щоби вона дістала сї під мої руки, яби її той фостик раз-два відирвав, сам дїдько би ї ни поміг. Го, го, вона така, як її тато, якось хотів мене бити чиривач.

ЯВА ІІІ.

Ті самі, ПРОКІП.

ПРОКІП. (*Входить*). Все готове? Вже йдуть.

ПАРАШКА. Тадже готове, готове.

ПРОКІП. Ну то заставляйте. А ти ту ьівани? Добри, що прийшов, я гадав, що ти пішов з церкви до дому.

ЛОВЧ. Я був і в дома, а потім сюди прийшов.

ПРОКІП. Добри, добри. То я тибє прощу, Ївани, ни зроби міні якої гирезії, бо то ни добрий знак при посьвяченю хати. Як зле зачне сї, то потім хоть зараз втікай з хати.

ЛОВЧ. А що-ж то я збуї. Як мене нїхто ни чіпає, то я ьіго ни зачіплю.

ПРОКІП. Та я йно кажу, бо я так бою сї, щоби мене борони-божи, яке нищїсте ни спїткало. Ти горічка, тобі ни тьжко. (*Жінки між тим заставляють стїл*).

ЯВА ІV.

Ті самі, ЗУБРОВИЧ з людьми.

ЗУБР. Слава Ісусу Христу!

ВСІ. Слава на віки!

ЗУБР. А що господині, ви вже пироїв наварили.

ПАРАШКА. Та наварили єгомостуню, наварили. Сїдайте, єгомостуню, ось тут во.

ЗУБР. (*сїдає*). Сїдайте люди, сїдайте, коли нас господарі приймають.

ПРОКІП. Сїдайте, люди, будьте ласка. Чим хата богата. (*Сїдають Парашка ставить осібно перед Зубровича*).

ЗУБР. Не заходїть ся, газдине, не заходїть ся. Я буду разом з вами їсти.

ПАРАШКА. Та де би єгомосць їли просту страву. То для хлопів добре, а де єгомосць.

ЗУБР. А чому би нї, хиба я не їв такої. Я на такій виховав ся, зріс, то чому би тепер не мав їсти. Кожда страва добра, коли тільки добре зварена, а ще як чоловік голодний, то зїсть з найбільшим смаком. Возьміть се, дасьте опісля, то ми всї зїмо. І вина напемо ся по обідї по лямпочці. Оно краще напити ся лямпочку вина, чим кілька чарок горівки, і таньше вийде і на здоровлє.

ПАР. Та як єгомостуню будуть ласкаві, тільки чи буде смакувати, здає сї капуста буде квасна.

ЗУБР. То вже ми скажемо, найно покоштуємо. Тільки дайте мені мисочку яку. Не гнївайте ся, що я беру собі осібну мисочку, бо я вже відзвичаїв ся їсти з одної миски. Оно, бачите, не вигідно. Я би і вам радив так робити, щоби кождий мав осібну мисочку. Се дуже вигідно. Спробуйте лиш раз, то потім і не схочете інакше їсти. А се знов так дорого не буде коштувати, купити пару мисок бїльше, за то можуть бути менші.

ПРОКІП. А де то прошу єгомосцьї для хлопа. То добре до росолу, до мьиса, а до капусти, борщу, хто би то ділив.

ЛОВЧ. То тільки дїди і пани так їдять.

ЗУБР. А то чому так?

ЛОВЧ. А так! Як дїд прийди до хати, а господині дасть му що їсти, то він возьме під бороду виїсть раз-два, як тільки що добре і на нїкого ни дивит сї. Так і пани бируть під бороду, а хлоп все тільки бовть як у кирниці, та все дивить сї, чи ни порожна миска.

ЗУБР. Та то ще нїчого, що так їдять дїди і пани. Як що добре, то можна навчить ся і від дїдів і від панів, а злого від нїкого не вчїть ся.

ЛОВЧ. Та то правда, єгомосць, як що добре, то і від злодїя приймай, а як зле то від сьвітого не приймай.

ПРОКІП. Та що ти, Їване, кажиш. Хиба сьвітї робили зле?

ЛОВЧ. А чому нї. Та то і сьвітї сїм раз на день грішили, правда єгомосць?

ЗУБР. Та чому нї. Як були людьми, то грішили, тільки що они старали ся не грішити, бороли ся против покус. Не той більше сьвятий що менше грішив, а той, що більше гріхів побідив, що більше боров ся за правду, більше терпів за неї.

ЛОВЧ. То правда єгомосць, я так само гадав.

ГОЛОСИ. То правда, правда!

ЗУББ. А слухайте но, Ловчуку, я з вами маю поговорити. Хотїв в чотири очи, але коли ми вже розговорили ся то не завадить і про те сказати межи всїма. Може оно іще кому пригодить ся. Я вам не судія і не хочу вас судити, а говорю так, як чоловік до чоловіка. Може я більше бачив від вас, може де інде інакше як у вас, то не завадить послухати і других, навчити ся чого доброго. Оно не так, щоби у вас було все найліпше. Є децо і добре і то вам хвалить ся, але є у вас чимало злого, гидкого, що і згадувати важко.

ГОЛОСИ. А що таке єгомосць?

ЗУБР. А от хотьби таке, як у Ловчука. Ви, Іване, побили почано свою жінку, правда, чи нї?

ЛОВЧ. Та чому не правда! А що з невробити, най слухає.

ЗУБР. Як то і ви не стидаете ся того?

ЛОВЧ. А чого я мавби встидати сї, хиба я що вкрав?

ЗУБР. Але-ж се гірше, чим крадіж, чуєте, се ще поганійше.

ЛОВЧ. Та ви єгомосць говорите. То люцька річ пострашити жінку. А від чого вона буде бояти сї?

ЗУБР. А чого-ж вас має жінка бояти ся, хиба ви вовк, чи що? Та жінка має вас любити, а не бояти ся.

ЛОВЧ. А як би воно було, як би жінка ни бояла ся чоловіка. Зараз хочи кунїрувати. Таке вже бог дав право, щоби жінка бояла сї чоловіка.

ЗУБР. Такого права ніхто не дав. Право карає таких мужів, що знушають ся над жінками. То злі люди вигадали собі таке право, ще як були дикі, а тепер видять, що се несправедливо, що се грїх взиваючий о пїмсту. І скажіть мені, яке ви маєте право бити жінку. Та ж она пішла за вас добровільно, чей-же не на те, щоби ви її били як остатну худобину. Она шукала собі у вас товариша, помічника в житю, щоби з ним ділити щастє і гьре, щоби себе взаїмно підпирати, потїшати і так улєкшити собі важку дорогу свого життя. А що-ж она найшла у вас? — Найбільшого ворога, такого ворога, що його нї відпекати ся не може, нї втечи, що її мучить на кождім кроці, в кождій хвилі. І чиж ви ліпші від неї, хиба она не людина, так само як і ви, хиба не має такої самої душі як ви. Чи мо-

же тим, що ви сильнійші. Але-ж віл ще сильнійший від вас, а вовк зїсть вола. А там в теплих краях є ще сильнійші зьвірі льви, тигриси, а хиба-ж они ліпші від вас. Ви маєте більшу силу, а ваша жінка може мати ніжнійше серце, сильнійше чує. Ви її захистите сильною рукою, а вона вам осолодить гірку хвилю, пожалїє, розрадить, догляне в хоробі. А так она дивить ся на вас як на свого ворога, може вам потайки бажає смерти, а ви на неї як кіт на свою жертву, що її хоче замучити, задушити. Чи ви мене розумієте, Іване?

ЛОВЧ. Та чому ни розумію, розумію. Воно може і добре для панів, а хлоп так ни можи. В нас так з діда прадїда, що жінка мусить слухати чоловіка. Що хлоп, то ни пан.

ЗУБР. Слухайте люди, чого ви самі себе валяєте болотом. Хиба-ж ви гірші від панів, не такі самі люди як пани, чи у вас не така сама душа. Коли ви зле робите, то се тому, що вас не навчили ліпше. І пани роблять зле, нераз гірше ніж ви, але коли що у них добре, учить ся і від них. То не лиш для панів добре, але для кожного чоловіка. Так буде робити кождий чоловік, чи пан, чи хлоп, коли він не здичіє, коли єго серце не закамєніє на людську кривду, на людське горе, коли він не зьвір, а чоловік. Чуєте, Іване, я вас прошу, не робіть того більше, щоби жінка не приходила другий раз.

ЛОВЧ. Не бійте ся, не прийде. Вже її відхочи сї другий раз їти на скаргу.

ЗУБР. Іване, ви зьвір, не чоловік. Я вас віддам до суду, коли ще раз рушите жінку.

ЛОВЧ. Що, мене, до суду? А що ви маєте до мої жінки! Було пильнувати свої. Я ще слава богу ни забив свої жінки, ані її моя коханка ни стробила.

ЗУБР. (зриваєсь). Що, що? Що ви казали?

ЛОВЧ. То ни тільки я, всї люди говоруть. Сама ваші кухарка казала.

ГОЛОСИ. Та цїхо, Іване, цїхо!

ЗУБР. (падає безсильний на лавку). Вже конєць!

ГОЛОСИ. Що вам, єгомосць, що вам?

ЗУБР. Нічого! Заведїть мене до дому!

ПРОКІП. (бере ся вести). Ото добрий знак! Ото в нищїсливу годину посьвітив я собі хату. (Прокїп і дяк виводять Зубровича).

ГОЛОСИ. Що ти, Іване зробив?

ЛОВЧ. А що він мене має до суду завадати! Що він маї до мої жінки!

ГОЛОСИ. Та він ксьондз, він мусить!

ЛОВЧ. Або що я ьиму сказав такого? Я знав, що так буде? (Люди починають розходити ся).

ПАРАШКА. Та що ви, людоньки, де ви йдете? Кому-ж я тото наварила, напекла, де я то подїю?

(Заслона паде).

М. Евшан.

Козаччина в українській поезії.

(Далі).

Зневіра у цілу козаччину занадто видна у Кониського, аби її ту підносити.¹⁾

Та тимчасом був підготований иньший історичний ґрунт під ті погляди нові скептичні, а відтак ворожі. І тут ми зустрічаємося з постаттю П а н ь к а Ку л і ш а.

Про него ще й нині є поміж людьми слава, як про зрадника України, про чоловіка злого, заздрісного на славу Шевченка — і остаточно признано, що ніяких він заслуг не положив для свого народу. „Крашанкою“ і „Хутірною поезією“, „Дзвоном“ і всіми творами, де пробивалась прихильність до Поляків, Москалів чи Магометан, загараздив Куліш свою славу. А був людиною цілком не злою, трудящою і зробив для добра України сто разів більше як ті, що на него горлають!

Він лиш хотів вивести свій нарід на ширший шлях людьської культури, а що сам був незвичайно всесторонньо образований, не міг знести того партикуляризму чи провінційної заскорузлості та слимачої безхарактерності своїх земляків.

І за той строгий осуд, диктований очевидно тими самими думками, що й слова Франкові: „nie k cham Rusi“ — за той щирий вилив думок над безпросвітним станом українського громадянства, за визов, кинений цілому народови;

„Народе без пуття, без чести і поваги,
Без правди в письменах, завітах предків
[диких,

Ти, що повстав єси з безумної одваги
Гірких паниць, сіпак і розбишак великих!“²⁾

За ті слова умотивовані, розширені та парафразовані двома найбільшими сучасними Українцями³⁾ обкидано болотом і погордою великого трудовника. Ні! Куліш потребує

¹⁾ Див. Яковенко (Кониський): „Порвані струни“ — Житомир 1886. ст. 11:

„Я України долю бачу
Не в бунчуках, не у булаві,
Не в скарбах, схованих у скрини,
Не в запорожській Україні
І не в гетьманській старшині;
Не в тім, щоб вибившись на волю,
З Ляхами, Турком воювать,
Та кров, як воду проливать,
І трупом засівати поле;
Я марне сліз не проливаю,
У вольній всіх Славян сім'ї
Побачить хочеться мені,
Ось бачте, я чого бажаю“.

²⁾ Див. „Хуторна поезія“ 1882 — також „Дзвін“ Староруські думи й сьпіви. Женева 1893. ст. 63—4.

³⁾ Ів. Франко: „Мойсей“. Прольог 1905. М. Грушевський: „Наші гріхи“ ЛНВістник. Том XXV кн. 5. 1907.

абсолютно реабілітації від нашого вже покоління, потребує її навіть тоді, коли-би його думки про нас і нашу історію були й фалшиві — бо він писав їх в сьвятому обуренні на народ без „правди в письменах“, писав їх, шукаючи правди! Рано вийшов Куліш на народню ниву до роботи і взяв ся, не лукаючи, широко трудити. Учив ся, здобув велике поважанє, як щирий робітник, терпів навіть досить, усьміхав ся до своїх товаришів, лиш відразу ненавидів Котляревських пняних і не любив Гоголів. Українську старовину студіював, знав і любив. На се доказ хочби драматичні сцени „Колії“, поміщені 1860 р. в альманаху „Хата“, де прихильно відносить ся до страшно пізнійше зненавидженої Гайдамаччини. Та вже в тому самому часі в посліслові до московського переводу „Чорної Ради“, історичної хроніки з 1663 р., висказує ся про козаччину неприхильно, а козацьких героїв тої повісті намагаєть ся зобразити також у гіршому сьвітлі.

Що за причина сего, про це трудно вгадувати, в кожному разі причини були і Куліш чомусь мусів так змінити ся. Очевидно, що крайних своїх поглядів не висказав про козаччину. Друкував ще деякі козацькі повісти, а в оповіданні; „Потомки українських гайдамаків“ друкованому в „Правді“ 1869 — полемізує у вступному слові з поглядами польського історика а свого приятеля Михайла Грабовського, що уважав гайдамаків за звичайних грабіжників. У тому самому журналі друкує 1869 р. простору розвідку „про перший період козацтва аж до ворогування з Ляхами“ — аж видає в половині 70 р. тритомову працю: „Історія возсоединенія Руси“, а відтак пізнійше знову тритомовий історичний памфлет:

„Історія отпаденія Малороссіи отъ Польши“ — і тими поки що працями, як і „Крашанкою“ виданою Русинам і Полякам на Великдень — 1881 р. — погребав свою славу!! — Я тому ширше говорю про Куліша, бо він того потребує сам, а друге й сама справа того вимагає, бо від него пішла зміна від романтичних поглядів на козаччину в сторону цілком противну...

Куліш не лишає одної збірки, ані одної драми чи поеми, де він не проводив своїх поглядів на сю справу.

І тота думка, що недавала єму спокою до кінця життя, — вона загирила поезію Куліша і зробила з неї, як каже Грінченко „віршовану публіцистку“.

І справді з жалем читає ся цілі уступи з „Хуторної поезії“ „Дзвона“ та „Хутірних недогарків“, уступи писані чудовою, декуди архаїзованою мовою, а перепопнені тою думкою, яка Кулішеви вічно стояла в умі, — що кождий вірш, то й мова про козаків, гайдамацтво, козакофілів, фалшивників історії

і т. д. Десь то Куліш раз хвалив ся, що на підставі тих самих жерел, що Костомарова, котрого мимоходом кажучи Куліш сердечно ненавидів — дійшов він цілком до інших вислідів. І висліди про Козаччину Кулішеві справді не годять ся не лиш з вислідами Костомарова, але і з тими думками, які мав довго в душі кожний Українець про Козаків.

Стихотвір п. з. „Національний ідеал“ кінчить він тими словами чи там зазивом:¹⁾

„Без Єзуїта Лях, Москаль без бюрократа
Зустріне серед нас приятеля і брата.

Топімож у Дніпрі ненависть братню
[дику,

Спорудьмо в трех одну імперію велику,
І духом трех братів освячений диктатор,
Нехай дає нам лад свободи імператор“.

Отсе й вихідна точка всіх Кулішевих поглядів на козащину.

В душі аристократ, прийшов він до переконання, що українська історія була би пішла кращим иньшим шляхом, колиб керманіями її були київські князі з першої доби, де Русь мала культуру таку, якої не було у ніякого иньшого народу в Європі. І власне до того треба було сильної руки імператора, аби не позволив на ніяку сваволю.

Ось чому „боянська Русь“, як він каже, була его ідеалом, і він не проклинав Петра і Катерини за те, що привели до руїни український нарід, а хвалив їх за енергію, що уміли удержати в карбах свавільне козацтво. Козацтва того він не може тепер знести! І говорить він:

„Кадіте ледарям, сьпівайте алилуу,
А я і їх і вас немов живих змалюю
На спомин тим вікам, що, може, схочуть
[знати,

Які бували в нас чудовища рогаті,
що галасом своїм сповняли Україну,
затуркували мир, дурили, як дитину“.²⁾

І справді змалював її, козащину! Змалював, як ніхто перед ним, ані по нїм. В епітетах для неї, хочби найбільше обидливих він не перебирає. Наперед закидає він козакам, що не любили України і обходили ся з нею так, як иньші вороги.

„Павликівці, Хмельничане,
Хижаки-пнянці

Дерли шкуру з України
як Жиди з телиці.

А зідравши шкуру, мясом

З Турчином ділились,

Поки всі поля кістками

Білими покрились“. — каже Куліш,
а дальше: Прокляла своє козацтво

Україна мати³⁾

¹⁾ Див. „Дзвін“. Староруські думки й сьпіви. Женева 1893. ст. 17.

²⁾ „Дзвін“ Женева 1893. ст. 35.

³⁾ „Дзвін“ Женева 1893. ст. 27.

Видаючи такий острій осуд козацтва, він лютить ся на тих, що його величали, кожного, що вищий жизни ідеал знаходив там, де козак над миром верховодив“.⁴⁾

Спеціально гетьмана Богдана, найбільше з усіх величаного називає Куліш „зрадником і патріярхом зради“.

Коли глибоше поглянути, чому Куліш так ненавидить козащину, то знайдець ся глибоша причина. Його ідеалом була Україна з культурою, хоч може й не без того, що Куліш уважав на гарний хвіст льва і його гриву, як на його самого — як зауважав Пачовський — та всеж не міг стерпіти ніякої навіть думки після його погляду некультурної. А козаки був нарід войовничий, що зневажав всяку науку, хоч пізнійше між ними були вчені люди. У віршу: „Вельможній покозащині“ ся думка пробиваєть ся ясно. Там каже поет:

„Клену той вік лихий, годину ту гидку,
І всіх, хто потурав, почавши д'Наливая,
Товаришу Татар, сїпаці козаку,
Загони розпускають од Волги до Дуная!
І друки й письменна повсюдно він палив,
Бояна, солов'я старовини згубив“.⁵⁾

Отже за те, що „друки й письменна козак палив“, що недбав і зневажав всяку культуру та досконаленє духа, що з „великого послїда по князях, зробили козаки нам дике поле“⁶⁾, що засьмітили українську культуру князівської доби — за те все Куліш уважає козащину найбільшим, найогиднішим струпом нашої історії. — Як приймати треба ті досліди Куліша історика і великого патріота, про се не можна ще говорити.

(Далі буде.)



Рецензії.

Франц Коковський: „Сердечні струни“
Поезії — Наклад М. Петрицького. Львів,
1907. ст. 61—160.

Поодинокі відділи сеї маленької книжочки уложені оден по другім так, що творять разом цілість, в якій настрої приходять в порядку — поступенно і читаєть ся книжочку через те, як певного рода маленьку драму з завязкою, інтригою, і розвязкою... Такий уклад добрий через те, що не нудить при читаню — а вірші Коковського можуть

⁴⁾ Ibidem ст. 21.

⁵⁾ Ibidem ст. 98.

⁶⁾ Ibidem ст. 104.

нудити — та з другої сторони тота залежність одного циклю від другого затирає зміст властивий кожного з окрема. Так наприклад у відділі „З тюрми“ усувається майже на другий план тюрма а виходять інші спомини, про дівчину.

Зачинає збірку цикл: „Коваль“ (ст. 1—12) посвячений „коханій“ — найбільше погідний і бадьорий з усіх. З завязттем кличе поет:

„Я возьму в руки величезний молот,
твір праці сотні рук і сотні долот —
і при ковалі Твого щастя стану
і Тобі долю викую, зак звяну“. (ст. 3.)

І кує те щастє, долю поет, а корона „щасна“ вже далі й готова; поет наглить:

„Куй ся, вінку, куй ся ясний,
Моє щастє, раю мій,
Поки я сильний і щасний,
доки я в країні мрій...“ (ст. 6).

Хоч утрома велика і піг з чола ллєть ся, але вінець вже готовий:

„На головку вінєнь вложу,
Тобі щастє, раю, мій,
на головку Твою ложу...
Поведу Тебе в вирій,
Злотом критими шляхами,
моє щастє, раю мій.
А високо понад нами,
розмаю я верхи гір
а над горами верхами
сторожу поставлю з гір...“ (ст. 11).

„На від'їзнім“ вже хмари суму застеляють небо погідне поета. Не вірить у своє щастє, не вірить аби воно тревало і тоді, як він поїде:

„На наше щастє важке спаде лихо
І Ти забудеш про мене так тихо...“ (ст. 16).

Єї може з ким иньшим звінчають „на Поділю“ — а поет не знає, чи ще коли єї й побачить. І так по від'їзді здавало ся

„...на мойого щастя небосклоні
поволи гасла остання надія...“ (20).

В „тюрмі“ (ст. 21—28) давна любов — то лиш згадка давних, щасливих хвиль... Кругом понуро і сумно — в серці „чось дуже студено“—:

„Хотівб ти далеко дєсь відси втікати,
далеко за гори за синєє море,
до рідні, коханих, до рідньої хати.
Хотівб ти розради для серця придбати,
На хвилю втишити своє серце хоре —
та годі—ту замки, і мурі і крати...“ (ст. 25).

Дальша „Баляда“ (ст. 29—33) — чи не найслабша з усього в цілій збірці є дальшим етапом в розвитку смутку і зневірення: представлена ясними красками любов пафа до своєї пані (обоє сидять на самотньому острові—) минає ся, —

„Остав одинокий з тугою-журбою
паф — в серце незгійне вселило ся горе

і смуток глибокий — він нудив собою
і з туги сам кинув ся в море...“ (ст. 32).

„На руїнах“ (35—44) тріумфує вже Гайне-сатирик:

„O, König Wiswamitrea,
O, welch ein Ochs bist du,
Dass du so viel kämpfest u. büsst est,
Und alles füre eine Kuh.“

Авторови здаєть ся, що сьміхом зможе здавити у собі „давні спомини навіть любови нещасної, коли каже:

„Сьмію ся з всього... Нехай огонь гасне
у моїй груді, як згас на престолі
моєї церкви... Кладу ся без волі
на грізні філі житя і дєсь в ясне,
чудове місце плину, де доволі
скоро забуду кохання нещасне,
де прозабуду усі свої болі —
сьмію ся з всього, нехай огонь гасне...“
(ст. 39).

Так само як В. Пачовський у своїй любовній драмі „Розсипані перли“ (1901) хоче скептицизмом та іронією в стилі Гайне повернути свою розхвиловану душу до рівноваги!... Коковський кладе навіть свою давню любов на карб дитинства та молодечих мрій, котрі „не входять в рахубу“... Дорога давна, на якій вірило ся „собі, людям, Богу“ — вона вже „зникла безнадійно“ — автор навіть знайти єї не сподіваєть ся, хоч бажає...

„Осіння симфонія“ (ст. 45—52) — присвячена М. Яцковому найбільше сумна:

„вже чимраз то близше ями,
щораз близше вже грабар“ (ст. 50) —
і тому: „час покласти душу хору
на спочинок, час вже, час“ (49).
Кинь сей сьвіт, конай поволи
і забудь давне життя...
з ним не стрінеш ся ніколи
там — в країні забуття“. (ст. 52).

Тут кінець сумної „драми“. Бажання всякі вже з душі уступили — поет лишив ся сам зі своєю сумною душею. Лиш би спокою треба і тиші! Їх буде він шукати на лоні природи, у горах рідних, на сумних ланах Поділля.

„Скорше зникне Черемош глибокий,
скорше висохнуть філі ревучі,
чим забуду вас, гори високі,
чим забуду вас, цвіти пахучі —
не забуду вас, гори високі“. (ст. 57).

*

Правдивої поезії у Ф. Коковського не ма! Автор назвав свою збірку: „сердечні струни“ — і тим добрим названєм схарактеризував себе добре. Се справді лише поодинокі струни, що бренять окремо одна від другої, хоч як я старав ся їх повязати так, аби оден настрій впливав з другого. Одного головного акорду в тих „струнах“ не ма; не

ма і одного настрою! Власне те, що називається „Stimmung“ — коли будемо оцінювати вірші Коковського після правил модерної естетики — воно становить доперва поета, — всьо одно, як тота загальна нута відзивається. Вона власне й є тим, чого бажаємо від кожної людини, а тим більше від поета, коли їх маємо за людей висших понад звичайну міру — є індивідуальністю. Індивідуальності у віршах нашого поета не бачимо — хоч він і не перший раз виступає на полі поетичному. Він дав ся пізнати, як вельми симпатичний молоденький поет перед кількома літами ще у „Дзвінку“ — відтак містив оригінальні твори і переклади у „Буковині“ (переклади головнo з польських поетів: Ю. Жулавського, К. Пшерви-Тетмаєра, Т. Міціньського і ин.) та „Руслані“ (тепер у „Новім Зеркалі“) — пробував навіть писати наукові статі (пр. про анархізм у органі учителів „Промінь“) — а поступ здається невеликий: індивідуальності поета з поза численних віршів не видко. Поступ хіба кращий є у віршованю¹⁾ — і поет може володіти з часом такою формою, яка є у Карманського або Щурата. Зрештою — як кажу — то поет ще дуже у своїй поезії молодий, навіть нераз дитячий. І тому не можна поважно числити ся з цією, яка становить оригінальність одинокую поета: з сердечністю. Сердечність тота каже через пальці дивити ся і не вірити у поетові слова про великий біль та трагедію, виключає — значить — щирість і глибину — яка у ліриці мусить бути — не кажучи вже про те, що викликає нераз добродушну усмішку у читача.

І так — поезія Коковського, хоч має багато симпатичних рисів і струн, рідко коли виходить понад звичайну міру і не вражає ані не будить таких самих струн у душі читача. Назвати можна її автора хіба лиш „поетичним“ — бо місця єму, як поетови в такому змислі, як ми его розумієм — визначити ще не можна. Та осудити безглядно знов поки-що его не можна: дорога перед ним ще далека — будемо бачити дальше!...
М. Евшан.

Книжки надіслані до редакції.

„Ukrainische Rundschau“ ч. 5. за май. — Сю одинокую у нас часопись, яка боронить наших інтересів перед цілим форум Европи, повинен передплачувати кожний Українець — інтелігент. Адресувати: Wien, XVII/3, Frauenfelderstrasse Nr. 2. Річна передплата всего 8 корон.

„Українська Муза“, поетична антологія від початку до наших днів, під редакцією

¹⁾ Хоч і ту треба ще дещо виткнути: пр. штучність в будованю строфи з ухиблєнем думки, або часте уживанє т. зв. „enjambement“ — М. Евшан.

Олекси Коваленка. Київ, 1908. Випуск II. — Другий випуск містить кращі твори Шевченка, Забіли, Петренка, Афанасьєва, Куліша, Щоголіва, Макаровського, Александрова Степана.

Учитель ч. 9 і 10. Зміст: Ад. Буде: Картина неба (стих). — Іван Раковский: З нагоди 47-мих роковин смерті Тараса Шевченка. — З сповідань Франціски Ман (п. з. Діти): Гринь Боржій, — Іван Созанський: Олександр Духнович (угро-руський автор народних учебників і публіцист). — Мисли. — С. Герусинський; Розвій народного шкільництва у Львові в 1906/7 р. — Кость Кракалія: Задачі школи і учителя супротив алькоголізму. — Учителка: Кілька нових гадок про доповняючу науку. — В. Щ.: Поет науки. — Читальня учеників акад. гімназії у Львові. — З часописий і журналів — Новинки.

Діточа Бібліотека. Ч. 1. Редактор Лесь Киселиця. Коза — Дерева. (збірка). Ст. 32, 16.⁰ Чернівці, 1908. Ціна 12 сот.

Гоголь „Ревизор“ комедія в 5 діях. Переклав Олекса Коваленко. Українське видавництво „Ранок“ Київ 1908. Ст. 108. 16.⁰. Ціна 25 коп.

„Українська Муза“ поетична антологія, випуск третій. Містить твори Глібова, Кониського, Руданського, Мови, Кулика, Александрова, Федьковича, Вербицького, Воробкевича.

Руска письменність V. Твори Тараса Шевченка. Два томи. Під редакцією Ю. Романчука. Виданє товариства „Просвіта“. У Львові 1907. З друкарні Наук. Тов. ім. Шевченка. Ціна оправного примірника 1 корона, в красшій оправі 1½ кор.

Від редакції.

Просимо відновити як найскорше передплату за другий піврік, бо фонди наші вже цілком вичерпали ся, а субвенції не маємо... Минув перший піврік тяжкої боротьби, яку мусіли ми вести завдяки тільки байдужности наших читачів і непокликаних, доморослих критиків. Були навіть такі злобні „риби“, що брали весь час нашу часопись і не платили, а доперва п'яте число зволили нам ласкаво звернути, не заплативши за попередні. Таке негідне діло мусимо нап'ятувати публично та поки що не стає нам місця на чесні імена наших високо-ідейних добродіїв. — Справу довжників віддаємо в руки адвоката.

Щоби наш орган міг успішно розвивати ся, треба нам совісних передплатників, лише покликаних критиків, тепла у своїх — а впрочім все гаразд буде! Агітуйте проте за нами!

Переписка редакції.

Іван Свершок: Невинний жид піде.
Михайло Т... Лист вислали.
Др. М. П. Львів: Два проблеми людської етики і все проче піде до слід. чисел.
Надія Кибальчич: Получили, надрукуємо у 7. числі. Щиро дякуємо.
К. Б-ий, К. З торгами на базар!

20 книжок за 4 корони.

Як довго запас вистарчить, продаю
20 різнородних книжок за 4 кор.

Кожний повинен з сеї нагоди користати.
 Гроші треба вислати вперед.

Микола Грабчук,

2—3

Чернівці, ул. Панська 13.

20 переписних листків за 1 К.

Михайла Драгоманова, М. Павлика і Тараса Шевченка. Замавлати в ред. Бжолі.

ПРИЙМАЄТЬСЯ ПЕРЕДПЛАТА НА ВИДАННЯ

„УКРАЇНЬСЬКА МУЗА“

Поетична антологія,
 (історична хрестоматія)
 під редакцією

ОЛЕКСИ КОВАЛЕНКА,

в 12 випусках; виходе кожного місяця. В антологію входять *кращі твори всіх найвидатніших українських поетів*, починаючи од *найстаріших корифеїв* і до наших днів: з *України, Російської, Галичини, Буковини і Америки*, всього до 120 поетів. В кожному випуску будуть твори *нові і вже друковані*, з портретами, автобіографіями і біографіями поетів, заставки і віньєтками. Збірник буде *великою формату* і матиме до 1200 ст. Ціна кожного окремого випуску 25 коп., з пересилкою 30 коп.; а *по передплаті 21 рублі за всі 12 випусків, з пересилкою 2 руб. 50 коп.* Можна на виплат: 1 руб. зараз, 1 р. через місяць і 50 коп. першого липня (іюля). За границю: 3 карб. 50 коп. з пересилкою: в Австрії 8 корон., в Америці 2 долари. *Гроші посилають по адресі редакції: Київ, Іванівська ул. 75, Олексі Коваленкові;* або в „Українську Книгарню“, Безаківська 8; або в книгарню „Л. Ідзиковського“, Хрещатик 29.

В 2 випуску надруковані:

Шевченко, Забіла, Петренко, Афанасьєв, Куліш, Щоголів, Макаровський, Александров Степан.

ЗМІСТ: *Микола Чернявський:* Я не прихильник буч кривавих. — *Пилип Капельгородський:* Сучасна мелодія. — *Христя Алчевська:* По партрета Шевченка. — *Наталка Полтавка:* „Такий як і усі“. — В чім наша сила. — *Ю. Будяк:* Ностігн. — *Адам Ріпецький:* Ікарів лет. — *Іван Ющишин:* Так мало бути. — *М. Метерлінґ:* Про жінки. — *Микола Козоріс:* Гробар. — *Дмитро Макогон:* Де-які послі. — *Мирослав Каній:* І не лишило ся нічого. — *Еллен Кей:* Одвага. — *Іван Ганущак:* Михайло Зубрович (драма на V дій). — *М. Евшан:* Козаччина в українській поезії. — Рецензії. — Книжки надіслані до редакції. — Від редакції. — Переписка редакції. — Оголошення.

Русини! Жадайте у всіх трафіках, торговлях і крамницях лише туток і паперців з першої галицько-руської фабрики **Евгена Біліньського в Збаражні.**

З доходу сеї фабрики йде 35% на будову церкви в Сеняві, 10% на школи і бурси Тов. педаг. а 5% на сироти і вдови по св'ящениках. Держім ся оклику:

Свій до свого!

1—7

Українське видавництво „РАНОК“ в Києві.

3—4

Вийшли з друку книжки:

1. Драгоманов М. „Старі хартії вільности“ 2-е видання 40 коп.
2. „Рай і поступ“ 3-е вид. 40 „
3. „Заздрі боги“ 4-е видання 10 „
4. „Швейцарська спілка“ 4-е видання 10 „
5. „Про волю віри“ 2-е вид. 10 „
6. „Євангельська віра в старій Англії“ 6-е видання 5 „
7. „Царство Божіє внарі вас“ Л. Толстого 2-е видання 10 „
8. Стеценко К. „Ще не вмерла Україна!“ слова П. Чубинського, народне видання (ноти) 15 „
9. „Прометей“, слова Ол. Коваленка (ноти) 45 „
10. Піменова „Цілість держави і автономія“, переклад Ол. Коваленка 3 „
11. Коваленко Олекс. „Горбоконик“ казка віршами 20 „
12. Лозинський М. „Польський і руський революційний рух і Україна“, I. ч. 35 „
13. „РОЗВАГА“, Український декламатор. Артистичний збірник поезій, оповідань, жартів, сатир і гуморесок для читання і деклямування на сцені, вечірницях, літер. збірках, драмат. школах і ин. Уложив Олекс. Коваленко. Том I. друге видання, до 600 сторін гарного друку з 62 портретами поетів, письменників і артистів, з малюнками і віньєтками. Ціна 1 карб. 25 к. в артистичній оправі 1 карб. 75 коп.
14. Теж Том II., в якому надруковані твори, що не увійшли в перший том, з 50 портретами до 500 стор. Ціна 1 карб., в оправі 1 карб. 50 коп.

Продаються в Києві в книгарнях: Л. Ідзиковського, Хрещатик 29; С. Іванова і Ко, Фундуклеївська 2; „Українська Книгарня“, Безаківська 8.

Річна передплата
6 кор., за кордоном
3 с. рублі, зглядно
2 долари.

Поодинокі числа
по 60 сот.

Оголошення
звичайні стоять по
20 сот. за стрічку.

БЖОЛА

літературно-наукова часопись.

Редакція і Адміністрація:

Львів Вірменська 25

Рукописи
не звертає ся.

Анонімних листів
не приймає ся.

Виходить з кінцем
кожного місяця.

Видає і за редакцію одвічає: Микола Венгжин.

Грошеві посилки слати на адресу: „Загальна Друкарня“, Львів, Академічна ч. 8.

Христия Алчевська.

* * *

Вернись до мене тихий раю
Моєї вбогої душі,
І сльози з чистого альмазу
Знов вибий з плачучих очей...
Вернись до мене, мій спокою,
Моє жадання і краса
І знову тихими крилами
Обвій журливі думки...
Вернись, розвинь ся, білий цвіте,
Весняним щастям процвіти
І в гимни співів ти вечірних
Збуди надій химерних сон!...
Нехай воскресну я для долі,
Живою й доброю зроблюсь
І для любови і братерства
Бажанням жити захоплюсь!

1908 р.

Наталка Полтавка.

*

„Коханий!.. коханий!..
Ніч весняна!..
„Кохана!.. кохана!..
Тісна тюрма!..
„Коханий!.. коханий!..
Як зорі тремтять!..
„Кохана!.. кохана!..
Кайдани бряжчать!..
„Коханий!.. коханий!..
Шумить вже верба!..
„Кохана!.. кохана!..
Гуде там тайга!..
„Коханий!.. коханий!..
Кохання це час!..
„Кохана!.. кохана!..
Вони все за нас!..
„Коханий!.. коханий!..
Не чуєш того?!..
„Кохана!.. кохана!..
За брата свого!..
Змія лежить в грудях у мене...
А думав я, що пісня то.
Хто-ж вирве жало їй скажене?
Хто згоє серце скривавлене?..
І чую сам я, що ніхто.
Змія... лежить в грудях у мене...
Ти слово сказала — і бризнули сльози,
Пекучії сльози, у мене з очей:
Який я нікчемний, який я холодний!
Як мало я знаю життя і людей!
Коли твоє серце тремтіло від муки,
Ножми проняте, горіло в огні, —
Я був коло тебе, і був я мов скеля.
І я не озвав ся на муки страшні!

Микола Чернявський.

Змія лежить в грудях у мене...
А думав я, що пісня то.
Хто-ж вирве жало їй скажене?
Хто згоє серце скривавлене?..
І чую сам я, що ніхто.
Змія... лежить в грудях у мене...

* * *

Ти слово сказала — і бризнули сльози,
Пекучії сльози, у мене з очей:
Який я нікчемний, який я холодний!
Як мало я знаю життя і людей!

Коли твоє серце тремтіло від муки,
Ножми проняте, горіло в огні, —
Я був коло тебе, і був я мов скеля.
І я не озвав ся на муки страшні!



С. Черкасенко.

Вибори.

Не казка.

Пахом Іванович Чабаков, поліцейський надзиратель Розуваївських вугільних шахт, підвівся сьогодні раненько таки. Це була річ незвичайна: була неділя, а у свята він завжди не від того, щоб поніжити зайву годину своє товсте й пухке черево на м'якій перині під теплою ковдрою.

Здоровий, червонопикий, він задоволено похажав по кімнаті, на хвилину зупинився перед великим дзеркалом, що подарував йому підрядчик, і з усмішкою розглядив свої величезні руді вуси. Таких вусів не було ні в кого по всій поліцейській губернії, і він не дарма пестив їх і доглядав: він знав, що, якби не вони, то чи не прийшлося би й досі йому зостатись незначним, непомітним урядником у слободі Задрипаній, — єдино лиш вуси звернули на його милостиву увагу його превосходительства п. губернатора й викликали з шляхетних вуст прихильну атестацію: „Який видний чоловік!“ Досить було цих слів, щоб справник майже того-ж самого дня призначив його на посаду надзирателя до Глитаївських соляних шахт, а за скількись місяців уже поліцейським надзирателем до шахт Розуваївських.

Тому не буде дивним, що пан Чабаков закохано гладив долонею свої „запорожські“, як він казав, і навіть завів басом „прудюса“:

Цур тобі, прудиусе,
Які в тебе руді вуси!
Сама собі дивуюся,
З прудиусом...

— Тю-тю-тю на тебе, пузатий дідьку! чи ти не збожеволів часом, — заверещала з пекарні Федулія Григоровна. — Люде до служби божої поспішають ся, а він „прудюса“ виспівує...

Вона внесла в кімнату самовар і поставила на столі.

Надзирательша була невеличка, сухорлява жінка з виснаженим зморщеним обличчям. Вся постать її, що скидалась на суху скіпку, брудна, підтикана, яскраво свідчила, що ласкава увага вищого начальства ніколи не спиналась на надзирательській жінці, і що найвищою й конечною нагородою за всі її добродійства часто-густо були сами лиш уважисті кулаки її величнього надзирателя.

— Цур тобі, прудиусе!.. — ще раз гупнув ногою пан Чабаков, гучно зареготавсь і сів до столу.

— Пху, навіжений!.. — плюнула Федулія Григоровна й зникла в пекарні.

— Ну-ну, поплуй мені! — гримнув на жінку Пахом Іванович, і почав наливати в

шклянку чай. Він завжди пив чай перед церковною скужною. Федулія Григоровна раніш частенько гримала на його за таке вільнотдумство, але врешті він її переконав, що так роблять усі „благородні“ і що, коли стоїш у церкві на тще серце, то тільки про чай і думаєш, — і виходить, що ані тобі, ні Богові з того жадної користи немає; коли-ж як слід попоп'єш чайку, то воно й молить ся яксь ширійш.

Ясне сонечко лагідно зазірало у віконце, виблискувало на самоварі, на шклянці з чаєм веселковими колірами, навівало на душу спокій і настроювало думки на веселий приємний лад.

Сьогодні після служби призначено було вибори уповноваженого від Розуваївських шахтарів. Що до кандидата, то у пана Чабакова усе було вже налагоджено. Він був певний, що справник буде задоволений і що до посади станового йому доскочить після виборів — раз плюнуть. Не даремно-ж він цілий тиждень провадив жваву агітацію за свого кандидата, підрядчика „по погрузкѣ“ вугілля, істинно-руського чоловіка, до того ще й титаря. Пахом Іванович гаразд вивчив вдачу шахтаря і добре розумів, якої тому треба предвиборчої „літератури“, й справді не пожалів її: всі дев'ять четвертин горілки, що було сконфісковано у потайних шинкарів, розійшлись на частування найгорлатійших шахтарів.

— Хе-хе-хе!.. — сміявся Чабаков, гучно сьорбаючи чай. — Побачимо чия „література“ візьме гору... Навряд, щоб опісля моїх шкляних прокламацій устояв хоч один демократ. Хе-хе-хе!.. Пролетарі всіх країв єднайтесь коло склянного бояска! хе-хе-хе!

Федулія Івановна висунула голову з пекарні думаючи, що він з кимсь розмовляє, але Чабаков показав їй язика, і вона зникла, грюкнувши дверима. Він був спокійний і не поспішав ся, бо ще з вечора наказав городовим пильнувати біля збірні й „без церемонії“ давати пошіям не певним, чи „сознательним“, мовляв шахтарям.

— Хе-хе-хе!.. Нехай галасують, протестують та скаржать ся. Діло буде зроблено, а потім... жаден чорт не зверне уваги на їхні скарги.

І Пахом Іванович уявляє себе становим та ще в цьому стані і ввижались йому великі „благодарності“ від хазяїв шахт.

— Ой Боже-ж мій!.. ой, пропала-ж моя головонька!.. — раптом почулось з пекарні.

Пахом Іванович трохи не впустив шклянки з чаєм на коліна.

— О, Господи... я-ж каз-ала, що це буде колись...

— Чого ти голосиш, шерепо! — загремів розлютований Чабаков, вискочивши в пекарню.

— О, Господи... — тільки й промовила бліда, як крейда, Федулія Грегоровна, показуючи на двері.

Чабаков відчинив двері на двір і відскочив, як опечений: на ганку, біля самих дверей, лежала бомба.

— Ой, пропали-ж ми... — ще дужче заголосила надзерательша.

— Цить, не голоси, стонадцять чортів твоєї матери!.. Ей, хто там є?.. Сутягин!.. — гукав тремтячим голосом Чабаков, хоч і знав, що ніякого Сутягина й близько чорт-ма: всі повинні бути біля збірні.

— Нема-ж анїкогісінко, — плакала Федулія Григоровна. Але Пахом Іванович вже згадав, що є-ж іще парадний вихід. Він вибіг з пекарні, хутко натяг на себе шинелю, наче-нивши шаблю, взяв в одну руку револьвера й тихенько відхилив двері на парадний ганок, але також хутко причинив їх, як і перші, й вскочив у залю: на парадному лежала така-ж сама бомба.

— Що за напасть?.. От прахвости!.. — отямившись трохи, муркнув Чабаков і положив обережно револьвера на стіл. Повернувшись, він побачив себе у дзеркалі й здивувався, що у всій постаті його наче й не було тієї поважності й погорди, що надавала усім жаху; навіть вуси йому висіли якось безпомічно у-низ.

— От так штука!.. Що-ж його діяти?..

Він глянув у вікно на вулицю: хоч-би-ж тобі єдина душа. Та й не диво: зараз у церкві йде служба, і всі, хто не спить, там. — „Хоч би куховарка яка йшла, пославби за городовими“, — промайнуло йому в голові, але він згадав, що сьогодні неділя і крамницю замкнуто, тим і куховарок або дворників не видко.

Обережно відчинив він квартиру на вулицю, зліз коліньми на підлокотник і висунув голову у квартиру. Холодне морозне повітря обхопило йому спітнілу голову, вціпнуло за ніс, за вуха, залізло за комір. Але він того не помітив. Переляканий погляд встроїв він на парадний ганок. На йому, біля дверей, любісінько лежала чорна куля з невеличкий кавун завбільшки.

Пахом Іванович з жахом зачинив квартиру.

— Вийти хіба обережно? — надумав він — Ні, чорта з два: вже вони пристроїли мабуть так, що як ступнеш на поміст, так і вибухне. А до того ще й дошки на ганку гнілі і аж риплять, як ступиш на їх.

Він сів на стулець і зажурився. З пекарні несло невгавуюче голосіння Федулії Григоровни і — дивно — не сердило, не драгувало його, а ще більш жахало.

— От тобі й вибори! — думав він. — Одна лиш надія на Сутягина: він, здається, гаразд зрозумів, як треба поводитись на ви-

борах і, запевне, подбає про те, щоб не пустить, кого слід на зібрання. Та й батюшка у церкві скаже гарну промову й упевнить шахтарів вибрати чоловіка поважного й статечного... Але-ж... який же то чорт бомби підложив?.. Чи я-ж не дбав про те, щоб цієї погані не було у моєму околodкові?.. Це не инакше, щоб я не прийшов до збірні... Ну, тривайте-ж, прахвостюги, хай тільки усе обійдеться ся гаразд... з-під землі викопаю винува-того!..

Думка, що бомби вибухнуть раніш ніж хто прийде сюди, примусила Чабакова побожно перехриститись. З вулиці почувся не виразний гомін. Чабаков виглянув у вікно й побачив, що з церкви йшли люде. Він знову відчинив квартиру, щоб гукнути кого, але побачив Сутягина, котрий відчиняв хвіртку: по обличчю видно було, що він поспішається якимсь ділом.

— Обережніш, обережніш!.. — гукнув йому Пахом Іванович.

Сутягин став.

— Здравія желаю, веше благородіє!

— Обержніш, кажу: і на парадному й на чорному ганку бомби...

— Чого звольтесь?.. — не второпав одразу городовой, але в ту-ж мить перевів погляд на ганок і аж посунув ся на зад.

Помітивши щось надзвичайне біля надзирательського помешканя, сюди почали підходить люде.

— Що? що таке? — допитувались вони.

— Бомба, — ледве повернувши язика Сутягин.

— Бомба?.. де?

Сутягин показав. Сміливіщі наблизились до ганку.

— Обережніш, обережніш, сто чортів на вашу голову! — кричав Чабаков на їх — ще вибухне.

Один жвавий шахтар підійшов до самого ганку й зареготав ся, мов несамо-втий.

— От так бомба! ха-ха-ха! — аж присів він. Довкола зареготались, помітивши якусь кумедну річ. Шахтар ухопив бомбу обома руками й кинув об землю.

Люде кинулись вростіч; Сутягин вискочив аж на шлях, а Чабаков встиг лиш гукнути: „Що ти робиш анцихристе?“ й миттю зник з квартирки: він вскочив у пекарню, ще більш налякавши й без того перелякану жінку. Гучний речіт розітнувся перед ганком, покотив ся по вулиці, зібрав до надзирателя й старих, і малих, досяг і до Чабакова в пекарню.

— Што за чорт! — буркнув він вже по-московському, вийшов у залю, накинув шинелю, озброїв ся, як слід, і відчинив двері на ганок. Юрба народу оточила якісь шмат-

ки, що лежали на снігу поперед вікнами; поміж їми розсипано було дрібне чорне насіння.

— Кавун, ваше благородіє! — зцупивши драну шапку, адлепортував веселий шахтар, — так што не ізвольте безкопайть ся, нікотерих, скажем, бомбієв немає...

Пахом Іванович ще раз пильно придивився і впевнився, що то, дійсне, протистісний солоний кавун. Сутягин підняв шматочок і розглядав його уважно.

— Зверху викришено, ваше благородіє...

Чабаков раптом чомусь розлютувався і хижим шуліком накинувся на людей.

— Якого ви іродового батька позбірались отут-о? га?.. Що тут вам — тіятер? га?.. Гони їх у шию!

Де — кілька надто замашних специфічних виразів уквітчали цю несподівану промову.

— Розойдись, чого собрамши!.. — гукнув на цікавих Сутягин і підняв свій уважистий кулак. За пів-хвилини близько не було й духа.

— Прибереш отсю погань, — звернувся Чабаков до Городового.

— Слухаю, ваше благородіє!

— Ти, чого прибіг сюди?

— Та видіте, ваше благородіє... говорив-же я вчора, що не треба давати обох четвертин отім хамлетам...

— Та що таке? кажи по-людськи... — А то, що вони перепились. Цілу ніч п'ячили, а сьогодні... тут до церкви зазвонили, треба було-б збиратись до виборів, а вони розпочали таку бійку, що й Боже мой! настояща гапонська війна, їже-богу!

— Наволоч проклята!.. А вибори-ж як? хто коло збірні?

— Так што нікого нету...

— А Кривушин?

— Розбороняє п'яних.

— От анцихристи!.. Прибери-ж отсе, та біжи за мною.

— Слухаю.

Через годину Чабаков, червоний як варений рак засапавшись, прибіг в контору до телефону і не самовито дзвонив у город Шахтарськ панові справникові.

Дзвінок.

— Дайте справника.

Хвилина. Знову — дррр!..

— Ваше високородіє?.. Здравія желяю!..

— Одбулись, ваше в-діє...

— Дев'яносто три чоловіка...

— Благополучно, у повнім порядку...

— Микита... га? Микита... Е?.. Опанасов... Петренко... Селянин з Харківщини... Га?.. до якої партії? ги-кхм!..

Чабаков ковтнув слину й озирнувся: коло його стояв штейгер.

— Партії N. 4-й... га? Так точно, четвертий... Мери?.. Я кі-ж мери?.. Зробив, що зміг... га?..

Дррр!.. задерчало у телефоні.

— Ху! — одсапнув Пахом Іванович, — от прахвости! бач, кого вибрали!..

— А хіба що? сміявся штейгер.

— Да, вам смішки, а тут носа натягнуть: чому, скажуть, не подбав!

А я хіба не піклувався?..

— А що воно за N. 4?

— А будь вони прокляті!.. То-б-то ви й не знаєте?

— Звідкіля-ж би я довідався!

— Говоріть...

— Та ні, справді?

— Соціалдемократи... тільки нікому не кажіть — секрет.

— Хо-хо-хо! секрет?.. N. 1, 2 і т. д.

— Союзники, октябристи...

— Он яка механіка! хитро...

— Ну, не знав я, що так вийде, а то цей N. 4-й аж захурчав-би з рудника. А яким тишком приставлявся!

— Пахоме Івановичу, а чи воно правда тому, що вам у-досвіта підкинута бомба?..

Чабаков махнув рукою й вийшов з контори.

Si de Мопасан.

САМОТА.

(Новеля).

Було се під сам кінець обіду в мужеськім гуртку. Всі веселили ся. Нараз один із присутних, мій старий приятель, відступив від стола й запитав мене:

— Чи не хотів би ти перейти ся трохи ід елізейським полям?

За кілька хвиль йшли ми оба повільно простою алеєю, унятою в ряди дерев, що ледво прикрили ся листєм. Повітря було тихе, лиш здалека доходив приглушений та немовкаючий шум Парижа. Холодний вітрець овівав нам лица, а небо над нашими головами було посіяне мільярдом зьвізд, наче золотим піском.

По хвилі мовчанки відозвав ся мій товариш:

— Не знаю чому се приписати, але далеко приємнійше мені віддихати нічною порою тут, чим деінде. Чую, що тут ширшає поле моїх дум. Хвилями блимають мені в мозку якісь сьвітла й будить ся на одну мить чуттє, що я в сліді відкриття божеських тайн всерічий. Та в тій хвилі вікно замикаєть ся — й по злуді.

Йдучи спостерігали ми час - від - часу тіни, що пересувалися здовж гушавини, або минали лавку, що на ній двоє людей, сидячих одно при однім, творило одну темну пляму.

Мій товариш шепнув :

— Бідолахи!... Не відразу однак збуджують вони в мені, але милосерде без границь З помехи незчислимих тайн людського життя я лиш одну зміг добре поняти й наскрізь моїм розумом переглянути : всі болі нашої душі в сім беруть свій початок, що ми є вічно самі, а всі стремління наші й наша ціла діяльність до нічого иньшого не стремить, як тільки до боротьби з самотою. Сих двоє приміром, ся пара залюблених на придоріжній лавочці, бажає як і ми оба, як все що живе, перервати бодай на хвилю свою самоту, перервати її хоч на одну хвилину. Вони однак є і даліше будуть все самі — так, як і ми. Тільки, що одні з нас менше, одні більше здають собі з сього справу — отсе й все.

Що до мене, живу від якогось часу без устанку в тих муках понад сили, які справило мені відкриття моєї самоти. А знаю, що ніщо не є в змозі мене з його висвободити, ніщо!.. чи ти мене розумієш?... Про щонебудь тільки ми убігали ся, щонебудь робили, якінебудь були би пориви нашого серця, накликування наших уст і наших рук обнімання — самі ми є і все будемо самі.

Я тебе витягнув на сей прохід, щоби не вертати домі, бо терплю тепер невимовно в пустелі мого мешкання. І шож мені з сього?... Говорю отсе до тебе, ти мене слухаєш, останемо однак оба самі, хочай є разом — цілковито самі. Понимаєш мене?

Блаженні убогі духом — каже Письмо. Вони мають злуду щастя. Вони не відчують цілої нужди нашого осамотіння, не блудять, як я, через життя, без иньшої з другими стрічі, як отерте ліктів, без якоїнебудь иньшої роскоші, крім сумної сатисфакції розуміння, достерігання, вникання у людську душу й зношення тих безконечних тортур, що їх чоловіки завдає свідомість його самоти.

Думаєш може, що я не при здорових глудзах?... Признай ся!

Послухай мене. Від хвилі, коли перший раз я відчув самоту людської екзистенції, здається мені, що з кожнім днем глибше западаю в якийсь темне підземелля, якого, країв не сила доглянути, якого дна не видно й яке не має може зовсім границь. Западаю в його не маючи нікого при собі ні докола себе, без одної живої душі в близині, що відбувала би сю саму, що і я, мрачну путь. Те підземелля — то життя. Інколи долітає там мене гук якийсь, якісь голоси, оклики... Звертаю ся отже на сліпо до тих невимовних гомонів. Не знаю однак ніколи на певно, звідки походять, не зближаю ся ніколи до нікого, ані

раз моя долоня не надibuє в оточуючій мене зі всіх сторін темноті на долоню другої істоти. Чи ти мене розумієш?...

Деякі люди мали деколи прочуття сей страшної муки.

Мюссе кликав ;

Хто мене кличе?... Та ніхто... все цить.

Тут сам я. То з вежі годинник так скиглить.

О самото!... Ти відьмо!...

У його однак були се лиш хвилі проминаючих сумнівів, а не цілковита певність, як у мене. Був поет, отже залюднював собі життя привидами, снами. Він не був ніколи на правду сам. Я — ним є!

А чи Густав Фльобер, один із найнещасливіших людей сього світа, тому що мав один із найясніших умів, — не начеркнув був до одної своєї приятельки сих розпучливих слів : — „Ми всі живемо в пустині. Ніхто з нас не розуміє нікого“.

Так є! Ніхто не розуміє нікого, що лиш ми думали би, говорили, робили. Чиж земля знає, що діється там, посеред зьвізд, кинених в просторінь в виді огнистих зерен, так від нас віддалених, що доглянути можемо ледви свігло малої їх частини, підчас коли незчислима армія иньших гине для наших очей в нірвані, так одні до одних зближені, що творять може одностайну цілість, як частини нашого тіла.

Так, бачиш, ні о волос більше не знає жаден з людей, що діється в його ближнім. Ми одні від одних більше віддалені, чим ті зьвізди, більше відосібнені передовсім тому, що наша думка не дасть ся проникнути.

Чи ти знаєш щось страшнішого над ті безнастанні стрічі з істотами, які наскрізь переглянути й дізнатись, що вони думають, переходить твою силу?... Ми любимо ся в цілком такий спосіб, як би ми були увязані на ланцюгах в такім одні від одних віддаленню, щоби ніхто не міг досягнути сусіда, найдалше витягнувши руки.

Я приміром ніколи сильніше не відчував моєї самоти, як тоді, коли отвираю серце перед приятелем. Тоді бо щойно починаю найліпше непроломані заборони, що нас взаємно перегороджують. Чоловік той стоїть передімною, виджу його блискучий погляд, втоплений у моїх очах — та душа поза тим поглядом остає мені зовсім чужа. Слухає мене. Але що він думає?... Так є!... що думає в сій хвилі? Чи не потрапиш поняти тої муки?... Бути може, що мене ненавидить?... легковажить або кепкує з мене?... Розважаючи те, що до його говорю, — судить мене, висміває, збиває мене в дусі, має за мізероту або дурня?... А якже тут вислідити, що думає справді?... як переконати ся чи бажає мені так, як я йому?... як довідатись, що там діється в тій круглій голові?... Що за дивно-предивна тайна — та невисліджена думка другого ества,

гадка утаєна й свободна, якої не в силі ми пізнати, ні покермувати нею, ані її побідити.

Але і я сам навіть — щоби не знати як сильно хотів віддати ся комусь другому цілковито, отворити перед ним усі двері моєї душі, не зможу того ніколи зробити в цілій повноті. Заховаю все на дні, на самім дні, той сховок мого „я“ найбільш укритий, що до його ніхто ніколи не доходить, ніхто не зможе до нього трафити, ні вдерти ся, тому що ніхто другий не є до мене подібний — тому що ніхто нікого не розуміє.

Чи порозумів ти мене врешті?... Де там! З певністю береш мене за божевільного! Обсервуєш мене й постановляєш собі мати ся передімною на осторожності! Завдаєш собі питання: — „Що йому нині стало ся?“ — Але послухай!... Як що зможеш колись поняти й порозуміти се моє страшне та так субтельне терпінне — прийди тоді до мене й скажи лиш: — „я зрозумів тебе!“ — а даш мені може секунду щастя.

Найліпше дають мені пізнати мою самоту — жінки.

Ох, нужно!... Скільки я через них вже не витерпів!... обдаровували мене частійш, чим муштини, злудою, що я прецінь не сам!

Як чоловік починає кохати, здаєть ся йому, що в нім душа розширюєть ся. Чуття надлюдської щасливости огортає його! Знаєш же через що?... Чи знаєш, звідки походить те вражінне надлюдського щастя?... Отсе звідси лиш, що видаєть ся нам, що переставо бути самі. Самота й опущенє одиниці здаєть ся пирхати. Що за похибка!...

Жінка, яка більше ще, чим ми, зазнає потреби любови, що нуртує осамотнене серце чоловіка, се найбільша з ложий наших мрій.

Прецінь добре тобі звісні ті розкішні години, проводжувані око в око з одною із тих еств о довгім волосою, чаруючих лицах, яких погляд приводить нас до божевіля? Що за опутанне веде тоді нашу душу на бездоріжжя?!... Яких-же сьмішних злуд стаємо добичею!... Присягло-б ся, що я й вона за коротку хвилину сплинемо ся в одно! Чи-ж тая хвиля надходить?!... Ніколи!... І по тижнях очікувань, надій та злудних уроків видиш себе нараз якогось дня стократно більш самотним, чим колинебудь.

По кожнім поцілунку, по кожнім обняттю — чуття самотности змагаєть ся. А якеж воно роздираюче, страшне!...

Чи-ж иньший поет, Сіллї Прідом — не писав:

Пестоші — се лиш вибухи страхів, які нас так нищать
Безплідні зусилля бідної людської любови,
Що тілами — й душі надармо стараєсь злучити.

А відтак: — бувай здорова! Одно в право, одно в ліво тай все скінчене. Що найбільше, як що чоловік пізнаєть колись, мимоходом тую, що була для його всім у певній хвилі

життя, а що її скритих думок — і банальних певно — не зміг ніколи згрунтувати.

В годинах навіть, коли здавало ся, що в таємній гармонії еств, в повнім з'єдненню всіх прямуюнь і жадоб, дійшло ся наконець до самого дна другої душі — одно слово, одно однісіньке слівце зраджує перед нами нагло дізнаний завід, вказуючи, як блеск сьвітла в темнотах, розділюючи оба ества пропасть.

А прецінь щож є ліпшого на сїм сьвіті над вечір, переведений поруч жінки, без заміни з нею хоч би одного словечка, самій розкоші єдино, якою переповнює нас почуття єї близькості. Не жадаймо також ніколи більше бо зближенне двох еств не дасть ся здійснити.

Що тичить ся, я замкнув тепер раз на все мою душу. Не звірюсь вже перед ніким з того, в що вірю, про що думаю, що люблю. Знаючи, що притім я лишений самоті, перед якою не сховаюсь, не виявляю зовсім мого слова про сьвіт, дивлячись на його. Щож мене можуть обходити чужі осуди, суперечки, втіхи й вірування! Не можучи з ніким нічого ділити, перестав я чимнебудь інтересувати ся. Моя гадка невидима позістає для других незглубима. В відповіді на щоденні запити маю в приготові здавкові фрази, а у сьміх потакующий тоді, як мені не хочеть ся завдавати собі труда говореннем.

Розумієш - же мене — скажи — хоч трохи?...

...Так дійшли ми широкою вулицею аж до тріумфального лука de l' Etoile, вернули на площу Згоди, бо все те виголошував спровола, докидаючи час від часу щораз то нові річі, з яких більша часть вилетіла мені з пам'яті.

Нагло пристанув і вказуючи рукою на гранітний обеліск, що зносив ся на бруку Парижа й никнув посеред зьвізд шпилем своєї єгипетської сільвети, памятник - прогнанець, що на його боках історія його вітчизни виписана в чудернацьких знаках — приятель мій кликнув:

— Дивись!... Ми люди всі як сей камінь, стовп!...

Потім попрощав мене, не сказавши одного слова більше.

Чи був п'яний?... Чи мав хвилю божевілля?... А може се були слова мудрця?... До нинішнього дня невмію собі на се питання відповісти. Хвилями здаєть ся мені, що мав цілковиту рацію, хвилями-ж готов би присягнути, що зійшов з ума.

Переклав Іван Сидоренко.



Олекса Коваленко.

Сумно дивлюсь.

Сумно дивлюсь я на сьвіт.
Всюди неправда й неволя,
Ллеть ся з робітників піт,
Всюди панує сваволя.

Праця нелюдська тяжка
Гнобе людей до загину,
Доля панує гірка,
Мука росте без упину...

Роскіш блискуча панів
Очі сліпить їм собою,
Й розум тумане рабів,
Міцно повитих журбою...

Київ.

Надія Кибальчич.

Штрайкбрехерові.

Ну, от ви і дома... хоч і в чужій хаті...
Тільки тут негарно... мов пустка... нелад...
Кажіть прибірати сумную оселю,
Бо вже не вернутись ніколи назад
О тим що жили тут, що певного часу
Рокинули хату стояти саму
і в „пишнім околі“ у ту зімню нічку
По волі й неволі пішли у тюрму.
Вже їм не вернутись... ви будьте як дома...
Вклонились ви владним усім до землі.
Коли не робити, як ті тут робили,
То гарно вам буде в добрі та теплі.
Товаришу добрий! чи вам не здається,
Що десь мов говорять ті що тут жили?
Або чи не чудно, що гістем в цій хаті
Так широко ви стріті недавно були?
Здається не стихла ще мова остання,
Від стін мов, здається, іде ще тепло.
Тож пустою хата недавно стояла
Й дивилася сумно на тихе село.
Ні, вам не завада, що хата чужая,
Що цей шматок хліба у тих однялі!
Гуляйте-ж гуляйте в оселі не вашій,
Що можна узяти, ви те й узали.

М. Метерлінк.

Містична мораль.

Безперечна правда, що наші думки дають рішучу форму невидимим порушенням внутрішніх держав. Є проте тисячі й тисячі аксіомів, що наче з заслоненими лицями королів ведуть нас через існування, а про яких нічого ніколи не можемо сказати. Як лиш схочемо про них сказати щонебудь, вскорі

мимохиті зменшаємо їх в дивний спосіб. Здавалося нам, що ми упали на саме дно пропасти, коли-ж виходимо на поверхню, капля води, що полискує на кінцях наших блідих пальців, зовсім не є подібна до сього моря, з якого вийшла. Здається нам, що ми відкрили печеру, в якій повно чудесних скарбів, а як лиш вийдемо на божий сьвіт, бачимо, що ми принесли лиш фальшиве каміння та кусники скла; а прецінь скарб незмінно яснїє в темноті. Є щось невловиме між нами а нашою душею, а в деякій порі, як каже Емерзон*), „доходимо до сього, що бажаємо терпіння в надії, що в ньому найдемо вкінці дійсність і почуємо вістря і грани правди“.

Сказав я колись, що душі наче зближають ся до себе, і не має се иньшого значіння, як безпереривне, однак темне почуття, що дуже тяжко оперти ся на фактах, бо факти є не чим иньшим, як волоцюгами, нездрами або шпігунами великих сил, яких не можна бачити. А однак можна-б сказати, що чуємо глибоше як наші батьки, що іноді ми не є лиш в присутности нас самих. Ті, що не вірять у ніякого Бога, як і иньші, не діляють так у глибині самих себе, наче були-б певні, що вони є на самоті. Є якась загальна сторожа, яка не спить в милосерній темноті совісті кожного чоловіка. Було би правдою, що посудина людської душі є менше замкнена як було се колись і що удари внутрішнього моря стали ся могутнішими? Не знаю; що можемо сконстатувати найбільше, що вже не прив'язуємо тільки значіння що колись до означеної кількості традиційних провин; а є се вже ознакою духової побіди.

Здає ся, що наша мораль переіначує ся, що малими кроками посуває ся до високих країн, яких іще не видко. І тому може надійшла пора поставити кілька нових квестій. Що стало би ся на примір, коли-б наша душа стала ся нагло видимою, коли-б мусіла порушати ся між своїми зібраними сестрами, обнажена, не обтяжена своїми найтайнішими думками, коли-б не тягнула за собою всіх тайних діл свого життя, яких досі нічо не могло висказати? Чого стидала би ся? Що старала би ся затаїти? Чи старала би ся, як стидлива жінка, кинути довгий плащ свого волосся на безчисленні гріхи свого тіла? Так вона не знала про них, сі гріхи не досягали її ніколи. Їх доконувано о сотки миль від її престола; і навіть душа содомця перейшла би серед товпи не підозріваючи нічого, несучи в своїх очах прозорачний усьміх дитини. Не втягнули її ніколи до нічого; шлях її життя йшов шляхом сьвітла і про сей лиш шлях буде вона пам'ятати.

*) Емерзон, славний американський письменник і мислитель-теолог. Род. 1803 р., помер 1882 р.
М. В.

Які гріхи і які звичайні злочини могла би зробити? Чи зрадила, чи обманула, чи сказала неправду? Чи казала кому терпіти, чи веліла кому плакати? Де була, коли тамтой віддавав свого брата в руки ворогів? Може лила сльози далеко від його і від своєї якраз хвилі стала краснішою і глибшою. Не буде стидати ся сього, чого не зробила і може остати чистою серед великого злочину. Часто серед світла змінює се внутрішнє зло, при яким мусіла бути присутною. Все є зависиме від невидимої основи і відси без сумніву родить ся невияснена поблажливість богів.

І також наша поблажливість. Не можемо заказати прощати собі, і коли лиш куда перейшла смерть, „ся велика єднателька“, хто-ж з нас не впаде на коліна і мовчки не зробить сліду прощення душі, що освободила ся з кайданів?

Коли схилю ся над неповорухним тілом найзавзятішого з моїх ворогів, чи думаєте, що коли гляджу на сі бліді губи, котрі чернили мене, на сі погаслі очі, що приказували плакати моїм очам, на студені руки, які може мучили мене, буду ще думати о мести? Все заплатила смерть, котра перейшла туди.

Ся душа не винна мені вже нічого; інстинктивно (як сей інстинкт є гарний і великого значіння!) кладу її понад найповажніші провини, над найстрашніші злочини. І коли жалую чого, то не тому, що не можу віддати муки за муку, але тому може, що я не любив як слід, тому що я не простив скоріше...

Можна би сказати, що вже розуміємо сі справи в нашій глибині. Не після діл, навіть не після найтайніших думок осуджуємо наших братів, тому що тайні думки не все є недогадливі, йдемо о много дальше понад недогадливі. Якийсь чоловік допустив ся злочину, які осуджено за найпоганіші, а проте найбільше нуждений з тих злочинів не закаламутить ні на хвилину віддику свіжості і чистоти матеріальної, які оточують його існування; під час коли зближене мудрця або мученика може покрити нашу душу недоступною і незносною темнотою.

Святий або герой може вибрати собі приятеля серед лиц, на яких без труда читаємо нахил до всіх низьких думок; і противно, не буде почувати себе в „братній або людській атмосфері“ коло єства, на якого чолі ясніють найбільш високі і найбільш величаві мрії. Що се має значити? і що кажуть нам сі річі? Є проте глибші закони від сих, що кермують ділами і думкою? Чого учили нас? і чому йдемо вперед все після правил, про які не говорить ся, які лише самі є певні? Інакше сьміло можна би твердити, що тут мимо уваги ані герой ані святий зовсім не помилилися. Вони лиш послушали наказу, а

коли чоловік зрадив і продав сьвятого, який його вибрав, остане таки якась певність, котра скаже йому, що тут не було помилки, і що нема за чим жалувати. Душа не забуде ніколи, що друга душа була ясною... Коли порухаємо майже незнаний камінь, який скриває сі тайни, ударить нас надто сильний запах пропасти і слова, як і думки, падуть кругом нас як затроєні мухи. Саме внутрішнє життя видаєть ся нам маловажною річею зглядом своєї незворушеної глибини. Чи будете чванити ся перед ангелом, що ви є невинні і чи існує невинність нищої міри? Коли Ісус відчитував думки нужденних Фарисеїв, які оточували паралітика з Каварнаум, чи є ви певні, що в тій самій порі одним аналогічним поглядом очей осудив також їх душі, погубив їх і крізь їхні думки не добачив ясности, може незакаламученої? І чи був би він Богом, коли-б його прокляте було невідкличне? Так длячого говорив в сей спосіб, наче-б на зовні держав ся? Чи дуже низька або найбільш благородна думка, лишає слід на осі діаманту? Який же Бог, коли справді є на висоті, зумів би не усміхнутися, коли глядить на наші найважніші хиби, як ми усміхаємо ся, коли глядимо на мале щеня, що бавить ся на килимі? І який се був би Бог, коли-б він не всміхав ся? Чи думаєте, що коли ви є справді чисті, були-б ви в силі укрити перед поглядом зібраних ангелів дрібні гріхи ваших великих діл? А прецінь чи немає в нас таких річей, котрі могли би нас погубити перед богами, що сидять на горах? Маємо їх доволі, очевидно, і душа наша знає, що колись буде мусіла признати ся до них. Мовчки жие вона під правицею великого судії, а якого судів не зможе поняття ніколи. Але яке буде се признанє? Де найти сю мораль, яка-б формулувала його? А є така утаєна мораль, яка панує в далеких кругах від кругів наших думок; і така середня зоря, якої не бачимо і для якої наші найтайніші бажання є лиш несугарними планетами? Чи є в глибині нашого єства таке прозрачне дерево, якому всі наші діла і всі наші чесноти служать лише за листя і ефемеричні *) цвіті? В дійсности не знаємо, якого злочину може допустити ся наша душа і не знаємо, чого ми встидали би ся перед якоюсь вищою інтелігенцією, або перед иньшою душею; а однак, хто уважає себе без гріха, і хто не боїть ся судії? І яка душа не боїть ся другої душі?

* * *

Тут вже не находимось на знаних долинах зврячого або й психічного життя.

Стоїмо перед воротами третього круга; божеського життя містиків. На сліпо ледви переступаємо поріг. Але тут, за порогом, де є сі певності? Де криють ся ті чудесні закони, які

*) коротко тревалі М. В.

преступаємо неустанно, може навіть без знання нашої совісти, хотай остережено нашу душу? І відки брала ся тїнь тих таємних проступків, яка чимало разів розтягала ся над нашим життям і робила його нагло так страшним, щоби його прожити? Котрі се є ті великі гріхи духа, яких можемо допустити ся? Чи маємо стидати ся, що ми бороли ся з нашою душею, чи се наша душа невидимо веде боротьбу против Бога? І чи є ся боротьба так дуже тихою, що ніяке зітхання не пробе її стїн? Чи буває така хвилина, в якій могли би ми чути королеву зі замкненими устами? Вона мовчить безнадійно у всіх случаях на поверхні; так чи не має иньших, що ледво дають ся запримити, які однак стрічають ся з вічними і глибокими силами? Отсе хтось умирає, хтось глядить, хтось плаче, хтось другий зближаєть ся вперве, а там переходить ваш ворог; чи се не вона може шепоче щось тоді? І коли-б ви її послушали, тоді щойно, коли вже в будучности не любите приятеля, до якого тепер ще всміхаєтесь? Але се все нічим не є і не зближає навіть до зовнішних яностей пропасти. Не має спромоги говорити про сі річи, бо є ми надто самітні. „В дійсности — каже Новаліс, душа порушає ся то тут то там; коли-ж в кінці порухаєть ся вповні і коли людскість почне вповні руководити ся совістю?“ Під сим лиш услівем декотрі чогось довідають ся. Треба ждати терпеливо, аж ся вища совість утворить ся поволи. Тоді то може, котрийсь з тих, що прийдуть, дійде до висказу сього, що всі думаємо про сю сторону душі, що є наче сей круг місяця, якого ніхто не запримітив ніколи від початку сьвіта.

Переклав *Микола Венґжин*.

Михайло Козоріс.

Жінка.

Орися шпурнула з такою силою книжкою, що вона перелетіла цілий стіл і з лоскотом впала на долівку... Її пірвала страшна досада.

Се кати, справжні кати!.. Се верх егоїзму! — І я маю таке читати?.. Проч, проч з такими поняттями!.. Проч з деспотами! Таж се лучше не бачити сего нужденного сьвіта, чим приходити на нього та жити серед таких понять та з такими виглядамн на будучність. Фі, фі!.. Такий перший ліпший панок повен гордині на свій вус, на своє мужське пятно, одним почерком засуджує мільони на вічну неволю... Читай его та обожай в додатку... Проч, проч з тим!!!

Вона була так огірченою, що без пам'яті перебігала там і назад свою кімнату по-

тручаючи крісла та порозкидані кальоші. Оден з них ударений скорим рухом ноги полетів геть далеко та потрутив жіночий черевичок, що немов бавив ся в піжмурки з своїм товаришом, котрий з боку шафи виставив свій цікавий носик.

А книжка, що терпіла за свого непочитивого автора лежала спокійно на землі, та розкинула окладки немов вбита птиця немічні крила. Се була Шіллерова „Орлеанська Діва“... Дівчині годі було успокоїти ся. Її впили ся в серце та лютили слідуючі слова:

„Gehorsam ist des Weibes Pflicht,
Das harte Dulden ist ihr schweres Los,
Durch strengen Dienst muss sie gelautert
[werden].

Чи і я маю вічно слухати?.. Чи і я маю терпіти?.. Терпіти деспотизм та зносити всі забаганя чоловічого егоїзму? Ні, і сто рази ні!.. Ніколи, за жадну ціну!.. Дійсно се страшне терпінє слухати першого ліпшого вусатого дурня... А хайби передо мною станув найідеальнійший з них та колиби просив мене тягнути з ним у парі ярмо дальшого життя, я плюнулаби йому в лице! Всі вони егоїсти, всі деспоти.

Впала обезсилена на крісло і потонула в глибокій задумі, немов в тяжкій дрімоті. На неї позирали безладно порозкидані крісла, рушник виліз аж на поруче софки, платє відхилило двері від шафки, одна цікава блюзочка вилізла на самі двері, черевичок виткнув свій тоненький носик, всі вони приглядали ся та дивували ся, що стало ся з їх ласкавою панянкою.

Вона порушила ся, сягнула рукою в шухляду, витягнула папіроску, запалила і пристрасно втягнула в себе їдкий дим. Уста у неї кривили ся... Видко еще не призвичаєні... Недокуривши до половини, кидала на долівку, брала другу, батретю та обсипувала себе білим попелом. Дим окружав її густим бурим серпанком, через котрий прозирали правильні черти, второпні очі, немов образ мудрости прислонений мракою непевности та невіжества... Мрака ставала що раз густійшою, через вікна втискала ся вечірня темнота, залазила насамперед в кутики а відтак розкинула крила по цілій кімнаті і закрила все, так що цікаві крісла, платє та черевичок бачили лиш то сильнійше, то слабше жевріючий в темноті вуглик.

* * *

На столі краями трупа. — Лікарі в білих халатах а вокруг них молоді пани та кілька панночок... Всі дивили ся в оден пункт та слухали пояснень професора. Між ними і Орися... Вона так жадібно ловила кожде слово і начеб на віки хотіла вбити його в свої білі звої, що крили ся під буйними кучерями її темних кіс... Хотіла показати, що хоч у неї волос довгий, такой добре довгий, та розум

не коротший від нього. І вона дійсно много знала і не раз дивувала всіх своїми мудрими увагами. І тепер вся сила її темних очей спливала на трупа. Від напруження почали перебігати її перед очима якісь кружочки то сині то червоні то зелені, а відтак якісь пестрі мотильки вимахували крилами перед її очима так, що зосім заступали вид. Вона піднесла голову глянула перед себе і як раз погляд її стрітився з другим. Се сталося так несподівано, що вона спалахнула і скилила голову з добре удалою байдужністю та дивилася далше на трупа.

Вона не знала, чи се сталося случайно, чи може той позір був якраз умисно на неї звернений. В друге подивитися не хотіла, щоби не показати, що се її обходить, а тут знова цікавість не давала її спокою. Крізь густу заслону довгих вій кинула стрілкою свого зору так з під ока, що вони обтерлися об самі брівки і знову стрінулася з тим самим поглядом. Дівчина усміхнулася але так невидимо, так проминаючо, як оден блискавичний рух рожевих губок. Вона більше не дивилася, бо була певна, що се не slučajна стріча... Що її се може обходити? Хай дивиться! На те має очі... Вона його добре знає... Товаришки дуже много про нього балакають... Кажуть, що дуже гарний...

Про мене най буде сонце... Мені се байдуже...

Так думала... Та в дійсности її не було так зовсім байдуже... Її так кортіло поглянути хоч еще раз... Але ні, еще запримітить... Старалася не думати більше про те, старалася перемогти себе.

Виклад скінчився, почався рух. Вона чула, як в переході його пальто діткнулося її рукава. Щось ніби іскра електрична перебігла її від стіп до голови, але вона не глянула. Виходили на двір... В дверох почувала коло себе тихе-тихесеньке: Недобра!

* * *

Дістала лист... Сиділа на кріслі і оглядала його зі всіх сторін, перечитувала вдесяте адресу, приглядалася почеркови письма та коверті... Підносила лист проти світла, дивилася крізь нього та дарма, не можна було ніч розпізнати... Дивилася на печатку та на дату надання. Лист був місцевий. Се від нього, певнісько від нього. Почерк його письма бачила давніше, подібен. В тім переконанню утверджував її також папір білий, лискуний мов алябастер та старанне письмо.

Щож би він хотів? Гм!.. Що молоді люди можуть від себе хотіти, як не чутя, чи як вони звуть — любови. Чи таке бажане мало би міститися в сім письмі?.. Як так, то за слабкий ключ, бо вона заховала чуте своє в найдальшій кутику, вона обірвала йому палкі крила, прикрила ледовою кригою бай-

дужности з примішкою гордині, та замкнула його еще дуще чим за залізними дверми...

Се рішучо від нього... Днесь рано чекав на розі, поздоровкався та ішов разом з нею... Годі було йому сказати: не йди, таж він чоловік.. Балакав різне але слідно було в нім збентежене та якусь непевність. Здавалося їй, що хотів щось сказати та слова немов завмирили йому на устах.

Її розплелася одна коса. Закинула її через рамя, заплітала поспішно та нарікала на злишний балаяст.

„Без них ви виглядали би, як мотиль без крил!“ — се його слова.

Вона добре їх тямить і вони її дуже розлютили. Не вжеж ті коси суть для нього приманою? Чи се та удка з гачком, що рибу ловить? То через них весь клопіт?

Вона ще гірше розлютила ся. Геть з тим!... Взяла ножиці і вмить відтяла два довжезні сплети волосся і метнула ними долів... Вони розсипалися мов чорний лискуний шовк...

Дівчині витриснули сльози з очей... Жаль, пекучий жаль. Вона їх що дня чесала, сплітала, такі довгі-довгі... — Ні не треба, не треба!... Стрясла головою, а короткі клаптики волосся розбурхалися мов вітром зняті...

Ні і ще раз ні! Вона не хоче бути мотилем, не хоче, щоби найменший подув вітру гнав нею мов тим безсильним крилатим сотворінем...

І сліз у неї не було вже слідно... Більше терпіня, більше жури, але й більше самостійности... Не розпечатаю... То не для мене... Але що з ним зробити?.. Спалити?.. Ні, подумає читала. Сховаю його, а як зголоситься, покажу, що стоїть неотворений, що я не цікава, що на такі річі байдужа...

Сховала лист. Довго ходила по кімнаті в глибокій задумі... Взяла книжку, кинула оком сюди-туди, перевернула одну картку, другу — не йшло... Замкнула...

Витягнула шуфляду, взяла цілу пригорщу якихсь кісточок, розсипала по столі, вибирала по одній, оглядала та складала побіч себе... Кістки не укладалися... Зібрала і всипала до шуфляди... Там якраз лежав той лист... Взяла його, оглядала знова з кожного боку, дивилася на кожний ріг, чи дуже заклеєний. Навіть трібувала шпилькою підважити трішки... Щож, як би так можна якось отворити не ушкодивши коверти? Воно цікаве, що ті молодики пишуть... Вона ще ніколи не дістала щось подібного... Послинила пальчик і потягнула по склеєнім місци... Нараз немов здрігнулася, кинула лист, тріснула шуфлядою, накинула на себе жакет, убрала капелюх та вибігла поспішно... Утікала від того проклятого клаптика паперу...

* * *

Орися три дні ніде не виходила. Голова у неї боліла, в ушах шуміло, з нею діяло ся щось дивного... Бояла ся з ним стрітати. Тепер чула ся вже ліпше, спокій вертав в її душу... Їй здавало ся, що вернула вже до давнього стану... Се радувало її невисказано. Лист заховала в найглухший кутик, щоби не довело ся його ніколи бачити. Їй принесли телеграму... Розтворила поспішно і читає: „Що з вами? Ради Бога позвольте бачити ся“.

Се знова він... І знова її спокій починає уступати, як сонце перед чорною хмарою. Що робити? Не відповісти?... Прийде другий, третій лист... Вона бачила немов довгу білу алябастрову ленту листів, що лучила їх обоє... Ні, треба покінчити... Най прийде, най скаже, я відповім йому, віддам лист. Буду мала раз на завсігди спокій. Сіла, начеркнула поспішно кілька слів, просила прийти завтра пополудни.

* * *

Платє, блюзочка та черевичок мабуть погнівали ся на свою панянку... Всі вони поховали ся старанно, що ані сліду з них. Лиш рушник висів в кутику з якоюсь вельмисвяточною міною.

Крісла та книжки поуставляли ся в порядку, як би на перекір переконанням своєї властительки, котра не узнавала жадних узів, жадної симетрії, лиш свободу, безмежню свободу....

Днесь щось виїмкового зайшло в кімнатці...

Сама Орися заглядала по кутах, чи не видно де пороху, огарків... Відтак підійшла до вікна, виглянула та здаєсь сама себе засоромила. Відвернула ся скоро та проходжувала ся вільним кроком.

Коби скорше прийшов, буду мала спокій на все... Ага, лист!... Вона вишукала його та сховала в шуфляду... Переходячи коло вікна знова глянула на вулицю та знова втікла скоро від нього.

Легесеньке пуканє до дверей...

— Прошу...

Входить...

Витають ся.

Він вдивив ся в її кучері, а очі мов туманом покрили ся...

— Мотиль без крил, заговорила жартобливо — та жаль пробивав ся крізь жарт... Вона обкинула його поглядом, бо ніколи не приглядала ся йому пильнійше...

— Прошу — сїдайте... Почала ся гутірка з численними запитаннями та відповідями та бесіда їх була далека від всього того, о що їм ходило. І одна сторона і друга хоч рада була, щоби як найскорше рішило ся її діло, бояла ся однак порушити справу, котру прецінь конче треба було порушити.

Тим часом Орися що раз пильнійше приглядала ся своєму гостеві. Він робив на ній миле вражінє. Його бесіда, погляди, поводженє, все те було якесь домашнє, संबідне, щире, так що здавало ся їй, немов би його знала та нераз з ним розмовляла. В душі її будив ся якийсь рід симпатії для того, котрого рішучо постановила від себе відтрити, відкинути. А він може і не догадував ся її намірів. Сидів спокійний з легенькою усьмішкою та балакав палко про якісь там справи.

Розмова урвала ся, наступила прикра павза. Обі сторони немов приготовляли ся, немов очікували чогось. Та жадній з них не хотіло ся зробити першого кроку... В таких хвилях напружують ся звичайно чувства наші мов тоненькі струни, а найлекший удар може викликати в нас звук безмірної радості або пекучого гіркого болю — як до обставин.

Він отягав ся зі своїм постановленєм, виляти чувства своєї душі, бо непевний був її рішеня. Ануж скаже „ні“ і цілий його рай, усі мрії його пізних недоспаних ночей розлетять ся в ніщо. Остане ся розпука — чорна без кінця. Бояв ся тої хвилини та рад був відсунути її хоч іще на часок, на хвилинку.

Їй знова жаль було його. Правда, вона постановила собі остати самою, самостійною і через те мусить йому відказати, мусить навіть на його душу біль — а що се буде для нього болісним, пізнавала з його погляду, з його захованя... Їй жаль було того щирого, безцеремонного чоловіка, котрий робив на ній зовсім миле вражінє... Вона молоденькою ще сказала собі, що нікому не зробить болю... Вона вибрала собі як раз таке званє, щоби хоч в частині могли зменшити біль, тоту відвічну кару людства... А тут мусить бути причиною того, що сама вибрала ся нищити, мусить завдати біль і то тяжкий, людині, котра на те зовсім не заслугоє... Їй страх було його жаль. В голові у неї шибали ся тисячні гадки та всі вони противили ся одна другій. Годі було знайти щось третього, якогось, що так скажу, *modus vivendi*, радше способу полагодження їхньої справи. Або, або, дві екстремі.

А тут іще та прикра павза, той неспокійний спосіб. Вона постановила собі його чим небудь перервати.

— Я складала кістки, тай годі зложити... Ані руш не йде... — заговорила.

— Га, пробуймо разом, — відповів.

Витягнула кісточки і почала складати, пересуваючи то одну, то другу... Він помагав... Руки їх зближали ся часом до себе, пальці дотикали ся взаємно і тоді здавало ся їм, що якась сильна електрична струя перебігала крізь їх тіла... Вони стояли похилені над столом поруч себе. Орися чула коло свого

обличчя його горячий віддих, що опянював її чувства, її душу. Той віддих ставав щораз горячіший. Кров ударила їй до голови, а личко виглядало мов далекий вершок піднебесних гір, котрого цілує сходяча рання зірниця.

З нею діяло ся щось страшного. Кістки почали немов рухати ся, немов підскакувати, нараз щезли зовсім, а на їх місци пересувала ся довга, біла, алябастрова лента, а на ній було виписане її ім'я, але не чорнилом, лиш її карим шовковим волосем, що відбивала темною пільмою від білого підкладу. Вона чула коло себе якийсь вогонь, пекольний вогонь, від котрого, здавалось, розтопили ся леди її остудженого чувства. З серця, здавало ся, вибухав її якийсь страшний вулкан, що палючою лявою наповнював її груди, її артерії, її кождіську комірку. Вона вже нічого не бачила, нічого не тямала, чула лиш, начеб на її обличчю розкладав хтось палюче вугле, відтак на устах, очах, руках, скрізь...

Воно падало густо мов град, а пекло, пекло, заходило в саміську душу, в саміське серце, навіть в той темний кутик за зелізними брамами, де вона заховала своє чуття... А вугле, а град той мягонький та пекучий, як чийсь молоді, рожеві, розпалені губи.

* * *

Сонце встало дуже раненько. Воно заглядало всюди, в кожний кутик, бо в нього велика цікавість.

Заглянуло крізь віконце і до неї... Спала ще спокійно та усміхала ся у сні до чогось далекого, невидимого.

Коло неї лежав розпечатаний білий лист...

Здаєсь, вона знайшла *modum vivendi*.

Криворівня, 1. І. 1908.

Ю. Будяк.

Виклик.

Оксамитним покривалом
Темна ніч лягла над ставом,
Сон і тиша навкруги;
Став — як ніч — кінця не має,
Зверху небо лиш безкрає,
Гей, чи є ви, береги?!

Човен, гей лети стрілою!
Небо зверх і під мною,
А між ними — тільки я!
Човен мій летить безмірно,
І в ногах моїх покірно
Хвиля в'єть ся, мов змія.

Я в воді і над водою,
Зорі зверх і під мною —
Я між зорями пливу!

Гей, хто зможе зустріч стати
Спис для бою в руки взяти, —
Гей, я жду ось на ставу!

Я — Зевсе! махну рукою —
Скачуть зорі під мною,
Зірка зірку тисне, бє;
Гей, хто зверху над зірками,
Сколивни-бо їх над нами,
Щоб я знав хоч, що ти — є!..

Човен воду нишком крає,
Хвилі — крила розстилає,
Небо зорями горить,
Жду. Вже чую — берег дише,
Очерет луну колише, —
Жду — над зорями мовчить...

Кость Кракалія.

І ділля.

Темна ніч. На темнім небі
пливе місяць білолиций,
віє вітер а деь скрипить
журавель коло керниць...

Шумять лози над водою,
і вода шумить, а філії
вють ся поміж берегами
по під ті хатки похилі.
Ті хатки немов би кучі,
поміж чорних нив кусками,
всі похилі, немащені
із курними віконцями...

А в хатах тих спочиває
той народ, що цілу днину,
працював на панськім полю
гірко, тяжко без упину...
Працював — щоб дві — три шістіці
за день цілий заробити,
щоб було за що у вечер
хліба діточкам купити...

Темна ніч, все скрізь замовкло
над селом і над ланами
сплять усі — лиш сон снуєть ся
тими курними хатами...

М. Евшан.

Козаччина в українській поезії. (Конець.)

Куліш української історії менше не знав,
як котрий иньший історик-спеціаліст, а тим
більше козаччину знав добре, та хотів влити
у неї духа сьвіжого, сучасного, червонів та

соромився кожної плями і палав пристрасним гнівом на погану минувшину — і тому осуд его був далекий від осуду тихого, безпристрастного історика. Котрийсь критик Куліша, мабуть Москаль Петров не признавав у него ані історика, ані етнографа ані поета — а назвав его дилетантом на кожному полі. І се мабуть маючи на думці Куліш пише у віршу „Пионер“:

„Я не поет и не историк — ні!
Я пионер з сокирою важкою:
Терен колючий в рідній стороні
Вирубую трудящою рукою.
Не раз кроплю свою роботу й кровлю,
Да весело так поратись мені.“¹⁾

І коли він взяв ся до такої роботи, не міг не збочуючи з дороги діждати ся любови земляків, до котрих він писав: „Істє, петє, спитє — і любите Україну“ — він своєю могоучою постатю мусів відбивати від сучасного єму покоління — мусів стати анахронізмом!

На всякий случай Кулішева заслуга була ся, що українська патріотична поезія змінила ся. Коли давніші поети уважали прямо за свій обовязок сьпівати про козащину, то петер звернузи ся в иньший бік. І хоч Куліш не був для них взірцем, бо сам не писав історичних віршів з боянського періоду, то всеж від него починаєть ся зворот в тому напрямі. У старого Щоголева вже рідше подибуємо відгомони козацької Музи²⁾ а иньші майже цілком покидають сю тему і свої патріотичні думи висказують у пересьпівах з європейської поезії (Кониський, Франко, Шурат) — або боянських піснях, рідних духом в „Слові о полку Ігоревім“, або просто убирають їх у сучасні образи (Чайченко, Грабовський, Леся Українка), хоч є й такі, що взагалі закинули писати патріотичні вірші, полонені найновішими модерністичними напрямками в літературі. Та одно лиш цікаве. Коли прийдесть ся сучасному поетові висказати остаточно свої думки про козащину, висказуєть ся з неохотою, обережно, або прямо закидає заслону і сказавши кілька неприхильних слів — переходить дальше до того, що його тепер займає. До таких належить Павло Грабовський. Той тихий, живцем замуrowаний у гріб, добрий неначе ангел, Грабовський — він уміє нераз добирати острих, твердих слів, коли єму щось не подобаєть ся. Таким він головню у політичних віршах. Та й тут закрадаєть ся той безконечний смуток і пригнічує автора:

„І в минувшому — могили
І попереду — хрести;
Як то вельми треба сили
Сьвітлу віру лонести“ — ³⁾

Грабовський не стратив тої віри, боров ся за неї ціле житє, повне самовідречення, несучи тяжкий хрест муки й терпіння на те, аби можна працювати для загалу, для громади. Его оклик: „Щастя всіх“ Але —

„Щоб настав час жданий Людського Єднаня,

Щоб ні пана більше не було, ні хлопа,
Треба перейнятиш швидше сьвітлом знаня
Поступом, якого осягла „Європа“ ¹⁾

Отсе головний акорд ідейної поезії Грабовського. Бачимо, бажаня у нього широкі, як у Куліша, лиш він бійший альтруїст, а меньше аристократ, ударяє головню на з'єднанє кляс і є великим прихильником упослідженої кляси, хлопської, що є після него підставою иньших кляс. І отсі інтереси найближші нам, сучасні займають автора найбільше. Коли Куліш лаєв і лютив ся на погану минувшину, то сей поступає більше з розвагою, холодно, а коли взагалі згадує про неї то тому, аби відвернути від неї сучасних людей. Те, що минуло, не варта великої запопадливости, а ще, як воно не лиш нічого не дає сучасній хвилі, але взагалі погане. Ми зараз побачимо той рух його поезії. Отож у вірші п. з. „З думок сучасних“ пише Грабовський:

„Запорожжа та козацтво

Спать уклали ся в журбі...

Иньший час, панове брацтво,

„Иньші теми на добі!“

Відлїчивши козакові

Поважання данину,

Чи не глянуть мужикові

У хатиньку сумну?

Хлоп — мужик, панове брацтво

То — підстава в наші дні...

А Січ — мати та козацтво

Хай царствують у труні!“ ²⁾

Не треба окремо зазначувати тої байдужности поета до минувшини, навіть деякої резигнації чи сумного досьвіду житевого самого его, про всьо, що не живе, що мертве і не интересує собою нікого живого. Поет заходить навіть до самого фаталізму в історії, робить людей зависимими цілком від обставин, — як се видко з пісні про Хмельницького, про якого говорить:

„Людського руху хвилі бурні

Спать уклали ся в журбі...

На поверх винесли тебе!

І ти пішов, чи мимо волі

Повинен був до виру йти,

Все зайнялось, ти став на чолі

Щоб стяг козацький винести.

Тяжкий перейлуг старовини

Ти враз порвати намагав,

Але над шиєю країни

Цупкійше ретяз затягав...

¹⁾ Ibidem стор. 104.

²⁾ див. „Слобожанщина“ 1898.

³⁾ Павло Граб: „Пролісок“ („Дрібна бібліотека“ ч. з.) Львів 1894. ст. 36—7

¹⁾ Ibidem ст. 46—7, пор. ст. 52.

²⁾ Ibidem ст. 66—7.

Не дорікти тобі спомином,
 Богдане — батьку, замір збіг:
 Ти був лихого часу сином
 І вище станути не міг.“...
 ...і зараз знов виводить свою пісеньку.

„Не величатись давниною
 Не вихвалитись нам дарма,
 А дбать над долею сумною
 Що люд наш нині обійма!“ ¹⁾

Отсі цитати з віршів Грабовського показують одно: Як нове покоління з 90 рр. бачило свою задачу в користуванню із сучасної хвилі, як на цілій лінії були піднесені нові кличі, а про минувшину, себ то про славлену в поезії козаччину говорило ся з байдужністю. І то діяло ся тоді, коли Еварицький став оголошувати найцікавіші нові праці про козаччину, а на кінець вибрав ся з популярними відчитами про Запороже. Уваги ширшого загалу не збудив — занадто очі були звернені на захід!... Традиції позбуваєть ся те покоління, всіх давних, перестарілих а сентиментальних фраз виголошує як найменше... Про козаччину ніхто з поетів не співав, а коли співав, то від нехочу, як Грабовський і не на славу її, а на те, аби звернути увагу загалу на задачі сучасної хвилі. І навіть в таких хвилях, коли традиція була видвинута на верх, як присвяти — столітньому ювілею Івана Котляревського, або при відслоненню пам'ятника его у Полтаві 1903. — тоді навіть молодий поет Микола Вороний ударив у тоту струну, що й інші поети, коли підніс той чисто сучасний клич.

„День на дворі! Нас кличе новий наш
 [Гетьман,

Не гетьман польовий, а культурний. — “ ²⁾

Показало ся, як далеко відійшли українські поети-громадівці у широкий, культурний світ, до Європи!...

А рухнула ся тимчасом у Львові українська університетська молодь і геть піднесла, нові кличі, за котрі дискутувати мусіла навіть із самими своїми. Ще 1899. скликано віче і почала ся оживлена робота молоді, що в р. 1902. дійшла до точки кульмінаційної. „Самостійна Україна“ займала всі уми, полонила серця. І тота хвиля видвинула на верх молодого поета, представника молодого покоління, що скристалізував его тугу за ідеалом, за свободним життєм у творі „Сон української ночі“. Богато думок свіжих приніс той твір, багато питань порушив таких, що аж тепер неначе другий раз виходять на верх із статий публіцистичних та наукових. А що найважніше, то він в своїх думках на козаччину являєть ся епохальним. Пачовський не розуміє козаків як яких романтичних героїв і козаччини взагалі не бере зі сторони лиш

зверхної, а входить глубше в її духа, політику, і треба признати, що є добрим психологом козаччини. Відновлене традицій уважає він за річ найконечнішу для українського народу — а козаччина — з деякими лиш виїмками є головною опорою нашої традиції. І співав поет в найновішій збірці:

„Як би я мав силу збудити героїв
 Ще може би чудо з падальцями вдіяв,
 Наш дух розповив би ся з білих завоїв
 І скинув би камінь проклятих тиранів —
 Та вітер їх попів по світу розвіяв,
 А ти, згідна Нене, цураєш ся їх!...
 Зак сонце загасло великих гетьманів,

Полин хтось посіяв,

Клевету і сьміх

На їхніх могилах Твоїми синами —
 Душа моя плаче без тями! ³⁾

Такі самі думки кидає Пачовський скрізь у своїх творах. Можна би навіть посудити його о ідеалізацію козаччини і чисте фразерство по його зверхніх описах, — описах, що правда таких чудових, яких в українській поезії ще не було. Прошу пригадати собі, як він малює терем підземний у „Сні укр. ночі“, де входять гетьмани потім, як студенти перестали кувати золотий вінець. Або сей чудовий опис терему у вірші „Богунів смуток“:

„Там світить терем з аметисту
 До місяця стіни горять,
 Крізь стелю кришталюну, пречисту
 З води ясні зорі блищать.“

Там сіли гетьмани на раду,
 Над ними шум филь вагонить —
 За ними край стола, по заду
 Наш лицар понурий сидить.

Там карти кидає чудова
 Русалка на стіл золотий —
 Не слухає мов її слова
 Наш лицар до смерти сумний!

Кладе вона ставку по ставці,
 А лицар сумнішає все,
 Опер ся руками на лавці
 І вічно звертає на се:

„Чи буде що з мого народу? —

І — дивить ся в карти як грач;

Аж се із печери від входу

Бе шаміт і стукіт і плач!...

Мов борються ся духи в печері...

І лицар нараз задрігнув —

Стрясли кулаками об двері

І голос з печери загав:

— „Богуне, так ми вже останні,

Сини наші плями палять!...

А лицар опер ся на скрані —

Вочах йому сльози стоять...“ ³⁾

В отім образку, гіднім пера Гайного є ціла синтеза поглядів Пачовського на козач-

¹⁾ ib. ст. 56—58.

²⁾ див. Л. Н. Вістник 1903. Том. XXIV. ст. 92.

¹⁾ В. Пачовський: „На стоці гір“ (Молода Муза IV.) Львів 1907. ст. 42.

²⁾ ibidem ст. 79—82.

чину. Козаки, козацькі гетьмани — се послідня, ясна хвиля нашої історії, як ми бачимо з послідніх слів, — а ми замість навязати до них свою традицію, ми сплямили їх пам'ять. Оттим то відновлене ідеалів козаччини є нашою задачею, а що ми доси не зробили сего, то ми племя падальців, негідників. Очевидно, що в першій мірі за це каяти треба наших істориків, що не дали правдивого розуміння козаччини і через те страшно нам пошкодили. „Завдяки російським історикам — каже автор — і пересадній критиці з дошукуванем в історії новочасної течії, Українця обрабовано з його геройської історії, обкидаючи великі індивідуальності його нації болотом за одну хибу — за їх „недемократизм“. Завдяки російській „науці“ приложено мірку демократичних ідей XIX. ст. до гетьманів XVII—XVIII віку і обрабовано їх з заслуженої авреолі, на яку заслужили мученики і борці самостійної української нації“... бо „всі гетьмани, крім може одного двох наложили буйними головами чи у бою чи на заслання за свої ідеали — честь їм і слава за се, а не сплюгавлене їх лиць за те, що вони не були демократами.“¹⁾ З того, що ми оплюгавлюємо пам'ять тих героїв, пішла велика шкода, бо підкопано почуте у Українця своєї вартости як нації і національну гордість. Аби проте ми могли стати з „люду“, з етнографічної групи станути на рівні з иншими націями — до того треба почуття своєї гордості; відрубности національної, почуття традиції, — то „задачею грядучого покоління є реабілітувати пошану і честь великих подвижників з XVII. і XVIII. віку, привести у пам'ять або у свідомість серед найширших мас традицію історичного життя та боротьби українського народу, кинути перед очі люду постаті гетьманів та героїв України в червонім освітленю страждання за автономічні стремління, за ідею „Вольної України“²⁾ Початки відновлення козацької традиції бачимо у послідніх часах. Старшина „Сокола“ львівського піднесла іменно думку св'яткування трактатів гетьмана Івана Виговського — а хоч одної думки про се не має, бо такі історики, як Грушевський і його ученики, Кривецький проти такого всенародного св'ята — то всеж заінтересоване сею справою є більше, а головнo заопікував ся сею справою редактор часописі „Світ“ — В. Будзиновський. Згаєть ся, що й загал української інтелігенції сею справою займаєть ся, і традиція козацькими буде на ново збуджена!...

Не можу закінчити сего реферату про козаччину в українській поезії, не згадавши ще поета нашого і трудовника Василя Щурата, який до гадяцького трактату відніс ся

¹⁾ див В. Пачовський: „Українці, як народ“ відповідь на анкету. Чернівці 1907. ст. 7—9.

²⁾ ibidem. ст. 12.

прихильно і в послідньому своєму творі „Історичні пісні“ взяв ся сьпівати і про козацький період. Увагу його з того періоду звернув такий великий момент всенародного очікування, як час битви під Жовтими Водами, оден з найпопулярніших героїв козацьких Іван Підкова і отаман Сірко. Сіркові посвятив поет довшу поему, найкращу з цілої збірки¹⁾ — Отаман Сірко виправляючись на Крим, злупив багату всякої добичі і увільнив 7 тисячів невольників. Та більшість з них не хотіла вертати на Україну, бо вже зжила ся з Кримом а Україну забула. І тоді мстить ся на них страшно отаман, кажучи їх всіх до ноги вибити, аби не робили сорому для будучности свого народу. Місце, де Сірко рішає ся на таку страшну кару — прямо чудове і ставить його в таке ідеальне світло, що рідко котрий герой козаччини був в такому світлі виставлений у поезії. А з сего видко погляд самого автора на козаччину...

Так починаєть ся у нашій поезії назад відновлене козацької традиції, реабілітація героїв XVII—XVIII. ст. зближене двох епок, теперішної і козацької через одну велику, непереможну думку відродження самостійности великого українського народу!

Ярема Гірниченко.

Вечірною порою.

(Дорогому Ів. Михасові).

Червоне небо, сонце заходить,
Приходить смуток, туга приходить.

І так витає що дня без зміни,
Та вєть ся, вєть ся, як німі тіни.

Лежить облогом там моя нива,
Гадка в гадку бєть ся нещаслива...

На ній обдерта доля куняє,
Над нею ворон „вічная“ сьпіває...

Прощай сердечний, он кричать сови,
В сьвітї всьо гине, та без обнови.

І всюди тихо, нічо не чути,
Та що серце давить, не збагнути.

Червоне небо сонце заходить,
Приходить смуток, туга приходить.

І так витає що дня без змін,
Та вєть ся, вєть ся, як німі тіни...

Листочками береза тріпоче,
І німу думоньку снує...

¹⁾ див В. Щурат: „Історичні пісні“. Львів 1907 ст. 59—77.

Снує про щастя, снує що ночі
І тихо сльози ллє...

І я за щастям видивив очі,
І серце вже більш не бєть ся.
Бо круг його смуток вєть ся,
Як гадина, що ночі, що ночі...

Лежить облогом он моя нива...
Гадка в гадку бєть ся нещаслива.

На ній обдерта доля кунє,
Над нею ворон „вічная“ сьпиває.

Прощай сердечний, он кричать сови
В сьвітї всьо гине, та без обнови...

І всюди тихо, нічо не чути,
Та що серце давить — не збагнути.

Заграй мені друже на бандурі
Та жалісно заграй, тебе молю,
Хай серце покраєсь моє з болю,
В безтями шумі, в німому здурі...

А скорійш, скорійш грай о мій друже —
Хай я не чую більш серця болю,
Хай линуть сльози... грай, тебе молю,
А сумно, сумно грай, дуже, дуже...

Червоне небо, сонце заходить,
Приходить смуток, туга приходить...

І так витає що дня без зміни,
Та вєть ся, вєть ся, як німі тїни...

Львів, 16/VI 1908.

Теодор Бекеш.

Як годинник вибе північ.

Як годинник вибе північ,
А землю темрява вкриє
І тишина в ухах заводить;
То она тоді приходить,
З радости сьмієть ся, виє...
Як годинник вибе північ.

І стє мов сьвіт велика.
Вічність розпливаєсь в неї,
Розкіш в ній, утіха тоне.
Дух всевічності холоне
І чорніють всі ідеї —
Бо она, мов сьвіт велика.

Бо она землі се нужда
І терпіння всеї твари
Розкіш пекла — сум Все-Бога
До затраченя дорога

І одна сама, без пари,
Бо она, землі се нужда,

Сьміх єї, се зойк розпуки
Всїх калік і всїх зболїлих —
Всїх, хто радости не чєє,
Всїх хто жити протєстєє,
Всїх дітий осиротїлих —
Зойк єї, се сьміх розпуки.

А у тїм сьміху трасєть ся
Звук кєрвавий духа мого —
Осєредок муки всьої,
Протєст скарги всєнімої
І всєсьвіта бїль цїлого —
Гєй у тїм сьміху трасєть ся.

І шумить, мов стекла буря...
Грому голосом сьпиває:
„Гєй коли се всьо минєть ся?
Гєй, чи людскости всьміхнєть ся
Ясний день? Чи засвитає?...“
І шумить мов стекла буря...

Як годинник вибе північ
Вічність в неї потапає,
Бо она землі терпіння —
Бо она сєй сьміх дуріння,
А в сьміху тїм дух сьпиває:
„Гєй, коли минє вже північ!?“

Сколе 24 III 1908.

Павло Гуменюк.

ВЕЛИКИЙ ДЗВІН. СЦЕНІЧНА АЛЕГОРІЯ.

ОСОБИ:

Богиня сьвітла.
Демон тьми.
Козак.
Хлопець.
Люди.

Степ. Українське село у вишневих садках над ру-
чаєм дрімає верба, на горі видно хрест, а обіч дере-
вяну церкву. Під селом біля окопу спить п'яний козак
а обіч його хлопець у глибокій сні.
Над селом темна ніч.

При підношенню куртини — із за сцени йде глу-
ха пісня

„Не жур мене мати,

бо я сам журю ся...“

(далі пісня німіє, чути лише арію щораз глухше).
Йде гук з землі, немов підземні сили діляють.

ДЕМОН ТЬМИ.

(виходить з глибокого яру з грубими ланцю-
хами і грубим суком — від землі йде стоїн.
Через хвилю водить по селі очима і вдоволе-
но, несамовито сьміє ся).

(Відтак підходишь до спячого козака, вливає
йому з плящини щось у рот і закладає лан-

цях на ноги і руки, потім підносить йому голову і обв'язує платою очі — молоде хлопця покropив пліном з пляшки. Козак застогнав і далі хроне).

ДЕМОН (чванливо).

Я! служу лише великим,
перед їми чолом бю,
про сих трупів на пів диких
я не дбаю, не стою.
Терне стелю їм під ноги,
тьмою прибираю шлях,
до великих, що лиш змоги
у їх серцях живлю страх.
Сиплю на їх що дня громи,
грижу в їжу подаю,
напій змінюю в прокнони,
отсим права їм даю!

(показує дрюк)

І при помочи бач сука,
і заліза і тюрми
я паную над рабами
як власть сили, як власть тьми!
Землю кістками засіваю,
в крові: кулінь є моя!
в страсти бенкеті гуляю
як шум в хмарі, шал огня
Зойк послідній, смертна рана
рев розпуки і плачу,
в пожеж вихрі душа п'яна,
се шпиль радісного сну!
Сьміх мій: проклін, зойки, стони,
кров, куряви пожеж, жар,
мук розпуки: гидкі тони,
моя втіха, мій се чар.
В варварств гиди, в скрутів писку
мої пісні грімкий рев,
та найбільше дає зиску,
з її шалу впаде лев.

Через увесь той час чути уряди годи глухі стони козака, переривані немов плачем хлопця крізь сон.

І ось баранчику коханий
лежиш у кігтях моїх
на очах більма, в серці рани,
— сердешний жарт! сердешний сьміх!
Лежиш окуваний в кайдани
і спиш спокійно, наче труп!
у нерви влив я тобі грани,
щоб ти не зміг зірвати пут.
Спи тепер, спи! Покинь надію,
щоб ти коли небудь воскрес,
щоб зміг ти з пут тих... ох ніколи!
бож ти є „бидло“, бо ти пес!
Бо ти-ж живий проклін, наруга
і сьміховище ти людей!
чи сила, яка власть — потуга
блищить з твоїх дурних очей?
Чи може в тебе розум дума,
і сприт, розсудок є?
Таж ти колода, таж ти трумна,
та-ж ти порохно миршаве є!

Пригну к' землі твою я спину
прибю тебе до її грат,
то ти гарбаєш, як машина,
як той бездушній автомат.
І ти плазуєш, мов та глиста,
в багні зростаєш, бруд, гній п'єш
що витяг з багна, проликаєш,
що красше нам ти віддаєш;
Тобі житя? ох! ні! ніколи!
на віщо здалось усе те?
деж красші в світі є машини,
деж красші коні, ге?!
Культури світі ще не для тебе!
тобі: лопата, граблі, паль,
топір, весло, плуг, ремесло,
ціп та сокира, серп, рискаль,
Дурна потворо! скверна!
пуста є твоя лють,...
бо на маківчане зерно
я не попушу з тебе пут!

(засьміяв ся гідко — іронічно).

На сцену посипався жмут світла, немов метеор упав. З за куліс вибігає жінка в терневім вінці, відтак стає нагле мов вкопана. У одній руці держить молот, а в 2. запалену факлю. — Дух тьми відскакує і присідає у куті сцени.

БОГИНЯ СВІТЛА (ніжно).

Ах! се-ж та українська іділля!
Те село мріюче в садках?
що стільки в ній чару, весілля
немов в зачарованих казках.
Верба онде! щось ніби мріє,
щось ніби о любові снить,
а там калина паленіє,
і косу миє... спить
під присбою дитина
у райським шастю - сні,
а там... журкоче потік низом
цілий в чаруючій імлі.
А там! а там!... біля криниці
в обіймах двоє наче снять,
вона і він! як дві зірничі
про любов шепчуть, гуторять.
А он! під хатою у вишнях
сімя засіла вечерять,
від гаю десь заносить пісня
і жаби в ставку рохкотять.
Куди ні глянеш: шастя - море!
кохання чару повний світ,
здаєсь: далеким тут є горе,
здаєсь: житєм тут рожі цвіі!
Люблю українську землю, люблю!
і ті стери, ті кургани,
огнисте небо, гори, води,
цвітисті поля і сади.
Піду у рай той, зажегну го
із самоцвітів полум'ям,
і любов, волю, правду, долю,
посяю в серцях людей там!
Полечу, ах!

(почув ся стон козака)

Се що за кара?
в кайданах стогне... Се козак!
і біля його хлопець також
в обіймах сну твердого?... Так.
Се демон тьми так прибагає,
се він їх мучить, він карає,
се його справа, його чин,
щоб той мужик в вічній темряві
вислугухав ся лиш його справі,
як Хама вічний син.
Щоб він не став на своїм ґрунті,
і не почув ся в власнім гурті,
як власник своїх людських прав,
як пан землі, пан життя, волі,
і своєвільний коваль долі,
щоб „державою“ в собі став.
Се демон тьми так прибагає,
мабуть занадто уповає
у трівкість, міць своїх кайдан.
Я одним махом їх розкую,
в мужичім серці побудую
великий правди храм.

(приближається до його і здирає йому опаску з очий — відтак наставляє йому факлю просто в вічі і він проснув ся)

КОЗАК *(будить ся)*

Во ім'я Отця і Сина!
Се що за кара? що за причина?
може злий дух? може Морина
прийшла забратъ з собою?
Се що? село? Як твердо спав я
мов чорту в кігті я попав ся,
ба щось і тисне на ногах,
щось чи кайдани? болять страх!
досі я їх не видів там...
тепер же чую, так болять,
що аж за серце мя вялить.
Се ти богине так ласкава?
Візьми, здійми з мене кайдани,
здійми, а дух мій зараз встане,
візьми! Я зараз, зараз... ай!

(повертає ся)

БОГИНЯ

Не я кайдани закладала,
не я тобі пута вязала,
я прийшла визволить з кайдан,
я просвітила тобі очи
із них прогнала пітьму ночі,
тепер воскресни! встань!

(козак намагається вставати, та паде без- сильно).

ДЕМОН ТЬМИ *(прискакує)*

Ти! ти! ти! в боротьбі зі мною?
Ах! якаж наївна Ти!
І Ти загадала факлею тою
зломити пута тьми?
Не знаєш Ти ще тайн великих,
не знаєш моїх поривів диких,
не знаєш ти мойого „я“

Я дмухну, навію зневіру,
і в моїх руках їх душа!

БОГИНЯ

О! духу зла, кайдан, темряви!
що вієш зимном з над могил,
що на весни прозябші віти
ти випускаєш диких сил,
щоб їх в розцвіті заморозить,
щоб їх позбавити життя,
щоб органічно мою працю
убила в первнях лють твоя...
Бо щож тут конче, дивуватись,
на те-ж ти преці є дух тьми!
лиш духу злоби і тиранства
нас дві повстане до борби...
Я! світло! і моя віра,
що світло поконає тьму,
що зійде сонце, проснеочи,
розжене ночі млу.
Я віру там посію в серці!
Він встане, пута рвати ме,
як капля падучи на скелю,
на одним звені розірве.

ДЕМОН.

А мояж сила де?

Чиж не стане мене?

КОЗАК *(глухо).*

Духу проклятий тьми!
Доволі ссав ти вже крові,
доволі груди міні доплав,
мої закони ти ламав!
Богиня і демон глядять на його.
Ти кпив собі з мене глумив,
прокляттям Хама ти гудив,
та на машину обертав,
раз враз кайдани накладав.
Тепер проснулись тії очи...
я хочу жити!

(пручається)

жити хочу!

Я хочу від тепер служити

богині світла, хочу жити!

(підіймає ся — кайдани брязчать, він знов сї- дає і кличе торжественно)

Вставайте! вставайте! вставайте!

[порвіть!]

кайдани, неправду, вже соняшній

світ

кидає жмут світла у ваші стропи
прокинулись сонні і-дрімливі хати
і пісня несе ся щебетів ранніх
„бо день вже свитає“

чути волі дих.

(ласкаво)

Вставайже мій сину! біжи в

[церкву там.

буди людий сплечених наве-

[ликий храм!

(будить сина — хлопця)

ХЛОПЕЦЬ

(проснувся, сїдає, богиня покинувши молот, любезно дїткнула ся його голови, і через хвилину, поки він говорить, вона держить над їм протягнену руку).

Ах! тату! що снилось, мабуть
не помилуюсь,
що снилась розкішня, мов та
[райська весна,
і люде, не люди, немов ті ан-
[гели
на вулицю збіглись стрічать ко-
[зака.
А козак той гордий, у препи-
[шній зброї
підніс горі меч свій, — заграли
[пушки:
Як втихло, сказав він: Люди,
[люди волі!
і впав з коня мертвий . . . ах!
[тату чи ви
не бачили сльозів?... я плакав
[за ним,
відтак знов загуло і скрізь ста-
[нув дим
і я пробудився . . . ах! тату
боюсь . . .

КОЗАК

Нічого боятись! се так присни-
[лось.
Вставай!... бігай скоро! бий в
[великий дзвін:
хай люди ся будять на вели-
[кий час,
бо ласка богині вже лле ся на
[нас.
А герой той сину, се герой ве-
[сни,
се герой будучих сьвітлич, яс-
[них днів!
що волюнесе нам, що нищить
[власть тьми,
що дасть бутє - долю для віч-
[них рабів.

(хлопець побіг)

БОГИНЯ

Встань козаче! встань козаче!
[голосом могучим
розбуди людий - могили, щоб
[проснулись сплючі...
Весна встане - запалає любо-
[вю без краю
і заживуть в добрі люди, як в
[раю, як в раю.

ДЕМОН.

А я! а я! вічний протест за-
[ложити мушу,
у рай той ваш: „кість незгоди“
[я кину покусу!

Той бог вічно вас ятрить і ра-
[нити стане:
поклонять ся му всіх часів —
[міряни, погани!
(мече торбою золота перед козака).

(Дає ся чути великий дзвін).

КОЗАК.

О! духу тьми! Чи-ж ти за те
не мучив нас, не катував?

(копнув зірдно торбу)

чи-ж ти послїдніх жил не рвав,
і нас віками не вбивав?
за те одно;

війни кроваві
і братовбійчі ти провів,
і ширив смерть, загладу, бурю,
за той жмут з'лота все твій
[гнів
у морі крови гамував ся...
Золото твоє — се не бог!
не бог, а средство до житя,
і прийдуть люди — ти поба-
[чиш,
як золото цїнить просьвіта.
І прийдуть люди, святій правді
дадуть на землі поклїн,
осудать же золото твоє
в великий вберуть проклїн!
Бо людий воля — се не злото,
се бісер красший над усім!
— правда і воля! — житя мотто —
й тому гуде великий дзвін.

КОЗАК.

(сидячи бере молот і розбиває ланцюх. Молот той вручає йому богиня. Сама відходить за сцену. Козак б'ючи молотом об звена, говорить піднесено:

За волю: ти кров проливай!
за волю: серце роздирай!
за волю; дай ся розпинать,
за волю: дай ся катувать,
за одну каплинку волі знай,
ти свою душу віддай!

*(Підчас того являєсь заєдно ДЕМОН і пере-
риває його роботу, накладаючи на кайдани
важке каміння — козак те каміння здрулює —
і так триває доти, поки козак не звільнить
ся від кайдан).*

*(Підчас тої дикуїї переходить через сцену БО-
ГИНЯ з запаленою факлею, а за нею наїд;
велике й мале з книжками і творять похід
доти, поки козак не розірве кайдан. Глухий
сьпів йде з за куліс).*

ХОРАЛ.

Любови! Ти розкішний раю!
Стели ся цвїтом нам,
Поплинь руслом щастя-розмаю
дай волю, волю нам.

Поплинь руслом щастя-розмаю
дай волю, волю нам.

Дзвін заєдно дзвонить.

Розкрий борців славні могили
влий жар життя батькам,
щоб кости ті встали, ожили
у день великий нам!
щоб кості ті встали, ожили
у день великий нам!
Щоб сім'я са велика, рідня,
що впала в бою там;
за стіл засіла вольна, свободня
разом обідать нам!
за стіл засіла вольна, свободна
разом обідать нам!

КОЗАК.

(він безперестанно говорить, коли похід триває і коли співває хорал, уся та акція відбувається нараз).

Хочби кати як хоч шаліли,
хочби від дуру скаженіли,
хочби в підмогу пекло звали,
й шибеницями землю вбрали,
за одну каплю волі знай,
ти серце, душу дай!

(похід безустанно триває — люди переходять поза куліси і опять вертають і йдуть через сцену у заді).

Мур тьми, тиради, правом рога
тручай, що сили яко мога,
хоч в серце ворог громи б'є,
на хрест, на муки завдає,
за одну каплю волі знай,
кров, серце, душу ти віддай!
Для волі душу ти віддай
майно, добуток потеряй,
щастя сім'ї ти ся запри,
кинувши діти: в бій іди!
бо сво м щастєм і сім'ї
ти даш жите цілій землі!

(напрасно зриває кайдани і мече в духа тьми — дух тьми закричав несамовито з болю та розпуки, западає ся в яр).

Стає велика сьвітлість.

Козак біжить туди, куди удав ся похід — з окликом:

На перед! в бій!
за нарід мій!
за щастя мас
й свої рідні!

(занавіса поволі спадає).

Ще раз являють ся на сцену люди і творять живий образ, а богиця сьвітла взносить ся над їми з пальмою побіди, що держить витягнену над людьми — на сцену сиплють ся цв'іти і оклики:

Слава! слава! слава!

Завіса спадає.

15/8 1907.

Адам Рінецький.

На краю обрія...

(Ірмі Остапівній.)

На краю обрія сонце мовчки сіло.
Наче десь пожежа запалила місто:
Золотом-багрянцем небо спламеніло,
Земля в коралеве вбираєсь наместо...

Пливуть сонні філї, мов білі намети,
Хитають ся горді зірниць диядеми,
Лягли у шовкових стрічках фіолети
На містичні плеса, на срібні тереми.

Геть-геть у тумані земля потапає —
Скрізь простором ллеть ся черемшини
[воня —

З безвістий далеких тихо долітає
Луна тайн і будить душу із просоня...

Володислав Оркан.

На потемки.

Ніч...

Страшна й тиха ніч. Чорні, олов'яні
хмари нависли над землею, а в кожній дрімає
сто громів, що таємною млою окутали
смерть — не сплять — ждуть — причаїли ся,
наче вужі і лагідно дрімають.

Утоптаним шляхом зміряє товпа. Непроглядна товпа народу йде широким гостинцем. Ліворуч пропасть — праворуч незнані поля — а перед очима темрява і дороги не видно: де скручує ся, в котру сторону, до яких овидів веде...

Ті, що йдуть попереду, роблять вражінє людий, що стоять на розпутті поміж житєм а смертю. Конечність висунула їх наперед, сама тільки конечність, що прецінь усе хтось мусить бути попереду, як товпа не посувається одним розвиненим рядом. Случайно зробила їх доля чолом — а на те чоло виступила бліда тривога і отінила його смутком...

І стали вони мимоволі трупячою чашкою народа.

За ними непроглядний здвиг народа, що пливе юрбою — здаєть ся і не думає про свою дорогу, а оставляє на доказ довіря та щедрої ласки, той солодкий тягар тим, що йдуть на переді; ті складають ім подяку серцем, дрожащим зі страху та усьміхом конаючих з надміру власти.

Поволи, обережно посуває ся той похід живих по втраченім шляху. Передні ряди переходить зимна дрож, як тільки чують заглублене під ногами, як тільки земля починає хитати ся.

Уперто зором пробивають імлу — зірниць самі ростуть посеред темряви — а дорога на один крок вперед щезає і розтоплює ся в безконечности чорної, оловяної ночі...

Повні розпуки, починають сумнівати ся, чи існує день. І починають вірити, що сонце випало до кінця і згасло, що місяць, зьвізди і усяке світло загинуло — остала тільки безконечна темрява і до віку буде тревати, все, все...

Ясні боги повмирали, побідили їх боги тьми і через те утвердили своє панованє, що відняли людям память про віковичне світло. А на початку була ніч... Пекло вигасло, остала тільки саджа... Від тоді ангели служать богам тьми.

А є поміж ідучими такі, що з розпуки увірили в Ніч, та не забули про давню свою віру — в промінисте Сонце.

Ті тужливо виглядають світлу.

Та нема серед незлічимої юрби ні одного чоловіка, який би зором пролетів крізь тьму, що опутала світ, переміг її та вчинив вікном, отвореним на невідомі поля, що картиною розкидають ся перед зачудованим оком, який би хоч світлом метеору зачеркнув ясний лук — осьвітив дорогу — і під ногами випалений, згас.

Чорні, оловяні хмари звисають над землею, в кожній дримає сто громів, що окутали смерть таємною млою — не сплять, чекають — причаїли ся, наче вужі і лагідно дримають.

Переклав А. Ланський.

Пилип Капельгородський.

Переможцям.

Перемогли... холодним трупом

Бунтівники всі полягли, —

Ні смерть, ніщо їх не лякало,

Та ви усе перемогли!

Чого-ж ви стали? Ідїть мерщій

По трупах їх на инший бій!

Перемогли... Голодний натовп

Ні кроку вам не уступав,

Бо знав що діток, щастя, правду,

Життя і волю ратував.

Чого-ж ви стали? Ідїть мерщій

По трупах їх на инший бій!

Хоч там жінки були і діти,

Та голод, утиски і гнів

Зміцнили ворога лихого —

Він милосердя не хотів.

Чого-ж ви стали? Ідїть мерщій

По трупах їх на инший бій!

Перемогли... Чого-ж вагаться?

Чи сором очі вам сліпить?

Іще не раз вам доведеть ся

Через мерців переступить.

Чого-ж ви стали? Ідїть мерщій

По трупах їх на инший бій!

Кость Кракалія.

ХРУНІВ СИН...

Далеко до ранку збудив Андрій свого Іванка.

— Мой Іванку — ану вставай!...

— Та чого — таже ще си темно, а до школи ще не дзвонили!...

— Вставай дурню — тобі школа в голові? — Вжесь забудь, що поїдеш зі мною до міста? Ану пилуй си, а я запряжу коні. — Вийшов... Іванко роздрюхав ся і встав. Убрав ся і умив ся у мисці, а далі зачав говорити „отченаш“. Та думав при тім все на те, що він зараз поїде до міста. Там то мали вибирати якогось посла до-до... якось так дивно то називало ся, до чого его мали вибирати — ага — до сойму!... А его неньо був виборцем. Громада его вибрала — его і ще чотирох газдів... А у школі — Іван ходив до пятої класи — казав їм учитель недавно, що послами вибирають розумних людей, котрі мають заступати ся за людьми... Ага — а вчера був у них піп і казав аби Іванків неньо дав свій „глас“ на якогось адвоката з міста, а учитель знов казав перед церквою, що кождий порядний Русин повинен дати свій голос на якогось там професора, що учить у місті у гімназії...

— Ану Іване, йдеш чи ні?... дав ся чути голос батька з подвіря...

Іванко встав скоро, натягнув на себе кожушину, хапнув капелюх і вибіг на двір. Неньо ліз власне на фіру, Іванко виліз також на віз і ляг на соломку.

Виїхали з обори. На дворі вже провиднувало ся. Улицями ішли люди до своєї денної роботи. Скоро виїхали з села і пігнали скоро до поблизького місточка. Іванко заснув і пробудив ся аж тоді, коли фіра стала. Неньо Іванка став перед довгою коршмою, наокуп котрої стояло багато других фір. Іванко зліз з фіри і поніс коням опалку. А неньо його говорив тимчасом з якимось попом.

— Ну пане Пондарюк, на кого дасьте „глас“? — почув Іванко. Він зацікавив ся і став коло коний перед опалкою.

— А я знаю, прошу панотця — та той добрий і той добрий пан!

— Е, де той добрий, се наш православний, а той то „уніятський“, той не наш...

Нараз надійшов молодий панич з синьожовтою лентою через груди.

— Бадіко не слухайте, що вам піп говорити, ходіть сюди, я вам щось скажу.

Розсерджений піп шарпнув мужика за сердак і потягнув за собою: — Ходіть до середини, не слухайте шмаркачів. Відійшли.

А панич крикнув за ними: „Прокляті кацапські хруні!“

Іванко дивився на все те та прислухувався розмові... А панич приступив до него і запитав:

— То може твій неньо той чоловік, що пішов з попом?

— Ага! — Так!

— А ти відки?

— Я з Березівки!

— А до школи ходиш?

— До пятої кляси!

— А у вас є читальня в селі?

— Ага, неньо мій також читарник!

— Так — ну а він чому самий приїхав, не з другими виборцями?

Іванко не відповів нічо.

— А твій неньо, на кого буде голосувати?

— Та мама казали, аби гласували на того, котрий дасть більше грошей!

— Таак — то вона гарна патріотка! А ти, як казав неньови — на кого аби дав?

Іванко мовчав...

Панич зачав йому казати, що повинність кожного порядного Русина є голосувати на професора, а не на адвоката, бо тамтой щирий народови, а сей тримає з панамі і попами і є найгірший воріг мужика. Говорив йому ще багато, аж доки не вийшло з коршми багато людей, котрі ішли до голосованя.

Іванків неньо прибів до фіри і скинув сердак, під котрим мав киптарик.

— Неню — а ви на кого дасте голос? — запитав Іванко.

Агі на тебе, мой, ти ще щось также розумієш!

— Ая, як дасьте на адвоката то будете хрунь...

— Мовчи шмаркачу, бо як ті хрунькнуту, то здохнеш! Ади чоропіта — і він щось ньоркає! Відійшов. А Іванко, котрому шуміло в голові все те, що чув від панича, виліз смутний на віз і простягся в сіно...

За добру годину далися чути крики! Іванко встав. До коршми ішла тьма людей, а на переді вівся його неньо з паном, котрий перший раз був приступив до фіри! Всі кричали: „Славно — най жие пан посол, най жие пан адукат!“

— Ось вибрали адвоката, — подумав Іванко і його гей тьохнуло щось в серці.

По при його фіру ішли два мужики. Лиш один голос більше дістав! — почув Іванко. І йому стало так важко на серці і він ляг в сіно і розплакався.

Кадобівці, 20. І. 1906.

Дмитро Макогон.

Поет і цвітки.

Поет романтик лиш по лузі
цілими днями все ходив
і до пахучих, красних цвітів
так говорив:

— Цвітки кохані! я вас люблю,
кланяюсь вашій красоті,
я в кожній пісни вас голублю,
держу вас в висоті,
під небо взношу вас я сам,
бо ви моєї Музи храм. —

А цвітки кажуть:

Поете славний і палкий,
лиши нас, просимо, в спокою,
й возьми від нас ту Музу свою, —
для ньої храм сей за малий.

Ми дякуєм за ті уклони
якими нас ти обдарив;
не хочемо, щоб ти нас в піснях
возвеличав, любив.

За все ми дякуєм і просим:
— поете, ласку май,
та не топчи нас ходаками
і головок нам не стинай. —

М. Процик.

Два проблеми людської етики.*)

„Видосконалюю як можеш найбільше в відповіднім відношенню стан внутрішній і зовнішній, свій і ближнього свого“. (M. Mendelssohn.)

В історії розвою людської культури за всієї і всюди найважливішим чинником був і є елемент моральний. Вже в перших стадіях існування людскости, на найнижчих ступінях цивілізації відношене чоловіка до других людей, его поступоване з ним., его жите суспільне — були проблемом, який чоловік старався конечно розв'язати, щоби в той спосіб винайти певну житеву норму. Се є факт що моральна ідея як рівнож і релігійна не суть чоловікови вроджені, ані дані „з гори“, не суть отже чимсь надприродним, але фактом є, що людська етика повстала з відношеня чоловіка до людей яко консеквенція спільного життя, підчас коли релігія повстала з відношеня чоловіка до світа і явищ природи. Етика яко витвір людського чувства і розуму є результатом самого чоловіка.

*) В 3-тій ч. „Бжолі“ появилася стаття В. Александровича п. з. „Егоїзм-альтруїзм“. Подібну тему розвиває автор отсей статі, лишень з цілком іншої точки.

Нема на світі народу, навіть між дикими, котрий не посідає певного рода моральності. І хочай поняття і почуте моральності у різних народів, а навіть що більше, у різних клас суспільності, у різних людей як також в різних епохах цивілізації є різне, то мимо сего моральна ідея дасться випроводити з певної основної підстави. А підставою тою є три головні поняття: добро, правда і краса, котрі всілякі народи і люди всіляко розуміють, толкують і відповідно до сего так або інакше примінюють в життю і своїм поступованню. І так дикий чоловік інакше розуміє і відчуває ті поняття, а інакше культурний, з деяких диких приміром є моральним убивати, красти, а у культурних ні, інше виображене моральне було у поганських народів, а інше у християнській суспільності.

Треба зазначити, що моральність людська є двояка, суб'єктивна і об'єктивна, особиста і суспільна. Перша з них є особистим переконанням чоловіка і після неї поступає він так, як каже йому власний розум і серце. Друга є витвором суспільним і она є унята в певні права і норми, які узнають за моральне лиш то, що загал узнає. Підставними ідеями етики є добро і зло. Однак ідеї ті не суть чимсь метафізичним але противно витвором людським. „Добро і зло суть то тільки поняття суб'єктивні“ (Спіноза) они в природі, яко такі не існують, бо кожда річ в світі сама для себе і через себе не є ані доброю, ані злою, але об'єктною, а доброю або злою єсть она в відношенню до чоловіка, его потреб і поглядів. Добрим є се, що для него приносить користь, злим се, що йому шкодить. Що властиво є добрим, а що злим, се kwestія кардинальної ваги, котра однак залежить від погляду особистого, або погляду загалу людей. І так для одного може бути добрим се, що для другого є злим, і на відворот.

Так само має ся річ не тільки з поняттям добра і зла, але і з поняттям правди і краси. Що таке правда? Чоловік се правда, а дальше правда се згідність між мислю і словом, згідність між мислю і дійсністю, се суспільне добро моральне, се всьо противне брехні.

Що таке краса? Чоловік — се краса, а в дальшій значінню краса се всьо гарне і чесне. „Добрим є то, що улїпшає стан зовнішній і внутрішній чоловіка, злим річ противна“ (Chr. Wolff.) „Aller Zustand ist gut, der natürlich ist und vernünftig“ (Goethe). Зі становища утилітаризму добрим є се, що є корисним а злим всьо противне.

Так само річ має ся що до засад і принципів, моральних. Який спосіб поступовання морального є добрий, а який злий се також дуже важний проблем. На тім поли творці і реформатори різних релігій подавали всілякі принципи. І так Будда яко підставу етики

подав засаду: „Люби ближнього свого, більше як себе самого“, а Христос сказав: „Люби ближнього свого, як себе самого.“ Однак слова ті ніколи належного здійснення не дочекались між людьми. Они позістали лишень далеким ідеалом. Цілі тисячі літ виголошували їх люди, проповідала їх церква, а мимо сего они зістали лишень формою, а їх змість люди або не зрозуміли, або зрозумівши не сповнили. І неможливо здійснити їх там, де між людьми панує противність інтересів і антагонізм, де панує вічна борба елементів. І проте старали ся моралісти винайти певні правила моральні. Одним з таких правил є згадана на вступі засада М. Мендельссона. Що до інших, то наведемо тут засаду Д. Штрауса і Е. Канта. „Не забувай ніколи — каже Штраус, що ти єси чоловіком, а не простим витвором природи, що всі ближні твої суть рівнож людьми т. є. мають ті самі потреби і права, що і ти“. „Роби так — каже Кант — щоби регула твого поступовання (волі) могла бути засадою праводавства загального“ — або інакше наші діла повинні бути такими, щоби могли стати ся правами загальними. Се є т. зв. категоричний імператив Канта. Однак тут насуваєсь питанє, хто зможе оцінити, чи его засада поступовання єсть добра і чи моглаби стати загальною, а дальше що така засада загальна (спільна для всіх) дуже мало лучаєсь. Здаєсь, що правила морального поступовання Е. Вундта (філософа) суть єще найліпше сконбіновані, а суть они слїдуючі. 1) „Думай і поступай так, щобиш ніколи не стратив поважання для себе самого. 2) Виповняй то, до чогось зглядом себе і інших з'обов'язав ся. 3) Шануй ближнього, як себе самого. 4) Служи суспільності, до якої належиш. 5) Уважай себе за знаряд в услугах ідеалу морального. 6) Повиненесь посьвятити ся цілям, котрі узнав ти за ідеальні свої аспірації (стремління)“. Правила ті відповідають добре так етиці індивідуальній, як і соціальній. Коли менше більше згодимо ся на якусь засаду моральну і узнамо єї за добру, то знова насуваєсь питанє, що треба уважати яко найвисший авторітет в виконанню сеї засади. І тут знова входимо в хаос понять, бо для одного в поступованню буде остатною інстанцією суд власний, а для другого суд загалу, для того буде нею розум, для иншого серце залежно від сего, чим буде він в тім виконанню руководив ся. І тут треба згадати, що в одних річах чоловік повинен руководити ся розумом, в других серцем, в інших совістю, а се залежить від обставин і настрою. Однак яко загальне правило в виконанню засади моральної треба прийняти: Жити і поступати треба так, щоби наші діла і поступоване відповідали гармонії розуму, серця і совісти.

Тепер заходить питанє, які ідеали і які

ідеї в поступованю моральнім суть найліпші? І се знова залежить від розуміння суб'єктивного, або об'єктивного.

Три повисше згадані поняття етичні т. є. добро, правда і краса можуть стати як провідний, підставний ідеал в життю чоловіка. Добро в життю моральнім, правда в науці, краса в штуці повинні бути ідеальними стремліннями кожного культурного чоловіка. Подібно існують також три провідні ідеї в життю людським, а ними суть: віра, надія і любов. Віра (тут не маємо на думці віри релігійної, надприродної) в ідею і жите людске, надія на єї силу і на будучність, любов до людей — отсе моральний ґрунт, отсе скала, на якій сьміло може устоятись чоловік, серед житевої борби і хаосу елементів. Без тих ідеалів і ідей чоловік бувби деревом без коріння, яке в кожній хвили може загинути, не принісши корисних плодів ані для себе, ані для других. Без них не мігби він взнестися висше понад пересічне буденне жите, не мігби стреміти до чогось висшого і ліпшого, одним словом не мігби сповнити своєї житевої задачі, як чоловік. І єще одна засада. Добро і зло в життю людським суть менше більше зрівноважені. Однак природа людська є більше склонна до злих вчинків, як до добрих, зло робить чоловік часто добровільно, а до доброго треба єго навіть приневолювати. Проте задачею чоловіка є побільшати добро, а зменшати зло. При тім всім нехай кождий робить що вміє і як вміє, лиш що-би робив чесно і з переконання.

Засада, яку в сучасній суспільности так досить проголошують, а іменно „ціль освячує средства“ не завсїгди і не всюди є добра. Щоби она мала рацію, мусить бути услїве т. є. ціль мусить бути добра, мусить бути сего рода, що не дасть ся здійснити иншою дорогою, при помочи легальних средств, тільки при помочи средств справляючих терпінє. Если пр. хтось бажає щастя своїх горожан і може осягнути єго тільки через усунєне поодиноких одиниць (пр. деспотів) тоді засада та є оправдана.

Підставою людської моральности є безперечно вихованє. „Чоловік може стати чоловіком через вихованє, нічим иньшим не може він бути, лиш тим, чим зробило єго вихованє“ (Кант.) Бо чоловік є по найбільшій часті результатом обставин, серед яких істнує; він не винен тому, чим став і що робить, бо він стає таким чи иньшим, добрим чи злим завдяки ґрунтові, на якому виріс і виховався, завдяки обставинам індивідуальним і соціальним, серед яких він жиє. На підставі сего можна кожного чоловіка правдиво оцінити тільки тоді, коли будемо дивитись на єго з об'єктивної точки погляду і будемо брати під увагу не лиш єго особу але також обставини, серед яких він виріс, як рівнож

єго сьвітогляд і стремління, а відтак єго діяльність.

В справі сєї так дуже важної квестії якою є етика, треба завсїгди памятати, що она не є надприродним даром богів, але що се природний витвір людського духа, що она не дасть ся уняти в приписи і правила, що єї не можуть диктувати і творити теорії і системи, але само жите і взаїмне відношенє людей до себе, і своїми добрими і злими сторонами. Она як витвір індивідуальний і соціальний залежить від людей і від їх розвою і разом з ними змінєсь. Етика людська переходила в протягу свого довгого розвою ріжні фази, залежно від людей, обставин і духа часу.

* * *

Найважнішими проблемами в людській моральности є відношенє чоловіка як одиниці до людей як суспільности і навідворот. Коли приймемо як аксіом, що етика є снорма або правило сего, що в поступованю людей є добрим і злим, що етика се сума обовязків робленя доброго, а униканя злого, що се сума принципів регулюючих людські відносини, если се приймемо, то мусимо згодитись, що моральність є так давна як люди і людська суспільність. Она повстала разом з ними і разом з ними розвивалась. Тут треба дещо згадати про повстанє суспільности. На тему сєї квестії сучасна наука (соціологія) має дві теорії, а зглядно гіпотези. Перша з них твердить, що суспільність є так давна, як людскість взагалі, друга, що она повстала о много пізнійше, як чоловік. І хотяй на се не маємо позитивних емпіричних доказів, то однак перша з них є більше правдоподібна, як друга. Бо первісний чоловік був під зглядом духовим слабкий, а хотяй фізично був сильнішим, то мимо сего він потребував в боротьбі з сильнішими від него звїрятами і другими людьми, як також з природою помочи і попертя иньших людей; він потребував средств до житя, а самому дістати було їх трудно, отже з тих причин, як і з причин полових він мусів лучитись з другими людьми і разом з ними жити і ділати. Але не правдоподібно, є, щоби люди жили зразу поодинокі, а пізнійше доперва получились в суспільність. І як раз спільність інтересів матеріальних і духових, спільне пожитє і взаїмне відношенє людей, де один другому мусів помагати — було першим жерелом етики. Тут зродило ся почутє сего, що є добре, а що зле, відносини родичів до діти і навідворот, відносини одиниць до загалу витворили з часом привязанє взаїмне людей до себе, з сего повстала приязнь, а відтак повстала дальше симпатія і любов і противні їм чувства. Зразу то всьо було цілком поєдинче, але з часом, в міру сего, як чоловік розвивав ся культурно висше, то у-

няв се в певні норми і правила, аж вкінці стали они кодексом обов'язків і законів. І серед тих обставин розвинули ся два великі проблеми етики т. є. егоїзм і альтруїзм. Єсли тепер поставимо питанє, котре з тих чувств егоїзму і альтруїзму єсть давнїйше, то трудно і порішити. Оба они суть для людської натури властиві і ними обома руководить ся чоловік в меншій або більшій мірі. Трудно прийняти, як се деякі теоретики твердять, що чоловік руководить ся виключно егоїзмом в справах особистих і суспільних, що в першій случаю приневолює его до сего причина захованя своєї індивідуальности, а в другім інтерес власний, як пр. бажане слави, опінія публична, униканє догани.

Рівнож трудно згодити ся на се, щоби хтось руководив ся виключно чувством альтруїзму, бо правдивих філантропів нині є дуже мало і завсїгди мусить чоловік числити ся із своєю особою. Але се є факт, що на-самперед є чоловік реалістом, бо яко дитина стараєсь він зрозуміти сьвіт реально зми-слами своїми, відтак стає ідеалістом, стремить до висшого і стараєсь зрозуміти сьвіт розумом і серцем, в тих двох фазах є він альтруїстом; опісля будучи вже на станови-щи з родиною стає більше егоїстом і знова реалістом, розумієсь, не виключаючи сего, що він може руководити ся обома тими чув-ствами. Первісний чоловік, єсли навіть був зразу егоїстом, то пізнїйше будучи членом суспільности мусів зречи ся частини свого егоїзму на користь сеї послїдньої, бо від тепер він мусів дбати не лиш про себе, але мав певні зобов'язаня зглядом других, а в за-міну за се одержував дещо від своїх ближ-них. Ті понятя егоїзму і альтруїзму будемо старати ся з'аналізувати.

Істнує в моральнім поступованю оди-ниць і загалу два головні напрями: індивідуалїзм і тісно з ним получений егоїзм з одної сторони, а універзалїзм і тісно з ним злучений альтруїзм з другої. Між індивідуалїзмом, а егоїзмом є та ріжниця, що індивідуалїзм виходячи з самозахованя одиниці каже дбати передовсім про себе, а відтак про иньше, а егоїзм дбає або виключно про себе, або зі шкодою для других.

Знова альтруїзм опираючи ся на засаді любови ближнього каже дбати про себе, але головнo і найбільше про других, а універзалїзм виключно про других. Уміркований індивідуалїзм голосить отсі засади: Чоловік має подвійні обов'язки в житю, одні зглядом себе самого і родини, а другий зглядом су-спільности до якої належить. Перші з них приказують любов себе самого, а другі лю-бов ближнього. „Нема правди більше абсо-лютної, як та, що кождий дбає про свої власні інтереси“ (Г. Спенсер). І справді так оно є. Бо кождий чоловік є найблиз-

шим для себе приятелем, кождий бажає щастя і добра для себе, кождий хоче забез-печити собі істнуванє і сего егоїзмом абсо-лютно назвати не можна, але за то виключ-не дбанє про себе самого, про своє „я“ або зі шкодою для других, се чистий егоїзм, я-кий істнувати не повинен. (Конець буде)

Рецензії.

„Князь Сарматії“

(Поема Миколи Чернявського).¹⁾

Як один з головних закидів проти но-вочасної т. зв. модерністичної літератури по-давала й подає позитивістична критика сей за-кид, що тота молода література, хоч числить багато робітників, але має мало талантів пра-вдивих і другий закид важнїйший, сей що сі письменники не можуть здобути ся на більші композиції, які булиби доказом їх справжньої творчої сили. Закид сей дасть віднести ся також до української літератури, так до нової, як і до старої. Не тому, що вона не має справдішних талантів — вони є — але тому, що ті таланти не мають змоги, приму-шені обставинами життя дати тільки, скільки моглиби дати. Передовсім потрібно спокою для свободного розвитку їх таланту, після заса-ди хочби й Гетого: „Es bildet das Talent sich in der Stille“. А тимчасом українське жите по-слїдних часів було таке неспокійне та денер-вуюче, що від письменника годї жадати, аби в такий час давав щось більше, як самі дрі-бні твори, головнo твори на тему дня.

Те нервовє жите української суспільно-сти у послїдні роки стало причиною, що по-вість зійшла цілком на другий плян, а вид-вигнула ся передовсім на перше місце новеля, яка здобула собі видних представників! А коли виступив який автор з більшим тво-ром, то міг викликати справдішне здивованє серед читачів, що серед такого бурливого часу може в контемпляції віддати ся своїм артистичним пориваням. Таке зацікавленє збу-див у мене й молодий поет з України Мико-ла Чернявський, що послїдними часами дуже багато випускає у сьвіт своїх творів поети-чних і прозових, а у послїдній книзі літера-турно-наукового Вістника видрукував довшу поему під вище поданим заголовком. — Ся поема, — се здаєть ся саме полудне творчо-сти поета.

*

„Князь Сарматії“, се твір який у всьому, почавши від вірша, а скінчивши на способі мальованя образів, у всьому нагадує повісти поетичні, модні з початком, минулого столі-

¹⁾ див. Л Н Вістник — Том XLII. 1908 ст. 459 486.

тя, а впроваджені, як новий рід творчості поетичної через великого Байрона. Хоч повість поетична — річ давно вже перестаріла і не будить тепер ніякого інтересу не лиш у другорядних своїх представників, але навіть у першорядних — бо хто без нуди читає нині повісти поетичні байроністів польських, хочби, брати Словацького, або самого Пушкіна й Лермонтова — то всеж таки має в собі елемент, який буде все сьвіжий і не старієть ся ніколи, іменно психологічне тло, на якому відбуваєть ся ціла подія.

Хоч всі ті поеми й історичні, тло історичне або епоха лишень зазначені, а самі події дуже скупі; за те психологія героя завжди забирає найбільше місця і є головним предметом оповідання. Так і у пана Чернявського. Він сам признаєть ся, що перечитував пам'ятки нашої історії, які відносять ся до постаті Юрія Хмельницького, і з самої поеми, заосмотреної у історичні замітки ми се бачимо, однак се не є його головна ціль. Про головну ціль автор говорить сам, що „відкинувши геть усякі зайві жалі й запізнені поради й догани давнім діячам історичним, подививсь на нещасного чоловіка оком чоловіка й брата“ і що „він не мав на меті досліджування історичних фактів; його цікавив в історичному діячі чоловік, людина в широкому значінню сего слова“. Як бачимо, то поет поважно і дуже серйозно відносить ся до справ і завдань письменства, яке й має показати життя і чоловіка, і не трактує його як саму форму, саму наратію. Відповідно до тої заяви рами оповідання поетичного очевидно станули менші, бо відповідає весь непотрібний тут авторова багаж історичний та описовий, а сама акція стане вузша. Те, що становить зміст поеми дасть ся переповісти коротко.

*

Героєм ту „нещасливий чоловік і безталанний гетьман, безславний син великого батька“ — Юрій Хмельницький, якого характер в дечому підхопив наш поет так само, як польський письменник з „української школи“ Михайло Чайковський (Садик — Паша) у своїй повісті „Hetman Ukrainy“; сама поема — се „пучочок імортелів на його безвістну могилу“.

Отсе вже Юрій Хмельницький в послідних роках свого життя. Кілька разів за свого життя мав він владу, як український гетьман, і за кожним разом він назад опинив ся під возом! І тепер, коли він, блідий чернець сидить в убогій келії у Стамбулі мелькають перед ним дні його гетьманської влади. Приспаний черв'як не дає йому спокою і гризе його душу. І чернець Гедеон зриваєть ся навіть аби відібрати від ворогів все те, що набув його батько Богдан. Та з борби

його будить серед о півночі стук і яничари виломавши замок монастиря, забрали до падишаха сподіваючого ся смерті ченця. Але не на смерть його взяли з монастиря, а на те аби був назад „князем рідної країни“ з титулом князя сарматійського, який прийняв від султана! Лиш мабуть не на щастє собі. Той страшний розлад та люті війни не дали йому вдоволення. Мрії всякі його пропали...

І бачить скрізь самі руїни,
Политі кровю і шляхи
По нивах, збитих копитами.
І бачить він старі гріхи,
Новими зміцнені гріхами....
І дума: „Горе, горе, нам!“...

Булава його змучила скоро, хоч він не довго єї ще держав. І дальше вже мучив ся він під єї тягаром, у боях проводячи рік за роком цілих вісім літ!! Він стратив віру у всю на сьвіт і вже лиш конав у спустошеній, мертвій країні... І коли він ходив в ночі по своєму гетьманському саді в Немирові — його душа плакала і страждала, коли тіло не могло спати:

„За сорок три чотири роки
Я слова доброго не чув
І чоловіком я не був
І що мені сей сьвіт широкий?..
Нема нічого в нім мені,
Хіба я чув прихильні річи?
Хіба мені хоч раз у вічі
З коханням віченьки ясні
Хоч раз єдиний подивились?
Хіба за мене учепились
Хоч тільки раз, коли я ждав,
Малі дівочі рученята?
Мене цурали ся дівчата...
О, чом в ченцях, я не пропав!
Який гетьман, вояка з мене?
Але який я і чернець?
Душею й тілом я — скопец!..
І він регочеть ся шалено.“

В розпуку попадає нещасливий гетьман!
„Проклятий я, проклятий я:
Навіщо матінко моя
Мене на сьвіт ти породила —
Каліку, виродка?.. Чому
Таким „як другі“ стать не сила
Мені нещасному?... Кому
від того шкода?..“ —

І рано знайшли його слуги в саді, мов неживого і віднесли у палату.

Оден лише промінь, ясний падав на душу Юрія, від чудової краси Юдити, котру він лиш два рази бачив і полубив. Але з нею одружив тепер свого сина могучий жид на цілу Україну Орун, а справляючи гучне весіле навіть не попросив о дозвіл князя! Запалав ображений Юрій гнівом і кинув ся ратувати для себе той ясний промінь душі, і ждав лиш ночі. І —

„ — якесь таємне зло
В його душі весь час жило
Воно то спало то вставало
І хвору душу драгувало
То слави маревом хистким,
То кровю, помстою усім,
Хто ворогує проти його.
Тоді не жаль було нікого“.

Душа того слабого, нездалого і скарловатілого духом гетьмана, що однак не затратив в собі почування людини, яка стремить до всього ідеального, душа його пристрасна та разом мало витревала на всякі нещастя, не стійна, вяла та немічна, душа що нікоки не має задоволення і пересякнута глибоким песімізмом гризла сама себе, відчуваючи всяке понижене, — вона сей раз мусіла закипіти великим гнівом на жида, бо попри всі свої прикмети, вона мала ще й велику охоту до життя і до щастя а крім того велику і майже хоробливу амбіцію гетьманську. Юрій докінчив своєї пімсти страшної, а його слуги всю ніч шукали посеред згарищ за старим Орун і його сином з невісткою, і мордували стару жидівку...

„Як лютий звір гетьман реве,
Криваве тіло бе ногою“....

Але й Орун присяг помсту на гетьмана. Він мав у Турків значіне і вплив більший як Юрій і раз він постановив його знищити, то згуба гетьмана була певна! І в часі, коли він утомлений більш як звичайно, заснув і мріяв любі сні свого дитинства, Орун післяв з Камянця посіпак турецьких і вони гетьмана скували в кайдани і повезли де було треба!.. А за якийсь час збрала ся у Камянці рада судити Юрія і він не боронив ся, а мовчав, немов у сні. Лиш Орун говорив довго а баша кричав: „винись!“...

І Юрій очі в гору звів
І скрізь навколо козаків
Похмурі лица помічає.
Сумні й грізні стоять вони,
Сини походів і війни,
Орли і Соколи Богдана....

І тим орлам почав Юрій, нагло до глумливого серця зворушений сповідати ся зі своїх провин. А признаючись у своїх гріхах, які починив на шкоду матери України кликнув до них:

„Судіть мене пани громадо,
Чиніть праведний свій суд!“

Однак за хвилю засудив баша гетьмана і його проваджено на аркані на міст на смерть. А орли Богдана мовчали. Схопили були руки їх за шаблі, та скоро опустили ся. У смерті гетьмана не бачили утрати. Тому чоловікові ніхто і в годину смерті його не спочував. А він умираючи дивив ся на своїх і бачив те. Але мусів умирати!

„І глянув він на світ в останне,
І жаль останнього пращаня
Наповнив серце. Підійшли
До горла сльози, і від болю
Нещасний Юрій застогнав:
Він весь би світ віддав за волю,
За час життя усеб віддав!
Шморгнула враз петля... Звалили
На міст лицем.... Останні сили
Забились в нім, але дарма:
Ще мить, — і все покрила тьма“...

*

От і кінець поеми. Автор її довершив те, що хотів довершити і показав нам характер людини, чи радше саму людину, котрої характер ми могли хочби й з поданого змісту бачити та пізнати. Автор показав нам людину, в котрій боре ся два елементи, два змаганя цілком собі противні які й мучать тому його: змагане закоштувати життя у всіх його видах, життя повного, гарного й щасливого, змагане, неограничене нічиєю волею ані заказом, змагане сміле й самовільне, яке зветь ся: Wille zum Leben і другий елемент його натури на скрізь суперечної, що плутає ся у темних льохах власної душі, елемент, що боре ся на житі і смерті з тамтим і робить Юрія нещасливим. — се те, що зведе запереченем тої волі до життя, песімізмом. Лиш той песімізм у Юрія се ніяка наукова формула в роді теорій Шопенгауера або й Гартмана, ні се почуване наскрізь щире і правдиве і тому воно майже пригнічує нас своєю правдою, викликає якесь прикре почуте, наче несмак, — се почуване глибоке, що береть ся з глибини душі, елементарне та спонтанічне, котреддаєть ся й не має своєї причини у невзгодинах житєвих а є вже природжене, у крові і кости Юрія, се той „Jammer der ganzen Menschheit“, який вириваєть ся із зболілого серця Іова праведного, або із грудий прикованого Прометея або Фавста! Кажу — такий самий лиш елементарний і щирий той крик душі, бо в прочім не має він того етичного рівеня, що песімізм тамтих, і з ними не можна його рівнати ніяким робом. І хоч як хотіло-б ся зачислити Юрія до Гамлетівського типу, котрого ще не має у нашій літературі, (трохи Гамлетового духа має у собі трагедия Карпенка-Карого „Сава Чалий“ але й того твору не можна сюди числити) то всеж його не можна в однім ряді з тамтим поставити власне за для браку тої етичної рівноваги. Юрій помимо трагічного справді swojego життя і положеня не викликає своєю долею трагізму, так, як і не викликала жалю у земляків його смерть. Така постать, над котрою можемо мати лиш хиба милосерде, належить всеж таки до типів уємних і є несмачне. Чи вина в тому авторова? Була-би його вина і він побільшивби

число творів, які служать як причиною „für Ästhetik des Hässlichen“ як би взяв ся був ідеалізувати героя. А він сего не зробив, лиш показав нам об'єктивно долю людини нещасної. Значить, зробив те, що наміряв зробити і більше від него не можна нічого жадати!

Чи задоволити пан Чернявський і інші вимоги смаку естетичного і чи дав справді твір артизму, якому не можна поставити ніякого закиду? Здається що ні! Вже через саму свою довжину він не міг вийти одностайний у всіх своїх частих і тому мусить мати свої слабші партії, а через те і вражіння після того твору є ослаблене, начеб се була випадкова всіх настроїв і всіх слабших і кращих місць поеми. І навіть вражіння поодиноких сильніших партій ослаблює монотонність якась, викликана здається одностайним, машинковим розміром вірша, а тота монотонність справляє, що слабші місця виходять таки нудні, і читане цілої поеми за одним разом є досить трудне! Але за се я не хочу ганьбити автора цілком! Він показав багато сили вже у тім, що виконав намірений плян — написав довшу поему. А слабші місця трапляються у більших поетів, як Чернявський. Своєю задумчивою повагою, якоюсь граційністю та щирою простотою сеї поеми він зуміє знайти собі читачів, а навіть любителів, які її з великим інтересом возьмуться читати. Тим більше, що сама тема взята з часів козаччини, по році 1677. коли почав надближувати ся час „руїни“ — значить з того періоду нашої історії, коли нарід український проявив найбільше сили, хоч потому поступив час дуже страшний для України... Не мов-би з жалем дивиться поет на той час, коли

„В степах нещасної країни
І Лях і Турок і Москаль
До бою зводили дружини,
Поїли кровлю ласу сталь.
І крикав ворон над полями,
На свіжих трупах сидючи,
І дим хвилястими стовпами
Звивавсь, до неба пливучи“...

І от Микола Чернявський стане в першій ряді поміж тими поетами українськими нової доби, що взялись співати про козаччину.

25.26/VII 908.

II.

Сидір Твердохліб: „В свідчіді плеса“ (Молода муза“ випуск VIII). — Львів 1908. ст. 73 — 16°.

Зміст: 1) Ікарів плач. — 2) Хризантеми. 3) Жовнярські похорони. — 4) З гір.

У вступі говорить М. Яцків про молодого поета і його кар'єру. „Жаль, ровважна за думка, творчі блиски, тремтять в тих строфах,

як цінне вино в грецьких амфорах і золотом, то знов рубіном до сонця спадають, гіркий усьміх і кров нагадують, а там далі веселка з водограю клониться на кипарис. Та найбільше в сій збірці смутних, синіх красок“

Видко, як поет силується ся на ніжність — та натура його радше зимна:

„Пізнав я той смуток, що скрані не клонить,
І сльози, що в серці на дні леденіють,
А сліз тих зніщи ніколи не ронить...“

...Слова каменіють...“ (ст. 9)

признає ся поет. — Хоч на дні у него видко смуток і то глибокий, і слабкість і муки, — однак на верха показує велику енергію:

„О будь твоя пісня — дорожий граніт!“

Той „крик душі“ йде у него в парі з зарозумілістю і ганьбленем всіх видимих та невидимих ворогів. Що більше — поет каже що не може не терпіти, бо

„так терплять тільки душі високі“.

Сама, его пісня немає з життєм нічого спільного — а взята з царства фантазії, але перемішаної з рефлексією. Вона, як на лірику, за мало навіть суб'єктивна, без крові та темпераменту. Всюди холод, хоч у тому холоді виходять пісні гарні, зрівноважені й гармонійні.

„Твій спів будь веселка, будь сонце і сталь,
Най люде забудуть всю людську печаль“ —

отсе неначе знак, під котрим розвивається поезія Твердохліба у сій збірці. Весь настрій її зводиться до вірша „в свідчіді плеса“: — ... йдуть що раз ширше, розходяться ся круги филь на озері глибокому, що раз ширше ринуть півколом по спокійному плесі, немов з гнівом. — Той гнів кругів водяних, — се пристрасть, почуття індивідуальні, темперамент поета, скорий до гніву, але гніву, безсильного невиявленого¹⁾ — то поет — чоловік, то сторона сатирична його поезії, що не раз переходить у ненависть до людей. Сонце ясне та його проміння, що освічують те плесо, — се тота сторона ніжна, веселчана поезії, що грає колірами і красками різноманітними... Переважає всі інші краски срібло, — срібло промінів соняшних. Але коли надходить захід сонця, то плесо водяне вкрите не сріблом ані ясною, веселчаною краскою, а лиш краскою багровою, ясніє золотом і пурпурою!... яке воно не є те світло, — всеж таки плеса не гріє, воно дає лиш зрадливий відблиск, а в дійсности вода студена, теплим промінєм сонця не нагріта. — Така ненагріта тим зверхним-блеском і поезія Твердохліба.

Але чи загалом можна назвати, її поезією? Чи може бути поетом той, що не має серця, душі? Чи можна поважати тоту енергію, котра виходить із злих інстинктів, котра сповняє всю після машинкових правил і має

¹⁾ „В душі великий жаль тремтить,
Хоч сліз не скочує на вії.
Жре серце біль і груди рани,
Ран час не лічить ні події.“

волю виконання, коли ходять о представлене себе в найліпшому світлі, — а тимчасом сама перед собою признає ся, що сил властиво не має, що всьо лиш поза, що всьо зависиме від фатима, мойри, що

„Змінчиві людські думи йдуть,
Душа думками грає, —
І мруть і йдуть, і йдуть і мруть
І щли в них не має!...“

Сам себе поет роздирає, і тому видні поза зверхною елеганцією глибокі риси, що роблять нам автора не симпатичним лиш! Бо той зрезигнований чоловік, з ранами в душі ніколи незагоєними, той безсильний 22-літний молодець — він розвиває в ХХ віці у поезії свій „камінний знак“, силується на гранітну постань, на рівновагу, на клясичний тон! — хоче дати ілюзію енергії та сили. — За те власне й остро нападав колись Гайне (у своїх „Reisebilder“) на німецького поета з орієнтальною закраскою Плятена, що сам перегризенний та зломаний у душі всякими невзгодинами, наслідувати хотів у ліриці Гетого, Горация, Петрарки або перського Гафіса (базелі). Таке само й у Твердохліба, лиш дивно чому він вибрав собі за патрона Словацького, котрого дуже гарно перекладає, а котрий цілком не може уважати ся за „гранітну статть“! — Наш поет позабув на дуже важну річ ліричної поезії, на природний тон, без котрого поезії й не ма! Він добрий перекладчик (зі Словацького — у одноднівці — „Привезено зілля з трьох гір на весілля“ 1907) — він може виробити ся на майстра форми і слова, хоч тепер він робить насильство дуже часто над словом, посвятиючи его для форми, — однак тепла поезії у него мало, а навіть, є деякі признаки, що більше й не буде. — Все має ся при читанню вражінє, що поет на таку поезію себе силує, а не плине вона йому з душі, як у Пачовського.

Твердохліб, явив ся, як, бачимо дуже не на часі. Навіть дивно, що в теперішні часи знайшла ся на Україні така людина, в часи горячкових змагань, зденервованя старих і молодих. Побіч наших молодих модерністів, — се поява незвичайна, бо мало з ними має у їх спільности, хоч під їх фірмою виступає. Душа у него инша, як у них, а те, в чому він може зачислювати ся до модерного руху загалом, — то се лиш пересада якась стилізація, місто уживаня простих слів. — Симплістів видко не любить поет і осмішує себе не раз такими „модернізмами“:

„На веретені мого серця
Смуток сріблесті тче десені.“

А шож! Auf der Galerie meiner Seele, stand ich mit dem Revolver in der Hand!.. Такі звороти, як сей ціхують вже лиш без сильного епігона модернізму, що у своїй слабості і безсильности задивлений вже у инший, будучий світ, котрий тьмить ся йому пур-

пурою у очах. — Твердохліб виступив відразу, без перших проб, мушинею! — та зробив вражінє химерного хлопчика. Називати його поезію „лялькою з розбитою головою“ — як зробив Мочульський — се вже за остро і не справедливо.

М. Евшан.

Книжки надіслані до редакції.

Ярослав Лопатинський: Пісні на один голос в супроводі фортепяна І. Серія. 1. В неділеньку в ранці (Ю. Федькович) 60 с. — 2. Моя думо... (І. Гаврилук)... 60. с. — 3. Хмари (М. Вороний)... 60. с. N. 58, „Торбан“ музична накладня, Львів. Замавлати також в книгарні Наук. Тов. ім. Шевченка, театральна число 1.

Звідомлення Тов. Просьвіти у Києві, заснованого в память Т. Шевченка, за 1907 рік. У Києві 1908 р.

В. Грінченко: Програ́м та блискавку. З малюнками. Київ 1907. Видання Тов. „Просьвіта“ N. 9.

М. Загірня: Як визволились північні американські штати. Київ, 1907.

В. Корольов: Як годувати худобу. Київ, 1908.

М. Левицький: Забув. Щастя Пейсаха Лейдермана. Київ, 1908.

Д. Маркович: Іван з Буджака. Шматок — оповідання Київ 1908.

Д. Маркович: На вовчому хуторі. оповідання — Київ 1908.

Б. Грінченко: Про пустині. Київ 1908.

Гр. Сьогобочний: Морські огні. Київ 1908.

В. Лункевич: Семя у звірів, птиць, комах, риб та гадів, переклав П. Е. Київ 1908.

Б. Грінченко: Братства і просвітна справа на Україні за польського панування до Б. Хмельницького. Київ 1907.

Б. Іваницький: Як збути ся ярів та пісків. Київ 1907,

П. Капельгородський: Українці на Кубані. Київ 1907.

Іван Франко: Ліси та пасовиска. 1907.

Д. Дорошенко: Оповідання про Ірландію. Київ 1097.

М. Загірня: Страшний ворог, книжка про горівку. Київ 1907.

Дешева бібліотека: ч. 3. Пан Потоцький. Оповідання про Каньовського і иньшу польську шляхту, Ст. 32. 16. Накладом Стефана Барана. Львів, 1908. Ціна 8 ст. Менше як 10 примірників не висилає ся. Хто хоче мати такі книжочки, нехай зложить ся з товаришами і пришле 80 ст. Адресувати тре-

ба так: Юліян Балицький, Львів ул. Зиблікевича ч. 3. „Академічна Громада.“

Der Neoranslavismus von Wladimir Knschnir. Сторін 32, 8^о, Ціна 50 ст. Сю дуже цікаву книжку можна замовляти в редакції „Ukrainische Rundschau“, Wien, XVII/3. Frauenfelderstrasse N. 2.

„Українська Муза“, поетична антологія од початку до наших днів, під редакцією Олекси Коваленка, Київ, 1908. Випуск IV.. V., VI., VII. і IX..

„Ukrainische Rundschau“ ч. 6, 7, 8, 9, і 10. — Сю одну у нас часопись, яка боронить наших інтересів перед цілим форумом Європи, повинен передплатувати кожний Українець-інтелігент. Адресувати: Wien, XVII/3, Frauenfelderstrasse N. 2. Ріна предплата всего 8 К.

Потоцький, Січинський, Шептицький. Промова посла Дра К. Трильовського, виголошена в Раді державній дня 22. мая 1908. р. Накладом Івана Чупрея, Коломия 1908. стор. 77, 16^о. Ціна 40 сот.

Січовий сьпіваник. Накладом Дра К. Трильовського, Коломия 1908. стор. 48, 16. Ціна 34 сот.

Тарас Бульба, оповіданє з козацького життя після Н. Гоголя. Накладом Дра К. Трильовського. Коломия 1908. Сторін 16, 16^о Ціна 14 сот.

Світлова Бібліотека ч 1. — Леонід Андрусь.

Оповідання. Чернівці, 1908. Заходом Дра Льва Когута і Франца Коковського. Стор. 56. 16^о. Ціна 35 сот. з перес. 40 сот. Вп. д. Франц Коковський і Др. Лев Когут, бажаючи дати нашій суспільности тану, а добру лектуру, взяли ся до видавання „Світлової бібліотеки“, в якій будуть містити самі кращі твори нашого і чужого письменства. — Оце перший випуск хорошого видавництва. Про зміст оповідань говорить само ім'я автора. Доброю стороною видавництва є і надзвичайно низька ціна, бо всего 10 сот. від аркуша друку на гарнім папері. Хороша ціль ознайомлювати українську суспільність з чужим письменством, а в парі з тим вирабляти літературний смак у читачів. Так все таки блища сорочка від кожуха! Видавці кладуть справді на першому пляні твори нашого письменства — однак в заповіджених творах до друку (числом 7) — не має ані одного українського автора.

Сильвестер Яричевський. Ангел-Убийник, баляди Чернівці, 1908, Накладом Л. Терського. Стор. 16. малої вісімки. Ціна 20 сот. З друкарні тов. „Руска Рада“ в Чернівцях, під зарядом Івана Захарка. Осібними книжками вийшли досі отсі твори С. Яричевського. 1) Небесні сьпівці, драм. алегорія. Перемишль. 1902 (Вичерпане). 2) Франц

Прешерен, найбільший словинський поет. Перемишль, 1902. (Вичерпане) 3) Серце Мовить... Поезії в прозі. Коломия, 1903. 4) На філях життя. Новелі. Чернівці 1903. 5) Пестрі звуки. Поезії. Чернівці 1904. 6) Між тернем і цвітєм. Новелі Львів, 1905. (Невикуплений наклад.) 7) Горемир. Поетична казка. Чернівці 1906. — 8) Січ іде! народня драма в 3-ох діях. Чернівці, 1907. 9) Ангел-Убийник. Баляди. Чернівці, 1908. — Ті твори продають ся також в книгарні Наук Тов. ім. Шевченка у Львові, уліця театральна, ч. 1.

М. В.

Від Редакції.

Читачі наперед ласкаво вибачать, що „Бжолу“ дещо опізнила ся з виходом послідних чисел. Та видаванє хочби й малого обємом журналу є полученє з такими трудностями, про які читач понята не має. А до того редактори не мають більшого здоровля як всі инші люди. Впрочім, — се часопись неполітична, новинок дня не подає, і читач за нічим не буде жалувати.

Але сим разом ми хотіли ще щось більше сказати. Хочемо видавати „Бжолу“ на слідуючий рік 2 рази в місяць. І ми дійсно заберемо ся до роботи цілком поважно — наколи читачі покажуть лишень також із свого боку готовість, стати нам до помочи. Най лиш точно присилають нам пренумерату — а все буде добре. Ми вже подбали про се, аби в нашій редакційній теці знайшли ся річи поважні змістом, як із поля белетристики, так і науки. І коли ми задумуємо побільшити обєм нашого журналу то не тому, що хочем в будучім році містити у нїм богато повнови, але тому, що дійсно його обєм для тих праць — а мати мемо заступлених у „Бжолі“ найзначніших наших письменників — є рішучо за малий. Так най же читачі прилучать ся і собі до нашого горячого бажаня, зробити з „Бжолі“ поважний літературно-науковий двотижневик, який будучи одним у нашому письменстві, мігби сповняти свою задачу як слід та причинити ся до піднесеня морального та культурного рівеня читаючої публіки. А поки те наше бажанє зможе увійти в житє — ми покладаємо всю надію на читачів, і ждемо — чи на наш поклик вони прийдуть з помочію в такій важній справі.

На опасках зазначаємо, кілько хто має заплатити до кінця року і просимо вирівнати залеглости та з'єднувати нам нових передплатників на 1909 рік, щоби наш журнал міг ще успішнійше сповняти свою задачу, яка повинна бути не на посліднім пляні у кожного щирого Українця (ки).

Переписка редакції.

М. С. Стан. *Поезій маємо доволі.*

Надія Кибальчич. *„Малюнок“* получили. Спаси-біг за його. Помістимо в найблищому числі.

Волод. М. *Псалом* не піде.

Остап. *„Секвестратор“* не надасть ся до друку.

Наталка Полтавка, Заріч. *Дякуємо щиро за пам'ять. Бракуючі числа висилаємо.*

Б. Рахманський, Колом. *Поезії* получили. *Лиха форма і змісту мало, хоч слідна у Вас іскра таланту.*

Ф. Семенюк в Б. *Про все ще поговоримо.* Звертаємо лиш увагу, що до друку пише ся на одній стороні картки, бо в нас не має часу на переписуване.

Т. Байраченко, Київ. *Ваше бажання сповнили.* Як радо помістили-б ми Вашу поезію — так не видержить цензури.

М. Шпиль. в Кон. *Поезії* ми переглянули. Не придатні для нас.

Відкрита передплата

на

літературно - науковий двотижневник

„БУДУЧНІСТЬ“

Видає: РЕДАКЦІЙНИЙ КОМІТЕТ.

За редакцію одвічає: МИКОЛА ВЕНГЖИН.

Адреса Редакції й Адміністрації:

ЛьВІВ, вулиця Вірменська ч. 25.

Річна передплата 8 кор., піврічна 5 кор.; для Америки 2 доляри, зглядно 4 рублі. Для учителів 6 корон річно.

„БУДУЧНІСТЬ“ виходити-ме від 1. січня 1909 р. на місце „БЖОЛИ“, два рази у місяць і містити-ме твори з всяких галузей знання, поезії, нариси і оповідання, драматичні твори, переклади і иньше. Щоби уможливити доступ „БУДУЧНОСТІ“ до всіх хат української Громади, редакція мимо великих коштів видавництва, ставить передплату 8 кор. на цілий рік, а для бідніших всего 6 кор. Оказові числа розішлемо всім тим, які подадуть адресу найдальше до 25. грудня 1908. бо відповідно до числа замовлень друкувати-меть ся 1 число „БУДУЧНОСТІ“.

„РІДНИЙ КРАЙ“

часопись тижнева, літературна й громадська, з місячним додатком

„МОЛОДА УКРАЇНА“.

Виходить у Києві, під ред. О. КОСАЧ (ОЛЕНИ ПЧІЛКИ).

Ціна на рік 4 карб., на пів року 2 карб., на 3 міс. 1 карб.

„МОЛОДА УКРАЇНА“ окроме 2 карб. на рік.

За границю: на рік з додатком „МОЛОДА УКРАЇНА“ 6 карб., на пів року 3 карб.

„РІДНИЙ КРАЙ“ без „Молодої України“ 3 карб. на рік.

Адреса Редакції й контори: КИЇВ, Благовіщенська, ч. 97.

СТЕФАН ГАНУЩАК:

„МИХАЙЛО ЗУБРОВИЧ“,

драма з сьвященничого життя на 5 дій,

вийшла накладом Миколи Венгжина у Львові.

Замовляти в ред. „БЖОЛИ“ по 60 сот. з перелікою. Належитість можна слати марками в листі.

Гарно викінчені **переписні листки**: ІВАНА ФРАНКА, МИХАИЛА ПАВЛИКА, МИХ. ДРАГОМАНОВА можна замовляти в редакції „Бжолі“ по 8 сот. за штуку.

Вже вийшов січковий календар на 1909 рік

„ЗАПОРОЖЕЦЬ“.

Є дуже інтересний! За календарем з 1908 р. ще й тепер дуже попитують, але вже давно нема. Тож уважно, аби й з новим календарем так не було. Замовляйте!

І календар коштує 70 сот., в оправі 90 сот. 12 календарів коштує 7 К 06 сот., в оправі 9 К 06 сот.

Адрес: Видавництво календаря „Запорожець“ в Коломий.

Студент прав, вправний інструктор, наш Шан. дописувач, прийме лекцію на провінції. — Зголошення в редакції „Бжолі“.

Вийшов 9-ий випуск.

і приймаєть ся далі передплата.

„УКРАЇНЬСЬКА МУЗА“

поетична антологія

під редакцією ОЛЕКСИ КОВАЛЕНКА.

в 12 випусках: виходє кожного місяця. В антологію входять кращі твори всіх найвидатніших українських поетів, починаючи від найстаріших корифеїв і до наших днів, з України Російської, Галичини, Буковини і Америки; всього до 120 поетів. В кожному випуску будуть твори 10 поетів (більше, як по 100 поезій) нових і вже друкованих, з портретами, автобіографіями і біографіями поетів, заставками і вінетками. Збірник буде великого формату і матиме до 1200 ст. Ціна кожного окремого випуску 25 к., з пересилкою 30 коп., а по передплаті 2 рублі за всі 12 випусків, з пересилкою 2 р. 50 к. Гроші посилати на адресу: Київ, Іванівська уліця 75. Олексі Коваленкові, або в „Українську Книгарню“, Безаківська 8, або в книгарню „Л. Ідзіковського“, Хрещатик 29. За границю: 3 карб. 50 коп., з пересилкою: в Австрії 8 корон, в Америці 2 долари.

Редактор видавець: О. Коваленко.

В канцелярії адвоката д-ра Кирила Трильовського

в Коломиї можна купити такі книжки:

- 1) Промова д-ра Трильовського в державній Раді 24 сот. (12 книжочок 2 К 24 сот.)
- 2) Збірник найкрасших січових і патріотичних пісень 34 сот. (12 книжочок 3 К 24 сот.)
- 3) Тарас Бульба, найкраща повість М. Гоголя з козацького життя (в скороченю), з дуже гарними образками — 14 сот. (12 книжочок 1 К 16 сот.)
- 4) Байда
- 5) Про Япанців
- 6) Сьвідомий переступник
- 7) Поклик
- 8) Галич
- 9) Гамалія
- 10) Три питання
- 11) Чи треба нам дідичів
- 12) Два члонки польського кола при забаві
- 13) Народний декляматор 1 К 30 с.
- 14) Наступає чорна хмара 20 с.

Сі дуже гарні книжочки з образками по 10 сот. кожда. 12 книжочок різних або того самого роду і корона.

Квоту меншу як 1 кор. треба посилати марками по 10 сот. в листі, більші квоти переказом.

Адреса:

Канцелярія д-ра К. Трильовського в Коломиї.

„ЗЕМЛЯ І ВОЛЯ“

орган української соціалдемократичної партії для робочого люду.

Виходить раз на тиждень, в четвер. — Передплата вносить 4 К річно (2 К піврічно), для Америки 2 долари річно (1 доллар піврічно). — Адреса Редакції та Адміністрації: ЛЬВІВ, вул. Ліндого ч. 2.

Оказові числа висилаєть ся на жадане безплатно.

В Ред. „Землі і Волі“ можна дістати отсі книжки:

МАРКС-ЕНГЕЛЬС, Комуїстичний маніфест	20 сот.
В. ЛЕВІНСЬКИЙ, Що таке соціалізм	10 „
ШМЕРАЛЬ, Хто такі соціалдемократи?	40 „
ЛЯССАЛЬ, Програма робітників	10 „
КАУТСЬКИЙ, Соціална революція	50 „
Як соціаліст боронив хлопів в австр. парламенті (Промова посла Остапчука)	10 „
Українсько-польська справа в австрійськїм парламенті	20 „
Страйк і бійкот	10 „
Демократична республіка	10 „
Самдатики, Оповіданє	10 „
Роботи! Оповіданє	10 „
Дядько Дмитро, Оповіданє	10 „

Русини! Жадайте у всіх трафіках, торговлях і крамницях лише туток і паперців з першої галицко-руської фабрики **Евгена Біліньського в Збаражї.** З доходу сеї фабрики йде 35% на будову церкви в Сеняві, 10% на школи і бурси Тов. педаг. а 5% на сироти і вдови по свьязчениках. Держім ся оклику:

Свій до свого! 2—7**20 книжок за 4 корони.**

Як довго запас вистарчить, продаю 20 ріжнородних книжок за 4 кор.

Кождий повинен з сеї нагоди користати. Гроші треба вислати вперед. 3—3

Микола Грабчук, Чернівці, Панська 13.

ЗМІСТ: Христия Алчевська: поезія. Наталка Полтавка: Коханий!.. Коханий!.. Микола Чернявський: Змія лежить в грудях у мене... С. Черкасенко: Вибори. Гі де Мопасан: Самота. Олекса Коваленко: Сумно дивлюсь. Надія Кибальчич: Штрайкбрехерові. М. Метерлінк: Містична мораль. Михайло Козоріс: Жінка. Ю. Будяк: Виклик. Косиць Кракалія: Іділля. М. Евшан: Козаччині в українській поезії. Ярема Гіринченко: Вечірною порою. Теодор Бекеш: Як годинник вибе північ. Павло Гуменюк: Великий дзвін. Адам Ріпецький: На краю обрія... Володислав Оркан: На потемки. Пилип Капельгородський: Переможцям. Кость Кракалія: Хрунів син... Дмитро Макогон: Поет і цвітки. М. Процик: Два пролеми людської етики. Рецензії. Книжки надіслані до редакції. Від Редакції.

Річна передплата
6 кор., за кордоном
3 с. рублі, згідно
2 долари.

Поодинокі числа
по 60 сот.
Оголошення
звичайні стоять по
20 сот. за стрічку.

БЖОЛА

літературно-наукова часопись.

Редакція і Адміністрація:

Львів Вірменська 25

Рукописий
не звертає ся.

Анонімних листів
не приймає ся.

Виходить з кінцем
кожного місяця.

Видає і за редакцію одвічає: Микола Венгжин.

Грошеві посилки слати на адресу: „Загальна Друкарня“, Львів, Академічна ч. 8.

Від редакції.

Сим подвійним числом кінчимо річник. Мусимо зібрати сили, щоби забрати ся до „Будучности“. Ті, що не заплатили передплати — не стратять нічого, хто заплатив, тому ті два числа почислить ся при „Будучности“, або нагородить ся його нашими виданнями чи картками.

Видаючи „Бжолу“, ми старали ся сповнити свою задачу. Чи сповнили? Про се не нам судити! Коли дійсно „Бжолу“ могла чимсь добрим записати ся в нашій літературній та видавничій руху, то в першій мірі подяку за се хай приймуть ті дописувателі, які безкорисно помогли їй піднести ся. Що до нас, то ми за цілий рік набрали багато досвіду, який зужиткуємо в „Будучности“.

На „Будучність“ можемо мати дійсно гарні вигляди. Галицькі молоді і старші письменники подадуть руки Україні та буковинським письменникам. Читачі бачили прецінь, як вони всі промовляли з „Бжолу“ — як зближували ся одні до других.

„Будучність“ стане на широкі основах. Не служачи ніякій партії, ніякому напрямови ані літературній школі, а лиш Красі та Правді — вона дасть Слово цілому поколінню!

Лиш хай читачі і передплатники зрозуміють свій обовязок — про який їм треба все нагадувати. Бо видаванє двотижневника без матеріяльних средств іти не може. На інтерес ми ніколи не числили, — але проти конечности не порадимо.

Христя Алчевська.

НОВІ МОЇ ПІСНІ ТОМУ ВЛІДІ І КВОЛІ.

Нові мої пісні тому бліді і кволі,
Що морок ясний день неволею укрит,
Що смуток наших днів і ранньої недолі
Мій вільний дух і герц понишив і скорив;
Що вітер осіні зівялої й смутної
І день і ніч співа за плачучим вікном,
Що перші пориви надії молодой
Розвіялись мов дим і зникли тихим сном;
Що край мій наче ліс жалієть ся й шепоче
Про вбивство і про смерть, про осіні злочин
І серце у грудях так болістно тріпоче,
Так стогне і рида про власний свій загин.
І думка уміра... А небо смертю диха,
І ліс зажурений в останнє шепотить,
Що він конання жде і тому так тремтить,
Що ніч уже прийшла безмежно довга... тиха...

1908.



М. Шаповалів.

Україні.

Твою красу, твої принади
Життє зміта потроху —
І бог твій „щирий“ уже пада
Серед переполоху.

У серці в тебе сум звиває
Гніздо сумніву й муки,
Життє туди одчай кидає —
Там плодять ся гадюки...

І висмокчуть тебе із тебе,
З'їдять тебе, мій краю,
А чим-же ратувати треба? —
Не знаю я... й ніхто не знає...

1908.

Іван Ганущак.

МИХАЙЛО ЗУБРОВИЧ.

ДРАМА НА V ДІЙ.

ДІЯ V.

(Комната як в II. і III. дії).

ЯВА I.

МАНЯ і БАБЦЯ

(*прятають*).

МАНЯ. Беріть же ліжко!

БАБЦЯ. Та нащо то русьити?

МАНЯ. Беріть, не питайте ся, я вам раз казала.

БАБЦЯ. Та я возьму, чому не возьму, али де поставити, нима де, ту найліпше.

МАНЯ. Он там, під тамтою стіною, беріть!

(*пересувають ліжко*).

БАБЦЯ. Ну дивіть сі, паннунцю, де воно ту добре, вот зараз двері, як воно буди.

МАНЯ. Та то правда, що тут не вигідно.

БАБЦЯ. Ну видити, паннунцю, скажіть самі.

МАНЯ. Так мусить бути, де інде не можна поставити.

БАБЦЯ. А там де перше, що? Таже там найліпше, чому би там ни мало стояти?

МАНЯ. Там не може стояти.

БАБЦЯ. Та чому ни можі, паннунцю, кажіть чому? Подивіт ці самі, як воно виглядає, все ни так як треба, ни на своїм місци. І на що того всього, кой перши було добри.

МАНЯ. Та бо ви не знаєте. Я так нарочно зробила, щоби єгомостеві не привиджувала ся небіжка.

БАБЦЯ. Або то поможи? Ой де то поможи.

МАНЯ. А я знаю, чи поможе, я так думаю. Бо то все тут провиджує ся, а єгомосць не хотять перенести ся до другої комнати. Може комната змінить ся, як переставимо річи, то єгомосць поволи забудуть. Тільки треба усунути все, що нагадувало-б небіжку. Ось видите, її фотографія. Возьміть та сховайте де, щоби єгомосць не виділи. А якби питали ся за нею то скажіть, що ви не бачили; вони скоро забудуть, розумієте мене?

БАБЦЯ. Та чому ни розумію, розумію. Я собі сховаю той вобразок, тільки буди пам'ятки по небіженьці, ой, так так, тільки пам'ятки. Най хоть вобразочок; так як жива буди, як подивлю сі. Ой моя паннунцю дороженька.

МАНЯ. Дайте но спокій, не голосіть мені. От подивіть ся ліпше, що тут можна ще забрати або переставити. Незадовго єгомосць надійдуть.

БАБЦЯ. От то ни поможи, паннунцю, ни поможи. Як небіженька маєи прийти, то прийди, ой прийди, прийди.

МАНЯ. Не говоріть дурниць, хіба то вмерлі ходять?

БАБЦЯ. А якжи, паннунцю, тажи ходить. А воджи небіжка паннунцьи приходила до єгомосцьи, чому ни ходить, — ходить,

МАНЯ. Та то привид. Єгомосць все лиш про се думають, тай привиджує ся. Чому то нікому иньшому не покаже ся.

БАБЦЯ. Та то правда, паннунцю, що ни кождому покажи сі. То тільки, як хто банує дужи, тужить, як кому нибіщик дужи на серци лижить, то тому покажи сі, мусить показати сі, бо ьіго там пиче, ни маєи спокою на тамтим сьвітї, аж поки ни покажи сі то ьиму лекши. Або як хто кого забьі, то та кож покажи сі, а якжи, покажи сі... А вам паннунцю, ни показувала сі нибіжка ніколи?

МАНЯ. Ні, не показувала ся.

БАБЦЯ. Анї не приснила сі?

МАНЯ. Та може приснила ся. Або вам показувала ся?

БАБЦЯ. Та ни показувала сі і мині, али снила ми сі биз дві вопади. *)

МАНЯ. А якже вам снила ся?

БАБЦЯ. Та во так, прийшла зі шкльинков в руці тай кажи...

МАНЯ. Ну і що казала?

БАБЦЯ. Та нічого! Я ни скажу того.

МАНЯ. Та прецінь, кажіть, чого боїте ся?

БАБЦЯ. Та нічого, тільки зьилувала сі...

МАНЯ. Жалувала ся? На кого?

*) двічі.

БАБЦЯ. Та во так, ніби то на вас, паннуньцю.

МАНЯ. На мене! А що-ж казала?

БАБЦЯ. Ей, я вже того не скажу.

МАНЯ. Чому не скажете, хиба то таке страшне?

БАБЦЯ. Страшне, паннуньцю, я якжи, страшне. Али то вже темно, як в розі. Можи принести сьвітло?

МАНЯ. Добре, принесіть! (бабця виходить).

ЯВА II.

МАНЯ (сама). Страшне, каже страшне... Що она її казала? (Мовчанка) Що се? Що се?

ЯВА Ш.

МАНЯ, дух ЮЛІ.

ДУХ (півшепотом). Гадино! Гадюко! (мов хоче кинутись.)

МАНЯ. Ратуйте, ратуйте! (втікає до бічних дверей, куди вийшла бабця).

ЯВА IV.

МАНЯ, БАБЦЯ (з сьвітлом — дух зникає).

БАБЦЯ. Що то, паннуньцю, що вам?

МАНЯ. Нічого! (оглядає ся зі страхом).

БАБЦЯ. Чого ви так дивите ся? Небіжка була? Видите, а ви не вірили.

МАНЯ. Тихо, тихо, не кажіть нікому.

БАБЦЯ. А кому-ж я маю казати, я не скажу. Але ходіть, паннуньцю, відти, ту вже таке місце, ту небіжка, знайти... (виходить, сцена якійсь час пуста).

ЯВА V.

ПРОКІП і ДЯК (провадять ЗУБРОВИЧА. В темнім куті мріє ДУХ ЮЛІ.)

ЗУБР. То она! она! Сьвітла! сьвітла!

ПРОКІП і ДЯК. Що то? Що вам єгомосьць?

ЯВА VI.

ТІ САМІ, МАНЯ зі сьвітлом, БАБЦЯ.

МАНЯ. Що тут? Михасю!

ЗУБР. (паде на крісло, заслоняє лице руками). Ох!

МАНЯ. Що то було, скажіть?

ДЯК. Та нічого! Ми привели єгомосця, бо они заслабли на вбідни. Приводимо сюди просто з ганку, а ту було темно. Ми нічого не виділи, а єгомосьць стали чогось трісти сі та в крик! То вона кажуть, вона!

ПРОКІП. Може небіжка...

МАНЯ. Досить, досить! (до Зубровича). Михасю! Михасю! чуєш Михасю! (торкає його).

ЗУБР. (зриває ся, оглядає ся дико докола).

МАНЯ. Що то, Михасю? (дивить ся на нею). Що тобі, Михасю?

ЗУБР. То правда? правда? кажи, правда? (поступає до неї, она подає ся взад з страхом перед ним).

МАНЯ. Що таке, Михасю? Чого ти хочеш?

ЗУБР. То ти! ти втроїла її! ти! признай ся! то ти?

МАНЯ. Михасю! спамятай ся! Я нічого не знаю, я не винна нічого.

ЗУБР. Ти не винна? А люди кажуть, всі люди кажуть, чуєш, всі люди кажуть!

МАНЯ. Хто каже? які люди?

ЗУБР. Всі люди, всі. Они кажуть, кажіть! правда то? кажіть!

ПРОКІП. Ми нічого не знаєм, ми ни казали, то Ловчук.

ЗУБР. Ловчук, Ловчук! Так, то? Ловчук, Ловчук. Стара казала! Она казала! Кажи, відьмо стара, кажи, то правда?

БАБЦЯ. Та я нічого, я ни казала,

ЗУБР. Казала, казала! Говори, бо задавлю! (трясе нею злісно).

БАБЦЯ. Ратуйте! Єгомостуню, я скажу, скажу, даруйте житє!

ЗУБР. Кажи кажи!

БАБЦЯ. Паннуньця давали щось пити... в шклянці... жовте.

ЗУБР. Давала пити, отрую... отрую...

МАНЯ. То вино було Михасю, вино пригадай собі, лікар казав.

ЗУБР. (до бабці). Правда, се правда?

БАБЦЯ. Та я ни знаю, я нічого не знаю, то небіжка казала.

ЗУБР. Хто, небіжка? Коли? Що казала?

БАБЦЯ. Та так мині сніло сі. Приходить небіжка така сумна, сумна як темна ніч. А в руці шклянка з тим жовтим, тота сама, що паннуньці давали пити. Кажи до мени: Видите, бабцю, чим мене сестра напоїла, їдив; то — кажи — їдь така жовта. Рідна систра втрьовила мене...

ЗУБР. Так, так, сестра втрьовила сестру, рідну сестру.

МАНЯ. Михасю, бій ся Бога, я нічого не винна, не кажи того...

ЗУБР. Ти не винна? ти не винна? Так, ти невинна, тільки я, я всьому винен, бо позволив тобі, я показав тобі, як убити жінку, а ти вбила сестру, ні ти не вбила її, ти її втрьовила, так легко, і не чула того, она випила вино, а в тім вині смерть.

МАНЯ. Михасю, Михасю!

ЗУБР. Ні, не бій ся нічого. То я винен, я всьому винен. Я спокують, все спокують, і за тебе спокують, бо ти не винна, ти нічого не винна, все через мене, бо я проклятий. Мене прокляла мати. рідна мати прокляла. Чому не вбила мене тоді, як я був малий, як я був невинний, чистий як біла одіж в не-

ділю. Кілько то лиха пішло би зі мною до гробу, кілько болю сховала би на віки земля. Яка легка смерть була би тоді, а тепер...

Я злочинник! Я убійник, я вбив жінку! Чого ви тут стоїте? Ідїть до суду, кажіть, що я вбив жінку, ідїть, най мене беруть до криміналу, на шибеницю! Ви ще тут? Чому не йдете?

МАНЯ. Михасю! спамятай ся, що ти говориш?

ЗУБР. Я мушу спокутувати. Тут вже нема для мене місця. Там, там... Она кликала мене там до себе. Казала, там ліпше. Я вірю, там ліпше, там не може бути гірше, там нема ні болю, ні людської злости — „ідїже нїсть болїзни, нї печали“... То правда, правду співають. Там так мусить бути. Там нема тіла, грїшного тіла, а тільки дух, чистий дух, без злости, без хитрости... Я її там побачу, їх обоє побачу, ми будем разом. Я не любив її тіла, а тепер полюбив її душу, ту чисту, чисту, добру. Нехай тіло гине, а душа буде жити новим житєм, буде любити такою любовю, якої нема тут на землі. Она така добра, така... Що се? що се? Де она? де?

МАНЯ. Хто такий? Що тобі?

Зубр. Юлька, де она?

МАНЯ. Та смаятай ся, яка Юлька?

ЗУБР. Тут була й зникла. Взяла від мене...

МАНЯ. Та хто тут був? Де?

ЗУБР. На бюрку була, тут на бюрку.

МАНЯ. Що, фотографія може? То у неї, бабця має.

ЗУБР. Де вона? Де?

БАБЦЯ. Та я ни знаю, я ни видїла нічого.

МАНЯ. Я вам дала сховати.

БАБЦЯ. Я ни маю.

ЗУБР. То вона взяла, вона. Все забрала, щоби й слїду не лишити. Я не гідний того, я вбив її. То пїмста, така пїмста. Переслїдує мене, так переслїдує... Але вона добра була, така добра, як перше, так ніжно говорила, кликала до себе, там ліпше — казала. Дитину принесла, хотїла показати, менї показати... а я бояв ся. Чого я бояв ся, її бояв ся, своєї дитини бояв ся. Маню, чого я бою ся? Я так хотїв би побачити їх, так хотїв би, а бою ся, чогось бою ся. Кажі, чого я бою ся, їх тїни бою ся? А вони ходять за мною, все ходять. *(Оглядає ся.)*

МАНЯ. Бо ти все думаєш, не думай про неї, то забудеш.

ЗУБР. Не думати... забути? Коли вони ходять за мною, як можна забути, як можна? Я не хочу забути, тільки не боятися хочу. Чого я бою ся? Вона така добра, а я бою ся її. Але ні, ні, я вже не бою ся, я не буду боятися, нехай прийде. Ідїть геть відси, йдїть! Вона боїть ся вас, най прийде, я

спитаю ся, вона скаже. Ну, йдїть, чого стоїте? *(Прокїп і дяк хочуть відійти.)*

МАНЯ. Не йдїть, люди, не йдїть, єгомось хорі. Що я сама зроблю? Останьте.

ПРОКІП. Та єгомось кажуть.

МАНЯ. Єгомось хорі, не бачите, може успокоять ся, підуть спати.

ДЯК. Та вже зістаньмо, треба зістати.

ПРОКІП. Як треба, то треба. Я нічого ни кажу.

ЗУБР. *(ходить нервово по кімнатї, стає коло вікна, дивить ся в даль).* Там, там! Там так тихо, спокійно, вони там!

МАНЯ. Не диви ся там, ходи відти, положи ся. Бабцю, постелїть ліжко. Іди сядь собі, підеш до ліжка. *(Відводить від вікна.)*

ЗУБР. Тїкай геть від мене! Тїкай! Вона тебе боїть ся, йди, йди, вона прийде. *(Іде до дверей.)*

МАНЯ. Не йди там, чого там хочеш?

ЗУБР. Вона там... прийде. Вона боїть ся вас. Я йду до неї... кликала мене... я мушу бути коло неї, коло дитини... Йди геть від мене, не бій ся, йди.

МАНЯ. Що ти задумаєш? Спамятай ся! Не губи своєї душі!

ЗУБР. Що ти казала? Душу?... Я загублю душу... душу. Я ще маю душу, так, так, ще тільки душу маю... А може не маю. Може душі нема? Кажуть, що душі нема; чуєш, Маню, може нема душі? Кажуть, що нема.

МАНЯ. Михасю! Що ти говориш? Спамятай ся! Люди слухають, диви ся, твої парохїяни слухають. Хиба ти не віриш? Спамятай ся!

ЗУБР. Тихо! Тихо! Я вірю, вірю! Так, так, душа є, мусить бути. Се її душа приходить, так, то душа, бо тіло я убив, ми обоє, так, ми обоє... Маню! Чи то правда? Кажі, чи то правда?

МАНЯ. Але-ж ні, Михасю! Я не винна, клену ся, я не винна нічого.

ЗУБР. А люди кажуть! Чому люди кажуть? *(До бабці.)* Вона каже! Чому вона каже?

МАНЯ. То сон, то тільки сон був. Чи ти віриш в сон?

ЗУБР. А я знаю, чи я можу знати. Чому вона вмерла? Чому вмерла? А я її легко, так легко, тільки спинив, а вона вмерла. Чому вона вмерла? Чи я знаю, чи я можу знати? Хто менї скаже, хто?

МАНЯ. Михасю, повір менї! Я не винна; я присягну, на той хрест присягну.

ЗУБР. Ти присягнеш? Присягнеш?... *(Бере в одну руку хрест, в другу свїчку зі стола, кричить:)* Присягай! Присягай!

МАНЯ. Добре, я присягну, коли ти менї не віриш. Михасю, ти менї не віриш? Думаєш, що могла сестру строїти, свою рідну се-

стру. Боже! Боже! Чого я діждала ся, чого дожила я! Ти мені не віриш! *(Плаче.)*

ЗУБР. Ти не присягаєш? Ти боїш ся?

МАНЯ. Я не бою ся. Я присягну! *(Клякає, підносить руку до хреста.)* При...ся...

ЗУБР. Ні! Ні! Не присягай!

ГОЛОС *(невидимий)*. Не присягай!

ЗУБР. *(пускає хрест і свічку на землю, стає темно)*. Чуєш! Чуєш!? *(Являє ся дух Юлі з піднесеною в гору рукою.)* То вона! Вона! Кличе... *(Вибігає до другої кімнати. Всі стоять остовнілі.)*

МАНЯ *(підводить ся, розглядає ся)*. Сьвітла! Сьвітла! *(Біжить до дверей.)* Замкнені! Ратуйте! Ратуйте! Там смерть! Там бритви! Ратуйте! *(Баця сьвітить свічку.)*

ДЯК і ПРОКІП *(підбігають)*. Що то, паннунцю, що то?

МАНЯ. Там бритви, бритви! Розбийте, розваліть! Скорше, скорше!

(Прокіп і дяк старають ся виважити двері.)

ПРОКІП. Ни можна. Сокири!

ДЯК. Зараз принесу. *(Вибігає.)*

МАНЯ. Скорше, скорше! Ратуйте, ратуйте!

ПРОКІП. Ни можна, паннунцю, най сокиру принесе!

БАБЦЯ. Паннунцю, можи тамтуди, тамтими дверми.

МАНЯ. Добре, біжим!

ДЯК *(вбігає)*. Ось сокира!

ПРОКІП. Дайте сюди!

МАНЯ. Скорше, скорше! *(Розбивають двері.)* Ах! *(Паде непритомна. Всі стоять остовнілі.)*

(Заслона паде.)

КОНЕЦЬ.

К. Заклинський.

Морські хвилі.

Сиджу над морем...

Шумить воно, кипить, наче людське життя.

Грають хвилі, женуть ся вперед, але скоро вертають, бо дорогу їм загородили грізні скелі берега. З жалем вони повертають, риданням — піснями оплакують своє горе, свою неволю.

І тільки білі меві бувають по над морем, наче людські думки і то никнуть в облаках, то знов спускають ся у низ і сідають на морські хвилі. А на тих хвилях колише ся тільки безмежний смуток. А буйний вітер нових ідей збирає той сум і громадить у одну темну хмару, а з хмари родить ся буря. Заворухить вона усі хвилі, громовим голосом про-

голосить боротьбу і хвилі лискавкою зривають ся до бою. Нападуть вони на ворожі скелі, щоб їх розбити, а собі отворити дорогу в далекий сьвіт.

Однак не все досить одної хвилини, щоб знищити те, що віки збудували.

Твердо стоять одностайні скелі на своїх кріпких основах. І хвилі знеможені, розбиті, вертають безнадійно назад у море, клянучись, що вже більше не піднімуть рук на непереможного ката...

Минають віки...

Далекі покоління вирости в неволі, про волю забули. А що хвиля родять ся хвилі нові і пробують молодечих крил. З цікавістю та невинністю гріють ся вони до сонця — а потім бажають линутися у безкрай, щоб все пізнати, все збагнути. Але тут несподіванка...

Могутні скелі не пускають вперед.

„Що се? — питають зачудовані хвилі.

„Це відвічні права, закони, що не позваляють нам іти, куди захочемо. Дивіть ся, які они кріпкі, ненарушимі. Нам з ними добре, бо вони забезпечують нам спокійне житє. Хоч обмежують нашу свободу, то до цього легко привикнути... — так одвічає море.

„Ми хочем свободи, хочем буяти без перепони по цілім сьвіті! Аджеж на те сьвіт є!“ — кричать молоді хвилі.

„Ха, ха, ха, — сьміє ся море — це вам молодим та дурним у голові перевернуло ся! Колись і ми так думали, а тепер бачимо, що то не можливе. І ви порозумнійшаєте та побачите, що вам не змінити того, що Бог сотворив.“

— „Ні, ніколи — кличуть молоді — краща смерть, як неволя! Ми посьвятимо усе, що найдорожче, родину, життя, молодість — усе зложимо на жертвеннику свободи — а скинемо гнітуче ярмо!

А ти, старе море, шуми далі, як досі. В твою шию вросло вже ярмо“.

А море тільки гнівно пробурмотить:

— „Що? Молоді хотять старих розуму вчити? Йдіть проч, невдячні діти!

А молоді хвилі питають у вічного сонця:

„Ти ясне сонце, що усе сіяєш і бачиш і знаєш всі людські діла — скажи нам, ти вічна правда, чи вибором ми волю?

А сонічко каже:

„Боріть ся, сьвята ваша справа, усе в вашій силі!“

З молодим жаром величнього запалу кидають ся хвилі, кидають ся юні в нерівну боротьбу. Білими грудьми, повними сьвятого бажання, хотять вони розбити горді скелі.

І йдуть вони, осяяні ранною зорею, йдуть вони не на весіля, а на нехибну, люту смерть. На їх високих, ясних чолах красують

ся не вінці весняного барвінку, а колючі терневі вінці.

Молоді очі сяють безмежною відвагою.

І кинуться молоді борці на ostrі, кінчасті скелі, на їх сухі ребра, на їх дике серце, що не знає пощади. І згинуть всі борці до одного...

Задрожить земля, заплачуть кипариси, а ясне личко сонця скривить ся болем безмовного страждання.

А скелі глумлять ся: Ось вам бунтівники! Так згине усякий, хто піднесе безбожну руку на владу, від Бога дану!

А тлінні останки відважних борців сплинуть назад до моря, із якого колись повстали. Сплинуть, окрашені піною, білою, як невинність погибших борців. Піна не згине у морі, а понесеться на хребті других хвиль далеко. Усе нові борці йти муть. Та чи даремна їх смерть?

Чом ті грізні скелі такі поморщені, подірвані, попідкопувані? Це жниво смерти молодих борців. Ще хвиля — і скелі розсиплять ся в порошок, а на їх руїнах заграють хвилі, неповздержані, безкраї, вольні, як воля сама.

Льоврана над Адрійським морем. 12. I. 1907.

II.

Мрія.

Сиджу у чудовім парку, на лавочці, повитій блющем. Довкола зелень, рай. Листки шепотять поміж собою таємною мовою. Задума вечера россою спадає на втомлені шовкові цвіті. І вони тихим чаром наповняють повітря. Тремтить, хвилює у воздуху мельодийний згук дзвона. Кожен акорд дзвенить супокоем, кладеться на серце запахом рожі.

Сонце пішло спочати, останні блиски іскрять ся на заході.

Заблимали зірки.

За кущами хлюпоче море. Філі злегка лоскочуть прибережні скелі, грають, гомонять.

У вечірному леготі тремтять дивно віти гордого кедра. Він якось похнюпив ся в задумі. Вирвала його лиха доля з рідного Ливану, сюди занесла. На вічну тугу — жалощі засудила — як мене...

Йому десь ввижають ся осяйні шпилі Ливану. Як кришталі — вони сьвітять у ранньому сонці. У райдугу сповиті, мережані зеленню кедрів, пишають ся вони, мов царівна на престолі у злотій короні, в вінку барвінковім.

І я бачу рідні гори, сині, мов південне небо. А по них, як чарівні сни, блукають звуки вівчарської сопілки.

Не чути соловейка...

То дзвонять віви на полонині гір. А сонце, червоніще калини, одягає їх у кармизини.

Це не кедр...

То сумує сосна на сніговій, надхмарній скелі.

Жаліє, що не має з ким розмовляти, облекшити серце. Хиба з мертвою кригою, або бурею, що виє ночами. Кругом так холодно, так мертво... Усе спить камінним сном, мов велитні, зачаровані в скелі.

І змарніє пишна врода сосни, ніким не замічена. Хиба хижим, бистрооким орлом, що в погідний день як чорна цятка замріє високо на синяві небес.

Немає гір, немає сосни. Щось невиразно колишеться в уяві...

Цвинтарна тишина — — .

Маячать білі камені надгробні з поза темно-зелених кущів. Хилить ся до долу незбагнаний у своїм смутку кипарис.

На ньому пісню вічного супокоем виграє вітер.

Філя морська беть ся об мури кладовища.

Так одностайно беть ся, так глухо... Бють ся сколотити могильну тишу. А з маймору викутий ангел всміхаєсь, як дитя, у цвітї рож. А кипарис тужить, тужить — — —

Зникає цвинтар. Мов у млі розпливаєсь ся кипарис. І маймуровий ангел щез.

То соловейко затих, розвіялась мрія,

Сердито гомонить море. Мільйони зір миготять надімною, якось так холодно миготять, байдужно. Чому сон так скоро проснув ся, прийшла сьвідомість?

Я самотний в чужій, далекій країні — забутий, хворий.

Як лебідь зранений, що відбив ся від стада, співаю останню пісню...

Льоврана 23. II. 1907.

Козачка.

* *

*

„Треба міні друга“, сказав ти учора:

„Друга, котрий душу мою-б зрозумів,

Став міні в пригоді, допоміг у праї,

На нову працю натхнути зумів.

Отакого друга душа моя прагне...

А ти, мов той наймит — робиш, що велять,

У моє ти діло душі не вкладаєш

У серці твоєму почуття всі сплять.

Що ти на се скажеш? — Що скажу на се я?...

Я п'яна від горя від тебе пішла...

Сльози стисли глотку, краяло ся серце,

Образа страшная, мов вогнем пекла...

Хотіло ся крикнути, щоб усі почули:
 „Боже, де-ж та правда?! Де, скажи, вона!?
 Ще не досить муки! Ще келих зневаги
 Гіркої отрути не спила до дна!...“
 „Міні треба друга, а ти, мов той наймит“...
 „Сі слова жорстокі міні він сказав!...
 Де-ж та в світі правда? Отакі речі
 Міні говорити чи-ж він право мав?“
 „А ти мов той наймит“... Чи-ж я не хотіла
 Сестрою твоєю, другом твоїм стать?...
 Коли б зажадав ти був життя від мене,
 Я би не вагалась і життя віддати...
 І ти добре знав се. Знав, що не утіхи,
 Роскоші для тіла я шукала — ні!
 Вкупі працювати, укупі страждати,
 Поруч із тобою стати у борні
 За вселюдське щастя — була моя мрія...
 „Ми удвох з тобою підем до мети,
 До мети сьвятої“, мріяла-гадала,
 І ті думи-мрії добре знав і ти.
 Знав ти мої мрії — я їх не ховала.
 Знав ти ті мрії... Та що ж ти зробив,
 Коли тому правда, що певного друга,
 Порадонуку ширу ти мати хотів?!
 Чи забув ти, милий, скільки раз казав ти,
 Як тобі в пригоді я хотіла стать:
 „Не втручайсь, будь ласка, не в своє ти
 [діло, —

Не привик в людей я допоміч шукать.
 Я собі самому привик тільки вірити,
 На себе самого привик я вповати,
 Обійдусь без тебе. Так то, моя мила...
 Що на се ти скажеш?“ Що було казати
 На речі такі. Оловом гарячим
 Падали на серце жорстокі слова,
 Убивали мрії, пориви сьвяті,
 Опускались руки, никла голова...
 А тепер ти кажеш: „Ти, немов той наймит...
 Душі не вкладаєш“... Нема що вкладаєш,
 Бо душа завмерла, пориви убиті,
 В серці наболілім всі струни мовчать...
 Не корю тебе я, не корю, мій друже,
 Знаю — ти не тямив і сам, що робив,
 Не думав, яку страшну отруту
 Речами такими в душу мою влив...
 Не корю тебе я, мовчала б і нині,
 Коли б мене вчора ти був не вразив
 Тим жорстоким словом і всі давні муки,
 Усе пережите в серці не збудив.
 Не корю тебе я — все давно простила,
 Усе злеє годна на віки забути...
 Та не сподівалась я ніколи, друже,
 Гірко таке слово від тебе почути.



Микола Чернявський.

Сіячі.

Зі сходу вітер дме палючий
 І сушить землю мов огнем.
 Скоріше — зерна в ґрунт плідючий!
 Скоріше сіянку почнем!

І вийшов сіяч. Ходє й сіє
 По ниві зерно золоте.
 Він щедро сіє, не жаліє:
 Нехай приймаєть ся й росте!

Бо сіяч вірить, що не зраде
 Ніколи ратає земля,
 А зайве зерно не заваде:
 Він знає рідні поля...

Чому-ж ви, сіячі народні,
 Науку сіять боїтесь
 І за сіяниці благородні
 Недружно й мляво беретесь?...

Не зраде й вас народня нива
 І добрі дасть вона жнива.
 Так сійте-ж сьміло, не зрадливо:
 Вас людська жде душа жива!...



М. Процик.

Два проблеми людської етики. (Кінець.)

Чоловік повинен передовсім дбати про себе самого, а відтак про інших, бо коли буде виключно старати ся про ближніх своїх, а про себе ні, то він себе скривдить і згине, а тоді суспільність користі не буде мати. Добро і щастє одиниць, се добро і щастє народу — значить, коли одиницям добре поводить ся, то і суспільність має з сего хосен; з одиниць складаєсь нарід, проте доля одиниць є тісно звязана з долею народу. Людскість і єї розвій залежить від одиниць, а не від цілої суспільности, бо одиниці суть причиною поступу, они спричиняють визаконнене культури, они роблять нові винаходи, винаходять нові поняття, ідеї і вартости, они суть причиною всяких реформ і перемін в житю суспільнім, в культурі так матеріяльній, як і духовій. Але з другої сторони як каже Арістотель „чоловік єсть єством суспільним“, він жиє в суспільности, отже мусить сповняти обовязки зглядом неї, він повинен відчувати

щастє і нещастє, радість і смуток суспільности, повинен дбати також про добро і щастє народу, бо добро й щастє народу, се щастє одиниць. „Я“ єсть тільки одно одиноке на сьвітї, а „ми“ се мільони людей, проте „ми“ є більше, як „я“. „Я“ се тільки одна особа, а „ми“, се я, ти, они, всі разом...

Сама логічна консеквенція вимагає, щоби жити для себе і для других. Дальше голосить уміркований індивідуалізм, що чоловік яко одиниця є найвисшою інстанцією зглядом себе самого, що найвисшим авторитетом у чоловіка є особистий розум, що кождий має право думати і відчувати так, як він хоче і як єму подобає ся, без огляду на других, що „чоловік є мірою всіх річий“ (Протагорас) — т. є. він є критичною оцінкою всього що єствує, а відтак що нема пізнання об'єктивного, тільки суб'єктивне, нема правди абсолютної (доконаної) тільки релятивна (зглядна), взагалі нема нічо на сьвітї абсолютного, вкінці що для чоловіка представляєсь сьвіт як сума вражінь, виображінь, чувств і думок індивідуальних і суб'єктивних. Се суть засади т. зв. уміркованого індивідуалізму. Скрайний індивідуалізм голосить знова абсолютний розвій одиниць, єго суспільність нічо не обходить, він ставить одиниці і своє „я“ понад суспільність, хоче щоби кождий дбав тільки про себе, а не журить ся другими, щоби одиниці могли визволити ся з під власти і контролі загалу. До таких скрайних індивідуалістів, а зглядно єгоїстів належать пр. Ніцше, Ібрен, Штірнер і такий індивідуалізм не має рації існування, бо є в ґрунті річи злий, невідповідаючий культурним стремлінням модерного чоловіка і провадить до анархізму.

Альтруїзм знова голосить слідуєчі засади: Чоловік повинен головню посвятитись для суспільности. Розвій культурний людий залежний не від одиниць, але від суспільности. Добро і інтереси народу повинні стояти висше від добра і інтересів одиниць, бо суспільність нам всьо дає. Одиниці се щось непостійного, тому що они умирають, а суспільність жиє дальше. Одиниці одідичують традицію і цивілізацію по своїх предках, отже мусять і самі щось для неї зробити, а зроблять тоді, коли пожертвуют ся для суспільности. Великий альтруїст Comt (філософ) каже, що: „Одиниці не мають права існування, бо одиниці се щось абстрактне...“ Однак се неправда. Бо якраз одиниці се щось реального, їх можна бачити і з ними навязати всякі зносини, а суспільність се щось абстрактного, ближе не означеного. Одні розуміють понятє суспільности в змислі космополітичнім, другі в змислі етнографічнім і національнім, треті в змислі економічнім і т. д. Але факт є, що суспільність складаєсь з одиниць,

се група одиниць получених з собою спільними інтересами матеріяльними і духовними. Скрайний альтруїзм або універзалізм домагаєсь, щоби одиниці віддались виключно на услуги суспільности, щоби заперли ся і вирекли ся себе самих і свого індивідуалізму на користь загалу, для него існує лиш універзальна людскість, а не люди. До таких скрайних альтруїстів, а зглядно універзалістів належать пр. Тойстой і сего рода універзалізм є на скрізь негативної, уємної вартости, се рівнож один з етапів анархізму.

Заходить квестія, яку посередну дорогу винайти між тими моральними стремліннями? Бо прецінь якусь посередну вартість они мусять мати. І річ та з етичної точки погляду представляєсь ось як: Чоловік не є і не може бути ніколи, ані абсолютним єгоїстом, ані абсолютним альтруїстом, лиш до певної міри одним і другим разом. Єгоїзм є для чоловіка вродженим і він цілком щезнути не може, а знова альтруїзм мусить існувати зі зглядом на суспільність. Проте задачею моральности буде винайти рівновагу, згоду і гармонію між єгоїзмом і альтруїзмом. Добро і інтереси одиниць повинні стояти в згоді з добром і інтересами загалу. І хотяй інтереси одиниць повинні по можности уступати на другий плян перед інтересами загалу, то однак на першій місци повинен чоловік ставити обовязки зглядом себе самого, а відтак зглядом ближних своїх. Часто лучаєсь, що чоловік попадає в конфлікт обовязків особистих і суспільних і не знає, котрий з них має виповнити. Тоді повинен він брати згляд на остаточну ціль і користь, котра з тих обох обовязків виходить.

Так представляєть ся програм моральний зі становища сучасної етики.

Львів 5.IV. 1908.

II.

Дещо про повстанє нашої планети.

Існуванє сьвіта, єго устрій і розвій дасть ся пояснити двояко — або способом природним, або надприродним. Перший з них полягає на людськім розумі і досьвіді, на логічній спекуляції мисленя і критичній обсервації явищ. Другий приймає істнованє найвисшої істоти і результат або твореня, що походять від неї. Звідки взяв ся сьвіт і як він прийшов до сего стану, в яким є тепер? Отсе питанє насуваєсь кождому мислячому чоловікови, а відповідь на него дають різні мітології, релігії і наука.

Розв'язанє сего питання зі становища науки є слідуєче: Або сьвіт мав причину т. є. повстав і тоді опираючись на законах причиновости, після котрої кождий наслідок мусить мати свою причину, а кожда причина

свій наслідок — мусимо прийняти вічне „*perpetuum mobile*“, а іменно, що світ повстав з повставшого, а то знова з иншого і т. д. до безконечности. Або світ не мав причини, т. є. не повстав, але є вічний, безконечний і незнищимий. Або світ і найвисша істота є одно і то само т. є. зі становища пантеїзму. Однак людський ум опираючись на тім, що матерія і енергія в світі є незнищимі, що они не мають початку і кінця в просторі і часі — мусить прийняти безпричинність і вічність світа яко субстанції. І нинішня наука природи приймає, що світ яко цілість т. є. яко матерія і енергія; яко атоми і існуюча в них сила — є вічний, постійний і безконечний, а повстаючий і перемінюючий ся є лишень в своїх складових частинах і формах. Свобідний і вічно слідячий людський дух, не-всипуща і безнастанно вперед поступаюча праця чоловіка доказали, що в ряді инших знаних і незаних загадок і явищ світа — повстане поодиноких планетарних системів, повстане і устрій нашої земської планети, творенє неорганічних і органічних форм від найнижших аж до найвищих — все се дасть ся пояснити в природно-науковий спосіб. Коли ми приймемо яко аксіом, що задачею кожної науки є винайти певну скількість явищ і фактів, вислідити їх причини і наслідки і установити закони, які ними кермують — то задачею наук природничих є спровадити все, що існує до природних і механічних причин, фізичних і хемічних наслідків, невідмінних і зелізних законів. Зі становища сеї точки погляду повстане нашого, сонішного планетарного систему і нашої землі дасть ся пояснити на підставі так зв. гіпотези або теорії Канта і Ляпласа.

Теорію о повстаню небесних тіл винайшов насамперед німецький філософ Емануїл Кант (1724—1804), а пізнійше незалежно від сего французький астроном Сімон де Ляплас (1749—1827) і ся теорія називає ся нині теорія Канта і Ляпласа.

Після сеї теорії мусимо собі представити, що в первістнім стані ціла матерія, з якої складають ся небесні тіла, знаходилась в виді атомів і в сей спосіб творила простір наповнений імлюю. Тому що атоми мали тяготу і взаїмне притяганє, то вистарчило мале заворушенє в рівновазі, що би спричинити їх згромадженє докола поодиноких осередків. Так повстали великі мрачні або газові кулі після того самого закону, котрий вільно плаваючу теч приневолює перемінатись в округлі каплі. В наслідок взаїмного ділання на себе, кожда з тих куль приняла оборот докола своєї власної осі. Яко перший стан нашого планетарного систему мусимо прийняти ротаційну, повільну обертаючу ся газову кулю, котрої границі сягали що найменше до дороги найдалшої планети. Тому що най-

далша нам знана планета нашого систему соняшного є Нептун, віддалений 600 мільонів миль від сонця, то мрачна куля мусіла виносити що найменше в промірі 1200 мільонів миль. Але густота сеї матерії була дуже мала, так що на мільйони кубічних миль виносила ледво оден грам. При безнастаннім притяганю атомів і при їх многократних ударах почала куля звужуватись і згущуватись, а в рівній мірі скорочував ся також час її обороту, бо частини, котрі перед тим мусіли робити велике коло, робили тепер менше. Наслідком сего було, що на рівнику кулі почала рости сила відпихаюча (відбіжна) і в тім місці частини стали грубшими, а на бігунах сила відбіжна була менша і они сплющились. Через дальший рух ротаційний виділив ся силою відбіжною від кулі перстень, котрий в однім місці мусів перервати ся, правдоподобно звинув ся в кулю і сотворив самостійну планету. При безнастанній силі притяганя і відпиханя, сей процес повторював ся завсїди наново і в сей спосіб відривалась від свого осередка одна планета за другою. В однім случаю міг такий перстень в многих місцях перервати ся, а через се могло утворитись багато менших планет т. зв. астероїдів, котрі кружать між Марсом і Юпітером в рівнім віддаленю від сонця. З сеї величезної млавичі повстало отже наше сонце яко центр і 8 планет т. є. Меркур, Венера, Земля, Марс, Юпітер, Сатурн, Уран і Нептун. Сонце ще й нині в своїй масі і обємі перевищає всі планети і місяці разом взявши, більше як 700 разів. Подібно як велика куля, заховувались відокремлені газові кулі планет, они також обертались докола своєї осі, звужувались, згущувались, сплющувались і від них виділились відбіжною силою місяці або сателіти. Від тепер кожда відокремлена планета відбувала подвійний оборот, докола себе і докола сонця і підлягала силі притягаючій і відпихаючій, а тому, що ті дві сили були з собою в рівновазі, отже круженє тіл було правильне.

Теорію Канта і Ляпласа стверджують два факти оперті на досвіді і обсервації. Перший факт, що в небеснім просторі астрономічні спостереженя доказують, як в одних місцях повстають подібні мраківичі, в других формують ся в зьвізди і планети, в инших розбивають ся і знова повстають нові. Крім сего місяці і перстені планети Сатурна стверджують процес творення планет після сеї теорії. Другий факт, що в наслідок ротаційного обороту якої будь маси она почиє формувати і то на бігунах площить ся, а на рівнику грубшає, подібно, як се мусіло статись з нашою землею. Заходить однак важне питанє, звідки взялась сила, яка порушала і формувала газову кулю т. є. як повстав в матерії рух? Відповідь на се питанє є

слідуюча: Або — як кажуть одні учені — рух є для матерії питомий, разом з нею нерозлучний і вічний, се матерія без енергії, а енергія без матерії існувати не можуть, що є правдоподібніше. Або — як кажуть другі, рух повстав в матерії в наслідок притягання і відпихання атомів і нерівності в їх тяготі і формі. Або в кінці се може бути для нас загадкою.

Дальше формоване землі було слідуюче: В наслідок повільного притягання атомів до середоточки, як також в наслідок многократних ударів частин, поверхня землі перейшла зі стану газового в стан плинно-розжарений і перетворилась на розтоплену масу, котра знова була окружена газовою ослонною в виді горячої атмосфери. Тому що на плинній горячій поверхні була величезна температура, то складові субстанції і елементи не могли згустіти і скропитись, але мусіли яко пара і гази творити атмосферу, в котрій були частини пізнійше повставшої води, воздуха і иньших тіл, через безнастанне, сильне пароване, через утрату тепла на вні і внішні впливи, температура обнижалась і при певній точці почала творитись на поверхні жужелиця, а відтак поволи ціпеніла земська скорупа.

Так перейшла земля зі стану плинно-розжареного в стан сталий. Але ще довгий час була поверхня землі горяча і з часом лишень зачала тверднути в напрямі з вні до осередка.

При дальшій обниженню температури атмосфера розложилась а водна пара яка в ній находила ся охолодилась і скропившись в плинну воду упала на поверхню в виді дощу. Горяча вода, котра помало остуджувалась, розпустила части зціпенілої скорупи, а тії почали виділятись з води, лучитись одні з другими і кристалізуватись. І в сей спосіб повстали осадові гори, гранітові, гнайсові і кристалічні т. є. гори морського походження. Під впливом води, яка зібралась в океанах, земля охолодилась цілком, але нутро її остало дальше горяче. І наслідком огневої вульканічної сили, існуючої в осередку земським, як рівнож під впливом забурень і геологічних деформацій, виступили на поверхню землі в тім місци, де її скорупа була тонша, вульканічні маси і так повстали гори вульканічного або огневого походження. Знова через зморщене і звужене скорупи, витворились вивисшеня і заглиблення, а з них нові гори і долини.

Коли температура води в земських океанах обнижилась понизше точки кипіння т. є. понизше 100°C. — тоді при відповідних, для нас близше незнаних обставинах і услівях, повстали перші організми. З поміж ріжних гіпотез, що відносять ся до повстаня органічного житя, найбільше правдоподібною є

зв. гіпотеза „generatio aequivoca“ або спонтанічна, після котрої первісні організми повстали при відповідних услівях в воді, з неорганічної матерії, без участі родичів, в наслідок злуки неорганічних первнів як пр. угля, водня, кисня, фосфору, з котрої то злуки повстала наперед плязма або білок, а з него перші однокоміркові істоти.

З тих однокоміркових розвивались поволи але рівночасно і побіч себе, нищі рослини і зьвірята, а з тих низших в протягу довтого часу повстали висші і так через безнастанну еволюцію розвивалось органічне жите через довгі міліони літ від найнижших форм аж до найвисших, а послідним і найвисшим результатом природи став чоловік, котрий думкою обняв сьвіт, а силою запанував над природою.

І в сей спосіб відбувались на нашій, повставшій планеті неорганічні процеси, розвій і переміни безнастанно аж до наших днів. „Існує многота сьвітів в безконечному просторі і черга сьвітів в безконечному часі. Вселенна то наступник безчисленних иньших, які були передше і безчисленних иньших, які настануть. Теперішний порядок річий, се лиш колісце в великому суцільному ланцусі, який сягає в зад до необчислимої минувшини і вперед до безконечної будуччини“ — (Дж. Дрепер).

10. XI. 1908.

Михайло Козоріс.

На горах.

Гори високі, верхи їх в проміннях
Сяють кругами, мов сонцями стали,
Долами тіни геть сьвітло прогнали,
Пітьма встелилась по довгих тих тінях...

Горами люди свобідні промінні
В сонцю купались дітьми вже в колиці,
Скорі як орли, як дуб коріністі,
Наче ті лучі все ясні, незмінні. —

Доле, най я вже у пітьмі загину,
Дай, щоб побачив в послідню годину
Гори, на них всіх братів неповинних.

В низ най кайдани з рук скинуть раз сильних
Катови злomu на шию, на муки
и вольні на зорях хай зіпруть ся руки.

Криворівня, 15. XII. 1907.



Тарас Франко.

Вплив музики.

Ах, як музика ся грає!
Які любі, гарні тони!
Моє серце крає, крає, —
Наче чую в церкві дзвони...

То мене пестить любязно,
То вливає в серце жаль,
То знов будить радість ясну,
То розбурхує печаль...

Наганяє в серце думи
І настрій так ідеальний,
Так що другий би подумав,
Що я страх як музикальний...

А я проста лиш людина
І на музиці не знаюсь,
Та як чую гру ушима,
То з жалю аж розпливаюсь...

Нині чув я дужі звуки
Наче шум грізної тучі.
Мені аж трясли ся руки
А в очах блищали лучі.

Я почув у собі силу
І незмірену відвагу,
Я немов летів на крилах,
Немов чув — до бійки снагу...

*

Я тоді роздер би... муху —
А за що?... І сам не знаю,
Мене перла велич духа
До страшних діл, незвичайних...
А я всеж — сидів без руху...

*

Я не міг ніщо зробити,
Бо чипів в малій комнаті,
Я мав лекцію учитись...
Та я чув ся мов в палаті.

Хоч дрожав я, знай, від зимна,
Та в душі горів огонь,
Там клубилась страшна сила;
Я був сильний, наче слонь.

Поки музика там грала,
Мене сила кудись рвала...
У мені будив ся почин:
Я готов був і на злочин.

І не знаю, яке зло
Я тоді би був сповнив,
Як би раптом у вікно
Легко хтось не задзвонив...

Я не чув, що перестала
Музика давно греміти;
Мене радість підіймала,
Мені любо було мріти...

*

В тім прийшов той, що на мене
Грою мав так сильний вплив,
Серце стряс моє шалене
І проняв і розбудив...

Музик увійшов великий,
Сам властитель катаринки!...

Львів, 5. X. 1908.

Бернштерне Бернзон.

БАТЬКО.

Чоловік, про якого буде тут бесіда, мав дуже велике значіння у своїй парохії; називався Торд Деверас. Одної днини стояв він в робітні пароха, випрямився високо і з сьвятою повагою.

— Мені народив ся син — сказав він — і хочу його охрестити.

— Як має називати ся?

— Фін, по моїм батькові.

— Хто є хрестними родичами?

Він назвав їх, а були вони дуже поважаними чоловіками і жінками в парохії і всі належали до рідні батька.

— Чи маєш іще що сказати? — запитав парох і глянув на його.

Батько через хвилину стояв мовчки.

— Я охрестив би його радо для себе самого — сказав він.

— Значить ся, в будень?

— Слідуючої суботи, о дванацятій годині в полудне.

— Чи маєш іще що? — запитав парох.

— Нічого.

Селянин крутив в руках капелюх, наче-б хотів іти. Нечайно підніс ся парох.

— Позвольте мені ще пожелати вам на дорогу — сказав він, приступив до Торда, взяв за руку, глянув йому в очі і сказав:

— Дай Боже, щоби дитя стало втіхою для тебе.

Шіснацять літ пізнійше після ської днини стояв Торд опять в покою пароха.

— Добре держиш ся, Торде, — сказав парох, який не запримітив на йому ніякої зміни.

— Я й не маю ніяких клопотів — відповів Торд.

Парох мовчав на се. По хвилі запитав:

— Чого бажаєш собі нинішного вечера?

— Нинішного вечера приходжу ради мого сина, який завтра має приступити до миропомазаня.

— З його моторний молодець.

— Я не хотів заплатити вам вашої належитости, аж доки не дізнаю ся, яке місце дістане він в церкві.

— Я призначив йому перше.

— Тому то я тепер уже певний — а ось тут вам десять таларів.

— Чи бажаєш собі ще чого? — запитав парох і глянув між тим на Торда.

— Нічого більше.

Торд відійшов.

Знов минуло вісім років, коли одного дня перед робітнею пароха чути було великий гамір, бо прийшло багато чоловіків, а Торд проводив походом. Парох розглянув ся і пізнав його.

— Приходиш нинішного вечера серед численної дружини.

— Хочу нині дати на заповіді мого сина; він має одружити ся з Карою Шторлдівною, донькою Гутмунда, що стоїть тут.

— Се-ж найбогатша дівчина в цілій парохії.

— Так кажуть — відповів селянин, підчас коли зачісував рукою волосе до гори. Парох сидів хвилину, як в задумі; не кажучи нічого, вписував між тим імена в свої книги, а чоловіки підписували. Торд поклав три талари на столі.

— Мені належить ся лиш один — сказав парох.

— Я знаю, кілько ви маєте жадати, але він моя одинока дитина — маю охоту добре поладнати свої справи.

По такім поясненню, парох взяв гроші.

— Тепер стоїш тут, Торде, вже в трете ради свого сина.

— Але тепер я з ним також і готовий — відповів Торд, замкнув свою мошонку, попрощав ся і пішов, — чоловіки слідували за ним поволи.

Чотирнацять днів пізнійше веслували батько й син при тихій погоді через воду в напрямі Шторлдіди, щоби обговорити між собою весіля.

— Борта не сильна підомною — сказав син і став, щоби її як слід покласти. В сю мить виховзнулась дошка, на якій він стояв, раменами хотів задержати рівновагу, зойкнув зі страху і впав у воду.

— Держись сильно за весло! — крикнув батько, зірвав ся з місця і наставив його йому.

Але коли син кілька разів зловив його після сього, задеревіли та заkostenіли його руки.

— Пожди, пожди! — кричав батько і веслував до його. В сій хвилі подаєть ся син взад, глядить через довшу хвилину на батька й потапає.

Торд не хотів прийняти се за правду, держав човно в спокою і глядів трівножно на се місце, де пірнув син, наче-б він мусів опять вийти на верх.

Виступило кілька баньок, іще кілька, вкінці лиш одна велика, яка розсипалась — і озеро опять стало ясне як зеркало. Через три дні і три ночі бачили люди, як батько веслував довкола сього місця, без їди, питя й снання; він шукав свого сина. Доперва третього дня рано найшов його і ніс сам через гори до свого двора.

Від сього дня міг минути майже рік. Аж ось чує парох ще пізно одного осіннього вечера, як хтось рухаєть ся в сінях за дверми і дотикаєть ся звінка при дверях. Парох отворив двері, а до середини ввійшов високої постави, на перед похилений чоловік, худощавий і з білим волосем. Парох глядів довго на нього, заки його пізнав; се був Торд.

— Приходиш так пізно? — сказав парох і станув перед ним.

— На жаль, так, приходжу пізно — відповів Торд, сідаючи.

Парох сів також з великою цікавістю; довго панувала мовчанка. Вкінці сказав Торд:

— Я маю дещо у себе, що радо міг би дати убогим; я задумую основати добродійне заведенє, яке має називатись іменем мого сина.

Він встав, поклав гроші на столі і сів опять. Парох почислив.

— Се багато гроший — сказав він.

— Се є половина ціни за мій двір, який продав я нині.

Парох сидів мовчки довший час; вкінці запитав лагідно:

— Що задумуєш тепер починати?

— Щось кращого?

Знова сиділи мовчки через хвилину. Торд зі спущеною головою на долину, підчас коли парох приглядав ся йому допитливо.

Відтак сказав парох тихенько нараз :

— Тепер думаю, що вкінці твій син став потіхою для тебе.

— Так, тепер і я також переконав ся у цьому — відповів Торд, глянув у гору, а дві сльози покотили ся рівночасно по його лици.

Переклав *Микола Венґжин*.



Дмитро Макогон.

Модний патріотизм.

Модний руський патріотизм розвиває ся, цвіте, та сей цвіт марніє, никне, овочів нам не несе.

З криком, з шумом зачинаєсь кожде „народне діло“ : з торжеством ся відтворює, бють моздіри, аж лунає, — та за тиждень засипляє мов би не було.

Не дивниця! В нас та мода : кождий „народний борець“ лиш кричати добре вміє і на тім — конець.

Повно в нас є „ідеалів“ за які устами треба бодро поборотись! Бо ділами показати що умієм не практично... Менше праці, більше крику — се відлично!

А наш нарід темний, бідний, загулюканий зі всіх сторін, в злиднях далі туманіє, й нужді бє поклін.



Ярослав Літинський.

Як весна прийде...

Як весна прийде і розсіє цвіти і вбере луги в зелену кирею, як грати муть ся у віночку діти, теплом повіє вітер над землею,

тоді воскреснуть пригаслі надії і цвіти щастя зацвітуть на ново. устануть в грудях розбурхані філії, воскресне в серцях наше рідне слово !

Ясним проміннем засіяє сонце, сяєвом блиску озолотить ниви, личком веселим гляне у віконце

і так сьвітити ме кождої днини... Діти України! Отирайте сльози — вертає пісня, іде час обнови!..



Михайло Козоріс.

Маґнес.

Мій брат учителював на селі. Видно, що Бог неласкав був для него, бо не міг я-кось надібати собі доленьки, хоч в літах був. Жие собі одиницею та бє біду буком в перед. Була в него стара кухарка, десь нівроку до самого хрестика добігала. Родила ся в поблизькім місточку, а відтак ціле жите перебула у наймах по різних дворах, а на старість пішла обтирати свої чиколонки по учительських горшках. З роду Полька, але говорила такою поломаною бесідою, як звичайно наші Поляки маломіщани. А треба вам знати, що до самої смерти остала „непорочною дівцею“ — не хотіла віддавати ся, чи може радше її не хотіли. Досить, що стара панна. Стать її зігнута як вужевка, з закопиченою на бік долішною губою, ледви сувала ногами. Як несла воду з збанком, ішла все вздовж паркана, а відтак попід стіну опираючи ся. — Нас трактувала як своїх дітей, з виїмком титулу „паніч“, котрим наділювала нас до сходу.

Ви відай людоньки і не всі знаєте, що то значить перебувати осінні дні та вечері на селі, де все потапає в болоті. А тут чоловік молодий, привик до ліпшого. Кажу вам скарана година.

Сліпаємо аж до обридженя над газетами, книжками вже і покапавили хлопці від того. Тоді входить нераз стара з кухні, стає зігнута серед кімнати, спустить сухі руки в діл зачепивши пальцями за пальці та питає:

— А що, паніче, — чуць нового в газетах!

Ми відвертали голови, дивилися на стару, підсмишкувалися та оповідали старій один перед другим несотворені річі, а вона лиш кивала головою та зітхала.

Раз як лиш післанець приніс пошту, а стара увійшла до нас, став брат на голос ніби то читати, що злодії напали на старужінку, що мала гроші, мучили її страшенно і відрізали язик, руки, ноги, а відтак голову. Я зачав видумувати про якогось сина, що ніби зарізав тата, маму і дві сестри, а сам забрав гроші і втік до Америки, і ще щось подібного, що чоловікові голови не тримаєся. Я закусую зуби, а брат заслонився газетою і сьмієся. Вона, бачите, недочувала, а він кидав голосно поодинокі слова і заходився від сьміху. Стара зразу кивала головою, а відтак стала охкати та зойкати.

— Ой, паніче, то вже такой кінець сьвята приході. Правду то крульова Міхальда гадала, що брат брата, син маткі тай войца бедзе забіяць... Або вже сї так не дзеє? Не знати тилько, чи сї люципер вже народзіл! — В газетах о нім ніц нема еше?

— Ні, — кажемо — а самі аж захлипуємося.

— О бедзе вже кінець, певно бедзе. Коби го чловік вже не дочекал.

— Ви можете бути певні, що не дочекаетесь — казав брат.

— Дай Боже, дай Боже, — відповідає вона.

Відтак ішла до кухні, витягала корунку, та шепотіла Отче наш за душі „що їх збуйнікі побілі“.

Лягли ми спати. Чуємо, стара товчеся як Марко по пеклі.

Тріскає, гримає, а відтак як зачала сипати Отченаші за душі, то не дала нам десь поза північ заснути.

— Що ви робили вчора — питаємо рано — що нам спати не дали?

— Га цо! Засунілам свої скринки гет в кут під лужко тай позакладала лавков тай креслами.

— Та пощо? — питаємо.

— Га, а якби збуйнікі прийшли та хотіли забраць мої піньондзи, тоби поробілі траскоту тай нас всіх побудили.

А ми аж подушки під собою мнємо. Стара мала троха гроша тай тряслася над ними, як чорт над душею.

Суване та пересуване лавок та крісел малісьмо що вечера. І лихі булисьмо і

сьміялися. — Ба вона впала ще на інший дотеп.

Казала сторожови принести величезний камінь, що лежав за школою, та підкладала його що вечера під двері, бо не вірила, здаєсь, замкови.

Ми з братом ледви витаскали той камінь на поблизу млинівку, підчас її не-присутности. Хлопи зглядалися на нас, як на яку кумедію.

— А ви що пане на учитіль, двигаете теля, чи що за мару?

— Камінь — кажемо.

— А то з-відки?

— З хати, стара пані двері ним підпирала — кажемо.

— Іще боялася, аби їх не вхопило, чи що? — питали тай сьміялися разом з нами.

Мали-ж ми оба почесне від старої, як побачила, що нема каменя.

— Гнає мене живцем до гробу — казала...

Вірте мені, що збирала нас гейби свої діти. Раз тямлю, підчас вакацій заїхали молоді панки в село. Якось в суботу вечером пішли ми до них тай слово за словом просиділи до дня. Яка то тоді ніч, от гей пів ліктя. Вернули ми домів, полягали, спимо. Нараз крізь сон чую якийсь крик. — Що за біда, думаю. Протираю очі, дивлюся, стара стоїть між моїм ліжком а братовим і сипле нам що не міра:

Дивися на ніх, які мені панічі! По noci волочов сї а люди ідон ю до церкви, бо давно дзвонілі, а вони спїю.

А-ну сьпїюхи, зараз мені до церкви. А волоцюги!

Я толкую старій, що я ще нічо майже не спав, кажу, аби забиралася — але де там.

— То було спав — каже вона — тай годі.

Ледви-не-ледви я пояснив їй, що то дзвонять на утрєню, а до служби божої то ми ще повстаємо і підемо.

Стара втихомирилася, вийшла до кухні а я скоренько замок на ключ тай давай дальше храпіти.

Якось з полудня ті панки прийшли до нас. Посідали з братом коло стола тай грають в карти. В тім входить вона.

Заломила руки тай киває головою, а губи спустила ще низше чим звичайно.

— Марнотравний син, марнотравний син, — цілком марнотравний син! — говорила.

— А щож ви хочете? — спитав брат.

— Як то цо? Христос казав, як маш два таланти, то пач, аби еше два прибулі, а не марнуй.

— Та де я марную, — сказав він. Таж видите, мав-єм дві шістки, а від тих панів ви-

грав знова дві, отже придбав другі два таланти.

— А я, придбав, а за хвилю і centa не бездє. — Чому то той молодий паніч не гра?

Показувала пальцем на мене. А я, бачите, не вмю грати.

— Він хоче піти разом з вами до неба — каже брат — а я вже і по самі вуха влізу в смолу, аби лиш не бути з вами.

Панки реготіли ся на всю губу. А вона покивала головою і пішла до кухні і віч-то повторяла: Марнотравний син, марно-нравний...

— Але де той магнес? — подумас де-хто...

Почекайте дещо, я і за магнес скажу. Я нароком так розбалакав ся, аби ви красше нашу „стару професорку“, як єї в селі звали, пізнали.

Був у брата магнес зігнутий у підкову, червоню помальований, з білими кінцями. Я сам йому подарував.

— У того на учитіля всяка нєндза — казали люди.

І дійсно всяка „нєндза“ була. Якісь ріж-нокольорові камінці, кілька кусників камінної соли, гадина і ящірка в слоїку в шпиритусі, осяче гніздо, якийсь випханий птах зі зломаною шиєю, кварта заржавіла, метер не цілий, ну і магнес. Той магнес висів над моїм ліжком над самою головою і тримав в долині добрий кусень зеліза, моцував ся, — як кажуть.

Не раз брат і покепкував собі: уважай-мо, каже до мене, бо як коли магнес змучить ся, тай пустить тоє зелізо то і обруч не допоможе твоїй голові.

Але магнес якось не томив ся і держав мов мертвий зубами.

Якось лежу я єще в ліжку тай балакаю з братом, аж входить стара.

— Проши паніча, я сї шось мам запитать — каже до мене.

— Та що такого? — питаю.

— Цо то є тото, що вісі вам над гло-вов?

— Магнес — кажу.

— А цо то є магнес?

— Єт, не клопочіть нам голови зраня — каже брат. Ми хочемо спати.

— Я сї до пана не одзивам та най пан мільчи — відрізала мов ножем.

Брат відвернув ся до стіни, та накрив ся з головою ковдрою. А вона дальше нудить мене. Думаю собі, що я буду її много говорити. Питаю отже:

— Чи ви, пані знаєте, що то елек-трика?

— Вім, каже, є тото, що по друці бі-жить.

— Отже видите, таке саме має в собі магнес. Видите, як притягнув кусень зеліза і тримає.

— А я думала, що то приклеїоне — каже.

— Та де! Здоймаю і показую.

А брат відвернув ся тай кричить. Не ки-вайте, бо то громи стягає.

— Та як? — питає вона — пустивши магнес з рук.

— Так — каже брат — що як бисьмо поставили тото на нашу стодолу підчас блискавиць, то гримало би в неї як в який бубен.

— Ба, а на що пан тото у себе трима? Ану ж грім вудежи!

— Я не бою ся того — каже він.

— Та ніби правда — відповідає стара, не вельга шкода за пана би була, кільо що инчих душ шкода.

— А вашої найбільше — відповідає брат.

— Та ци то не лепі поставіць де на жи-дівську школу у судний дзєнь, аби те плю-скви витовкло, нїж ту в хаці тримаць? Пан завжди якесь собі безголовле набедзє.

І пішла стара, а ми сьміяли ся.

Сидимо ми раз та балакаємо. Спека бу-ла не аби яка на дворі... Вікна отворені а навіть лист не ворухне ся. Аж ту зза стодо-ли вилазить кінчик хмари, зразу білий відтак чорнійший, ба вже і гук несе ся з далека... Мій брат зірвав ся, як би його хто спарив.

— Знаєш що, зробимо старій штуку.

— По сих словах здоймив магнес з цьвока, поставив на вікно, а сам махнув на мене. Ідемо через кухню, а стара сидить над своїм куферком тай перебирає щось. Мабуть числила свої гроші.

— А то дзє? — питає нас.

— На рибу! — каже брат.

Ми нишком тай бух до стайлі, повила-зили на подру, зазираємо через вікно тай че-каємо. А тут гуркотить що раз дуче, ба і вітер зриває ся. Чекаємо... Хмари вже і над нами. А тут як не блисне, як не загуркотить. Стара зірвала ся, та давай замикає вікно. Замкнула одно, замкнула друге, біжить до того третого, тай станула як вкопана. На ві-кні стояв магнес. Стара сама не знала, що робити. Бояла ся, аби магнес не стягнув гро-му в тій хвилі, як вона приступить. Стара бере ся на спосіб. Виходить на двір та дов-шим костуром замикає вікна. Та ба, подув вітер і розтворив, мало шиби не повибивав в додатку.

Кидає стара костур і іде до сторожа, що мешкав недалечко.

Дивуємо ся, ідуть. Стара штигулькає на переді, а за нею тягнеть ся слинавий Микола та воркотить щось під носом. А тут дощ вже покрапає.

— Тай не можуть навіть дурного вікна без мене замкнути. Чи не нападсть яка? Кидай з рук всьо і іди вікно замикаати — воркотів Микола.

— Ігій на вас! Та ябим сама замкнула, але там магнес — оправдує ся стара.

— Та най собі стої — каже Микола, наслідуючи її бесіду. В мене макітра нераз стоїть на вікні, але я нікого не кличу замикаати, лишень сам замикаю.

— Ба, коли ви не розуміце. То той магнес, що громи сцьонга! Ану приступлю і ту удержу тай нашо клопоту.

— Якісь громи стягає ще що?... — воркотить Микола.

Увійшли до хати і станули серед покою. Через отворене вікно видно як на долони. А тут гур—гур, як не загомонить у водусі. Стара аж до кухні втікла, а Микола поступив на бік та хрестить ся. Стара знов увійшла.

— То кажете, що, то громи стягає? — питає Микола стару.

— Та сцьонга — каже — пан так говорив.

— Га пані, як так, то замикайте самі. Я дїтний, а ну вріже тай підуть в жебри без мене. Ви самі старі, вам і так вже тамтуди, можете ся скорше відважити.

— А я такой бим не мнела роботи — відповідає она.

Поставали обоє та бовваніють. А тут гремить, а тут блискає.

Ми з братом дивимось на те та все чуємо, бо то недалеко просторінь, а самі аж солому під собою микаємо.

Але Микола не дурний. Пішов в город, вимкнув тичку з фасолі та з надвору припер вікно тай притримувє жердкою, аби вітер не отворив. Стара станула на східцях тай дивить ся на сю цілу справу.

— Буду тримав, доки дощ не мине, а як ся вияснить, то замкнемо — говорив сторож.

— Та най бедзе! — відповідає стара.

Аж тут чуємо, по якимсь часі кричить хтось з вулиці.

— А ви Миколо що, держите вікно тичкою?

— Та то Петре лишив професор магнес на вікні тай годї вікно замкнути.

— Та який магнес! — питає з вулиці.

— Та магнес — кричить Микола.

Чуємо, іде хтось на місток. Се Петро, старший брат вертає з вилами. Приступив до Миколи тай питає, де той магнес? Микола попустив тичку а вікно відчинило ся від вітру.

— От видите, Петре, тото червоне, що на варцабі, то громи стягає, тай ми боїмось приступити, аби не врізало.

— Ігій на вас з магнесом — сказав розсерджений Петро.

Здоймив з плечий вили, махнув по варцабі тай шпурнув магнесом аж на середину подвіря.

— Ну, дивіть ся, а мені і до голови не прийшло — говорив здивований Микола. — Та було мені тичкою махнути тай авс. А я чіплю дурний під вікном.

— Здурів начитіль — каже сердито Петро. — Хочє ще біду на село спровадити. Сплюнув в сторону магнесу і пішов, а за ним поволік ся і Микола. Стара без обави замкнула тепер вікно.

Позлізали ми з подри, підоймили магнес та в хату.

— А то хто — питає брат — викинув магнес на двір.

— Бодай, пана, з тим магнесом цалу комедію малисьмо.

Оповідає нам стара все від початку.

Того дня ми десь поза північ сьміяли ся, бо що хвилі пригадували собі стару та Миколу.

Відтак стара поволи призвичаїла ся до того магнесу, але все була для него з великим респектом. Як нас не було, а на дворі захмарило ся і заносило ся на громи, брала заздальгідь через шмату, або на патик магнес та ховала його в стодолі під підвалиною.

— Най си там ржне — говорила.

Раз пішли ми знова до тих панків. Зірвала ся буря. Перечekali ми слоту та вертаємо домів, а тут у нас на подвірю якісь баби, діти, ба і в хаті повно, видно через вікна. Що за біда? — думаємо. Входимо до хати, а стара лежить на своїм ліжку та стогне.

— А вам що? — питає брат.

— Ой, магнес, магнес! — простогнала стара.

— Що магнес? — питаємо.

— Та магнес, ой магнес — і більше ані слова не можна від неї довідатись.

Аж розказує нам Микола, що був за доктора коло баби, що вона забула перед бурею забрати магнес з хати. Коли відтак пригадала собі, вхопила шмату тай пустила ся до стодолі. Та як станула лиш на східцях, загреміло нагло, а стара так перелякала ся, бо думала, що то магнес стягає грім, що впала зі сходів тай потовкла ся.

Стогнала щось два тижні. Як виздоровіла, наперла ся конче, що „вона сї забіра тай забіра“. Нам стало жаль старої. Ми привикли до неї як до мами, зрештою ми не сподівали ся, аби воно аж так покінчило ся. Просимо стару, обіцяємо, що занесемо магнес аж на „чечву“, та привяжемо ще камінь

та з кладки у найбільшу глибину кинемо, не помогло.

— Я сі забірам тай забірам — говорила без перестанку.

І забрала ся.

В недовгий час по тім приходить наш Микола з міста тай каже: Скажу вам пане наuczитілю новину.

— Та яку? — питає брат.

— Ваша стара пані умерла — каже. — Сего тижня поховали. Видите, тото старе шатро ще Бог знає поки було би ся телепало, аж її маґнес доїхав. — Ая, то все через маґнес!

Видко, що там є такой якась сила...

Криворівня 26/X 908.



Ярема Гірниченко.

Пращай.

Пращай. —

Тоска і сум хай зі мною понесеть ся,
Й крилами дум важких мов ртуть
[в серце вбеть ся.

Чоло і вид хай покриєсь журби млою;
Сточить як міль, розпуки біль, душу
[мою.

Пращай. —

В незнаний сьвіт, в непевну путь йду
[кохана,
Хоть в серці сум, розпуки глум, болить
[рана.

В незнаний сьвіт, в непевну путь йду
[завчасно,
Серце вяне, душа тоне, сонце гасне.

Пращай. —

Де ступиш — хай сонце тихе спокій сіє,
Хай цвите цвіт, любови сьвіт, моя
[мріє!

Хай весни чар несе тебе у царство
[мрій,
Фантазії цвіт хай стелить сьвіт життя
[надій.

Пращай. —

Ти в ясний сьвіт де щастя луч сьвітить
[ясно;
Я в темний сьвіт в непевну путь хоть
[завчасно...

Як надійде вечірний сумерк.

Як надійде вечірний сумерк,

Як розстелить німі шати,

Притахне сьвіт, життя притахне,

В небі зорі піchnуть с'яти.

Як надійде вечірний сумерк,

Як розсіє спокій всюди

Бездонний сум, німа розпука

Ние серце, життя в груди...

Прощай, прощай вже все в останне!

Ніби стогнуть стіни хати, —

Як надійде вечірний сумерк,

В небі зорі піchnуть с'яти...

19. XI. 1908.



Лебедик.

Лісове озеро.

(Казка.)

Гарний, чудовий ліс. Шумлять столітні дуби, плаче біла береза, а волосє неначе розпустила з розпуки на вітер. Пишний коверець з моху застеляє місце поміж деревами, а зелене листечко дерев ще блищить від ранньої роси.

Незадовго покажуть ся в лісі хлопці та дівчата з села за малинами, яких тут повно. Незадовго рознесесь бренькіт комахні та працюючих пчолок — а відтак почуєсь крик пастухів та бляєне товару.

Але тимчасом ще тихо у цілому лісі, неначе дерева чогось ждуть, — лиш ранний вітрець дихає на лісні квіточки...

Над бистрим поточком стоїть пишний замок. Білі його стіни біліють, сьвітять далеко серед ліса, а проміні раннього сонця позолочують его вікна та розносять блеск далеко-далеко!

І він тепер стоїть нерухомий...

* * *

Та в середині в замку відбувала ся тепер як раз дуже важна хвиля. Старий пан того замку умирав. Через ніч ему стало так зле, що він не сподівав ся дожити ранку. Ему не жаль було умирати, бо скорше він хотів побачити на тамтому сьвіті свою подругу, що давно вже померла й его осиротила, та всеж хотів попрощати своїх синів, котрих мав три, та дати їм пораду на будуче жите.

І коли лиш розвиднілось, казав закликати їх до себе.

До глибини душі міг зворушити чоловіка вид старця, мов голуб білого зі старости, що хотів промовити до синів останнє слово. Руки его немічні тряслись і голова тряслась, та очі у него блищали ще молодечим огнем, коли він відозвав ся до синів:

— Я вже нинішнього вечера не діжду, мої любі діти, — і за якийсь час моя душа опустить тіло. Та жаль мені буде умирати не попрацавши з житєм, та з тим, що в житю мені було найлюбійше. Наперед даю вам свою батьківську раду, щоби ви жили з собою у згоді та любили оден другого. І прокляте моє буде спочивати на тому з вас, хто зломить мій заповіт. Земля его не прийме до свого лона, коли він умре — і богацтво его за життя не буде тішити.

А відтак казав себе старець понести до вікна, бо хотів ще раз попрощатись хоч в думці з гарним світом: І пращав ся з зеленими, столітніми дубами та буками, пращав ся з шумом любих дерев, та з срібною росою, пращав ся з пташками, що заводили чудові пісні — пращав ся з усіми любими місцями, куди нераз молодим гуляв та убивав дику звіріну.

І ще раз з шептом попрощав ясне сонце і журчане бистрого ручаю і голубі блакити...

Відтак успокоений вернув на давнє своє місце, поблагословив синів і умер.

Тиха, погідна була его смерть, неначе любий сон дитини. Навіть ніякої журби невидко було на лиці старця...

* * *

Смерть поразила всіх слуг, мов удар грому.

І плакали за паном всі, бо був добрий і ласкавий для всіх і всім давав батьківську раду та опіку.

І сумний був его похорон.

Плакали за ним всі слуги і цілували в останній раз домовину покійника.

А найбільше припадав над могилою старший син. Его очі були червоні від сльоз, від плачу гнули ся під ним коліна і він омлівав, — а на свіжій могилі він лишив ся найдовше.

Він хотів показати свій великий жаль перед людьми, щоби всі знали, що він найбільше шанує батька та его волю.

Заки він успокоїв ся, минуло кілька днів. Слуги почали робити порядок у замку по помершій.

* * *

А другі два братя виїхали на довший час на польованє у далекий ліс. І не було їх вже три дні у палаті у брата.

А тимчасом той брат, що лишив ся дома почав думати зрадливу думку. Батька не

було і він був найбільшим паном у замку, бо був найстарший. І почав він думати — розважати, чи не можнаби якимсь способом загорнути маєток своїх братів, відтак зруйнувати весь старий батьківський замок, а вибудувати на его місце кращий та більший?

— Чомуж-би ні, лишень яким способом таке зробити?! Убю братів і скажу, що їх дикі звірі у лісі на польованю пороздирали. Так він думав і загадав таке зробити.

Закликав слуг своїх і сказав:

— Бачите, як брати мої мене зневажають, як нехтують батьківським заповітом! Батько розказав нам жити в згоді та шануватись. А от як вони зробили. Мене не питали і пішли у ліс полювати, — а не хтіли, щоби сейчас по похороні весь маєток поділити на три рівні часті. Чи не зневажили вони свіжої ще могили батька та мене, що їх старшим братом? Батькове тіло у гробі порушилоби ся на таку неправду братів. Тому підіте, мої вірні слуги за ними і припровадьте їх до мене і кажіть, що старший брат кличе їх на посмертну гостину!

І слуги пішли виповнити волю нового пана. Але той гукнув ще на двох слуг і шепнув їм тихо до уха, щоби ніхто не чув:

— Ваше і моє щастє вимагає, щоби мої брати нежили. Як ви їх забете, то не лиш я буду мати більше майна і зможу собі збудувати иньшу палату — але й вам буде у мене ліпше і ви станете моїми воєводами. Тому вбийте їх у дорозі, щоби ніхто не бачив а перед иньшими слугами скажете, що звів їх роздерли. А мені принесете зброю з умерших!

Слуги розійшли ся, а брат вже наперед тішив ся в душі. —

* * *

Дружина найшла двох молодших братів, коли вони хотіли вертати домів. Брати послухали і стали їхати назад. Коли стали ночувати, два слуги убили обох братів у сні так, щоби ніхто не бачив і зняли з них зброю, щоби показати своєму панови.

Перед иньшими слугами вони сказали, що самі бачили, як брати в ночі повтікали, бо бояли ся мабуть старшого брата.

І так вернули до дому з нічим.

Коли старший брат побачив зброю убитих, крикнув до свів слуг:

— В'яжіть тих розбійників! — тут показав рукою на двох своїх слуг, що вбили его братів — вони місто запросити в гостину до мене, на солодкий мід, убили моїх братів! Горе мені нещасному! Сам оден, як палець лишив ся я на світі!

Так він удавав біль по страті братів. Убийників повішено сейчас, щоби не було доказів, — а для вбитих улажено величавий похорон.

Як на попередньому так і на цьому похороні удавав старший брат, що дуже сумує по великій страті, що він і остане ся непотішений.

Слуги ледво его успокоїли...

* * *

Тепер він був вже свободний.

Почав ладити по своєму. Вірних слуг свого батька повіддавав від себе, щоби не мав звязаних рук, — а приймав цілком нових, підслесливих, що на кожному кроці старали ся ему вгодити. І почалась на його дворі велика сварка поміж давними, а новими слугами. А сам їх пан доливав все оливи до вогню.

Небавом покинули его всі давні слуги. І почали ся великі забави на дворі, що кінчились великими п'ятиками та сварками.

Пан хотів бути веселим.

* * *

Він почав будувати велику палату.

Казав з землею зрівнати давню батьківську і звозив на нову: камінь, дерево та всякий матеріял. Богато людей працювало так, що піт краплями спадав їм з чола. А коли упали під великим тягаром праці, то нагайка свистала у воздуху, і плече слуги кровавилось від удару. І люди стогнали неначе під тяжким ярмом.

Коли палата була вже готова, то здавалось, що від людських сліз вона така пишна та блискуча, що на весь ліс сяє, — здавалось, що доля тисяч людей там спочиває закопана...

І там він заповів перший величавий пир. Вже всі гості посходились і ціла саля була переповнена золотими одягами. А стіни світились неначе з кришталю...

Велика сила всяких тоастів та похвальних бесід сипалась в честь господаря дому. Всі величали его за его доброту, щирість та прихильність до своїх сусідів. І всіх очи аж сяли радістю з такого свята!

Почав ся танець.

Сам пан дому пішов у першу пару.

І неначе в якій нестямі крутились пари гостей, і начеб їх голови були запоморочені яким одуром, так вони без устанку крутились. Танець був дикий, невгаваючий — начеб хто зачарував всіх.

Всі лица стали бліді, зняті великим перестрахом, ноги подеревіли, неначе діткнені якою новою чарівною силою...

Нараз зірвалась страшна буря, мов гураган перейшла ліс і поломила що найкрасші дерева, — відтак блискавка перейшла в мить небо, — нагло ударив грім, знялась пожежа, на небі показалась огниста луна, — через салю перейшов труп старого дідиця, і палата розсипалась в велику руїну.

Знов почали бити страшні громи, земля наче на двоє розділилась, змела руїни замку у пропасть, — і стало велике озеро...

* * *

Над лісовим озером похилились старезні, спорохнавілі дерева. На берегах місто зеленого коверця з моху, лежать пні поточені хробаками, на котрих в погідний день вигрівають ся гадюки. З озера чути лиш якийсь убійчий сморід...

А дівчата вже по малини не ходять і корови не подзвонюють дзвіночками над водою, — лиш часом опинить ся над озером полохлива ланя і втікає назад в гушавину ліса.

30/XI. 908.

Микола Курцеба.

В жнива.

I.

По сірім загоні
жаль з сумом блукає
тай сльози в долоні
збирає, збирає...

Прийшла хуртовина
поклала покоси:
тут плаче дитина
там мати рве коси.

Тут батько в одчаю
стоїть як заклятий,
а вихор гуляє
сердитий, завзятий.

По поли водиця
розлялась ставами;
вже більше пшениця
не встане за вами.

Жалібно сич краче
Гимн жалю, роспуки,
родинонька плаче,
заломлює руки.

По сірім загоні
я з сумом блукаю
тай сльози в долоні
збираю, збираю.

II.

Гей, пекучі, важкі сльози!
де розляти вас гіренькі?
Скроплю вами верболози,
Звялите вмиль цвіт дрібненький.

Роззілю вас, сльози, струмом
ген на шпिलाх Чорногори,
то під вашим важким сумом
розв'ялять ся скали, бори.

Виллю вас важкі, пекучі
в філі бистрії Дністрові,
то вас викине ревучий
щей залле луги шовкові.

Гей, розспилю я вас струмом,
де про вас ще і не знають,
де над людським жалем, сумом
мід і вина запивають.

III.

Я за тобою колись тужив,
як тужить нічка за ясным днем,
де я, дівчино, тебе любив
й тебе вважав своїм царем.

І ми так в парі шляхом жита
мали йти разом десь в край обнов
й тобі у жертві, любко моя
я мав зложити щастє, любов.

Але як взрів я сльози в очах
й на спині людській невинну кров,
то повернув я на инший шлях,
бо я для людю віддав любов.

20. VII. 08.



Альфонс Доде.

МАТИ.

(Згадка з часів облоги.)

Одного дня вибрав ся я до форту Mont-Valerien відвідати мого приятеля, маляра Б..., поручника (капітана) в рухомій гвардії департаменту Секвани. Той мужний хлопак був власне на варті і за нічо в сьвітї не міг рушити ся з місця. Як моряк на службі, мусів безнастанно ходити перед підземною галерією тай балакав про Париж, про війну і про наших неприсутніх любимців.

Нечайно мій поручник, що в жовнірським одязі все таки остав ся малярем в душі, пе-

рериває, задержує ся, хватає мене за рамена і відзиває ся тихим голосом:

— Що за гарні типи! — Мов би з образу Daumier-a.

Сю мить очима, котрі заблистіли у нього, як у мисливського пса неначе іскри, показав мені дві сильветки, що власне показали ся на плоскім горбку.

Справді гарні типи. Мушина в сурдугі каштанової краски з зеленим оксамітним ковніром, мов би зробленим з дерерного моху, худощавий, малий, червоний як рижок, з плоским чолом, круглими очима і носом у виді совиного дзьоба. Правдива птича голова з поморщеним, урочистим і дурноватим обличчєм. В одній руці ніс вишивану торбу на цвѣти, а з неї показувалась шийка бутельки, під пахою пушку з якимись консервами, славу пушку з білої бляхи, на яку мешканці Парижа не можуть дивити ся, щоби не пригадати собі 5-місячної облоги... Жінка звертала на себе увагу найперше капелюхом у виді буди; на собі мала старий шалик, що тісно прикривав її від стіп до голови і показував докладно її худість; з поміж змінятих окрас капелюха, виглядав і конець нужденних кілька клаптиків сивіючих волосків. Мушина ввійшов на площу тай затримав ся, щоби троха відітхнути і обтерти чоло. Тут на горі у мрачнім падолистовім воздуху не було зовсім горячо, але вони йшли так скоро...

Жінка не затримувала ся зовсім. Ішла прямо до галерії, глянула хвильку на нас з якимсь ваганєм, мов би хотіла щось питати; але очевидно обезсмілена офіцерськими галльонами, воліла звернути ся до „шилльдваху“, а я почув, як боязливим голосом спитала, чи може бачити ся зі своїм сином, жовніром третього баталіону, шестої бригади, рухомої париської гвардії.

— Останьте тут, — сказав жовнір, — піду, закличу його.

Ушасливлена, зітхнула тим зітханєм, що приносить пільгу та звернула ся до мужа. Відійшли обоє і сіли недалеко на збочі горбка.

Ждали там доволі довго. Форт Mont-Valerien є так великий і складає ся з тільки подвір'їв, шанців, башт, кошар, казематів! І як тут шукати якогось там жовніра з третього баталіону шестої бригади в тім місті без кінця, завішенім між небом а землею, що взносить ся слимаковато серед хмар, як остров Ляпута. Крім того в тій порі безнастанно чути в твердині відгомони бубна, трубки, кроки біжучих жовнірів, брязкіт коновок... Змінюють ся сторожі, визначають роботи, роздають поживу; оце вільні стрільці гонять якогось шпігуна ударами кольб, та селяни з Nanterre прийшли до генерала на скаргу, якась „штафета“ впадає чвалом — чоловік утомлений, кінь цілий спочений; з пе-

редніх сторожий привозять ранених, що лежать в кошах на мулах, писклять жалісно, мов хорі ягнята; моряки тягнуть на линвах нову пушку при звуках флету і окликах: „Гісса! Га!“; пастух у червених штанах з карабіном на шкірянім поясі через плечі, з прутотом в руках, гонить.

Се всьо йде, змінє ся, впадає до льохів і гине, як на Сході за низкою брамою каравансерая.

— Коби хоч не забули про мого хлопця — говорили тимчасом очі бідної матери, що кожних п'ять мінут вставала, тайком зближала ся до входової брами, кидала боязливі погляди на мале подвірячко, припирала ся до муру, але нікого про нічо не питала ся, бо бояла ся осмішити дитину.

Мущина, ще більше боязливий, не рушав ся з місця; кожного разу, коли мати вертала зі своєї вандрівки, кричав на неї за нетерпеливість, поясняв обовязки служби; притім гестикюлював сильно, як нездара, який хоче, щоби його слухати.

Все був я дуже цікавий на ті малі мовчаливі і загадочні сцени, які радше можна відгадати як увидіти, тої уличної пантоміни, що зворушає вас, коли йдете, а часом одним поворухненням відслонює ціле нове істнуванє. Але що тут мене найсильніше зворушувало, се якась певна незручність, певна наївність тих двоїх людей і я дізнавав правдивого зворушення, коли я міг виснувати цілу пречудну родинну драму з їх виразної міміки, ясної як душі двох акторів Серафина...

Мені здавало ся, що бачу матір, котра одного гарного ранка говорить:

— Той пан дещо нудить мене тими своїми заборонами. Я вже три місяці не бачила своєї дитини... Мушу піти, щоби його приголубити.

Батько, чоловік боязливий, простий, переражений думкою про трудности, які треба перейти, щоби виробити дозвіл, намагав ся відтягнути її від сього наміру.

— Мій ангеле, не думаєш про се, що той форт Mont-Valerien є, до чорта, далеко... Як-же доберемо ся туди без повоза? Впрочім, це цитаделя і жінки не можуть туди входити.

— Я вйду — сказала мати, а що він усе робив всьо, чого вона хотіла, то й тепер узяв ся до діла...

Пішов до секції, до меровства*), до головного штабу, до комісаря, потив ся зі страху, дрожав з зимна, пукав до всіх дверей і часто не трафляв відразу туди, де треба, вибікував по дві години в якімсь бюрі, що не було властивим, як пізніше показувало ся. Вкінці вернув вечером до дому з дозволенєм губернатора в кишени... На

другий день встали раненько ще при сьвітлі; від зимна дрожали. Батько перегриз якийсь кусок, щоби розігріти ся, а мати голоду не чує... Вона волить там зі сином з'їсти сніданє... Щоби пособити трохи бідному жовнірови, вкладає до торби всьо, що лише в часі облоги можна мати: чеколяду, конфітури, вино в запечатаній бутелці, всьо, навіть пушку, за яку заплачено вісім франків і яку ховано старанно на час найбільшого голоду. Вкінці рушили в дорогу. Коли прийшли до шанців, заледво отвирали ще брами. Треба було показати позволенє. Тут мати більше була настрашила ся. Але нічо! Здає ся, що всьо в порядку...

— Пустіть їх, най перейдуть — сказав дижурний адютант.

Тоді доперва відітхнула.

— Дуже чемний той офіцер.

Як молода куропатва легким кроком іде скоро наперед. Мущина ледво може за нею нагнати.

— Моя дорога, не йди так скоро...

Але вона його не чує. Там високо, здалека видніючий горбок Valerien вабить її до себе:

— Ходи скорше... Він є тут...

Як лише прийшли, гризе їх новий неспокій.

Ану-ж не знайдуть його... А може не буде міг прийти...

Нечаяно запримітив я, як вона задрожала, ударила старого по рамени і вмить зірвала ся.

Здалека під склепінем підземної галерії пізнала кроки сина.

— Це він!

І мов би роз'яснила ся ціла передня часть твердині, скоро він з'явив ся.

Гарний хлопець, аж любо! Гарно збудований, зі зброєю на рамени і торністрою на плечах.

З отвертим лицем зближив ся до родичів і закликав веселим, мужеським голосом:

— Добрий день, мамо!

За хвилю плащ, торністра, карабін, всьо зникло під великими крисами капелюха матери. Потім прийшла черга на батька, але це вже тревало далеко коротше.

Великий капелюх з крисами хотів загорнути всьо для себе... Був ненасичений...

— Як-жеж ти маєш ся? Чи ти добре одітий?... А як з білем?

Я чув, як вона зпід крис капелюха обкидувала його від стіп до голови довгими поглядами, повними любови, серед дощу поцілуїв, сліз і усміхів: вона віддавала йому цілий засіб материнського чуття, який назбирав ся в протягу тих трох місяців... Батько був також дуже зворушений, але не хотів цього показувати. Бачив, що глядимо на

*) Уряд. — Зам. перекл.

нього і моргав очима в нашу сторону, наче хотів би сказати :

— Вибачте їй, це жінка...

Чи я їй вибачав!

Звук трубки розігнав цю ясну радість.

— Кличуть... Мушу відійти...

— Як це! Не з'їш з нами снідання?

— Але-ж де там! Не можу!... Іду на варту на двадцять чотири години, на самім верху твердині.

— Ох! — крикнула бідна мати і не могла нічого більше сказати.

Через кілька хвиль остали всі троє нерухомо і гляділи на себе з перераження. Вкінці батько перший перервав мовчанку:

— Забери з собою хоч цю пушку — сказав розпучливим голосом, в яким чути було сильне зворушене і сьмішний біль жовніра жеруна, бо мусів виречи ся смачного куска.

Але під впливом якоїсь тривоги і зворушення не могли знайти тої поганої пушки; страх збирав дивити ся на ті горячково-дрожачі руки, що швидко рухали ся і шукали за нею, чути ті голоси переривані сльозами: Пушка! Де та пушка! — не встидали ся додати цю господарську дрібницю до свого болю. Вкінці знайшли пушку, ще раз пригубили впоследнє і дитина вернула бігцем до форту.

Бідні! Так з далека прийшли на це сніданє! Це була для них така розкіш; мати не могла цілу ніч спати, бо думала про це. І чи може бути щось більше зворушаючого, як той страшний завід, та крихітка раю, що їм отворив ся і замкнув ся так непощадно!...

Ще кілька хвиль остали нерухомо на тім самім місці і встромили очі в ту підземну нору, де зникла їх дитина.

Вкінці мущина здригнув ся, завернувшись, закашляв пару разів, щоби додати собі відваги, тай сказав певним голосом:

— Ходім, мамо! В дорогу!

Сказав це певним, зухвалим голосом, зложив нам глибокий поклін і взяв жінку попід рамя... Я глядів за ними аж до скруту дороги. Батько мав скажену міну. Якимсь безнадійним рухом махав торбою... Мати видавала ся спокійнішою. Поступала побіч мужа зі спущеною головою, з повислими руками. Але від часу до часу шалик, що покривав її вузкі рамена, дрожав конвульсійно...

Переклав *Матвій Кунда.*

Із Ф. Ніцше.

Думаю, що ти спосібний до всякого зла; якраз тому очікую добра від тебе.

*

Бо тихі то є слова, що приносять бурю.

*

Неодин уміє собі приказати, однак іще багато бракує до сього, щоби себе й послухав.

*

Бажаннє освободжує: бо хотіти — значить творити. І лиш на творенє вчитись вам треба.

*

Кого не навчите літати, то навчіть же його — чим скорше падати!

*

Наслідки наших діл ловлять нас за чуб, зовсім не оглядаючись на те, що ми тимчасом „поправили ся“.

*

Хто не хоче бачити величі якогось чоловіка, той тимбільше добачає у нього усе низьке й поверховне — і сам зраджуєть ся через се.

*

Зле той придивляєть ся житю, хто не добачає руки, яка в добрячий спосіб — вбиває.

*

Власти честь і послух. Навіть крутій влади! Добрий сон сего вимагає.

*

Заратустро! І чогож ти хочеш серед сплячих?

*

Ви перебули шлях від червака до чоловіка — і багато остало ся в вас іще з червака.

*

Правдою є:

Любимо жите не длятого, що ми до життя — але що ми навикли до любови.

*

Де любити не можна, там належить ся — оминати.

*

Найтяжше карають нас — за нашу чесноту.

Зібрав *Богданський.*

На різні теми.

Чи наша суспільність має почутє національної совісти і чи сповняє свої обовязки?

Совість, як каже Самійло Смайльс *),

*) Самійло Смайльс (Smiles Samuel) англійський писатель-мораліст, род. 1812 р. в Гадінгтон в Шкотії, умер в Лондоні 1904 р. Спершу був медиком, відтак редактором часописі „Leeds Times“. Деякі з його творів, як „характер“, „Обовязок“, „Ощадність“ тішилися великим розголосом і перекладено їх на різні мови.

Ред.

є се своєрідня спосібність душі, що проявляє ся тоді, коли в нашім духовім житю спостерігаємо боротьбу нищих інстинктів, протів вищого світогляду, — боротьбу духа протів тіла, — стремління до запановання добра над злом.

З образом розуму, зростає розумінє добра і зла, зростає свобода вибору між добром і злом і тоді найбільше відчуває ся совість.

Люди, котрі при своїх ділах, мають лише власну користь на оці, котрі своїми пристрастями (шовінізмом) нищать добро і егістенцію братнього народу, котрі опановані низькою змисловістю піддають ся лихим наклонам, ділають зло, совість їх осуджує, природний закон кричить голосно протів їх діл! Они знають, що зло переходить у них в звичай.

Совісти однак умертвити не можна, вона неустанно стоїть на сторожі, вчить чоловіка, щоби запанував над лихими склонностями, а на вернув ся на дорогу добра.

Суспільність, яка заглушує в собі голос совісти, мусить попасти в моральний занепад.

Національна совість каже що дня нашій суспільности: що вона дрімає, що є лїнива та заскорузла, що не стремить як слід до поправи власної долі, що вона все ще глуха на голос сеї совісти!

Що совість приказує, се кожний чоловік є обовязаний сповняти, не оглядаючи ся на страти і на особисті користи.

Коли оглядаю ся за тим, чи се мені принесе користь, се знак мого занепаду, знак браку національної совісти, знак духового ледарства і поганого тілесного егоїзму.

В такої суспільности, де є розвинена національна совість, праця для свого народу є святим обовязком!

Совість наводить нас на те, що є кінечним нашим обовязком і наклонює нашу волю до сповнюваня його.

Повинувати ся обовязкови, нехай се коштує що хоче, нехай буде небезпечне для нашого особистого „я“ — се є: правдиве єство найвищої цивілізації.

— Чи дуже далеко нашій суспільности до своєї цивілізації?

— На жаль далеко, дуже далеко! Близькими є лиш... одиниці!

Наша суспільність, з малими виїмками, не має ще почутя національної совісти і почутя обовязку.

— Яка-ж мінімальна частинка працює для добра своєї власної суспільности!...

— Чи є совість у суспільности, яка бачить, що лише одиниці жертвують в праці свої сили для відродження свого народу, — а яка не то, що не спішить сим одиницям з помочю, а навіть не спочуває їх зма-

ганям, або відносить ся до них рівнодушно?!.. Тай:

„Доборолась Україна
До самого краю, —
Гірше ляха, свої діти
Її розпинають!..“

Доборолась!... Кілька слів віщого Генія, а в них море змісту, в якому де не глянеш, де не обернеш ся, всюди читаєш і бачиш докази гіркої правди!

— „Не забудем тебе, Батьку! Підемо Твоїми слідами, вибором волю та кращу долю! Ми сповнимо як слід Твій заповіт, щоби не показатись невдячними дітьми рідної Неньки!..“ — кричимо попід небеса!

Пусті а навіть безличні фрази — тай тільки!!

Нам діл треба, посвят — не гуку-шуму!...

З гуком-шумом закладаємо товариства, в яких спільно присягаєм працювати, з гуком-шумом гомонять наші часописи по всім усядам про наш культурний рух, з гуком-шумом уряджуємо концерти в честь наших народніх діячів (а кінчимо дефіцитами, сварками етс. — бо де-ж ти бачив, щоби на концерті обійшлося без дорогих букетів для більшої елегантії, без фіякрів для дірігентів, без чужої продукції, яка зовсім не промовляє до серця слухачів, остаточно без... „п'яніку?..“) а відтак тихо-тихесенько спускаємо руки, тихо-тихесенько відтягаємо ся від обовязків, які навіть добровільно прийняли! Цілковита мертвота по наших товариствах, цілковита бездільність та іноді безхосенна а дуже деморалізуюча гра в карти — отсе епілог нашої суспільної діяльності!

Мимоволі нагадують ся мені слова нашого молодого письменника:

„І на віщо-ж нам Вкраїни,
Щоб щасливо проживати, —
Нуже, гукнім з всеї груди:
„Нехай гине наша мати!“

— „Охоче працював би я в товаристві, так знаєте, що я маю над собою наставників — каже неоден — боюсь стратити хліб! Ідея ідеєю — а жите жите!“

І справді, невідраднє наше положенє під тим зглядом. Та тут в першій мірі наша вина. Не наставники, яким не в смак наш визвольний рух, нищать нашу долю, ми самі її нівечимо! Коли-б ми всі, як оден муж, бороли ся о наші права, тоді ніяка сила не одоліла-б нас!

І зовсім природно! Коли вороги наші бачать у нас такий нелад, бачать брак солідарности, брак почутя суспільного обовязку — то чому-ж їм не користати з нагоди? Ми добровільно накладаємо на себе кайдани, ми погані раби і доки останемо ними, доти мусимо слухати наставників! Доля рабів від віків не була иншою! Нічого проте дивува-

тись! Коли-ж ми іноді заплачемо з муки та болю — то як-же не мають сьміятись з нас? Не плач гоїть рани — а здорові та чисті ліки, — а ліком на наш біль є інтензивна праця, боротьба всіх одиниць суспільності проти спільного ворога! Не будьмо рабами безділя, байдужности та некультурної безхарактерности — не будем тоді рабами і наших ворогів!

Пусте тут наріканє, пустий плач та крик розпуки!

„До бою, до бою, Вкраїно вставай,
Хоч пільма щезає, так гніт не устав!
Вже нині збудився зі сну, той що спав —
До бою за волю синів висилай!
Стогнали від віку в тиранським ярмі,
На палях конали „мізинки“ твої,
Степ кровю полили у бою з врагом, —
Бач, трупом набиті могили кругом!
Арешти, кайдани, не сором се нам.
Хто гине за волю, се слава йому, —
Запишесь у пам'ять народу своєму, —
Сьвітить-ме приміром потомків синам.
Вже годі стогнать нам в тиранським
[ярмі!

До бою за волю ставаймо усі.
Не знищив нас татар, не знищить і Лях,
Москаль із тюрмами — для нас се не

[страх, —
До бою лиш сьміло за свої права, —
Хай шеснуть кайдани, розпадеться тюрма!

(З недрукованих поезій Д. Лимана.)

* * *

Чимало у нас нарікань на своєрідню літературу?

— Нема що читати, а се, що друкується, або за плитке, або за дороге, то знов за мудре, щоби ми його як слід могли зрозуміти!...

На се маю коротку відповідь:

— Біда найбільша в сьому, що у нас взагалі дуже мало інтересують ся літературою, за мало читають — а коли при нагоді зачіпять ся в кружку якогонебудь автора — то (скажім собі правду в очи) сей буде найбільше нарікати на автора, який про його чув дещо від другого псевдокритика, або читав яку небудь замітку про автора у часописах. А щоби самому купити собі книжку і як слід познайомитись з автором, то на тее шкода пару шісток — (краще програти, пропити, або купити за їх файного тютюну або пудру для донечки, в тій надії, що більше є дурнів, що глядять на декорацію своєї „милі“, як на її сьвітогляд) — шкода часу...

Тямущий чоловік найде в кожній книжці щось цікавого для себе — треба лиш доброї волі, більшого заінтересованя до рідного письменства, штуки — а менше лівинства, байдужности, менше егоїзму...

Доволі звісно нам, серед яких обставин живють по найбільшій частині наші письменники. Безнастанна боротьба о хліб насущний, крайня нужда — не дають їм як слід розвинути свого таланту і серед ської боротьби гинуть, никнуть незаметно, або ідуть служити чужим панам! Не одному з них тоді краєть ся серце з розпуки — так звісна річ, що потапаючий і бритви хапаєсь. В своїх не найшов помочи, не найшов тепла, а густо-часто лиш злобну насьмішку — то і як йому жити серед тих, що силоміць відтручують його від себе?!

— Зрадник, падлюка! — кричать тоді наші миршаві патріоти, а зовсім не старають ся заглянути глубше в його серце, в його душу, яка горіла недавно палкою любовю до рідних, вела боротьбу до послідньої хвилі в надії, що чей рідня не дасть її пропадати марно!...

— І хтож тут винен?

— Ми самі! — мусимо відповісти, щоби не здоплати до краю сьвятої правди, щоби не показатись чимось нищим від гідности „чоловіка“!...

Ніде правди діти, що Україна дуже богата в таланти, якими заінтересував ся весь культурний сьвіт. — І коли лиш більше інтересуватись-мемо самі нашим письменством і спомагати його так матеріально як і морально — тоді доперва станемо поруч инших народів — бо звісно чей, що сила народу лежить в його літературі!

Щоби не бути голословним наведу тут слова нашого талановитого письменника Михайла Яцкова:

„Мої перешкоди були в капарнім дусі всеї Руси-України. За весь час св. її праці (десятьлітної) мав я нагоду утвердити ся в правді Франкових слів, які бризнув він кровю перед чужими в лице нашої суспільности. Часи від тоді не змінили ся, кепська політика, біянси натягані і латані кривдою робучих, молодих сил народа, нові економічні фрази зі старою системою синекур для сьвіжо „перепрацьованих“ джигунів, — цілий той брудний, гандлярсько-єзуїтський крам, що запаршивив суспільність, стояти-ме ще якийсь час серед нашого загалу висше як штука і буде уважати ся за одинокую підойму культури й духа народа. Так затьма окрила безодні творчого духа і нині поезія і штука потрібна лиш для оди ниць. Не говорю тут за себе — мене доля ще сьак-так милувала, — говорю за ті сили, які пропадають марно в наших баюрах і не мають відваги кинути суспільности правди в лице. За ці слова ручу. Також терпеливого досьвіду, як мій, не дасть мені ніякий український письменник, хиба лиш один Айтон Сінклер!“

Нині зимовий день...

Нині спалив я за собою всі пори життя, аби мати волю на нову весну. І день за днем горить за мною, а завтра підймуся молодий і сьвіжий. Нехай се слово буде безсмертне. В нинішнім дні тисячі літ, а в мині ви всі мої живі і мертві Брати і Сестри, ваша туга, боротьба, проклони й поклони. Цілий легіон вас коло мене. Цілий легіон налічив я вас за марних десять літ. Найліпші люди мого віку і найкращі таланти, се ви, мої Приятелі. Тішуся вами і честь мені приносить ваша приязнь.

Золоті телці, міняйли, фалшивники публичної опінії, злодії народа, налічили за той марний час також легіон — ворогів.

Чому вони далі при своїх впливах? Чому суспільність дає ся водити за ніс директорам цирку, комедії, мажибредам обрусів, побожним егзекуторам і всяким иншим плянаторам? — — —

Як не будете знали, то я колись скажу. Неоден зробив все, що міг, а що я маю зробити, про се нині ще ніхто нічого сказати не може.

Одні цінять пожертвоване молодого, ідейного товариша, інші знов повідають, що бровнінг треба було на разі справити де інде. Свою стайню передовсім належить вичистити.

І дають на се такий доказ:

В ночі засуду патентовані розбійники спали сном блаженних, а на другий день здирали з робітників сему шкіру.

Дальше кажуть:

— Як гнали нас в своїм часі з гімназій за звичайне читане українських книжок (радикальна ідея у нас тоді ко лиш родила ся) то за нами й пес не гавкнув. Про підготовлене ґрунту для молодого покоління, про нові видання Рудченка, Куліша, Номіса, Чубинського нікому і не снилось, а Желехівського „Словар“ ішов в продаж на вагу паперу. Ми застали йорчки, церков, трираменний хрест, а замість поезії народного слова — дневникарсько-бюрократичний жаргон.

Третій доказ:

Дві найстарші і найбільші сили народа, два великани, мої старі приятелі — оден нині хорий з випарів рутенського багна, другий — найясніший характер, гине з голоду. А що діє ся з Коцюбинським? Чи для нашої суспільности добрі — лиш злодії?

Від сотворення сьвіта не кинув у нас ніхто клича: **вироблюймо характер!** — але знаємо інституції, в яких за ідейність карають, а підлота і безхарактерність є услівем до впливів і добробуту. Каже ся, що у нас нема мистців, ні поетів. Позволю собі спитати — чи серед таких обставин родяться таланти? А коли вродились, то на чім

мають оперти ся, що має сприяти їх розвою?

Хто се пр. такий Філянський, Оришин? Де вони, що з ними діє ся?

Не роблю тут химер; моїх кісток дальші покоління не будуть рушати в гробі.

В гору мечі! Нехай живе творчість!

Нехай воскресне між нашим поколінням бич божий в обороні поезії і штуки!“*)

Дрожить рука, пече щось у грудях, коли переписую сі слова! І все се правда, гірка правда, яка пливе з щирої, наболілої душі Найкращого Сина України!

Як мало інтересуєть ся наша суспільність своєрідним письменством, доказом сього хочби наші літературно-наукові видання, яких на так численну вже інтелігенцію маємо аж чотири: Літ.-Наук. Вістник, Учитель, Рідний Край і Бжол! А і сі ради байдужности і ради браку почутя обовязку та совісти нашої інтелігенції, ведуть безнастанну боротьбу з невідрадним положенням, з фінансовими клопотами, місто, як слід розвивати ся, підносити ся а не спадати на долину, або і цілком кластись заранні в домовину, яку заздалегідь приготувала для них печалива, рідна суспільність!

За дурно то ще приємно береть ся журнал в руки, а навіть приємно відчитуєть ся дещо. Передплата йому і не в голові! Колиж по якимсь часі редакція упімнеть ся за свою кроваву працю — вистарчить звернути послідне число з лукавою допискою: не беру — а за попередні, пожаль ся Боже прислати належитість! Що його там обходить се, що друк коштує великі суми, що його обходить се, чи редактори та співробітники не примірають з голоду — коби лише він мав в що добре убрати ся, та добре попоїсти, забавитись, напитись...

Чи се не є скандалом для нас, що навіть найповажніший український журнал Л.-Н.-Вістник по тільки літах інтензивної праці — не числить досі у нас навіть тисячки совісних передплатників! (Не кажу вже читачів, бо коли-б всі читали, то слідний був би сякий-такий поступ. Мав я нагоду бачити між людьми, серед яких є навіть такі люди, що „pro publico bono“ передплачують журнал, а ніколи не заглянуть до його і другому не дадуть перечитати.) Дивними видавати-муть ся сі слова — та на жаль, вони правдиві.

— І чи є совість у нашої суспільности? Чи є почуте обовязку? Чи має се бути стремлінням до вищої культури?...

Нема що й казати, гарний примір лишам до наслідування нашим потомкам!...

*) Гляди: Михайло Яцків „Чорні крила“ — „Молода Муза“ 10. Львів 1909. стор. 3. „До моїх приятелів“.

Не від річи буде сказати при нагоді і про інші проблеми. Маю на думці наш промисл.

В парі з розвоєм духа нашого народа — мусить піти і економічний розвиток. Біда тисне нас з усіх усюдів, а ми, сердешні, прибільшаємо її в десятеро. За мало в нас ще нуждарів, за мало ще даємось визискувати чужинцями!?...

Гей, а де ви, наші промисловці? Чимало вас є серед триміліонового народа в Галичині!? І на пальцях одної руки не дастьє почислити ся?...

Цвите наш промисл, аж душа радує ся. Клич „Свій до свого“ робить своє! Нї одного сотика не даємо в чужі руки! Нехай свій заробить, нехай не гризе ся тим, що вороги наші по всім усюдам дають кличі: „bojkotować Torhowlę ruską, bojkotować fabrykę Bilińskiego, bo ona daje dużo na cele hajdamackie, na ich proświe!...“

В цілій ворожій пресі читаємо про те. Коли правду сказати, то що ми на се? — Покиваємо головами і даліше „чимчикаємо“ до чужих купувати, коби лиш своєму не дати заробити.

„Nie rozumiem po hajdamacku!“ — не раз чуємо таку відповідь в чужій торгівлі, а ми покірні „раби“ вічого на се, нам приємнійше і далі лізти в багно, а іноді і забути ся промовити до купця „po hajdamacku“. За свої гроші, за свою працю допускати до сього — се-ж така погань, якій не має рівної у менше культурного народа.

— І хто-ж в першій мірі іде за ворожими кличами: „bojkotować hajdamaków!?!“

— Ми, байдужна та гнила суспільности, ми йдем перші на услуги наших завзятих ворогів! І як вони не мають сьміятись з нас, як не мають доплати наші права, як ми самі допчемо їх на кожному кроці?!

Чи не сором се, щоби от, хочби одинок у нас фабрика туток і паперців Евгена Білінського в Збаражи, по році свого істнованя не стала вже на ноги та не потребувала числити ся з бойкотом ворожих нам елементів?

Чи мало нас в Галичині? Погадайте, що коли-б лише сотня часть з нашого числа попирала сю фабрику, кілька тисяч зарібку остало-би в наших руках!!

Всім чей відомо, що крім зарібку, який дає ся фабрика кількадесятьом нашим людям — дає ще 50% на наші народні, культурні ціли. З другої сторони не тяжко нам переконати ся, що виріб ської фабрики нічим не уступає перед иньшими, чужими. Ріжниця хіба в сьому, що дешевший та під нашою, рідною фірмою.

І слід нам попірати свій рідний промисл, жадаючи у всіх трафіках і крамницях

виробів з першої галицько-руської фабрики Евгена Білінського в Збаражи.

Нехай передовсім у всіх наших торговлях і крамницях находять ся тутки і паперці з його фабрики.

Пам'ятаймо, що навіть ті дрібні сотики, які ми кидаємо в чужі руки, коли купуємо чужі вироби — роблять великі тисячі. Нехай ті тисячі підуть в наш хосен, а не на чужі — ворожі нам ціли!

Остаточнo кождий з членів суспільности може ділати в своїм житю щось доброго для свого народу. В ріжний спосіб може він причинити ся до поступу, добробиту, просьвіти в народі (пр. вивчити бодай одного неграмотного, піддержувати просьвітний рух, читальняний, помагати до піднесеня економічного добробиту, учти ошадности і підприємчивости).

Коли-ж кождий чоловік може щось хосенного зробити для своєї суспільности, то він і обовязаний заняти ся бодай в части такою працею, а не оглядати ся на других, чи роблять, чи опустили руки до безділя.

Де всі члени суспільности займуть ся якоюсь працею, що зміряє до добра, у такої суспільности буде і національва совість. Совість ся буде безнастанно стояти на сторожі над всею роботою в суспільности, она наведе її поодиноких членів на гадку, що кождий її член обовязаний працювати.

Кождий чоловік є одвічальний перед своєю суспільністю протягом цілого свого життя, за кожде своє діло, за всі свої обовязки.

А у членів нашої суспільности не зменшає ся занедбуване своїх обовязків, а може радше і збільшаєт ся (пр. що раз збільшає ся число нашої інтелігенції, а щось принаки не слідно в народній роботі), а за се занедбуване скорше чи пізнійше суспільність мусить відповісти перед будучністю!

Чоловік не жиє для себе самого, він жиє також для других і для вітчизни, тому повинен сповняти свої обовязки не лише для власного добра, а також для добра суспільности.

Щоби сповнити сей другий обовязок, треба напружити свої сили, не попадати в малодушність. Обсяг обовязку повинен бути неограничений.

Треба почувати в душі найсьвятійший обовязок, що для добра вітчизни треба піти навіть і на смерть, а тоді совість наша буде спокійна!!!

Тихий.



Уляна Кохалевичівна.

Передсмертня пісня.

Незабавом попрашаю
тебе хатко мила —
і річеньку, над котрою
все мріти любила...

Так і слухать я любила,
як вона журчала,
І на своїх бистрих фалях
мої думи гнала...

Попрашаю я церковцю
стару-сумовиту —
сю маленьку, деревляну,
чаром оповиту...

І зелений гай покину,
де я рвала цвіти —
тай сю люблю березоньку,
що спустила віти...

Ті зелені луги-ниви,
цвітучі долини —
тай садочок мій веселий,
гарний спів пташини.

Все те з болем попрашаю,
що так люблю дуже, —
не побачу вже ніколи,
Зачим серце тужить...



Наталка Полтавка.

Що терпить її серце.

(Малюнок).

— Ах!... се ви?!... З за кордону приїхали?... Бувайтеж здорові з приїздом!...

Такими словами привитала пані Книшенко двох осіб, що увійшли у прихожу, — не молоду але ще моложаву жінку, з оригінальним, виразним обличчям і елегантною постаною, і молоду дівчину, її доньку.

— Розбирайтесь, прошу, та ходіть у світлицю...

Дівчина скоренько розстїбувала коротеньку жакетку, що тісно облягала її тонкий дівочий стан; пані скидала важку ротонду...

— Ах, Боже, яка ротонда!... яка ротонда!...

Се ви таку з за кордону привезли?... Який шик!... У нас таких не здобудеш!...

— І тут разом — звичайно як жінка — прикро додала:

— Хоч би й не вам її носить!... У ваші годи!...

Пані Барвінкова скинула очі на постать, що стояла перед нею моложаво, убрана у ясно-рожевій, шовковій блюзці, з пишно-зачесаними по моді косами, де вже блищало чимало срібного волосу, майнула поглядом по дивно вродливим, але вже трохи зівялим рисам, і палка відповідь, що вже кипіла на її устах, мимохіттю задержалась...

Гості розібрались і увійшли у світлицю. Посідали. Пішли звичайні гостинні розмови...

Тільки пані Книшенко не сиділось!...

Роскішна ротонда не давала спокою булій красуні... Вона скоро увірвала розмову про закордонні звичаї, і звернулась до цікавого предмету.

— І що вам спало на думку, купити собі таку ротонду?!... — з докором вимовила вона, заглядаючи у прихожу. — Занадто сміливо... Чи вонаж вам личить?... Подумайте!... Старенька дама — і у такій ротонді!... Вам усі очі висміють! Віддайте її донці — краще буде!...

— Донька ротонд не носить!... Тай міні самій треба!... одповіла гостя, ледви задержуючи свій гнів.

— Я, серце, минулась, вже ваше!... Годи!... Думайте за доньку!... — гостро проказала пані Книшенко. — Ви гадаєте, як поведілі, як і помолоділи?... Онуків вам глядіть тепер, он що!... Не переступайте дороги донці!...

— Дороги донція не переступаю! Я віддала їй свої молоді літа, тепер-же, коли вона дійшла до розуму, я бажаю і собі щастя... власного щастя! — уся тремтяча, нервово одказала гостя.

Пані Книшенко зареготалась:

— Ха-ха-ха!... Спізнились, серце!... минув ся ваш час... „Власного щастя“?... Яке там „щастє“?... Онуків, кажу, глядіть... Он де ваше щастє тепер!... Ха-ха... Сміхота з вами, тай годі!...

Пані Барвінкова схилилась головою на руку і стиснувши поблідлі уста, непромовила ні слова...

Тим часом, пані Книшенко повернулась до дівчини.

— А подайте мені ваш брилик!... Надіну, чи личить?...

Дівчина здійняла з своєї вродливої голівки дівочий брилик і подала пані.

Пані приступила до дзеркала і стала надівать барвисту цяцьку на свої сивіючі коси.

— Здаєть ся, мені личить! — вдоволено вимовила вона, глядячи на свій образ, що любенько всміхавсь їй з дзеркала.

— Я й собі такий загадала зробити... Мій старий тоді вже зовсім здуріє з ревності!...

Він і так говорить — куди я улицею не піду — за мною хлопці юрбою так і жемуть.

Від брилика пані Книшенко перейшла до блюзки, що була на дівчині... Вона добре розглядала її як вона пашисть, з якого матеріалу і якого коліру... Вона і собі таку пошисе...

Далі вона повела довгу і серйозну бесіду про сучасні моди; що тепер вбірають, і що не вбірають, що вона має собі пошити, що купити... Здавалось, слухаючи з боку, що се були дві молоденькі товаришки, і одна радить ся з другою за свій туалет...

Пані Барвінкова здригнулась — до її уха дійшло:

— Чула я, що Даненко всюди слідкував за вами за кордоном?... За вами й сюди приїхав!... Що-ж, чи скоро весіле?...

Мати побіліла, донька почервоніла і з досадою одповіла:

— Таке!... Чи він мені потрібен?!

— А кому-ж?!... Вжеж і не вашій мамі... Положиж, я де про що догадуюсь... і сміялась вже силу... — кинула скоса погляд на бліду жінку пані Книшенко, — але я вважаю що з усіх, він найбільш вам підходить... Знаєте, з женихами тепер трудно!... Який навернувсь, того й хапайте та міцно держіть, щоб не втік!...

Не скажу, щоб він красунь був, — усмінулась бесідниця, — я йому в очі мовлю, що він не кращий за чортяку, — тай на літа вам у дядьки годить ся!...

Буде ревнивий, як от мій старий!... Та що-ж робить... Вже така наша жіноча доля!... Треба терпіть!... Аби в дівках не сидіти!...

— Але що мене страшно гніває — знаєте? — схилилась вона до матері, — дак от та о баба, що живе у його!...

Здорова така, не взяв її біс!... Видко, колись, колись дуже вродлива була. Вона в його давненько вже!... А чули ви за паню Каленик? Кажуть, між ними щось є?... Вона хоч і не молоденька — ваших літ буде... а може трохи молодша... Та в неї такий чоловік, нехай вас милує!... Я й не дивую!... А ви на те не глядіть та беріть його! — і знов повернувшись пані Книшенко до дочки.

— Справите весілля, і я погуляю! Ха-ха-ха!...

Пані Барвінкова підвелась, біла як стіна.

— Ходім, доню! — вимовила вона з тиха — держачись за кресілко, щоб не впасти...

Рецензії.

Михайло Яцків: „ЧОРНІ КРИЛА“. Оповідання. („Молода Муза“, 10.) Львів, 1909. Стор. 105, 8°.

„Нині спалив я за собою всі пори життя, аби мати волю на нову весну. І день за

днем горить за мною, а завтра підйму ся молодий і сьвіжий. Нехай се слово буде безсмертне! В нинішнім дни тисячі літ, а в мині — ви всі мої живі і мертві Братя і Сестри, ваша туга, боротьба, проклони й поклони“.

Десять років минуло, як автор взяв ся з'ображати „царство сатани“, де панує підлота безмежна та поганство юрби, де душа артиста кривить ся з болю та попадає у смуток бездонний, не можучи собі знайти виходу з тої дикої атмосфери „треклятої случайности-судьби“ та ярмарочного гамору у затишний гай, сьвяте царство, де тіни холодять чоло... Він взяв до рук батіг іронії та слова свого важкого та пекучого та став немилосердно бити всю плоскість та безхарактерність душ наших, філістерські змагання нашої суспільности... Задихав ся був з умучення, ослаб. Душу мав чисту, незамарану болотом та гнилю життя. Але розвив ся у ній смуток цілого покоління... Бив безхарактерне міщанство в житю — і побачив, що удар був лиш „плазом меча“. І засумував, ослаб, задихав ся... Та треба було назад піднести ся до боротьби і відтяти гидрі її голову. А коли не відтяти цілком, так не дати їй звляти цілком Душі!! І немов фенікс відроджений збудив ся запал у поета, а слова наведені на початку є доказом почуття внутрішньої його сили! Пускаєть ся орел до дальшого лету!...

Бачить поет, що злим шляхом іде наша суспільність. Не йде, а ведуть її... „золоті телці, міняйли, фалшивники публичної опінії, злодії народа“! Ті самі, що їх представив Антін Володиславич. І питаєть ся поет: „Чому суспільність дає водити ся за ніс директорам цирку, комедії, мажибредам обрусів, побожним езекуторам і всяким иншим плянтаторам?“... І от маєте ще одну — ефектовну, коли хочете — пощочину для нашої суспільности. Але властиво сама вона собі винна; бо „кожда суспільність має те, на що заслугує“ — пригадують ся слова авторові з одної попередньої збірки! А „від сотворення сьвіта не кинув у нас ніхто клича: вироблюймо характери!“ — Але знаємо інституції, в яких за ідейність карають, а підлота і безхарактерність є услівем до впливів і добробуту“. І говорить автор далі: „За весь час моєї праці я мав нагоду утвердити ся в правді Франкових слів, які бризнув він кровю серця перед чужими в лице нашій суспільности. Часи від тоді не змінили ся, кепська політика, білянси натягані й латані кривдою робучих, молодих сил народа, нові економічні фрази зі старою системою синекур для сьвіжо „перепрацьованих“ джигунів, — цілий той брудний, гандлярсько-єзуїтський крам, що запаршивив суспільність, стояти ме ще якийсь час серед нашого загалу визше як штука і вважати ся буде за одинокую підойму культури й духа народа. Так затьма вкрила безодні твор-

чого духа й нині поезія та штука потрібна лиш для одиниць“.

Я не хочу обговорювати тут докладно цілої збірки. У передньому слові, „до моїх приятелів“, є цілий Яцків, що встав наново сікти прозу та плоскість грубоскірців, злодіїв та коміків! Більше запалу, ширини, вірлячих злетів, більше характерности та пошанованя прав Душі!

„В гору мечі! Нехай живе творчість!

„Нехай воскресне між нашим поколінням бич божий в обороні поезії і штуки!“

Так шукає собі артист свободи та віддиху серед гнетучої атмосфери того царства, де „чоловік Пану-Богу зовсім не вдав ся“, а вдали ся лиш підлі плази... І з тої його боротьби з буденщиною, з тої засьвітлової туги поета за новим чоловіком і житем — плине свіже, бистре жерело його творчости.

7. XI. 1908.

М. Евшан.

II.

Филип Мисько: „В ЗАДУМІ“. Поезії.

Львів, 1908, стор. 91, 16⁰.

Коли який сирота-парубок, що йому повинно жите усміхати ся, возьме сопілку, свою повірницю-товаришку і під вечір, коли всьо затихає, почне переливати у неї цілу свою душу, а в звуках сопілки мішаєть ся радість з журбою, задума з веселим настроєм, горе бурлаки з піснею жита молодого хлопця, нещастє з щастєм і виразно вибиваєть ся з всіх тих звуків бажанє жита щасливого, широкого, — так і в отсій збірці молодого автора з поміж усіх сумних пісень та мотивів, які стрічаємо, з поміж того пригноблення, яке дає зрозуміне зуської підлоти жита в сучасних обставинах — виринаєть ся один найбільше могучий акорд, один поклик: покинути ціле те підле жита, а взяти ся жити житєм кращим, весняним, де-б ми могли відчувати лиш щастє і радощі. Над тим бадьорним покликом треба уважнійше застановити ся, бо він відбиває аж надто від цілої нашої нової на скрізь пессимістичної поезії і вносить до неї немов свіжий подих запашних цвіток з поля.

Отже чути наперед у його відрадному гомоні, його сьпіві, як би яку давнійшу верству, якусь легоньку резигнацію, яка випередила його теперішній стан та психіку поета: хоч він відбиває від сучасного пессімізму, однак знати, що він також дитя того часу, що й він до нього належав! І він знає того жита усю невідрадность, підлість, усі його трудні обставини, увесь його сумний досвід і він ним умучений, відчуває весь його біль. Але він не став плакати, роздрапувати ще більше ті рани та показувати з зойком та вереском ті шкарадні струпи, він кинув те всьо й пішов далі. Він зрозумів, що доки у людини палає огонь, доки вона бажає щастя собі — доти вона й молода! Так по щож

передвчасно старіти ся, прискорювати час зими, місто впивати ся радощами весни?! Отсе й становище, з якого вийшов весь світогляд поета у сій збірці, світогляд консеквентний на скрізь, зрівноважений уже! І коли інші поети старають ся відчувати весь біль не лиш людської, але й усякої іншої ексистенції, коли навіть тота свіжа, вічно молода природа, „allheilende Natur“, як казав Гете, не лічить їх, але ще більше додає болю, то наш поет противно: стараєть ся відчувати у хвилях знеохоти та суму тоту радість у всьому, що довкола нього, радість у природі і наріканя його сейчас пропадають. Отже молодість, молодість, молодість, огонь і бадьорність духа!!

„Навчи мене соловію
забувати люте горе,
най свою тугу розвію
на шумні діброви, бори...“

Навчи мене соловію
свого радісного сьпіву,
може збудує мої мрії
без наріканя, без гніву...“

І кличе поет: „Впиваймо ся даром весни“ — бо незабаром минуть її чари, кріпим ся її молодістю свіжою, її вічно молодим духом...

І кличе поет:

„Тільки серця кріпим,
у завзято сьвятім,
а кидаймо зневіру від себе..
та добудуєм всіх сил
наших рук — наших крил...
чей всміхнесь нам голубеє небо...“

А розуміючи світ, уміючи відчувати у ньому не „lacrimae rerum“, а його радість і щастє і бачучи те щастє своє лиш у щастю природи і щастю других, розуміючи тільки „світ розрадуваний“, молодий, який він мусить любити „ненаситними очима“ — поет будує собі свій окремий рай, окремий світ, за котрим тужить його спрагнена щастя душа:

У тім раю сьвятім
замоває журба,
затихають гадки
про буденне жита...
У тім раю сьвятім,
без крихітеньки злї
молить Бога о мир
утомлена душа...

А той світ його — се ніяка містична контемпліяція, не лети „надчоловіка“ у сферу фантастичного, невідомого, се ніяке бажанє нїрвани, спокою, раю, де пробувають самі душі вищі, нї — його ідеал не сягає так далеко — а веде просто таки до — жита!! І за характеристику того ідеалу треба поставити отсі слова з його поезій:

„Я ношу в серці велику тугу
за чимсь промінним, погідним, веселим,
за чимсь, що душу будило-б зо сну,
що-б її до сонця... до жита завело...“

Отже в його царстві — ідеал жита! Очевидно не вигідного, пасожитного жита філістра, не ідеал ніякий міщанський, — бо

те жите наскрізь неначе удуховлене, ідеальне, сьвяте має бути, воно має купати ся своїм вершком у чистому лазурі неба, але корінем вrostати ся у землю. Ідеал жита широкого, жита у всьому!...

З тим усім видко у Миська деяку обмеженість, не лиш у ідеалах, але й в мотивах. Пісні про хлопську долю, про нові ідеали житеві, про історію кохання нещасного, яке майже у кожного з наших поетів однаково представлене, весняні пориви, вечірні думи, жите колосистих піль, нарікання самотнього бурлаки, елегійні тони, — отсе й увесь репертуар, який хоч робить вражінє одної цілості, хоч пронизаний наскрізь одним духом, хоч заокруглений — але скромний, досить вузький. Мотиви не всі свої оригінальні, є й позичені, головнo з репертуару народнього. Загалом — вражінє старої пісні сьпіваної на новий лад! А хоч не має повторування, ампліфікацій, побільшування — і всюди природність, натуральність, всюди ужито не більше слів, як треба, думка висказана коротко. — однак є декілька пісень, які тісно не належать до цілості того сьвіта авторового, а роблять лиш вражінє дуже милого, наївного, ніжнього щебетаня.

Гей похилились білі берези
та понад шляхом верхами...
тай заросили мені дорогу
до мого дому, до мого роду,
дрібними сльозами.

Та поломилось терне дрібненьке,
тай посихлялось верхами...
а я баную за своїм родом,
тай заливаю гіреньку долю
дрібними сльозами.

Бракує поезії Миська те саме, що й сьпівам словітним Олеся: не скажу — умотивованє її, аби ми бачили, що вона мусить бути лиш такою, як є і що загалом мусіла бути, не скажу глибини, але бракує їй дозрілості якоїсь, поваги! — загалом, якогось мужеського тону. І тому вона є ще лиш „задумою“ над тими питаннями, які все будуть інтересувати штуку і людство, але не є ще справжньою розв'язкою тих питань. Оттим то треба признати сьвітогляд поета ще за недовершений, — не щоби йому бракувало якої „Weltklugheit“ — ні, але він іще за мало сильний, тріткий сам собою!...

Се очевидно не можна почитувати за хибу поезії, тим більше, що тут і знаку нема якоїсь претенсіональності. Випустив свої твори поет „думи без шуму, без глуму“ — як сам каже — а ті думи зі змістом „без наріканя, без гніву“. Знайдеть ся всьо тут, крім тих претенсій модних поетів. Тут не має тої модності і я бою ся навіть за свого поета, за його тихість, яку назвати ще можуть „старомодною“ і тим почитувати-муть її за гріх супроти програм новочасної, європейської поезії. Правда, тут не має тої сили слова, що у інших нових поетів — у котрих, правду

кажучи, вона роблена — але є за те справжня умілість з тим словом обходити ся, нема патосу, але є щирість не роблена, є сердечність, є „настрій“, — нема болю у кожній стрічці — лиш жаль, нема розпуки, лиш смуток природний. І нема огню пристрастий ані крику — лиш скарга, яка говорить сама з себе, нема галюцинацій та трупячих привидів, а мрії, справдішні, чарівні мрії. Коли видко нераз утому сучасної людини — то однак не видко тут її страшного звироднення, яке бачимо у сучасній польській та російській пореволюційній літературі, а яке починає переходити й до нашої; а навіть у бажанню долі золотої, яке є головним акордом поезії Миська, не видко великого крику. Бо навіть радість, основна частина його сьвітогляду виходить у поезії „безгомонна“. Як би знак, що ми, сучасне покоління декадентів відвикли, чи й загалом не вміємо сьміяти ся, ані тішити ся так, як герої Гомера, аби з радости текли аж сльози з очей...

11. VIII. 1908.

М. Евшан.

Книжки надіслані до редакції.

Сьвітова Бібліотека ч. 2 і 3.

а) *Антін Чехов*: Медвідь. Осьвідчинини. Кальхас. Чернівці, 1908. Заходом д-ра Льва Когута і Франца Коковського. Сторін 48, малої вісімки. Ціна з пересилкою 35 сот.

б) *Антін Чехов*: Дядько Ваня. Чернівці, 1908. Стор. 56, малої вісімки. Ціна з перес. 45 сот.

Як бачимо, шановні видавці взяли ся за діло поважно та енергічно. В так короткім часі змогли дати українській громаді аж три гарно видані випуски творів вельми симпатичного, славного російського письменника. Як четвертий випуск „Сьвітової Бібліотеки“ мають вийти оповідання нашого любимця Богдана Лепкого під заг. „З села“, II. вид., потім його довша новеля, а дальше збірка поезій Маковея.

В справах редакційних звертати ся до п. Фр. Коковського, ред. „Буковини“, Чернівці, Петровича ч. 2, а в справах адміністративних до д-ра Л. Когута, директора „Селянської каси“ в Чернівцях, ул. Петровича ч. 2.

Звертаємось з усиленною просьбою до наших щирих приятелів, подати нам бодай кілька адрес, на які могли-б ми вислати перше число „Будучности“. За ласкаві труди, вишлемо всім по одній книжочці нашого видавництва, або кілька переписних карток „gratis“.

ПЕРЕПИСКА РЕДАКЦІЇ.

І. Загребельний в Київ: Поезія піде в перше число „Будучності“. Широ дякуємо.

Т. Гриневич, Краків: Кілька поезій помістимо.
Осип Б. в Р.: Ваше оповідане несогірше, так не надаєть ся до друку. Переробити не можемо, бо у нас рішучо немає на се часу і дякувать Богу, маємо на його місце кращі твори. Простіть нам та не зражайтесь тим. У Вас є хист — та до його треба ще чимало праці. Читайте много, обсервуйте жите з близька, вироблюйте стиль — а в будучности можете тішитись поводженем на сім шляху, що не вкритий цвітами, а гострим тернем. Треба проте гартувати ся, сталити енергію, щоби не стратити сил і не змарнувати таланту.

Борис Єр. в Черн.: Дякуємо широко за тепленьке письмо. Як що буде у нас місце — одну поезію помістимо. Не піде до „Бжолі“ — так піде в „Будучність“.

М. Шаповалів, Київ: Радіємо дуже, що Ваше шановне ім'я буде можна бачити у наших журналі.

Відкрита передплата

на всеукраїнську ілюстровану часопись

„Народне Слово“

Виходить у Львові тричі в тиждень: в второк, четвер і в суботу — а коштує в місяць всего 1 к., в Росії 70 копійок, в Німеччині 1 марка; в Америці чверть-річно 1 долар.

Є се широко-народня, цікава часопись, найдешевша на всю Україну. — Начальний редактор: *Андрій Веретельник*.

Адреса: „НАРОДНЕ СЛОВО“, ЛЬВІВ, АКАДЕМІЧНА ч. 8.

„ДІЛО“ щоденна українська часопись. Передплата на рік 32 К. в Росії 18 карб. ЛЬВІВ, Ринок ч. 10.
Редактор *Олександр Борковський*.

„СВОБОДА“ українська часопись в Америці. Виходить що тижня. Коштує на рік 2 долари (10 К). Адреса: „Svoboda“ 184 Hudson St. New York N. V. N. A.

Приймаєть ся передплата

„РАДА“

(3 рік видання.)

Політична, економічна і літературна українська газета, виходить що дня, крім понеділків.

Передплата в Росії на рік 6 карб. За границею 11 карб.

Адреса редакції: КИЇВ, Велика Підвальна ул. д. 6 біля Золотих Воріт.

Редактор *М. Павловський*. — Видавець *Є. Чикаленко*.

„СЛОВО“ тижнева газета. Ціна на рік в Росії — 3 карб. За границу 4 карб. Адреса: КИЇВ, Володимирська 76.

Редактор *С. Петлюра*.

Видавець *О. Корольова*.

„Громадський Голос“ радикальна політична часопись, виходить двічі на тиждень. Ціна 7 кор. на цілий рік, в Росії 4 рублі. Адреса: ЛЬВІВ, ул. Сикстуська ч. 62.

„РУСЛАН“ щоденна газета (крім неділі і свят), коштує на рік 24 К, в Росії 16 руб. — ЛЬВІВ, пл. Домбровського 1. — Редактор *Семен Горук*.

„УЧИТЕЛЬ“ педагогічний журнал, двічі в місяць. Коштує на рік 6 К, в Росії 4 рублі. Адреса: ЛЬВІВ, ул. Сикстуська ч. 47. Редактор *Д-р В. Шурат*.

„БУКОВИНА“ українська газета, виходить тричі на тиждень. Ціна на рік 18 К. в Росії 8 руб. ЧЕРНІВЦІ, ул. Петровича 2.

Щире слово до наших довжників!

Кінчимо з великим дефіцитом. Не маємо готівки, щоби заплатити кілька соток довгу. А Вам не так тяжко прийдесть ся надіслати нам кілька корон і як слід сповнити свій обов'язок. В добрий спосіб і ми вирівнаємо рахунки у наших довжників (без суду і коштів) і наберем більше енергії і охоти до дальшої праці і Ваша совість буде спокійна. Просимо проте до 14 днів вирівнати рахунки, бо в противнім случаю таки Самі змусите нас наражати себе на немилу несподіванку. Маємо повну надію, що ніхто з Вас не буде старатись тішитись нашою кривдою. Зазначуємо на опасках, хто кілька має прислати за предплату.

З щирим привітом до Вас

АДМІНІСТРАЦІЯ „БЖОЛИ“

„ЗЕМЛЯ І ВОЛЯ“

орган української соціалдемократичної партії
для робочого люду.

Виходить раз на тиждень, в четвер. — Передплата
вносить 4 К річно (2 К піврічно), для Америки 2 до-
ляри річно (1 долар піврічно). — Адреса Редакції та
Адміністрації: ЛЬВІВ, вул. Ліндого ч. 2.

Оказові числа висилаєть ся на жадане
безплатно.

В Ред. „Землі і Волі“ можна дістати отсі книжки:

МАРКС-ЕНГЕЛЬС, Комуністичний мані- фест	20 сот.
В. ЛЕВІНСЬКИЙ, Що таке соціалізм	10 „
ШМЕРАЛЬ, Хто такі соціалдемократи?	40 „
ЛЯССАЛЬ, Програма робітників	10 „
КАУТСЬКИЙ, Соціальна революція	50 „
Як соціаліст боронив хлопів в австр. пар- ляменті (Промова посла Остапчука)	10 „
Українсько-польська справа в австрійськїм парляменті	20 „
Страйк і бойкот	10 „
Демократична республіка	10 „
Салдатики. Оповіданє	10 „
Роботи! Оповіданє	10 „
Дядько Дмитро. Оповіданє	10 „

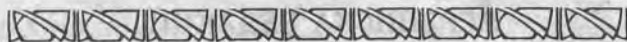
СТЕФАН ГАНУЩАК:

„МИХАЙЛО ЗУБРОВИЧ“

драма з сьвященничого життя на 5 дій,
вийшла накладом Миколи Венгжина у Львові.

Замовляти в ред. „БЖОЛИ“ по 60 сот. з пере-
силкою. Належитість можна слати марками в листі.

Гарно викінчені **переписні листки:**
ІВАНА ФРАНКА, МИХАИЛА ПАВЛИКА, МИХ.
ДРАГОМАНОВА можна замовляти в редакції
„Бжолі“ по 8 сот. за штуку.



Відкрита передплата

на

літературно - науковий двотижневник

„БУДУЧНІСТЬ“

Видає: РЕДАКЦІЙНИЙ КОМІТЕТ.

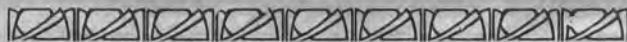
За редакцію одвічає: МИКОЛА ВЕНГЖИН

Адреса Редакції й Адміністрації:

ЛЬВІВ, вулиця Вірменська ч. 25.

Річна передплата 8 кор., піврічна 5 кор.; для
Америци 2 долари, зглядно 4 рублі. Для учителів
6 корон річно.

„БУДУЧНІСТЬ“ виходити-ме від 1. січня 1909 р.
на місце „БЖОЛИ“, два рази
у місяць і містити-ме твори з всяких галузей знаня,
поезії, нариси і оповіданя, драматичні твори, переклади
і иньше. Щоби уможливити доступ „БУДУЧНОСТИ“ до
всіх хат української Громади, редакція мимо великих
коштів видавництва, ставить передплату 8 кор. на цілий
рік, а для бідніших всего 6 кор. Оказові числа розі-
шлемо всім тим, які подадуть адресу найдальше до 25
грудня 1908. бо відповідно до числа замовлень друку-
вати-меть ся 1 число „БУДУЧНОСТИ“.



ПОПРАВКИ.

В останнім числі „Бжолі“ (7—8) зробили ми
похибку через недогляд в сценічній алегорії „Великий
Дзвін“ на стороні 17 (з лівого боку, 17 стрічка з до-
лини) „лежиш у кігтях моїх“ — має бути: „лежиш
у кігтях ти моїх“. На стор. 18 (з лівого боку, 30
стрічка з дол.) „прийшла забрать мене з собою“. На
тій самій стороні з правого боку пропущено цілу
стрічку по першій стрічці з гори: „підірву до тебе їх
віру“. Стор. 20, з лів. боку, 10 стрічка з гори, місто
„са“, має бути: „та“.

ЗМІСТ: Від видавництва. — Х. Алчевська: * * — поезія — Шаповалів М.: Україні — поезія — Іван Га-
нущак: М. Зубрович — драма (Конєць) — К. Заклинський: Морські хвилі. Мрія. — Козачка: * *
поезія — М. Чернявський: Сіячі. поезія. — М. Процик: Два проблеми нашої етики (Конєць) — Де-
що пр повстане нашої планети. — М. Козоріс: На горах — поезія Т. Франко: Вплив музики —
поезія. Б. Бернзон: Батько. — Д. Макогон: Модний патріотизм — поезія. М. Козоріс. Магнес —
Ярема Гірниченко: Пращай і Як надійде вечірний сумерк — поезії — Лебедик: Лісове озеро — М.
Курцеба: В жнива — поезії — А. Доде: Мати (згадка з часів облоги). — Ф. Ніцше: На різні теми
Чи наша суспільність має почуте національної совісті і чи сповняє свої обовязки). — Кохалевичівна:
Передсмертна пісня — поезія. — Наталка Полтавка: Що терпить її серце. — Рецензії. — Книж-
ки надіслані до редакції. — Поправлені похибки. — Переписка редакції. — Оголошення.

